

MACIEJ GONISZEWSKI

KAPITAŁ ZAGRANICZNY W BANKACH

KLUB
ODPOWIEDZIALNYCH
FINANSÓW

EUROPEAN
FINANCIAL
CONGRESS

Kapitał zagraniczny w bankach

Maciej Goniszewski

Sopot 2023

© Copyright by Centrum Myśli Strategicznych
Centrum Myśli Strategicznych
ul. Powstańców Warszawy 19
81-718 Sopot

Niniejsza książka stanowi wersję skróconą rozprawy doktorskiej Macieja Goniszewskiego pt. *Wpływ zagranicznych banków na przebieg globalnego kryzysu finansowego w wybranych krajach goszczących Unii Europejskiej*. Promotorami rozprawy doktorskiej byli dr hab. Leszek Pawłowicz, prof. UG oraz dr Karol Śledzik.

Recenzentami rozprawy doktorskiej byli prof. dr hab. Jerzy Hausner, Profesor Honorowy Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie oraz dr hab. Leszek Balcerowicz, Profesor Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

Publiczna obrona rozprawy doktorskiej odbyła się 18 lipca 2022 r. na Wydziale Ekonomicznym Uniwersytetu Gdańskiego w Sopocie.

Korekta językowa:
Robert Narloch

Proces wydawniczy:
Martyna Chojnacka

Projekt okładki:
Sopocka Grupa Marketingowa Sp. z o.o.

Publikacja wydana dzięki wsparciu Klubu Odpowiedzialnych Finansów przy Europejskim Kongresie Finansowym

Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowe (CC BY 4.0)

ISBN 978-83-66843-21-9

Sopot 2023

Spis treści

WSTĘP	7
1. KAPITAŁ ZAGRANICZNY W SEKTORZE BANKOWYM	13
1.1. Banki zagraniczne	13
1.1.1. Charakterystyka banków zagranicznych	13
1.1.2. Rozwój bankowości zagranicznej na świecie	15
1.1.3. Rozwój bankowości zagranicznej w Europie Środkowej i Polsce	19
1.2. Przegląd badań i publikacji na temat skutków zaangażowania kapitału zagranicznego w sektorze bankowym	29
1.2.1. Natężenie konkurencji w sektorze bankowym a poziom ryzyka	29
1.2.2. Poprawa wydajności i oferty sektora bankowego	33
1.2.3. Transmisja kryzysu przez banki zagraniczne	34
1.2.4. Akcja kredytowa banków zagranicznych w czasie kryzysu	37
1.2.5. Ryzyko niewypłacalności banku zagranicznego	42
1.2.6. Ryzyko banków krajowych wynikające z konkurencji banków zagranicznych	43
1.3. Otoczenie społeczno-prawne banków zagranicznych i praktyka ich funkcjonowania w kraju goszczącym na przykładzie Polski	45
2. GLOBALNY KRYZYS FINANSOWY ORAZ JEGO KONSEKWENCJE	62
2.1. Przyczyny globalnego kryzysu finansowego początku XXI wieku	62
2.2. Początek globalnego kryzysu finansowego i jego rozprzestrzenianie się	72
2.3. Globalny kryzys finansowy w Unii Europejskiej	77
2.3.1. Kryzys w krajach UE najczęściej nim dotkniętych	81
Kryzys w Irlandii	81
Kryzys w Grecji	85
Kryzys na Cyprze	95
Kryzys w Hiszpanii	97

2.3.2. Kryzys w krajach UE najmniej nim dotkniętych	104
Kryzys na Malcie	104
Kryzys w Polsce	108
Kryzys w Bułgarii	113

3. RÓŻNICE W FUNKCJONOWANIU BANKÓW KRAJOWYCH I ZAGRANICZNYCH PRZED, PO I W CZASIE KRYZYSU

3.1. Wielkość udzielonego kredytu sektorowi niefinansowemu

3.1.1. Różnice w wielkości udzielonego kredytu w wybranych krajach UE ..	120
3.1.2. Zmiany udziału poszczególnych państw w wartości kredytu udzielanego na rynku UE	124

3.2. Zróżnicowanie strategii realizowanej przez zarządzających bankami krajowymi i zagranicznymi

3.2.1. Opis bazy danych będącej podstawą do porównania wskaźników osiągniętych przez wybrane banki UE	127
3.2.2. Różnice w bezpieczeństwie finansowym banku w oparciu o wskaźnik wypłacalności	129
3.2.3. Różnice w ryzyku podejmowanym przez banki w oparciu o wskaźnik jakości należności	131
3.2.4. Różnice w efektywności banków w oparciu o wskaźniki rentowności kapitałów własnych, marży odsetkowej i efektywności kosztowej	133
Porównanie wskaźnika rentowności kapitałów własnych	133
Porównanie marży odsetkowej	135
Porównanie wskaźnika efektywności kosztowej	136
3.2.5. Różnice w polityce dywidendowej w oparciu o stopę wypłaty dywidendy	138

3.3. Pomoc państwa dla banków krajowych i zagranicznych

4. ZALEŻNOŚCI POMIĘDZY WIELKOŚCIĄ UDZIAŁU BANKÓW ZAGRANICZNYCH W SEKTORZE BANKOWYM DANEGO KRAJU A PRZEBIEGIEM KRYZYSU

4.1. Zależności pomiędzy poszczególnymi efektami kryzysu a wielkością udziału banków zagranicznych w sektorze bankowym

4.1.1. Obecność kapitału zagranicznego w sektorze bankowym a zmiany PKB w latach 2004–2017	151
4.1.2. Obecność kapitału zagranicznego w sektorze bankowym a zmiany sytuacji ekonomicznej konsumentów i przedsiębiorców w latach 2004–2017	154
4.1.3. Obecność kapitału zagranicznego w sektorze bankowym a zmiany eksportu w latach 2004–2017	162
4.2. Korelacja pomiędzy poszczególnymi efektami kryzysu a innymi istotnymi cechami gospodarki	166
ZAKOŃCZENIE	170
SPIS LITERATURY	175
Publikacje książkowe	175
Artykuły	176
Raporty i analizy	184
Ustawy i rozporządzenia	186
Strony internetowe	187
SPIS TABEL	189
SPIS RYSUNKÓW	191
ZAŁĄCZNIKI	192
Załącznik 1. Wywiad z Janem Krzysztofem Bieleckim, prezesem Pekao S.A. w latach 2003–2010	192
Załącznik 2. Wywiad ze Stefanem Kawalcem, współtwórcą planu Balcerowicza, wiceministrem finansów w latach 1991–1994 odpowiedzialnym za reformę banków państwowych, prezesem zarządu Capital Strategy	199
Załącznik 3. Wywiad z Wojciechem Kwaśniakiem, generalnym inspektorem nadzoru bankowego w latach 2000–2007 i zastępcą przewodniczącego Komisji Nadzoru Finansowego w latach 2011–2017 ...	208
Załącznik 4. Wywiad ze Sławomirem Lachowskim, prezesem BRE Banku w latach 2004–2008.	220

Załącznik 5. Wywiad z Andrzejem Reichem, byłym członkiem i wiceprzewodniczącym Komitetu Europejskich Nadzorców Bankowych (CEBS), byłym członkiem Zarządu Europejskiego Urzędu Nadzoru Bankowego (EBA)	221
Tabela D1. Wartość kredytu udzielonego sektorowi niefinansowemu w poszczególnych krajach kwartalnie w mld USD	229
Tabela D2. Udział poszczególnych państw w całości kredytu udzielonego we wszystkich analizowanych krajach kwartalnie	233
Tabela D3. Udział kapitału zagranicznego w aktywach sektora bankowego w latach 2004–2017	237
Tabela D4. Banki w UE wymagające pomocy publicznej w latach 2008–2020	238
Tabela D5. Pomoc dla sektora bankowego i udział kapitału zagranicznego w latach 2008–2012	247
Tabela D6. Dominujący kapitał w wybranych bankach UE w latach 2003–2013	249
Tabela D7. Współczynnik wypłacalności w wybranych bankach UE w latach 2003–2013	251
Tabela D8. Wskaźnik rentowności kapitałów własnych (ROE) w wybranych bankach UE w latach 2003–2013	253
Tabela D9. Marża odsetkowa w wybranych bankach UE w latach 2003–2013	255
Tabela D10. Wskaźnik efektywności kosztowej (C/I) w wybranych bankach UE w latach 2003–2013	257
Tabela D11. Wskaźnik jakości należności (NPL) w wybranych bankach UE w latach 2003–2013	259
Tabela D12. Stopa wypłaty dywidendy (DPR) w wybranych bankach UE w latach 2003–2013	261

Wstęp

Wpływ banków zagranicznych i szerzej bankowości międzynarodowej na koniunkturę gospodarczą w poszczególnych krajach, w których funkcjonują, jest przedmiotem nieustających badań realizowanych przez ekonomistów na całym świecie. Problem ten badany i opisywany jest od dziesięcioleci przy zastosowaniu bardzo różnorodnych narzędzi badawczych, perspektyw czasowych i przedmiotowych oraz uwzględnianych zmiennych. Także wyjątkowa sytuacja, w jakiej funkcjonują gospodarki i bankowość w okresach kryzysu, jest już wszechstronnie zbadana. Jednak pomimo bardzo dużego nakładu pracy i wysiłku intelektualnego, jaki został dotąd włożony w odkrycie obiektywnych i powszechnych zasad rządzących wpływem banków zagranicznych na rozwój gospodarczy poszczególnych krajów, badaczom nie udało się wypracować jednolitego poglądu na kwestię wpływu banków zagranicznych na stabilność systemu finansowego, a co za tym idzie całej gospodarki. W literaturze naukowej można znaleźć zarówno dowody na negatywny, jak i na pozytywny wpływ bankowości zagranicznej na tworzenie i wygaszanie sytuacji kryzysowych.

Wśród ekonomistów nie ma zgody, czy zaangażowanie kapitału zagranicznego ma wpływ na stabilność sektora finansowego. Wiele badań przyjmuje założenie o istnieniu wpływu a-priori¹, inne stawiają hipotezę o braku wpływu kapitału zagranicznego na stabilność². Wśród naukowców, którzy uznają wpływ banków zagranicznych na stabilność, brakuje natomiast zgody, co do tego czy jest to wpływ pozytywny, czy negatywny.

Także w kwestiach bardziej szczegółowo opisujących relacje pomiędzy kapitałem zagranicznym w bankowości a koniunkturą gospodarczą brak jest jednomyślności. Naukowcy zajmują różne stanowiska m.in. w ocenie wielkości kredytu udzielanego przez banki zagraniczne w czasie kryzysu. Enrica Detragiache, Poonam Gupta i Thierry Tressel tuż przed kryzysem 2007–2009 udowodniali w artykule opublikowanym przez Międzynarodowy Fundusz Walutowy po *7th Jacques Polak Annual Research Conference* negatywny związek między obecnością banku zagranicznego a wielkością kredytów w krajach o niskich dochodach ludności³. Do innych wniosków dochodzą Franklin Allen, Krzysztof Jackowicz, Oskar Kowalewski i Łukasz Kozłowski po analizie bazy obejmującej informacje z lat 1994–2010 o ponad 400 bankach działających

¹ Ben Zeev, N., 2017, *Capital controls as shock absorbers*, Journal of International Economics, nr 109, s. 43–67, dostęp 14 sierpnia 2018.

² Iwanicz-Drozdowska, M., Bongini, P., Smaga, P., Witkowski, B., 2017, *Rola kapitału zagranicznego w sektorze bankowym dla stabilności finansowej i rozwoju gospodarczego krajów postkomunistycznych*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska sectio H (Oeconomia), vol. LI, 5, str. 129-137, dostęp 7 marca 2019.

³ Detragiache, E., Gupta, P., Tressel, T., 2006, *Foreign Banks in Poor Countries: Theory and Evidence*, International Monetary Fund, publikacja po *7th Jacques Polak Annual Research Conference*, dostęp 9 grudnia 2018.

w Europie Środkowo-Wschodniej. Nie stwierdzają oni różnicy w wielkości wzrostu akcji kredytowej pomiędzy bankami zagranicznymi i krajowymi w całym badanym okresie. Pojawiające się między bankami różnice w podaży kredytów nie są według nich związane z ich własnością krajową lub zagraniczną, ale wynikają z sytuacji finansowej poszczególnych banków⁴. W wielu kolejnych badaniach kwestia kredytowania gospodarki przez banki zagraniczne w okresie kryzysu jest coraz bardziej niuansowana i rozpatrywana z uwzględnieniem różnych cech krajów macierzystych, krajów goszczących oraz samych banków.

Kolejną kwestią, co do której dotychczasowe badania nie dają jednoznacznej odpowiedzi, jest ryzyko upadłości banku zagranicznego w czasie kryzysu. Obszerną literaturę, w której opublikowano wyniki badań dotyczących różnic w poziomie ryzyka upadłości banków zagranicznych i państwowych, przytoczyli Naima Lassoued, Houda Sassib i Mouna Ben Rejeb Attia. Znalazły się wśród nich zarówno takie, które wspierały hipotezę o mniejszym ryzyku upadłości banków zagranicznych, jak i takie, które wspierały hipotezę o mniejszym ryzyku upadłości banków państwowych⁵. Brak jest też jednoznacznej oceny poziomu ryzyka, jakie stwarza wejście banków zagranicznych dla banków krajowych, i to już nie tylko pomiędzy poszczególnymi ekonomistami, ale nawet w obrębie jednego badania. Brak homogeniczności wpływu wejścia na rynek banków zagranicznych na ryzyko banków krajowych potwierdziły wszechstronne badania empiryczne przeprowadzone przez Wu, Chen, Jeon, Wang w oparciu o dane z rynków wschodzących⁶.

Problemy, jakie stwarza ocena obecności banków zagranicznych, różnorodność badań, które często wspierają przeciwstawne hipotezy, złożoność zjawiska, którego przebieg jest uzależniony od wielu czynników zewnętrznych, a także trudność oddzielenia wpływu samej własności zagranicznej banków od wpływu innych determinant sprawiają, że zarówno decydenci, jak i media mające wpływ na odbiór bankowości międzynarodowej w społeczeństwie, często w sposób bardzo wybiórczy i niedoskonały wystawiają jednoznaczne oceny o konieczności sprzedaży banków kapitałowi zagranicznemu lub ich unarodowieniu. Po kryzysie finansowym 2007–2009 w polskiej publicystyce popularność zdobył postulat udomowienia banków⁷. Postulat ten był

⁴ Allen, F., Jackowicz, K., Kowalewski, O., Kozłowski, Ł., 2017, *Bank lending, crises, and changing ownership structure in Central and Eastern European countries*, Journal of Corporate Finance, nr 42, s. 494–515, dostęp 6 stycznia 2018.

⁵ Lassoued, N., Sassib, H., Ben Rejeb Attia, M., 2016, *The impact of state and foreign ownership on banking risk: Evidence from the MENA countries*, Research in International Business and Finance, nr 36, s. 167–178, dostęp 14 czerwca 2018.

⁶ Wu, J., Chen, M., Jeon, B., N., Wang, R., 2017, *Does foreign bank penetration affect the risk of domestic banks? Evidence from emerging economies*, Journal of Financial Stability, nr 31, s. 45–61, dostęp 16 sierpnia 2018.

⁷ Piechowiak, Ł., 2015, *Udomowienie banków? Jesteśmy na tak*, Bankier.pl, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Udomowienie-bankow-Jestesmy-na-tak-7245434.html>, dostęp 9 marca 2019.

zgłaszany, pomimo iż kryzys nie dotknął ani polskiego sektora bankowego, ani gospodarki, co było wyjątkiem w Europie. Jego konsekwencją były późniejsze decyzje polityczne o wykupie przez państwo, a więc upaństwowieniu banków, które wcześniej były w posiadaniu kapitału zagranicznego.

Wobec strategicznego charakteru decyzji, jakie mogą zapaść w oparciu o ocenę wpływu zagranicznych banków na rozwój krajowej gospodarki, konieczne jest dalsze poszukiwanie sposobu jej dokonania. Szansę taką może stwarzać wykorzystanie kryzysu finansowego z lat 2007–2009 i kryzysu strefy euro z lat 2010–2011 jako naturalnego eksperymentu. Kraje Unii Europejskiej reprezentują rynki o bardzo różnym udziale kapitału zagranicznego w sektorze bankowym i oba kryzysy dotknęły je w bardzo różnorodny sposób. Znalezienie podobieństw i różnic pomiędzy przebiegiem kryzysu a stopniem rozwoju bankowości międzynarodowej w poszczególnych krajach oraz zmiennych odzwierciedlających przebieg kryzysu, a jednocześnie wykazujących korelację z wielkością zaangażowania kapitału zagranicznego w sektor bankowy, jest sposobem, w jaki w tej pracy próbuje się lepiej zrozumieć zjawiska związane z obecnością zagranicznego kapitału w krajowych systemach bankowych w obrębie Unii Europejskiej.

Głównym celem tej pracy jest określenie, czy działania podejmowane przez banki zagraniczne w kraju goszczącym w obrębie Unii Europejskiej miały wpływ na rozwój gospodarki tych krajów w okresie globalnego kryzysu gospodarczego. Zagadnienie to jest badane w szerokiej perspektywie czasowej. Najszerzej uwzględniony w badaniach okres obejmuje lata od 1999 do 2019, jednak z uwagi na dostępność danych najczęściej badanym przedziałem jest 2004–2017. Powodem tak szeroko postawionego zakresu czasowego jest potrzeba spojrzenia na wpływ kapitału zagranicznego w sektorze bankowym na gospodarkę kraju goszczącego nie tylko w samym okresie kryzysu, ale także przed kryzysem i po nim, żeby uzyskać informacje o tym, czy banki zagraniczne przyczyniły się do powstania kryzysu i jaki był ich udział w odbudowie gospodarki po kryzysie.

Środkami do osiągnięcia celu głównego była realizacja następujących celów 2 rzędu:

- porównanie i wyciągnięcie wniosków z dotąd przeprowadzonych badań z zakresu wpływu zagranicznych banków na kształtowanie koniunktury gospodarczej w krajach goszczących,
- określenie opinii osób mających wpływ na obecność banków zagranicznych w kraju goszczącym na temat tych banków i praktyki działania banków zagranicznych na przykładzie Polski w oparciu o dostępną literaturę i przeprowadzone wywiady,
- określenie przyczyn globalnego kryzysu przedstawionych w dostępnej literaturze i wskazanie tych, które mogą mieć związek z funkcjonowaniem banków zagranicznych,

- określenie, czy kraje UE o podobnym natężeniu zjawisk kryzysowych mają zbliżoną strukturę własności kapitału sektora bankowego na podstawie porównania przebiegu kryzysu finansowego z lat 2007–2009 w różnych krajach Unii Europejskiej o różnym poziomie zaangażowania w ich sektorze bankowym banków zagranicznych oraz o skrajnie małym i skrajnie intensywnym poziomie oddziaływania kryzysu,
- określenie różnic w zakresie polityki kredytowej, ostrożnościowej i dywidendowej realizowanej przez banki krajowe i zagraniczne na tym samym rynku, w tym samym czasie (przed kryzysem, w czasie kryzysu, po kryzysie) oraz ich efektywności i skali udzielonej im pomocy publicznej,
- określenie, czy występuje istotna statystycznie korelacja pomiędzy wielkością zaangażowania banków zagranicznych w poszczególnych krajach a intensywnością przebiegu zjawisk kryzysowych,
- określenie, czy zachodzą korelacje pomiędzy różnymi uwzględnionymi wcześniej zmiennymi, wyrażającymi intensywność zjawisk kryzysowych, i sformułowanie wniosków, co do znaczenia w przebiegu tych relacji udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym.

Realizacja powyższych celów pozwoliła sformułować następujące hipotezy:

1. Wpływ kapitału zagranicznego w sektorze bankowym na gospodarkę kraju goszczącego należy rozpatrywać w określonym kontekście geopolitycznym, np. w ramach UE, a nie globalnie, ponieważ nie jest on globalnie jednorodny.
2. W ramach Unii Europejskiej kraje, które w najmniejszym stopniu odczuły globalny kryzys finansowy i kryzys finansów publicznych, charakteryzowały się jednocześnie wysokim udziałem kapitału zagranicznego w sektorze bankowym.
3. Banki krajowe i zagraniczne w krajach UE nie różniły się w istotny statystycznie sposób pod względem prowadzonej polityki ostrożnościowej i dywidendowej.
4. Banki o przewadze kapitału zagranicznego były bardziej efektywne w czasie kryzysu i po nim, a także wymagały mniejszej pomocy publicznej w krajach UE.
5. Wyższy udział kapitału zagranicznego w sektorze bankowym krajów UE był skorelowany z pozytywnymi zmianami wskaźników ilustrujących zmiany w gospodarce, ale jednocześnie nie był kluczowym czynnikiem zachodzących zmian.

Praca składa się z czterech rozdziałów. Rozdział pierwszy jest teoretyczną podstawą przeprowadzonych badań. Scharakteryzowano i opisano w nim rozwój bankowości zagranicznej zarówno w Polsce jak i za granicą. Obszernie przedstawiono także dotychczas przeprowadzone badania nad wpływem zaangażowania kapitału zagranicznego w sektorze bankowym kraju goszczącego. Szczególną uwagę poświęcono zagadnieniom stabilności sektora bankowego, jego wydajności i transmisji kryzysów

gospodarczych za pośrednictwem kapitału zagranicznego. To właśnie w oparciu o tę analizę sformułowano hipotezę, że nie należy rozpatrywać wpływu zagranicznych inwestycji w sektorze bankowym na sytuację gospodarczą kraju jako zjawiska jednorodnego w światowej gospodarce. Przedstawione wyniki badań stały często w sprzeczności ze sobą w zależności od tego, jakiego czasu i jakiego regionu świata dotyczyły.

W rozdziale tym w oparciu o wywiady przeprowadzone z osobami, które miały wpływ na rozwój i działalność banków zagranicznych w Polsce, przedstawiono także uwarunkowania działalności banków zagranicznych w kraju goszczącym, jakim jest Polska. Przedstawiono, dlaczego w krajach Europy Środkowej i Wschodniej w większości sektorów bankowych kapitał zagraniczny przeważał, jak przebiegały relacje na linii inwestor zagraniczny a zarząd spółki zależnej, a także inwestor zagraniczny a lokalny nadzór bankowy, oraz pomiędzy nadzorami kraju goszczącego i macierzystego. Omówiono także zagrożenia i korzyści, jakie płyną z różnej struktury własności w sektorze bankowym, wskazywane przez polskich menedżerów i urzędników nadzoru bankowego.

W rozdziale drugim głównym przedmiotem badania było samo zjawisko kryzysu. Wychodząc od różnych definicji zjawiska oraz genezy globalnego kryzysu finansowego, zaprezentowano jego przebieg w Unii Europejskiej. Został on opisany jako zjawisko, które na terenie Europy miało dwie fazy. Pierwszą w latach 2008–2009, która była spowodowana utratą zaufania na rynku międzybankowym, i drugą w latach 2010–2011, której powodem była pierwsza faza oraz nadmierne zadłużenie publiczne niektórych krajów strefy euro.

W rozdziale tym, wykorzystując wybrane wskaźniki ekonomiczne, wyodrębniono grupę państw, w których zjawiska kryzysowe były wyjątkowo silne – Irlandia, Grecja, Cypr i Hiszpania, oraz grupę krajów, w których kryzys oddziaływał najsłabiej na gospodarkę – Malta, Polska i Bułgaria. Przebieg kryzysu we wszystkich tych krajach został szczegółowo opisany, a wśród przyczyn słabszego oddziaływania kryzysu wskazano m.in. lepszą kondycję finansową banków z przewagą kapitału zagranicznego.

W rozdziale trzecim przeprowadzono szereg analiz porównujących aktywność banków krajowych i zagranicznych w zakresie wielkości udzielonego kredytu, polityki ostrożnościowej, wartości wskaźników efektywności prowadzonej działalności, polityki dywidendowej oraz wielkości pomocy publicznej, jaką banki uzyskiwały od państwa. Porównań dokonano, wykorzystując bazy danych udostępniane przez międzynarodowe instytucje monitorujące sektor bankowy, zestawienie własności banków stworzone przez Stijna Claessensa i Neeltje van Horen⁸, oraz własną bazę danych wartości wskaźników finansowych osiągniętych przez wybrane banki działające na terenie UE, stworzoną w oparciu o informacje pozyskane z raportów rocznych banków oraz z Orbisu⁹.

⁸ Claessens, S., van Horen, N., 2014, *Foreign Banks: Trends and Impact*, Journal of Money, Credit and Banking, Volume 46, Issue s1, s. 295–326, dostęp 24 listopada 2017.

⁹ Orbis, <https://orbis.bvdinfo.com>, dostęp: luty–kwiecień 2021.

Porównania wielkości akcji kredytowej dokonano poprzez zestawienie informacji o wielkości udzielonego kredytu sektorowi niefinansowemu w krajach o przewadze kapitału krajowego w sektorze bankowym z krajami o przewadze kapitału zagranicznego w sektorze bankowym. Porównania polityki ostrożnościowej, dywidendowej i efektywności przeprowadzono, zestawiając wartości wskaźników osiągniętych przez poszczególne banki, oznaczone jako krajowe lub zagraniczne. Porównanie pomocy, jaką udzieliły poszczególne państwa, zanalizowano dwoma metodami. Pierwsza metoda to porównanie liczby banków krajowych i zagranicznych, które uzyskały pomoc publiczną. Badanie zostało przeprowadzone z wykorzystaniem sporządzonego samodzielnie zestawienia takich banków. Informacje o nich pozyskano z Dzienników Urzędowych Unii Europejskiej. Druga metoda to zestawienie wielkości pomocy udzielonej bankom w krajach o przewadze kapitału krajowego i zagranicznego w sektorze bankowym. Informacje o wielkości pomocy pozyskano ze strony internetowej Komisji Europejskiej¹⁰.

W rozdziale czwartym sprawdzano, czy wielkość udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym jest zmienną, która wykazywała współwystępowanie ze zmiennymi prezentującymi siłę zjawisk kryzysowych w gospodarkach poszczególnych krajów. Do tego celu wykorzystano przede wszystkim dane pozyskane z Europejskiego Urzędu Statystycznego Eurostat. Posługując się programem „Statistica”, sprawdzano siłę i kierunek korelacji pomiędzy wartością udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym a zmianami wartości: PKB, PKB *per capita*, zmianami cen domów, stopy bezrobocia, stopy oszczędności gospodarstw domowych, wielkości produkcji przedsiębiorstw, relacji eksportu do importu oraz udziału eksportu danego kraju w wartości światowego eksportu.

W drugiej części czwartego rozdziału przeprowadzono szereg analiz korelacji pomiędzy zmiennymi, które wykazały współwystępowanie z wielkością udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym, w celu ujawnienia ewentualnych korelacji pośrednich wynikających z silnego współwystępowania, a nie z faktycznego wpływu na siebie zmiennych.

W zakończeniu podsumowano uzyskane w poszczególnych rozdziałach wyniki i zaproponowano wnioski, jakie można na ich podstawie postawić.

¹⁰ Komisja Europejska, *State Aid Scoreboard 2020* – https://ec.europa.eu/competition-policy/state-aid/scoreboard_en, dostęp 9 czerwca 2021.

1. Kapitał zagraniczny w sektorze bankowym

1.1. Banki zagraniczne

1.1.1. Charakterystyka banków zagranicznych

W Unii Europejskiej, gdzie obowiązuje swobodny przepływ kapitału, czasami trudno jest rozróżnić bank krajowy od zagranicznego ze względu na mieszany akcjonariat spółek notowanych na giełdach oraz wspólny rynek. Prawo Bankowe w Art. 4 ust. 1. różni aż trzy rodzaje instytucji bankowych ze względu na pochodzenie jego właścicieli:

- 1) *bank krajowy – bank mający siedzibę na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;*
- 2) *bank zagraniczny – bank mający siedzibę na terytorium państwa niebędącego państwem członkowskim; [...]*
- 17) *instytucja kredytowa – instytucję, o której mowa w art. 4 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia nr 575/2013, mającą siedzibę na terytorium innego niż Rzeczpospolita Polska państwa członkowskiego;(...)*¹¹.

Przyjmując kryterium zastosowane w Prawie Bankowym w Polsce, obecnie nie ma banków zagranicznych, a jedynie banki spółdzielcze i komercyjne podzielone na banki krajowe i oddziały instytucji kredytowych (OIK). Zgodnie z CRR art. 4 ust. 1 pkt 17 OIK to *miejsca prowadzenia działalności, które stanowią prawnie zależną część instytucji i które realizują bezpośrednio wszystkie lub niektóre spośród transakcji nieodłącznie związanych z działalnością instytucji*. Ich udział w całości aktywów polskiego sektora bankowego w 2017 roku wynosił 2,5 proc.¹² Banki krajowe Narodowy Bank Polski dzieli, uwzględniając wielkość udziałów należących do akcjonariuszy, na te: z przewagą kapitału państwowego, z przewagą krajowego kapitału prywatnego i z przewagą zagranicznego kapitału prywatnego.

Ponieważ przedmiotem zainteresowania tej pracy jest rynek bankowy całego Europejskiego Obszaru Gospodarczego, niecelowe jest przyjęcie definicji z polskiego Prawa Bankowego. W literaturze naukowej przyjmuje się, że bank jest uważany za zagraniczny, jeżeli 50 proc. jego udziałów jest własnością zagraniczną, przez co istnieje zagraniczna kontrola operacji banku¹³. Ten sposób odróżnienia banku krajowego od zagranicznego zostaje tu przyjęty, chociaż może on budzić czasami wątpliwości. Przykładem mogą być rozstrzygnięcia, jakich

¹¹ Dziennik Ustaw 1997 Nr 140 poz. 939 z późniejszymi zmianami, Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r., Prawo bankowe.

¹² *Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2017 r.*, 2018, Narodowy Bank Polski, dostęp 6 marca 2019.

¹³ Claessens, S., Demirgüç-Kunt, A., Huizinga, H., 2001, *How does foreign entry affect domestic banking markets?*, Journal of Banking & Finance 25, s. 891–911, dostęp 2 listopada 2018.

musieli dokonywać twórcy bazy danych, dotyczące własności 5324 banków w 137 krajach w latach 1995–2014¹⁴. Podali oni przykład banku w Polsce, który w 40 proc. był własnością krajową, w 35 proc. akcjonariusza z Niemiec i w 25 proc. akcjonariusza z Włoch. Pomimo, że największy udział miał akcjonariusz Polski, został on uznany za zagraniczny, ponieważ dwaj zagraniczni akcjonariusze mieli 60 proc. i został przypisany do Niemiec jako rynku macierzystego, ponieważ z dwóch zagranicznych akcjonariuszy on miał większy udział.

Banki decydujące się na ekspansję zagraniczną są to najczęściej duże instytucje finansowe, dysponujące zaawansowaną i nowoczesną wiedzą z zakresu finansów, zarządzania i marketingu, które dostrzegając ograniczone możliwości rozwoju na własnym rynku, szukają rynków oferujących większe możliwości wzrostu lub podążają na nie w ślad za swoimi klientami, czyli dużymi przedsiębiorstwami działającymi globalnie¹⁵. Instytucje te posiadają atuty pozwalające im na skuteczne konkurowanie z innymi bankami, nawet na ich rodzimych rynkach. Teoretycznie banki krajowe, znając doskonale otoczenie gospodarcze, mają wiedzę, która powinna chronić je przed atakami zewnętrznych instytucji, które dopiero zaczynają poznawać lokalną specyfikę.

Atuty banków zagranicznych opisał w 1969 roku Charles P. Kindleberger¹⁶. Są to: *powszechne uznanie dla marki, znajomość technik marketingowych, patenty, wiedza technologiczna, niższe koszty produkcji, znajomość technik zarządzania, możliwość osiągania korzyści skali i korzyści integracji wertykalnej*. Banki krajowe przeciwstawiają temu znajomość lokalnych preferencji klientów i uwarunkowań instytucjonalnych i kulturowych. Na ich korzyść działa także konieczność ponoszenia przez banki zagraniczne dodatkowych kosztów komunikacji, czasu podróży i zniekształceń informacyjnych. Uwzględniając powyższe, w krajach rozwiniętych banki zagraniczne najczęściej koncentrowały się na finansowaniu dużych przedsiębiorstw i usługach z zakresu finansowania hurtowego, nie angażując się w usługi dla klientów indywidualnych i małych firm¹⁷. Natomiast w krajach rozwijających się, w których system bankowy był słaby, ich przewaga nad bankami krajowymi była tak duża, że mogły one oferować usługi wszystkim segmentom rynku¹⁸.

Pomimo że banki zagraniczne wchodzą na rynki znajdujące się w różnych fazach rozwoju, to najlepsze wyniki osiągają w krajach w fazie wzrostu, w których sektor finansowy nie jest jeszcze rozwinięty, a także w państwach posiadających wysoki poziom bezpośrednich inwestycji zagranicznych, wykazujących integrację gospodarczą z krajem macierzystym banku oraz cechujących się kulturą poszanowania prawa,

¹⁴ Claessens, S., van Horen, N., 2014, *Foreign Banks: Trends and Impact*, *Journal of Money, Credit and Banking*, Volume 46, Issue s1, s. 295–326, dostęp 24 listopada 2017.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Jurowska, A., 2005, *Motywy i konsekwencje ekspansji banków na rynki zagraniczne*, *Bankowość*, red. Małgorzata Zaleska, s. 71–83.

¹⁷ Clarke, G., Cull, R., Martinez Peria, M., S., Sánchez, S., M., 2003, *Foreign... op. cit.* s. 25–59.

¹⁸ Jurowska, A., 2005, *Motywy... op. cit.* s. 71–83.

z ustabilizowanym system regulującym funkcjonowanie rynku finansowego, ale jednocześnie nie nakładającym nadmiernych ograniczeń na instytucje finansowe. Wejście na rynek zagraniczny może odbyć się poprzez: stworzenie w kraju goszczącym nowego banku od podstaw, fuzję lub przejęcie banku już istniejącego.

Istotnym dla pełnego zrozumienia wpływu zagranicznych banków na gospodarkę jest artykuł Stijna Claessensa i Neeltje van Horen opublikowany w 2014 roku w *Journal of Money, Credit and Banking*¹⁹. Badacze zaprezentowali w nim bazę danych, dotyczącą własności 5324 banków w 137 krajach w latach 1995–2014, co według nich stanowi co najmniej 90 proc. światowego systemu bankowego pod względem aktywów. Pozwala im ona zauważyć wzrost obecności banków zagranicznych w wielu krajach, ze znaczną różnorodnością pod względem krajów macierzystych, bilateralnych wzorców inwestycyjnych i cech banku, oraz opisać rozwój bankowości zagranicznej w latach 1995–2009, zależności pomiędzy strategią banków a krajem ich pochodzenia i krajem goszczącym, porównać cechy banków zagranicznych i krajowych, analizować relacje między obecnością zagranicznego banku a rozwojem finansowym, i to jak te relacje różnią się w zależności od etapu rozwoju gospodarczego kraju gospodarza i cech banków zagranicznych.

72 proc. banków zagranicznych pochodzi z krajów rozwiniętych. 28 proc. z krajów wschodzących i rozwijających się. W 1995 r. pięciu największych inwestorów (Francja, Niemcy, Holandia, Wielka Brytania i Stany Zjednoczone) posiadało 45 proc. wszystkich banków zagranicznych. Do 2009 roku odsetek ten spadł do 38 proc. Liczba krajów eksportujących banki wzrosła z 78 do 98. Wzrosła liczba banków zagranicznych pochodzących z krajów wschodzących i rozwijających się, ale są to małe banki. Banki z krajów rozwiniętych inwestują w innych krajach rozwiniętych i wschodzących, banki z wschodzących w rozwijających się, a z rozwijających się w innych rozwijających się lub wschodzących. Ponadto banki chętniej inwestują w innych krajach z tego samego regionu lub podobnych instytucjonalnie niż w krajach odległych. Banki zagraniczne prowadzą bardzo różną politykę finansowania się i zabezpieczania ryzyka kredytowego.

1.1.2. Rozwój bankowości zagranicznej na świecie

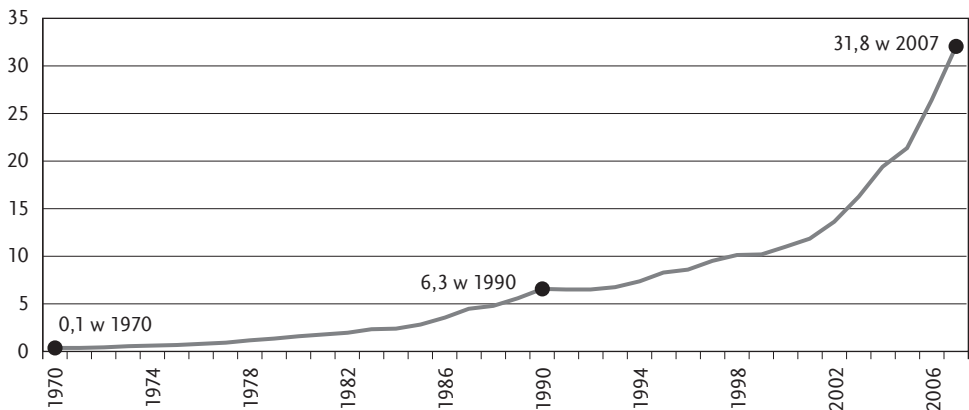
Rozwój bankowości zagranicznej zapoczątkowało utworzenie w latach 50. rynku eurowalutowego, czyli przenoszenie przez banki części swoich operacji w walucie rodzimej za granicę. Motywem takich działań była najczęściej chęć uniknięcia niekorzystnych regulacji w kraju. Jako pierwsze mechanizm ten zaczęły wykorzystywać banki amerykańskie, przerzucając część swoich operacji początkowo do Londynu, a następnie do innych europejskich centrów finansowych²⁰.

¹⁹ Claessens, S., van Horen, N., 2014, *Foreign... op. cit.* s. 295–326.

²⁰ Aykut, D., Hostland, D., Ju Kim, E., 2008, *The Changing Role of International Banking in Development Finance*, Global Development Finance. The Role of International Banking, The World Bank, s. 81–191, dostęp 8 marca 2019.

Rysunek 1. Zagraniczne aktywa banków raportujących do Banku Rozrachunków Międzynarodowych (BIS)

bln USD

Źródło: Aykut, D., Hostland, D., Ju Kim, E., 2008, *The Changing Role of International Banking in Development Finance*, Global Development Finance. The Role of International Banking, The World Bank, s. 81–191, dostęp 8 marca 2019.

Dla rozwoju bankowości zagranicznej bardzo istotne okazały się: rosnący globalny handel, wzrost wielonarodowych firm, wzrost finansowania nierównowag płatności międzynarodowych, rozwój nowych technologii i zmiany polityczne – m.in. zakończenie zimnej wojny. Dilek Aykut i inni wyróżniają trzy etapy w rozwoju bankowości międzynarodowej:

- (...) *Utworzenie na przełomie lat 50. i 60. rynku eurowalutowego stymulowanego przez dominującą kontrolę kapitału i ograniczenia transakcji międzynarodowych w Stanach Zjednoczonych i Europie Zachodniej, które skłoniły banki krajowe do założenia biur za granicą, aby świadczyć usługi zagraniczne swoim klientom.*
- *Rosnąca rola banków w Japonii w latach 80., kiedy rząd japoński próbował otworzyć swoje rynki i promować międzynarodową rolę jena. Faza ta zbiegła się również ze wzrostem konsorcjalnych pożyczek bankowych oraz ekspansją walutowych i rynkowych instrumentów pochodnych, które zwiększyły możliwości banków w zakresie rozszerzenia zasięgu geograficznego zarówno w zakresie finansowania, jak i kredytowania.*
- *Zwiększona sekurytyzacja kredytu od lat 90., dzięki wprowadzonemu na rynek modelowi pożyczek bankowych, gwałtownemu wzrostowi rynku strukturyzowanych produktów finansowych opartych na aktywach (takich jak zabezpieczone zobowiązania dłużne) oraz rozwojowi rynku instrumentów pochodnych (...).*

Trzeci okres stał się początkiem bardzo dynamicznego wzrostu bankowości międzynarodowej, co pokazuje rysunek 1.

Historia zagranicznych inwestycji w sektorze bankowym pokazuje, że wiąże się z nimi istotne ryzyko dla banków próbujących wejść na nowy rynek. Kilka przykładów ekspansji dokonywanych do końca XX wieku, które zakończyły się bardzo różnymi rezultatami wskazała Aleksandra Jurkowska²¹. Trudnym rynkiem dla banków zagranicznych okazał się portugalski sektor bankowości detalicznej. Mimo znacznych nakładów finansowych dużym międzynarodowym holdingom bankowym, takim jak Citibank, Chase Manhattan, Barclay's czy Bilbao Vizcaya, udało się zdobyć przed rokiem 2000 tylko kilka procent tego rynku, a Deutsche Bank nie wyszedł poza bankowość hurtową i inwestycyjną. Bardziej dostępny, ale też nie dla wszystkich banków okazał się sektor australijskiej bankowości detalicznej. Citibank stał się istotnym uczestnikiem australijskiej bankowości detalicznej, skierowanej do zamożnych klientów, a oprócz tego bankowości inwestycyjnej i usług zarządzania ryzykiem walutowym. Chase Manhattan bez sukcesu zainwestował w łączenie usług bankowych i ubezpieczeniowych. Bank of Tokyo, Mitsubishi, Bankers Trust i Barclay's pozostały przy bankowości korporacyjnej. Podobne trudności banki zagraniczne napotykały w innych krajach basenu Pacyfiku, gdzie z wyjątkiem Malezji i Filipin nie udało im się zdobyć istotnego udziału w aktywach sektora bankowego. Także w Argentynie banki zagraniczne koncentrowały się na bankowości dla przedsiębiorstw i to głównie w okręgu Buenos Aires.

Pomimo tych trudności lata 1995–2009, były okresem dynamicznego rozwoju bankowości zagranicznej. W latach tych liczba banków zmniejszyła się z 3 980 do 3 947, ale towarzyszył temu trend zmniejszania się liczby banków krajowych – o 18 proc. i zwiększania liczby banków zagranicznych – o 69 proc. Banki zagraniczne tworzyły się głównie w krajach gorzej rozwiniętych – w analizowanym okresie liczba banków zagranicznych wzrosła o 2,5 proc. w krajach rozwiniętych, o 74 proc. w krajach wschodzących i o 113 proc. w krajach rozwijających się. W 2009 r. największa penetracja banków zagranicznych została odnotowana w Afryce Subsaharyjskiej (ponad 50 proc. rynku), Europie Środkowo-Wschodniej i Azji Centralnej (47 proc. rynku). Mniejsza penetracja w Ameryce Łacińskiej – 39 proc. i Azji Południowej – 14 proc.²² Sytuacja ta utrzymywała się także w późniejszych latach. Rys. 2 przedstawia zmiany w średnim poziomie udziału banków zagranicznych w aktywach bankowych ogółem w latach 2000–2014 w trzech regionach: Europa Środkowo-Wschodnia, Ameryka Łacińska i Azja²³. W 2014 r. Europa Środkowo-Wschodnia charakteryzowała się najwyższą obecnością kapitału zagranicznego. Ponad 70 proc. aktywów banków ogółem znajdowało się w posiadaniu banków zagranicznych, a blisko 60 proc. banków było własnością zagraniczną – rysunek 3. Mniejszym zainteresowaniem, a nawet odpływem kapitału zagranicznego, charakteryzują się kraje Ameryki Łacińskiej, gdzie nastąpił spadek

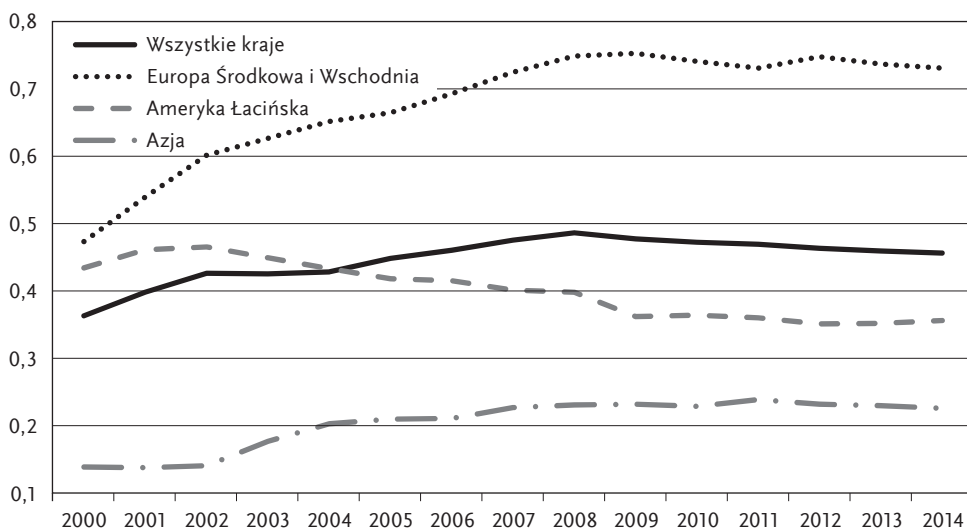
²¹ Jurkowska, A., 2005, *Motywy...* op. cit. s. 71–83.

²² Claessens, S., van Horen, N., 2014, *Foreign...* op. cit. s. 295–326.

²³ Wu, J., Chen, M., Jeon, B., N., Wang, R., 2017, *Does foreign bank penetration affect the risk of domestic banks? Evidence from emerging economies*, Journal of Financial Stability, nr 31, s. 45–61, dostęp 16 sierpnia 2018.

z 47 proc. do 36 proc. w odniesieniu do kapitału oraz w odniesieniu do ogólnej liczby banków z 53 proc. do 47. Najbardziej odporne na kapitał zagraniczny są rynki azjatyckie, gdzie banki zagraniczne posiadają 24 proc. aktywów sektora, chociaż licznie jest ich 40 proc.

Rysunek 2. Średni poziom penetracji banków zagranicznych w gospodarkach wschodzących pod względem aktywów bankowych w latach 2000–2014

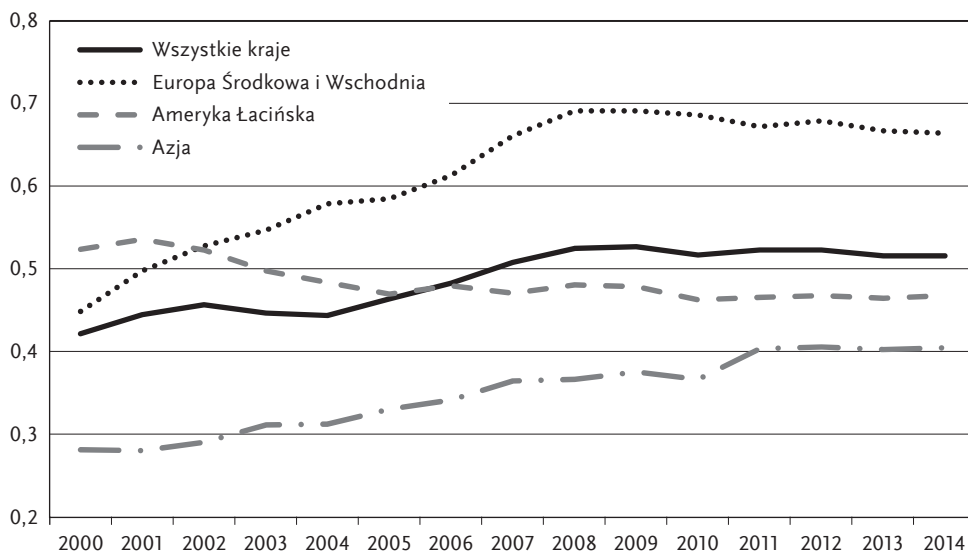

Źródło: Wu, J., Chen, M., Jeon, B., N., Wang, R., 2017, *Does foreign bank penetration affect the risk of domestic banks? Evidence from emerging economies*, Journal of Financial Stability, nr 31, s. 45–61, dostęp 16 sierpnia 2018.

Niski udział banków zagranicznych w bankowości państw azjatyckich jest pochodną surowych regulacji dotyczących ich wejścia i funkcjonowania nakładanych przez rządy tych krajów. Do zmiany polityki w tym zakresie doprowadził kryzys azjatycki z 1997 r., gdy okazało się, że na rodzimych rynkach nie ma wystarczająco dużo kapitału, żeby uzdrowić sektor bankowy. W kolejnych krajach nastąpiło poluzowanie przepisów regulujących udział obcego kapitału w bankowości. Rząd Indonezji podniósł granicę zagranicznej własności banków typu *joint venture* z 85 proc. do 99 proc., Korea Południowa zezwoliła na 100 proc. zagraniczną własność krajowych instytucji finansowych, w Malezji, gdzie banki zagraniczne mogły udzielać pożyczek tylko we współpracy z bankami krajowymi, a zagraniczna własność banków *joint venture* była ograniczona do 30 proc., utworzono kilka banków będących w 100 proc. własnością zagraniczną, rząd Tajlandii pozwolił zagranicznym inwestorom na posiadanie większościowego pakietu w tajskich instytucjach finansowych na okres do dziesięciu lat, Filipiny przyjęły nową ustawę o bankowości, która zezwala zagranicznemu bankowi na uzyskanie do 100 proc. głosów w jednym banku, ale tylko w ciągu siedmiu

lat od uchwalenia ustawy, Chiny zliberalizowały politykę stóp procentowych²⁴. Proces ten pokazuje zjawisko, które można dostrzec także w innych rejonach świata – nieufność wobec kapitału zagranicznego w sektorze bankowym przegrywa z potrzebą wynikająca z uwarunkowań ekonomicznych.

Rysunek 3. Średni poziom penetracji banków zagranicznych w gospodarkach wschodzących pod względem liczby banków w latach 2000–2014

Źródło: Wu, J., Chen, M., Jeon, B., N., Wang, R., 2017, *Does foreign bank penetration affect the risk of domestic banks? Evidence from emerging economies*, Journal of Financial Stability, nr 31, s. 45–61, dostęp 16 sierpnia 2018.

1.1.3. Rozwój bankowości zagranicznej w Europie Środkowej i Polsce

Europa Środkowa stanowi dla badań zjawisk związanych z bankowością zagraniczną wyjątkowo ciekawy obszar, ponieważ w ciągu kilku lat rynki te przeszły od scentralizowanej, państwowej, zamkniętej na kapitał międzynarodowy bankowości do bankowości wolnorynkowej, w której dominuje kapitał zagraniczny. W Polsce i Czechach jeszcze do 1999 roku banki zagraniczne starały się głównie zapewnić obsługę swoich klientów z rynków rodzimych i tylko na Węgrzech konkurowały z bankami krajowymi w pełnym zakresie usług²⁵. W kolejnych latach całkowicie zdominowały bankowość tych krajów, wypierając banki krajowe w niektórych przypadkach prawie całkowicie.

²⁴ Lee, Ch., Hsieh, M., 2014, *Bank reforms, foreign ownership, and financial stability*, Journal of International Money and Finance, nr 40, s. 204–224, dostęp 14 czerwca 2018.

²⁵ Jurowska, A., 2005, *Motywy... op. cit.* s. 71–83.

Tabela 1. Udział w proc. aktywów krajowych instytucji kredytowych w aktywach ogółem instytucji kredytowych w krajach UE

Kraj\Rok	2013	2014	2015	2016	2017
Czechy	7,70	8,70	6,90	7,20	8,30
Litwa	8,50	8,00	8,20	8,10	8,40
Chorwacja	10,10	9,80	9,50	9,90	9,20
Estonia	4,30	4,90	5,80	6,60	11,70
Luksemburg	12,50	11,60	12,10	12,20	13,20
Słowacja	11,90	15,70	14,90	16,40	15,60
Rumunia	10,00	10,00	9,50	8,60	22,70
Bułgaria	28,50	23,90	23,70	23,50	23,60
Malta	25,10	28,60	33,50	40,40	42,10
Finlandia	28,80	28,40	32,50	34,50	46,00
Łotwa	41,00	47,50	52,60	50,30	48,40
Belgia	48,90	49,70	50,80	50,50	50,90
Irlandia	34,90	51,70	51,60	51,70	51,20
Węgry	44,50	52,40	53,00	52,30	53,70
Słowenia	68,70	66,40	66,00	53,90	54,20
Polska	38,70	40,90	41,10	43,50	54,80
Wielka Brytania	72,10	62,90	62,80	61,20	62,30
Portugalia	79,70	79,50	76,70	77,50	69,70
Austria	72,40	69,60	68,10	76,10	76,30
Cypr	66,10	64,80	80,80	78,40	80,90
Włochy	91,40	91,70	92,20	91,40	92,00
Holandia	92,50	93,30	92,80	93,10	92,60
Szwecja	93,80	93,10	92,80	91,80	92,70
Dania	87,10	87,80	87,50	87,70	93,00
Niemcy	95,90	95,60	95,60	92,90	93,10
Francja	97,00	94,10	94,60	95,00	95,20
Hiszpania	93,80	93,50	94,70	96,10	95,50
Grecja	96,50	97,10	98,30	98,00	97,90

Źródło: Monitoring banków 2017.

Eksperyment ten wydaje się mieć interesujący ciąg dalszy, ponieważ w ostatnich latach niektóre kraje regionu – Polska, Węgry – zaczęły powracać do bankowości państwowej, co ma związek z obawami dotyczącymi banków zagranicznych, jakie zdominowały dyskurs polityczny w tych krajach po kryzysie finansowym z lat 2007–2009.

Zmiany w wielkości udziału kapitału krajowego w całości aktywów sektorów bankowych poszczególnych krajów UE przedstawia tabela 1. Wśród krajów o najmniejszym udziale kapitału krajowego w bankowości znajdują się niemal wszystkie kraje Europy Środkowo-Wschodniej – Czechy, Litwa, Chorwacja, Estonia, Słowacja, Rumunia i Bułgaria.

W Polsce konieczność zmian w sektorze bankowym zaczęto dostrzegać jeszcze przed transformacją w latach 80. Ewa Godula w książce napisanej w 2001 roku, czyli już po przejściu przez banki zagraniczne większości aktywów polskiego sektora bankowego, ale jeszcze przed wstąpieniem Polski do UE, wyróżniła cztery etapy przekształceń polskiego sektora bankowego: okres do 1982, lata 1982–1988, rok 1989, okres po 1989²⁶. Podkreśliła ona, że w związku z kontynentalnym charakterem polskiego systemu bankowego – decydująca rola banków, a nie giełdy i funduszy, oraz faktem, że w bankach w tym czasie było zgromadzonych 90 proc. zasobów całego sektora finansowego – dopuszczenie do wejścia zagranicznych banków budziło poważne obawy natury strategicznej i bezpieczeństwa narodowego. Z drugiej strony dramatyczny brak kapitałów, które mogłyby posłużyć rozwojowi gospodarczemu zmuszał do otwarcia się na zagraniczną obecność w sektorze bankowym. Dyskusja o tym, jakie powinny być proporcje między kapitałem rodzimym a zagranicznym w sektorze bankowym wprowadzie się rozpoczęła, ale procesy rynkowe przebiegały bardzo dynamicznie i wyprzedziły ewentualne wnioski z dyskusji²⁷.

Okres do 1982 roku to czas całkowitego upaństwowienia i scentralizowania sektora. Dominującą rolę pełnił NBP – monobank, który jednocześnie był bankiem emisyjnym i obsługiwał większość rynku krajowego – zarówno przedsiębiorstwa, jak i klientów indywidualnych. Obok niego funkcjonowały trzy banki specjalistyczne – Bank Handlowy – obsługiwał handel zagraniczny, Bank Polska Kasa Opieki SA – działalność dewizowa ludności i rzemiosła, Bank Gospodarki Żywnościowej – obsługa rolnictwa. Istniało też około 1660 banków spółdzielczych – niewielkich i lokalnych.

Proces decentralizacji zapoczątkowała ustawa Prawo bankowe²⁸ oraz ustawa o NBP – obie z 26 lutego 1982 r.²⁹ NBP został wydzielony ze struktur Ministerstwa Finansów. Dopuszczono możliwość powstawania nowych banków z kapitałem prywatnym krajowym i zagranicznym. Do 1988 powstały trzy banki – Bank Inicjatyw Gospodarczych, Łódzki Bank Rozwoju i Bank Rozwoju Eksportu. Nie miały one kapitału zagranicznego. Z NBP został wyodrębniony bank uniwersalny – Polska Kasa Oszczędności. W dalszym ciągu rynek charakteryzował się brakiem konkurencji, niewielkim zakresem usług, niskimi kwalifikacjami pracowników, niewielką akcją kredytową.

²⁶ Godula, E., 2001, *Kapitał zagraniczny w polskim sektorze bankowym*, Międzynarodowa Szkoła Menedżerów.

²⁷ Więcej na ten temat w podrozdziale 1.3. *Otoczenie społeczno-prawne banków zagranicznych i praktyka ich funkcjonowania w kraju goszczącym na przykładzie Polski*.

²⁸ Dziennik Ustaw 1982 nr 7 poz. 56, Ustawa z dnia 26 lutego 1982 r. o statucie Narodowego Banku Polskiego.

²⁹ Dziennik Ustaw 1982 nr 7 poz. 57, Ustawa z dnia 26 lutego 1982 r. Prawo bankowe.

Proces urynkowania zapoczątkowała ustawa Prawo bankowe oraz ustawa o NBP z 31 stycznia 1989 r. Wprowadzała dwupoziomowość sektora bankowego – bank centralny i banki komercyjne, zniesiono podmiotowe, przedmiotowe i terytorialne ograniczenia działalności bankowej. W latach 1989–1991 prowadzono bardzo liberalną politykę wydawania licencji na działalność bankową. Efektem było istnienie już pod koniec 1989 r. 25 ogólnokrajowych banków, a pod koniec 1990 r. 75 banków. W kolejnych latach wymagania stawiane bankom zaczęły wzrastać, co miało na celu poprawę bezpieczeństwa klientów banków. W latach 1992–1996 powstało już tylko 20 nowych banków i większość została utworzona przez kapitał zagraniczny. Pierwszym bankiem zagranicznym, który powstał w Polsce był Bank Amerykański w Polsce SA, który otrzymał licencję w grudniu 1989 roku³⁰. W 1999 roku większościowy udział wykupił w nim niemiecki DZ Bank, który w 2003 roku zmienił nazwę AmerBank na DZ Bank Polska. W 2013 r. część banku została sprzedana Getin Noble Bankowi, a pozostała część przekształcona w oddział DZ BANK AG, który zakończył działalność w 2015 roku.

Tabela 2. Prywatyzacje największych banków komercyjnych w Polsce w latach 1989–2000

Rok	Bank	Zmiany w akcjonariacie
1989	Bank Polska Kasa Opieki	Sprzedaż akcji w obrocie publicznym
1992	Bank Rozwoju Eksportu	Skarb Państwa 15 proc. Indywidualni inwestorzy 85 proc.
1993	Wielkopolski Bank Kredytowy w Poznaniu	Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju – 28,5 proc. Skarb Państwa – 30 proc. Akcjonariat rozporoszony – 34,75 proc.
1994	Bank Śląski w Katowicach	ING Bank NV – 25,9 proc. Skarb Państwa – 33,2 proc.
1995	Bank Przemysłowo-Handlowy w Krakowie	Skarb Państwa – 46,61 proc. Akcjonariat rozproszony – 53,39 proc.
	Bank Gdański w Gdańsku	BIG SA – 24,07 proc.
	Wielkopolski Bank Kredytowy w Poznaniu	Allied Irish Bank European Investment – 16,26 proc.
	Bank Rozwoju Eksportu	Commerzbank – 21 proc.
1996	Wielkopolski Bank Kredytowy w Poznaniu	Allied Irish Bank European Investment – 36,3 proc.
	Bank Śląski w Katowicach	ING Bank NV – 54,98 proc. Skarb Państwa 5 proc. Akcjonariat rozproszony 35 proc.
	Bank Gdański w Gdańsku	BIG SA – 31,23 proc.

³⁰ Pietrzak, E., Markiewicz, M., (red.) 2006, *Finanse, bankowość i rynki finansowe*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, s. 135.

Rok	Bank	Zmiany w akcjonariacie
1997	Powszechny Bank Kredytowy w Warszawie	Skarb Państwa – 33,3 proc. Inwestorzy indywidualni 66,7 proc.
	Wielkopolski Bank Kredytowy w Poznaniu	Allied Irish Bank European Investment – 60,14 proc. Skarb Państwa – 5,10 proc. Akcjonariat rozproszony – 34,8 proc.
	Bank Gdański w Gdańsku	BIG SA – 63,42 proc., fuzja i powstanie BIG Banku Gdańskiego
	Bank Handlowy w Warszawie	Skarb Państwa – 7,9 proc. ZC Netherlands – 6,2 proc. Sparbanken Sverige – 5 proc. JP Morgan – 14,8 Bank of New York – 16,9 proc. Pozostali akcjonariusze – 49,2 proc.
	Bank Rozwoju Eksportu	Commerzbank – 48,7 proc.
1998	Bank Przemysłowo-Handlowy w Krakowie	Bayerische Hypo- Und Vereinsbank – 36,72 proc.
	Powszechny Bank Kredytowy w Warszawie	Bank Austria – 15 proc.
1999	Bank Przemysłowo-Handlowy w Krakowie	Bayerische Hypo- Und Vereinsbank – 86,06 proc. Skarb Państwa – 3,69 proc.
	Powszechny Bank Kredytowy w Warszawie	Bank Austria – 43,5 proc.
	Bank Zachodni	Allied Irish Bank European Investment – 80 proc. Skarb Państwa – 4,29 proc. Pozostali akcjonariusze – 15,71 proc.
	Powszechny Bank Gospodarczy w Łodzi	Połączenie z Bank Polska Kasa Opieki
	Bank Depozytowo-Kredytowy w Lublinie	Połączenie z Bank Polska Kasa Opieki
	Pomorski Bank Kredytowy w Szczecinie	Połączenie z Bank Polska Kasa Opieki
	Bank Polska Kasa Opieki	UniCredito Italiano i Allianz – 52,09 proc. Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju – 5,25 proc. Skarb Państwa – 13,09 proc. Inwestorzy indywidualni – 15 proc.

Rok	Bank	Zmiany w akcjonariacie
2000	Powszechny Bank Kredytowy w Warszawie	Bank Austria – 57,13 proc. Skarb Państwa 14,26 proc. Akcjonariat rozproszony – 35,65 proc.
	Bank Rozwoju Eksportu	Commerzbank – 50 proc. Pozostali akcjonariusze 50 proc.
	Bank Handlowy w Warszawie	Citigrup Citibank Overseas Investment Corporation – 87,83 proc.
	Bank Polska Kasa Opieki	UniCredito Italiano – 53,17 proc. Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju – 6,63 proc. Skarb Państwa – 7,98 proc. Pozostali akcjonariusze 32,22

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Aleksandrowicz, P., Fandrejewska-Tomczyk, A., 2016, *Reforma Polskiego Systemu Bankowego w latach 1987–2004 we wspomnieniach jej twórców*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, s. 294–295

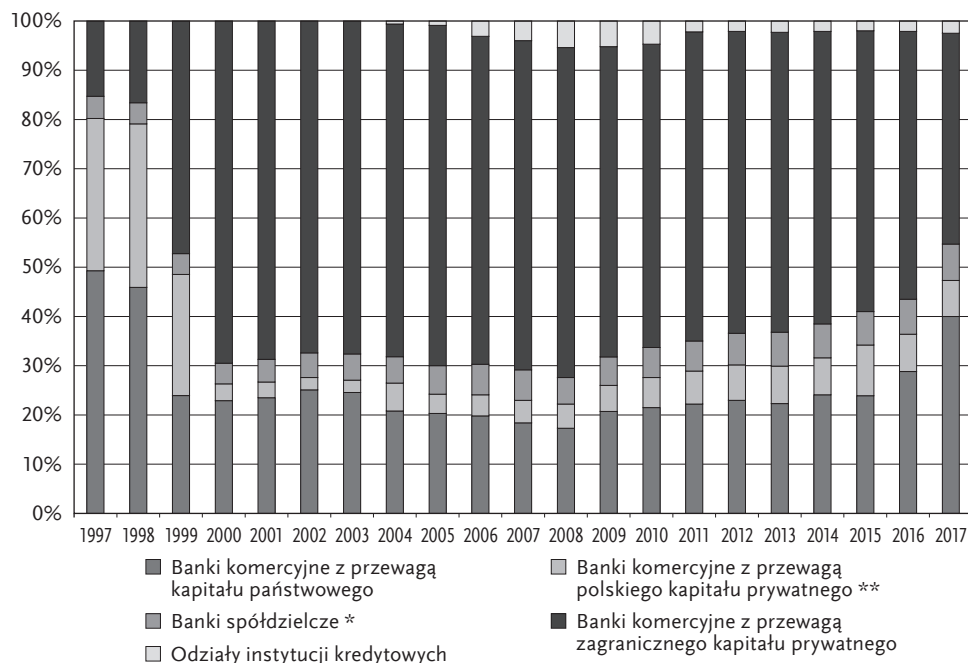
Pierwszą próbą uregulowania obecności banków zagranicznych w Polsce była przedstawiona Sejmowi w 1995 roku Strategia umacniania systemu bankowego w Polsce. Zakładała ona, że docelowy poziom udziału kapitału zagranicznego w polskim sektorze bankowym powinien sięgać 10 proc. aktywów sektora, a udział kapitału zagranicznego w aktywach jednego banku nie powinien przekraczać 30 proc. Jednak już w kolejnym dokumencie – Programie prywatyzacji banków z udziałem kapitałowym Skarbu Państwa do 2000 r. – zrezygnowano z tych ograniczeń. Powodem były warunki, na jakich Polska mogła skorzystać z kapitału zgromadzonego w Funduszu Prywatyzacji Banków Polskich (FPBP). Środki te – 440 mln USD – pochodziły z darowizn państw zachodnich i kredytu japońskiego i miały być wykorzystane na wzmocnienie kapitałowe polskich banków. Warunkiem ich wykorzystania było sprzedanie podmiotom prywatnym 50 proc. akcji polskich banków. Ponieważ w Polsce prywatni inwestorzy nie dysponowali wystarczającym kapitałem oznaczało to konieczność sprzedaży banków zagranicznym inwestorom. Kalendarium prywatyzacji największych polskich banków połączone ze sprzedażą ich zagranicznym inwestorom przedstawia tabela 2.

Ostatecznie ramy prawne funkcjonowania banków zagranicznych w Polsce przed przystąpieniem do UE określiła ustawa Prawo bankowe z 29 sierpnia 1997 roku. Zgodnie z nią kapitał zagraniczny mógł tworzyć bank w Polsce w jednej z czterech form organizacyjnych – utworzenie spółki akcyjnej, nabycie akcji istniejącego już banku, otwieranie oddziału banku zagranicznego lub przedstawicielstwa³¹. Od 2000 roku banki zagraniczne dysponowały już 70 proc. aktywów polskiego sektora bankowego. Sytuacja ta utrzymała się do globalnego kryzysu finansowego w 2008 roku. W latach 2009–2015

³¹ Godula, E., 2001, *Kapitał...*

swoje udziały w aktywach zaczęły zwiększać banki z przewagą kapitału państwowego i polskiego prywatnego. Od 2016 roku te drugie zaczęły mieć problemy wynikające z pogarszającej się jakości portfela kredytowego i jednocześnie rosnących wymogów kapitałowych, natomiast państwo zaczęło wykorzystywać spółki, w których było większościowym udziałowcem, do przejmowania posiadanych przez zagraniczne podmioty udziałów w działających w Polsce bankach. W efekcie w 2017 roku, po raz pierwszy od 1999 roku, większość kapitałów sektora bankowego należała do polskich udziałowców. Zmiany udziału poszczególnych grup banków w aktywach całego sektora przedstawia rysunek 4. Pod względem liczebności przez cały okres dominowały banki spółdzielcze. W roku 1997 było ich 1295 i przez kolejnych 20 lat ich liczba stale spadała, aby osiągnąć w 2017 roku wielkość 553 banków. Jest to jednak nadal prawie dziewięć razy więcej niż banków komercyjnych, których jest 63. Wśród nich w 1997 roku najwięcej było banków z przewagą polskiego kapitału prywatnego – 39, następnie przez wiele lat najliczniejsze były banki z przewagą zagranicznego kapitału prywatnego – szczyt w 2001 – 48, a w 2017 roku najwięcej było OIK – 28. Liczba OIK prawie nie zmienia się od 2013 roku. Zmiany w liczebności banków na przestrzeni dwudziestu lat pokazuje rysunek 5.

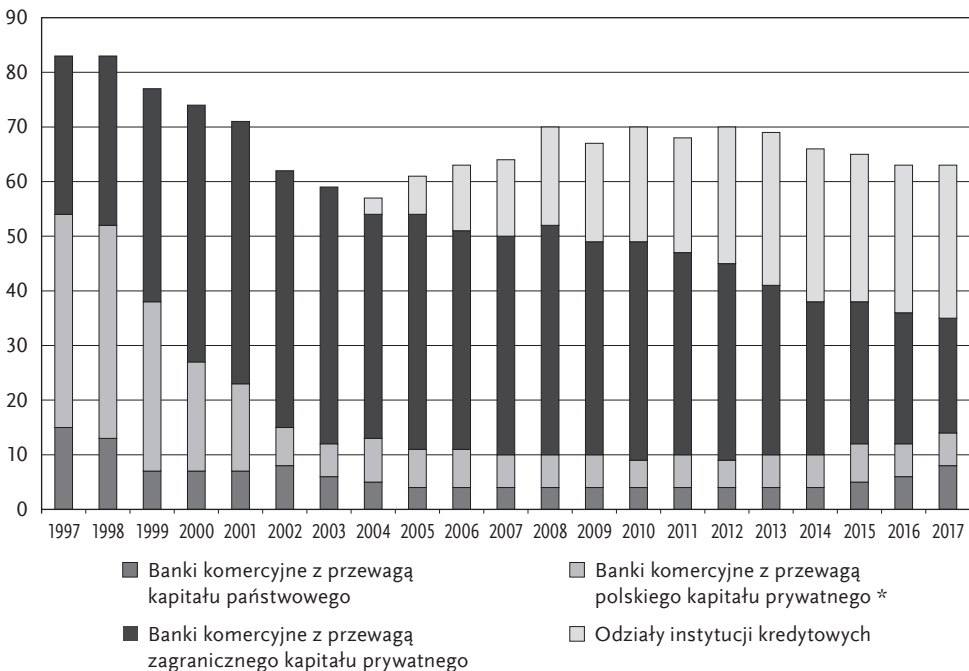
Rysunek 4. Udział w aktywach sektora bankowego różnych rodzajów banków prowadzących działalność operacyjną w Polsce w latach 1997–2017

* Bez banków zrzeszających, ** Z bankami zrzeszającymi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Raporty NBP *Rozwój systemu finansowego w Polsce* z lat 2002–2003, 2010, 2014, 2015, 2016, 2017.

Rysunek 5. Liczba różnych rodzajów banków komercyjnych prowadzących działalność operacyjną w Polsce w latach 1997–2017

* Z bankami zrzeszającymi – do 2010 r. 3 banki zrzeszające, od 2011 r. 2 banki zrzeszające

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Raporty NBP *Rozwój systemu finansowego w Polsce* z lat 2002–2003, 2010, 2014, 2015, 2016, 2017.

Wycofywanie się w ostatnim okresie kapitału zagranicznego z polskiego sektora bankowego wynikało, ze zmian regulacyjnych i zaostrzenia wymogów kapitałowych, jakie nałożone zostały po kryzysie finansowym 2007–2009 na europejskie banki. Wiele banków macierzystych spółek-córek działających w ESW korzystało w okresie kryzysu z pomocy publicznej. Często była ona warunkowana wzmocnieniem kapitałowym spółek na rynkach macierzystych. Żeby zrealizować te wymagania, banki często musiały sprzedawać swoje zagraniczne aktywa, w tym także w Polsce i innych krajach ESW. Ich miejsce zajmowały inne banki zagraniczne, znajdujące się w lepszej sytuacji finansowej, banki krajowe, często będące własnością państwa, oraz podmioty pozabankowe, np. fundusze *private equity*³².

Podstawowe zalety dopuszczenia banków zagranicznych do polskiego rynku finansowego, jakie dostrzegano w latach 90., to: pojawienie się nowych produktów bankowych,

³² Mikołajczyk, K., 2016, *Wpływ struktury własnościowej na strategię banków w krajach Europy Środkowo-Wschodniej*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska sectio H (Oeconomia)*, vol. L, 4, s. 311–323, dostęp 7 marca 2019.

wdrożenie sprawdzonych w warunkach wolnorynkowych zasad księgowości i sprawozdawczości, pobudzenie z korzyścią dla klientów konkurencji między bankami, integracja ze światowym systemem finansowym i kapitałowym, rozwój rynku międzybankowego, wdrożenie nowych rozwiązań technologicznych i zarządczych, obniżenie kosztu pozyskania kapitału, poprawienie wizerunku polskiej gospodarki na forum międzynarodowym, co miało przyciągnąć globalnych inwestorów. Wśród wad otwarcia na zagraniczne banki wymieniano: utratę kontroli nad systemem bankowym przez władze, pogorszenie warunków funkcjonowania polskich banków, utratę kontroli nad kierunkami rozwoju polskiej gospodarki, ograniczenie dostępu do kredytów małym, dopiero rozwijającym się polskim firmom, a jednocześnie wystawienie ich na bezpośrednią konkurencję z dużymi zagranicznymi przedsiębiorstwami, finansowanymi przez zagraniczne banki, a także unikanie przez zagraniczne banki płacenia podatków w Polsce i transfer kapitału za granicę³³.

Żeby pozyskać kapitał zagraniczny, rząd polski w pierwszym okresie zapewnił mu bardzo korzystne warunki – ulgi podatkowe do wysokości zainwestowanego kapitału, możliwość wnoszenia kapitału w walutach wymienialnych i tworzenia oddziałów całkowicie kontrolowanych przez bank macierzysty bez wnoszenia opłat. Po 1994 roku wprowadzony został wymóg utrzymywania kapitału w złotych, a wydanie licencji na działalność bankową była uzależniona od zaangażowania się zagranicznego banku w pomoc istniejącemu polskiemu bankowi zagrożonemu upadłością.

Rozwiązanie to nie było oceniane jednoznacznie. Z jednej strony chroniło ono przed bankructwami banków, z drugiej prowadziło do sytuacji, w której kapitał zagraniczny wykupywał polskie instytucje finansowe w chwili, gdy miały one problemy, a więc ich cena była niska. Jak wylicza Ewa Godula, do końca 1999 roku ze sprzedaży akcji polskich banków uzyskano 8 mld zł. Za taką kwotę kapitał zagraniczny wykupił 56 proc. udziału w kapitale akcyjnym polskiego sektora bankowego. Tymczasem 8 mld zł stanowiło równowartość, ok. 6 proc., środków zdeponowanych w bankach przez polskich konsumentów lub około 15 proc. środków zdeponowanych w bankach przez firmy.

Zagraniczne banki wchodziły na polski rynek bardzo ostrożnie. Były krytykowane, że stosują strategię *wydłubiania rodzynek*, czyli obsługują tylko najatrakcyjniejszych dla banku klientów – bogatych, o ustabilizowanej pozycji finansowej i generujących minimalne ryzyko. Strategia ta jest postrzegana, nie tylko w Polsce jako szkodliwa dla rodzimego sektora bankowego, ponieważ skazuje macierzyste banki na ponoszenie wyższego ryzyka – przeciętna jakość ich portfela kredytowego spada, rosną koszty ich funkcjonowania, a więc stają się mniej konkurencyjne. Zagraniczne banki w początkowej fazie ograniczały się praktycznie tylko do obsługi transakcji

³³ Dąbrowska-Gruszczyńska, K., 2013, *Kapitał zagraniczny w polskim sektorze bankowym a poziom jego rozwoju na tle państw OECD*, Studia Ekonomiczne, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, nr 170, Międzynarodowe stosunki gospodarcze: wybrane czynniki instytucjonalne i procesy realne w warunkach światowej niestabilności, s. 43–58, dostęp 28 lutego 2019.

w handlu zagranicznym i do doradztwa polskim bankom. Następnie zaczęły kierować swoją ofertę tylko do dużych firm, a dopiero po 1996 roku do klientów indywidualnych – w początkowym okresie też tylko do tych zamożnych. Gdy rozszerzyły swoją ofertę, paradoksalnie spotkały się z zarzutem, że są zbyt ekspansywne, wykorzystują swoją przewagę technologiczną i kapitałową oraz że finansują polskimi depozytami zagraniczne aktywa.

O tym, jak dużą rolę w ocenie zagranicznych banków odgrywają uprzedzenia i stereotypy, dobrze świadczy badanie przeprowadzone w 2000 roku na zlecenie dziennika „Rzeczpospolita”. Większość ankietowanych czytelników stwierdziła, że obsługa w zagranicznych bankach jest lepsza niż w polskich. Był to wynik o tyle zaskakujący, że w tym czasie, według Ewy Goduli, bardzo niewielu Polaków miało okazję skorzystać osobiście z usług zagranicznego banku³⁴.

W dyskusji pojawiły się też głosy podkreślające duże znaczenie banków państwowych jako banków realizujących strategię gospodarczą rządu. Jako przykład podawano państwa, które jeszcze na początku lat 90. miały większy udział banków państwowych w całym sektorze bankowym niż Polska 47 proc. – Portugalia 87 proc., Grecja 84 proc., Włochy 68 proc., Niemcy 50 proc. Są to też kraje, które, jak wskazuje tabela 1, mają najwyższy udział krajowego kapitału w sektorze bankowym. Kryzysy lat 2008/2009 i 2010/2011 bardzo poważnie odbiły się na ich gospodarkach – Grecja praktycznie zbankrutowała, Włochy i Portugalia uchroniły się przed podobnym scenariuszem dzięki pomocy UE³⁵. Niemcy udzieliły drugiej co do wartości pomocy sektorowi bankowemu w UE – 646,06 mld euro. Oprócz nich w grupie krajów, które musiały przeznaczyć najwyższe kwoty na wsparcie banków, były: Wielka Brytania – 873,35 mld euro, Dania 612,63 mld euro, Hiszpania 575,25 mld euro i Irlandia 571,34 mld euro. Trzy z tych krajów posiadają ponad 90 proc. udział kapitałów krajowych w sektorze bankowym, a dwa przeważający udział. Dla porównania żadnej pomocy sektorowi finansowemu nie udzieliły Bułgaria, Czechy, Estonia, Malta i Rumunia, czyli kraje, w których udział kapitału krajowego w sektorze bankowym był najniższy w UE³⁶. Nie należy tego jednak interpretować jako dowodu na to, że wysoki udział aktywów zagranicznych w sektorze bankowym ma stabilizujący wpływ na gospodarkę w okresie kryzysu. Za brakiem pomocy mogły się kryć inne powody – np. mały wpływ niedużego sektora bankowego na koniunkturę lub po prostu brak funduszy, które można byłoby przeznaczyć na pomoc.

³⁴ Godula, E., 2001, *Kapitał...*

³⁵ Czarnota, D., 2014, *Bank jako instytucja zaufania publicznego w dobie kryzysu – mit czy rzeczywistość?*, Studia Ekonomiczne, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, nr 186, cz. 1, s. 153–163, dostęp 30 stycznia 2018.

³⁶ Gwizdała, J., P., 2015a, *Pomoc publiczna w państwach Unii Europejskiej w warunkach kryzysu gospodarczego*, w *O nowy ład finansowy w Polsce: rekomendacje dla animatorów życia gospodarczego*, red. Ostaszewski, J., Szkoła Główna Handlowa. Oficyna Wydawnicza, s. 477–491, dostęp 8 marca 2019.

1.2. Przegląd badań i publikacji na temat skutków zaangażowania kapitału zagranicznego w sektorze bankowym

Autorzy prac na temat zaangażowania kapitału zagranicznego w sektorze bankowym wskazują na bardzo różne efekty otwarcia krajowych sektorów bankowych dla globalnego kapitału. Analizowane są skutki transgranicznego przepływu kapitału dla samych gospodarek przyjmujących zagraniczne banki, dla banków krajowych, instytucji nadzorczych, globalnego rynku finansowego, banków decydujących się na zagraniczną ekspansję. Badania dotyczą także kwestii szczegółowych, takich jak: wzrost ryzyka i zmienności na rynkach, transfer nowych instrumentów finansowych i zarządczych, zróżnicowanie wpływu w zależności od wielkości zaangażowania zagranicznego kapitału, sposobu jego wejścia na nowy rynek, charakterystyki kraju przyjmującego, różnic pomiędzy krajem macierzystym a goszczącym, odległością kulturową i geograficzną pomiędzy krajami. W zależności od badanego aspektu wpływu kapitału zagranicznego autorzy pozytywnie lub negatywnie oceniają wpływ globalizacji sektora bankowego. Często podkreślana jest heterogeniczność zarówno samych banków zagranicznych, jak i krajów je przyjmujących, która sprawia, że to samo zjawisko badane w tym samym aspekcie w różnych krajach ma negatywne lub pozytywne oddziaływanie.

1.2.1. Natężenie konkurencji w sektorze bankowym a poziom ryzyka

Niejednoznaczność w ocenie wpływu banków zagranicznych na bezpieczeństwo sektora bankowego konkretnego kraju jest zbieżne z brakiem jednoznacznej oceny wpływu natężenia konkurencji w sektorze bankowym na jego bezpieczeństwo. W dokonanej przez Małgorzatę Olszak przeglądzie badań teoretycznych i empirycznych zależności między konkurencją w sektorze bankowym i stabilnością finansową banków, wyróżnia ona trzy dominujące w badaniach hipotezy³⁷.

Najstarsza jest hipoteza, że konkurencja jest przesłanką niestabilności (ang. *competition-fragility hypothesis* lub *charter-value hypothesis*). Zakłada ona, że wyższy poziom konkurencji generuje dla banków wyższy poziom ryzyka, ponieważ powoduje wzrost kosztów pozyskania kapitału zewnętrznego i skłania banki do angażowania się w bardziej ryzykowne inwestycje. Była ona efektem badań przeprowadzonych po fali upadków banków w USA w latach 80. w efekcie deregulacji rynku bankowego i zwiększenia konkurencji między instytucjami finansowymi. Według Federal Deposit Insurance Corporation (FDIC) w latach 1983–1990 w USA upadło 1143 banków, podczas gdy w latach

³⁷ Olszak, M., 2014, *Zależność między konkurencją w sektorze bankowym i stabilnością finansową banków – przegląd badań teoretycznych i empirycznych*, Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny, nr 5 (3), s. 8–34, dostęp 12 stycznia 2019.

1945–1982 tylko 228³⁸. Badania zainicjował Michael C. Keeley, który do pomiaru natężenia konkurencji wykorzystał wskaźnik q Tobina – stosunek ceny kapitału na giełdzie do faktycznej wartości jego odtworzenia w przedsiębiorstwie. Wykazał związek pomiędzy spadkiem wartości wskaźnika a wzrostem ryzyka podejmowanego przez banki, mierzonego stosunkiem kapitałów własnych do aktywów ogółem³⁹. Jego twierdzenie potwierdziły późniejsze badania wykorzystujące także inne metody pomiaru zależności pomiędzy konkurencją a ryzykiem banków^{40, 41, 42, 43, 44, 45}.

W 2005 roku powstała hipoteza przeciwna – konkurencja jest przesłanką stabilności (ang. *competition-stability hypothesis*)⁴⁶. Odwołuje się ona do teorii asymetrii informacji na rynku kredytowym z 1981 autorstwa Josepha E. Stiglitz i Andrew Weissa⁴⁷. Zgodnie z tą hipotezą w warunkach mniejszej konkurencji banki wykorzystują swoją mocną pozycję na rynku do podnoszenia oprocentowania kredytów. Prowadzi to z jednej strony do negatywnej selekcji – klienci o dobrej sytuacji finansowej rezygnują z kredytu bankowego na rzecz alternatywnych źródeł finansowania, a z drugiej strony klienci, którzy decydują się na kredyt bankowy, podejmują bardziej ryzykowne inwestycje, żeby uzyskać wyższy zysk, z którego pokryją koszty kredytu. Klienci, podejmujący takie decyzje, podnoszą ryzyko banku, który pośrednio angażuje się w bardziej ryzykowne projekty. Twierdzenie to także zostało potwierdzone przez liczne badania wykorzystujące różne narzędzia mierzące relację pomiędzy konkurencją

³⁸ Akins, B., Li, L., Ng, J., Rusticus T., O., 2016, *Bank Competition and Financial Stability: Evidence from the Financial Crisis*, Journal of Financial and Quantitative Analysis, vol. 51, nr 1, s. 1–28, dostęp 30 grudnia 2018.

³⁹ Keeley, M., 1990, *Deposit Insurance, Risk, and Market Power in Banking*, The American Economic Review, vol. 80, nr 5, s. 1183–1200, dostęp 13 stycznia 2019.

⁴⁰ Demsetz, R. S., Saldenberg, M., R., Strahan, P., E., 1996, *Banks with Something to Lose: The Disciplinary Role of Franchise Value*, FRBNY Economic Policy Review, October 1996, s. 1–14, dostęp 13 stycznia 2019.

⁴¹ Galloway, T., M., Lee, W., B., Roden, D., M., 1997, *Banks' changing incentives and opportunities for risk taking*, Journal of Banking & Finance, nr 21, s. 509–527, dostęp 13 stycznia 2019.

⁴² Hellmann, T., F., Murdock, K., C., Stiglitz, J., E., 2000, *Liberalization, Moral Hazard in Banking, and Prudential Regulation: Are Capital Requirements Enough?*, The American Economic Review, vol. 90, nr 1, s. 147–165, dostęp 13 stycznia 2019.

⁴³ Besanko, D., Thakor, A., 2004, *Relationship Banking, Deposit Insurance and Bank Portfolio Choice*, Finance from University Library of Munich, Germany, dostęp 13 stycznia 2019.

⁴⁴ Gan, J., 2004, *Banking market structure and financial stability: Evidence from the Texas real estate crisis in the 1980s*, Journal of Financial Economics, nr 73, s. 567–601, dostęp 13 stycznia 2019.

⁴⁵ Berger, A., N., Klapper, L., F., Turk-Ariss, R., 2009, *Bank Competition and Financial Stability*, Journal of Financial Services Research, nr 35, s. 99–118, dostęp 13 stycznia 2019.

⁴⁶ Boyd, J., H., De Nicoló, G., 2005, *The Theory of Bank Risk Taking and Competition Revisited*, The Journal of Finance, vol. 60, nr 3, s. 1329–1343, dostęp 13 stycznia 2019.

⁴⁷ Stiglitz, J., Weiss, A., 1981, *Credit Rationing in Markets with Imperfect Information*, The American Economic Review, vol. 71, nr 3, s. 393–410, dostęp 12 stycznia 2019.

a ryzykiem^{48, 49, 50, 51, 52, 53}. Jedno z najnowszych badań potwierdzające tę opinię dotyczy rynku amerykańskiego, gdzie każdy stan został potraktowany jako osobna jednostka o różnym poziomie konkurencji bankowej i odporności na kryzys bankowy 2008 roku⁵⁴. Dowodzi ono, że w stanach o wyższej konkurencyjności na rynku bankowym przed kryzysem banki pobierały niższą marżę odsetkową, utrzymywały niższy współczynnik kapitału Tier 1, posiadały mniej ryzykowny portfel aktywów, niższą rentowność i płynność, miały wyższy wskaźnik odrzucania kredytów hipotecznych, a w całym stanie odnotowano mniejszy wzrost wskaźnika cen mieszkań (ang. *the house price indices* – HPI). W czasie kryzysu w stanach tych odnotowano mniejsze prawdopodobieństwo działań egzekucyjnych i upadłości banków oraz mniejszy spadek HPI. Badanie to potwierdziło więc twierdzenie, że konkurencja jest przesłanką stabilności.

W 2006 roku pojawiła się hipoteza, że zarówno koncentracja na krajowym rynku bankowym, jak i konkurencja sprzyjają stabilności⁵⁵. Jego autorzy zauważyli, że kraje, w których banki łączą się, są mniej narażone na kryzys. Jednocześnie zauważyli, że próby ograniczenia konkurencji przez organy nadzorcze, np. poprzez ograniczanie dostępu do rynku bankom zagranicznym, zwiększają ryzyko wystąpienia kryzysu. Taki rezultat badania skłonił ich do stwierdzenia, że skoro zarówno koncentracja, jak i konkurencyjność systemu bankowego jest pozytywnie związana ze stabilnością banków, to koncentracja banków jest niewystarczającą miarą konkurencyjności banków oraz że przyszłe badania muszą zbadać kanały, za pomocą których koncentracja i konkurencyjność wpływa na stabilność systemu finansowego.

Hipotezę, która mogłaby wyjaśnić tę pozorną sprzeczność, wysunęli w 2008 roku David Martinez-Miera i Rafael Repullo⁵⁶. Określili oni relację pomiędzy wielkością

⁴⁸ Barth, J., R., Lin, C., Lin, P., Song, F., M., 2009, *Corruption in bank lending to firms: Cross-country micro evidence on the beneficial role of competition and information sharing*, Journal of Financial Economics, nr 91, s.361–388, dostęp 13 stycznia 2019.

⁴⁹ Schaeck, K., Cihak, M., Wolfe, S., 2009, *Are Competitive Banking Systems More Stable?*, Journal of Money, Credit and Banking, vol. 41, nr 4, s. 711–734, dostęp 23 stycznia 2019.

⁵⁰ Boyd, J., H., De Nicolò, G., Jalal, A., M., 2009, *Bank Competition, Risk and Asset Allocations*, IMF Working Paper, nr 09/143, s. 1–35, dostęp 23 stycznia 2019.

⁵¹ Boyd, J., H., De Nicolò, G., Jalal, A., M., 2010, *Bank Competition, Asset Allocations and Risk of Failure: An Empirical Investigation*, CESifo Working Paper, nr 3198, s. 1–34, dostęp 23 stycznia 2019.

⁵² Houston, J., F., Lin, C., Lin, P., Mac, Y., 2010, *Creditor rights, information sharing, and bank risk taking*, Journal of Financial Economics, nr 96, s. 485–512, dostęp 23 stycznia 2019.

⁵³ Goetz, M., R., 2018, *Competition and bank stability*, Journal of Financial Intermediation, nr 35, s. 57–69, dostęp 6 lutego 2019.

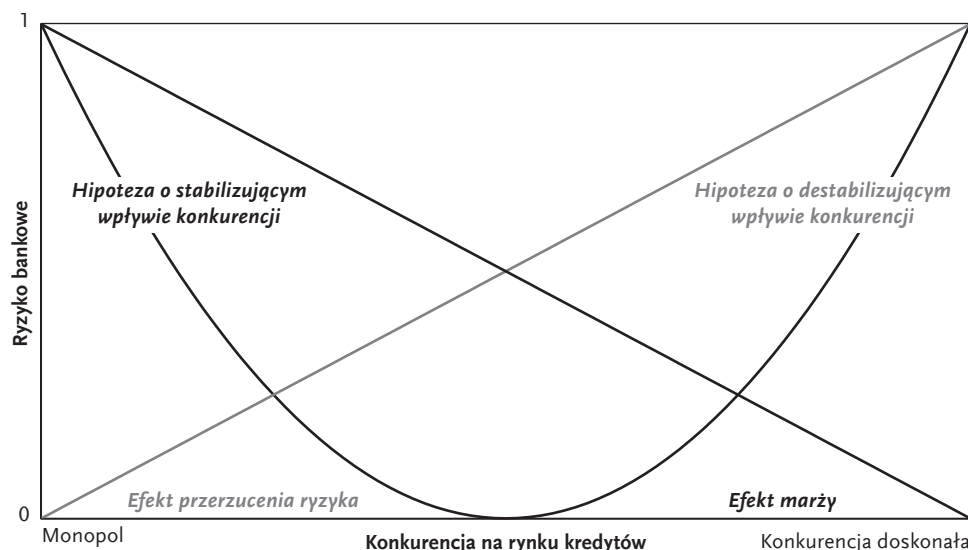
⁵⁴ Akins, B., Li, L., Ng, J., Rusticus T., O., 2016, *Bank...*

⁵⁵ Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., Levine, R., 2006, *Bank concentration, competition, and crises: First results*, Journal of Banking & Finance, nr 30, s. 1581–1603, dostęp 30 grudnia 2018.

⁵⁶ Martinez-Miera, D., Repullo, R., 2008, *Does Competition Reduce The Risk Of Bank Failure?*, CEMFI Working Paper, nr 0801, s. 1–31, dostęp 23 stycznia 2019.

konkurencji a wielkością ryzyka banków jako funkcję kwadratową przyjmującą kształt litery „U”. Zgodnie z tą hipotezą banki podejmują tym bardziej ryzykowne działania, im na rynku panują warunki bardziej zbliżone do monopolu lub konkurencji doskonałej. Najniższym ryzykiem charakteryzują się działania banków w warunkach umiarkowanej konkurencji. Hipoteza ta łączy argumenty pojawiające się w dwóch poprzednich, co prezentuje rysunek 6. W badaniach, w których opinia ta znalazła potwierdzenie, zauważano jednak, że na przebieg relacji pomiędzy konkurencją a ryzykiem bankowym duży wpływ mają lokalne uwarunkowania – m.in. PKB na mieszkańca, stopa bezrobocia, zamożność obywateli, poziom rozwoju kraju^{57, 58}. Pojawiły się też badania, w których postawiono zupełnie przeciwną hipotezę – najmniejsze ryzyko wiąże się z monopolem i konkurencją doskonałą, a umiarkowana konkurencja współwystępuje z dużym ryzykiem⁵⁹. Badanie to dotyczyło banków Ameryki Łacińskiej.

Rysunek 6. Zależność między nasileniem konkurencji na rynku kredytowym i poziomem ryzyka bankowego według hipotezy D. Martinez-Miera i R. Repullo

Źródło: Olszak, M., 2014, *Zależność między konkurencją w sektorze bankowym i stabilnością finansową banków – przegląd badań teoretycznych i empirycznych*, Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny, nr 5 (3), s. 25, dostęp 12 stycznia 2019.

⁵⁷ Bretschger, L., Kappel, V., Werner, T., 2012, *Market concentration and the likelihood of financial crises*, Journal of Banking & Finance, nr 36, s. 3336–3345, dostęp 23 stycznia 2019.

⁵⁸ Liu, H., Molyneux, P., Wilson, J., O., S., 2013, *Competition and Stability in European Banking: a Regional Analysis*, The Manchester School, vol. 81, nr 2, s. 176–201, dostęp 23 stycznia 2019.

⁵⁹ Tabak, B., M., Fazio, D., M., Cajueiro, D., O., 2012, *The relationship between banking market competition and risk-taking: Do size and capitalization matter?*, Journal of Banking & Finance, nr 36, s. 3366–3381, dostęp 23 stycznia 2019.

1.2.2. Poprawa wydajności i oferty sektora bankowego

Przed 2007 rokiem wiele badań dotyczących wpływu banków zagranicznych na lokalne rynki koncentrowało się na kwestiach, które sprawiały, że zapadały polityczne decyzje o otwarciu krajowych rynków bankowych dla zagranicznych instytucji finansowych. Zwracano uwagę, że na ekspansję zagraniczną decydowały się najlepsze instytucje finansowe, które dysponowały odpowiednio zaawansowaną technologią, wystarczającym kapitałem i kadrą na tyle dobrze wykształconą i posiadającą odpowiednie doświadczenie, żeby rozwijać biznes na nowym, różnym od rodzimego rynku. Pojawienie się takiego banku w kraju o ustabilizowanym, a często wręcz pogrążonym w marazmie sektorze bankowym zdominowanym przez rodzime instytucje finansowe, pobudzało konkurencję i wymuszało wprowadzanie nowoczesnych rozwiązań technologicznych i finansowych niedostępnych wcześniej dla klientów sektora bankowego oraz zwiększało dostęp danego kraju do kapitału międzynarodowego^{60, 61, 62}. Zarówno George Clark i inni, jak i Stijn Claessens i inni, analizując dziesiątki badań z całego świata, postawili hipotezę, że banki zagraniczne w krajach rozwijających się są bardziej efektywne niż banki krajowe, a ich wejście wymusza poprawę efektywności banków krajowych. W krajach rozwiniętych banki zagraniczne są mniej wydajne niż krajowe, więc ich wejście nie powoduje poprawy efektywności całego sektora.

Dostrzegano też pozytywny dla odbiorców usług bankowych wpływ zagranicznych banków na obniżenie kosztów usług bankowych i zmniejszenie marży usług finansowych^{63, 64, 65}, oraz zmiany w jakości nadzoru nad rynkiem finansowym, przejawiających się z jednej strony w dostosowaniu do unowocześniającego się rynku finansowego, a z drugiej w obniżaniu wymagań kapitałowych. Na przykładzie zmian, które zaszły w argentyńskim sektorze bankowym w latach 90., stwierdzono, że znalezienie zagranicznego inwestora obok prywatyzacji i restrukturyzacji jest sposobem na poprawę w dłuższej perspektywie kondycji finansowej nieefektywnych banków państwowych⁶⁶. Według autorów tego badania najbardziej znacząca jest poprawa jakości portfela kredytowego banków.

⁶⁰ Clarke, G., Cull, R., Martinez Peria, M., S., Sánchez, S., M., 2003, *Foreign... op. cit.* s. 25–59.

⁶¹ Claessens, S., Demirgüç-Kunt, A., Huizinga, H., 2001, *How...*

⁶² Claessens, S., 2006, *Competitive Implications of Cross-Border Banking*, World Bank Policy Research Working Paper 3854, dostęp 2 listopada 2018.

⁶³ Martinez Peria, M., S., Mody, A., 2004, *How Foreign Participation and Market Concentration Impact Bank Spreads: Evidence from Latin America*, World Bank Policy Research Working Paper 3210, dostęp 3 listopada 2018.

⁶⁴ Clarke, G., Cull, R., Martinez Peria, M., S., Sánchez, S., M., 2003, *Foreign... op. cit.* s. 25–59.

⁶⁵ Claessens, S., Demirgüç-Kunt, A., Huizinga, H., 2001, *How...*

⁶⁶ Berger, A., N., Clarke, G., R., G., Cull, R., Klapper, L., Udell, G., L., 2005, *Corporate governance and bank performance: A joint analysis of the static, selection, and dynamic effects of domestic, foreign, and state ownership*, *Journal of Banking & Finance*, s. 2179–2221, dostęp 3 listopada 2018.

1.2.3. Transmisja kryzysu przez banki zagraniczne

Z drugiej strony pojawiające się kryzysy finansowe skłaniały badaczy do analizy możliwości eksportu załamania finansowego w jednym kraju poprzez system bankowy do drugiego kraju. Joe Peek i Eric S. Rosengren z Systemu Rezerwy Federalnej (ang. *Federal Reserve System*, skrótowo *Federal Reserve*, potocznie Fed) w 1997 i w 2000 roku w „*American Economic Review*”^{67, 68}, opisali swoje badania na temat transmisji kryzysu finansowego z kraju macierzystego banku zagranicznego do kraju goszczącego. Jako przykład posłużyło im istotne dla amerykańskiego rynku nieruchomości ograniczenie finansowania przez japońskie banki we wczesnych latach 90. Ograniczenie nie wynikało z sytuacji amerykańskiego rynku, a z poważnego kryzysu na japońskim rynku nieruchomości i giełdzie, na których odnotowano istotne spadki cen. Japońskie banki, które na skutek spadków cen nieruchomości i akcji w kraju macierzystym miały problemy z kapitalizacją, ograniczyły akcję kredytową nie tylko w Japonii, ale i w USA, i przenieśli kryzys na rynek goszczący je.

Mechanizm ten na przykładzie wydarzeń z lat 2007 i 2008 przeanalizowali Nicola Cetorelli z Fed i Linda S. Goldberg z *National Bureau of Economic Research* (NBER) w artykule opublikowanym w 2012 roku w „*Journal of International Economics*”⁶⁹. Twierdzą oni, że przepływy te nie mają jednoznacznego kierunku od jednostek zależnych do centrali, ale zależą od wewnątrz korporacyjnego schematu i roli, jaką dany bank zależny pełni w całej organizacji. Jednostki w krajach, w których przewagę mają produkty związane z akumulacją oszczędności społeczeństwa w czasie kryzysu, mają według nich jedynie zwiększać swoją rolę dostawcy kapitału dla całej grupy, natomiast lokalizacje, które bank uważa za istotne dla działalności kredytowej ze względu na lepsze zyski z inwestycji, mogą nawet w czasie kryzysu być odbiorcami netto wsparcia finansowego z centrali. Macierzysta spółka korporacji pełni rolę bufora środków finansowych przemieszczanych wewnątrz organizacji. Ponieważ każdy globalny bank prowadzi inną politykę bilansową wewnątrz organizacji może dochodzić do sytuacji, w której ten sam kraj będzie dla jednego banku zagranicznego dostawcą płynności, a w innym będzie absorbował płynność. N. Cetorelli i L. Goldberg przeprowadzili analizę wpływów i odpływów kapitału wewnątrz amerykańskich banków działających globalnie i określili kraje, z których w pierwszym etapie światowego kryzysu w 2007 roku kapitał głównie odpływał wewnątrz banków amerykańskich i do których płynął. W pierwszej grupie znalazły się kraje na niskim poziomie rozwoju gospodarczego – m.in. Kazachstan, Wenezuela, Wietnam. W drugiej grupie znajdowały się kraje

⁶⁷ Peek, J., Rosengren, E., S., 1997, *The International Transmission of Financial Shocks: The Case of Japan*, *American Economic Review*, nr 87, s. 495–505, dostęp 3 listopada 2018.

⁶⁸ Peek, J., Rosengren, E., S., 2000, *Collateral Damage: Effects of the Japanese Bank Crisis on Real Activity in the United States*, *American Economic Review*, nr 90, s. 30–45, dostęp 3 listopada 2018.

⁶⁹ Cetorelli, N., Goldberg, L., S., 2012, *Liquidity management of U.S. global banks: Internal capital markets in the great recession*, *Journal of International Economics*, nr 88, s. 299–311, dostęp 3 listopada 2018.

zamożne – m.in. Szwecja, Izrael, Katar. Polska znalazła się w grupie krajów, w których wpływy i odpływy równoważyły się. Tak było także m.in. w Chile, Belgii i Rosji. Może to być wyjaśnieniem wniosku, do jakiego doszedł zespół badaczy ze Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie i Uniwersytetu Milan-Bicocca, który po przeprowadzonej analizie postawił hipotezę, że kapitał zagraniczny w bankach Europy Środkowo-Wschodniej i Południowej miał neutralny wpływ na kształtowanie stabilności finansowej w latach 1997–2014⁷⁰.

Badania na temat transmisji kryzysu przez banki zagraniczne, prowadzone przed upadkiem Lehman Brothers, a także po nim, podsumował Ralph de Haas⁷¹. Stwierdził on, że świadomość transmisji kryzysu poprzez banki zagraniczne istniała już przed kryzysem 2008 roku, ale porównując wcześniejsze i późniejsze badania na ten temat, można postawić hipotezę, że istotniejsza niż samo pochodzenie kapitału jest struktura finansowa banków. Banki zagraniczne finansowane lokalnie mogą być podczas globalnego kryzysu tak samo stabilne jak banki rodzime danego kraju, natomiast źródłem niestabilności systemu są banki nadmierne wykorzystujące finansowanie hurtowe. Problem dodatkowo nasila się, jeżeli jest to finansowanie krótkoterminowe i zobowiązania banku są denominowane w różnych walutach. Jednocześnie nie można opierać się tylko na finansowaniu lokalnym, ponieważ wtedy system bankowy danego kraju staje się zbyt mały, żeby stymulować rozwój, a jednocześnie będzie nieodporny na szoki wewnętrzne.

Opinię Ralpha de Haasa potwierdza badanie przeprowadzone przez Darie Moldovan i Simona Mutu⁷². Wykorzystują oni analizę skupień, żeby wskazać najistotniejsze determinanty niewypłacalności w europejskim sektorze bankowym. Przeprowadzona przez nich analiza potwierdza celowość działań instytucji nadzorczych, które zaostrzają wymagania płynnościowe w stosunku do największych banków – tzw. zbyt dużych, żeby upaść. Wielkość aktywów bankowych była głównym separatorem oddzielającym banki podejmujące najbardziej ryzykowne działania od reszty. Bardzo istotnymi separatorami okazały się też wskaźnik finansowania międzybankowego i stosunek aktywów międzybankowych do zobowiązań międzybankowych. Banki posiadające łatwy dostęp do finansowania międzybankowego były bardziej skłonne podejmować ryzykowne działania, a przez to były bardziej narażone na bankructwo.

⁷⁰ Iwanicz-Drozdowska, M., Bongini, P., Smaga, P., Witkowski, B., 2017, *Rola kapitału zagranicznego w sektorze bankowym dla stabilności finansowej i rozwoju gospodarczego krajów postkomunistycznych*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska sectio H (Oeconomia)*, vol. LI, 5, str. 129-137, dostęp 7 marca 2019.

⁷¹ De Haas, R., 2016, *The Dark and the Bright Side of Global Banking: A (Somewhat) Cautionary Tale from Emerging Europe*, in: Brada, J., C., Wachtel, P., (eds.) *Global Banking Crises and Emerging Markets*. Palgrave Macmillan, s. 9–21, dostęp 11 lipca 2018.

⁷² Moldovan, D., Mutu, S., 2015, *A Cluster Analysis on the Default Determinants in the European Banking Sector*, w: Abramowicz W. (eds.) *Business Information Systems Workshops. BIS 2015. Lecture Notes in Business Information Processing*, vol 228. Springer, Cham, s. 64–74, dostęp 28 grudnia 2018.

Do podobnych wniosków w odniesieniu do rynków azjatyckich dochodzą Ying Xu i Hai Anh La⁷³. Badają oni oddzielnie transmisję kryzysu poprzez własność banku i oddzielnie poprzez płynność na rynku wyrażoną poprzez kredyty walutowe. Na tej podstawie stawiają hipotezę, że własność banku nie ma znaczenia dla transmisji kryzysu, znaczenie ma natomiast płynność. Z ich badań wynika, że banki w krajach azjatyckich, niezależnie od własności w trakcie kryzysu, zastępowały finansowanie klientów w kredytach walutowych kredytami w lokalnych walutach. Proces ten jednak nie był możliwy w finansowaniu międzybankowym, co tłumaczą wysokimi kosztami operacji zmiany waluty kredytowania w czasie kryzysu. Do podobnych wniosków dochodzą Jonathon Adams-Kane, Yueqing Jia i Jamus Jerome Lim, badający, który z czynników, wpływających na ograniczenie kredytowania przez banki zagraniczne, odgrywał najważniejszą rolę podczas kryzysu w latach 2007–2009⁷⁴. Postawili oni hipotezę, że znacząca była podwyższona niepewność co do wartości aktywów i fluktuacja w dostępie do finansowania z międzybankowych rynków płynności, natomiast niewielkie znaczenie miały zmiany wypłacalności banku ze względów bilansowych. Zwracają więc oni także uwagę na płynność, a nie własność banku.

W oparciu o model przedstawiający małą gospodarkę, w której wszystkie banki detaliczne są własnością zagranicznych banków-matek, pochodzących z jednej dużej gospodarki, transmisję kryzysu poprzez banki zagraniczne badali Michał Brzoza-Brzezina, Marcin Kolasa i Krzysztof Makarski z NBP⁷⁵. W założeniu autorów model miał w dużym przybliżeniu odzwierciedlać polską gospodarkę, w której 60 proc. aktywów sektora bankowego była kontrolowana przez podmioty zagraniczne pochodzące głównie z UE. Po przeprowadzeniu szeregu testów postawili oni tezę, że zagraniczne banki transmitują głównie szoki wynikające z pogorszenia jakości kapitału, a w mniejszym stopniu z wydajności sektora bankowego. Przyczyniają się one jednocześnie do transmisji międzynarodowej polityki monetarnej i regulacyjnej oraz tłumią wstrząsy wewnętrzne poprzez rekapitalizację swoich banków córek. Michał Brzoza-Brzezina i in. dostrzegli także, wykorzystując doświadczenia polskiego nadzoru, że krajowy organ nadzoru może ograniczyć transmisję kryzysu poprzez banki zagraniczne, zapobiegając właściwymi regulacjami odpływowi kapitału za granicę. Działania takie są bardziej skuteczne w przeciwdziałaniu kryzysowi niż zastrzyki kapitałowe dla sektora bankowego.

⁷³ Xu, Y., La, H., A., 2015, *Foreign banks and international shock transmission: Does bank ownership still matter?*, Journal of International Financial Markets, Institutions & Money, nr 38, s. 200–216, dostęp 28 marca 2018.

⁷⁴ Adams-Kane, J., Jia, Y., Lim, J., J., 2015, *Global transmission channels for international bank lending in the 2007–09 financial crisis*, Journal of International Money and Finance, nr 56, s. 97–113, dostęp 12 czerwca 2018.

⁷⁵ Brzoza-Brzezina, M., Kolasa, M., Makarski, K., 2018, *Crisis, contagion and international policy spillovers under foreign ownership of banks*, Journal of Financial Stability, nr 36, s. 293–304, dostęp 24 stycznia 2019.

Podobną hipotezę dla rynków azjatyckich stawiają Chien-Chiang Lee i Meng-Fen Hsieh⁷⁶. W oparciu o analizę danych z 1387 banków z 27 krajów azjatyckich, z lat 1995–2009, stwierdzają oni, że wejście banków zagranicznych do tych krajów miało negatywny wpływ na stabilność systemu finansowego. Jednak po uwzględnieniu w analizach podjętych działań reformujących system nadzoru okazywało się, że wejście banków zagranicznych miało pozytywny wpływ na stabilność finansową. Sprzyja jej także według Chien-Chiang Lee i Meng-Fen Hsieh wyższy stopień liberalizacji kontroli kredytowej, liberalizacja kontroli stóp procentowych i zwiększenie nadzoru nad bankami.

Obydwa powyższe badania wskazują, że jednym ze sposobów zmniejszenia negatywnego wpływu zagranicznego kapitału na stabilność makroekonomiczną kraju przyjmującego jest kontrola napływu kapitału. Empiryczne dowody na tą tezę przedstawił Nadav Ben Zeev, badając zdolność krajowego nadzoru finansowego do amortyzowania zewnętrznych szoków podaży kredytów⁷⁷. Przeprowadził on szereg analiz porównujących zmiany w wielkości kapitału zaangażowanego w różnych instrumentach finansowych w czasie kryzysu finansowego, dzieląc kraje na stosujące ścisłą lub lekką kontrolę przepływu kapitału. Osiągnięte wyniki pozwoliły mu postawić tezę, że kraje stosujące ścisłą kontrolę kapitału są bardziej odporne na zewnętrzne szoki podaży kapitału. Ceną za to jest jednak wolniejszy wzrost gospodarczy. W badanym okresie – lata 1995–2014 – średnia kwartalna stopa wzrostu produkcji w krajach stosujących ścisły nadzór nad kapitałem wynosiła 0,32 proc., podczas gdy w krajach o niższym poziomie nadzoru kapitału 0,7 proc.

Na pozytywną rolę banków zagranicznych w czasie kryzysu finansowego 2007–2009 zwrócili uwagę Rudiger Ahrend i Antoine Goujard⁷⁸. Postawili oni hipotezę, że dzięki obecności banków zagranicznych kraje rozwijające się miały w czasie kryzysu łatwiejszy dostęp do międzynarodowego kapitału bankowego, ponieważ duże międzynarodowe konglomeraty finansowe chętniej przelewały kapitał do jednostek zależnych, niż pożyczaly niezwiązanym z nimi bankom. Hipotezę tą oparli na danych pozyskanych z Banku Rozrachunków Międzynarodowych (BIS).

1.2.4. Akcja kredytowa banków zagranicznych w czasie kryzysu

Jednym z głównym kanałów, poprzez który banki zagraniczne oddziałują na gospodarkę kraju goszczącego, jest kredyt udzielany przez nie klientom indywidualnym i przedsiębiorcom. Zagadnienie to nie znalazło jednoznacznej oceny

⁷⁶ Lee, Ch., Hsieh, M., 2014, *Bank reforms, foreign ownership, and financial stability*, Journal of International Money and Finance, nr 40, s. 204–224, dostęp 14 czerwca 2018.

⁷⁷ Ben Zeev, N., 2017, *Capital controls as shock absorbers*, Journal of International Economics, nr 109, s. 43–67, dostęp 14 sierpnia 2018.

⁷⁸ Ahrend, R., Goujard, A., 2013, *Foreign bank presence: Helping or hurting when financial contagion strikes?*, Economics Letters, nr 120, s. 314–317, dostęp 2 lipca 2018.

w przeprowadzonych dotychczas badaniach. Uzyskane wyniki są różne w zależności od uwzględnionych zmiennych. Enrica Detragiache, Poonam Gupta i Thierry Tressel tuż przed kryzysem udowadniali w artykule opublikowanym przez Międzynarodowy Fundusz Walutowy po *7th Jacques Polak Annual Research Conference* negatywny związek między obecnością banku zagranicznego a wielkością kredytów w krajach o niskich dochodach ludności⁷⁹. Według autorów badania, miało to związek z wybieraniem przez banki zagraniczne najlepszych klientów, co osłabiało banki krajowe i ich możliwości oferowania usług szerokiemu spektrum społeczeństwa. Na różnice w zachowaniu banków zagranicznych, a także krajowych, prywatnych i państwowych zwraca uwagę badanie, w którym porównano rynek kredytowy przed kryzysem i w czasie kryzysu w krajach Ameryki Łacińskiej i Europie Środkowej⁸⁰. Autorzy tego badania argumentowali porównanie tych regionów w zakresie polityki kredytowej banków zagranicznych podobieństwem polegającym na dużym udziale kapitału zagranicznego w sektorze bankowym i różnicy polegającej na większej autonomii banków należących do międzynarodowych konglomeratów finansowych w Ameryce Łacińskiej niż w Europie Środkowej. Autonomia ta wynika z finansowania akcji kredytowej w większym zakresie z lokalnych depozytów, a przejawia się prowadzeniem własnej polityki w zakresie zarządzania ryzykiem. Dodatkową różnicą jest większy udział banków państwowych w Ameryce Łacińskiej niż w Europie Środkowej. Z badania przeprowadzonego przez Roberta Cull i Marię Soledad Martínez Pería wynika, że w obu regionach banki zagraniczne wycofały się z akcji kredytowej w większym stopniu niż krajowe, ale w Ameryce Łacińskiej przed kryzysem nie intensyfikowały one akcji kredytowej, podczas gdy robiły to w Europie Środkowej. W czasie kryzysu natomiast odmiennie zachowywały się banki państwowe. W Ameryce Łacińskiej zwiększyły one akcję kredytową, działając antycyklicznie, natomiast w Europie Środkowej takich działań nie zaobserwowano. Pod tym względem spośród krajów dawnego bloku wschodniego wyróżniała się Rosja, w której, podobnie jak w Ameryce Łacińskiej, odpływowi kredytów z banków zagranicznych towarzyszyła zwiększona aktywność kredytowa banków państwowych⁸¹.

Także Stijn Claessens i Neeltje van Horen dokumentują zależność między pozytywnym lub negatywnym wpływem na rynek kredytowy, a indywidualnymi cechami kraju goszczącego⁸². Potwierdzają oni, że banki zagraniczne mają negatywny wpływ na rynek kredytowy w krajach odległych geograficznie od kraju macierzystego banku,

⁷⁹ Detragiache, E., Gupta, P., Tressel, T., 2006, *Foreign Banks in Poor Countries: Theory and Evidence*, International Monetary Fund, publikacja po *7th Jacques Polak Annual Research Conference*, dostęp 9 grudnia 2018.

⁸⁰ Cull, R., Martínez Pería, M., S., 2013, *Bank ownership and lending patterns during the 2008–2009 financial crisis: Evidence from Latin America and Eastern Europe*, *Journal of Banking & Finance*, nr 37, s. 4861–4878, dostęp 9 stycznia 2018.

⁸¹ Fungáčová, Z., Herrala, R., Weill, L., 2013, *The influence of bank ownership on credit supply: Evidence from the recent financial crisis*, *Emerging Markets Review*, nr 15, s. 136–147, dostęp 9 stycznia 2018.

⁸² Claessens, S., van Horen, N., 2014, *Foreign...*

o niskich dochodach i w państwach, w których mają ograniczony udział w rynku, gdzie egzekwowanie umów jest kosztowne a informacje o kredytach są ograniczone. Twierdzenie o wycofywaniu się banków zagranicznych z krajów, w których mają one małe zaangażowanie i odległych, funkcjonalnie potwierdziły także badania dla rynku włoskiego⁸³. Ich autorzy stwierdzili, że ograniczenia stosowane przez banki zagraniczne osłabiły dostęp włoskich firm do kredytów, stosowały je głównie oddziały banków zagranicznych, a nie zagraniczne spółki zależne i banki wycofywały się z kredytowania firm, w których nie były głównym kredytodawcą. Ugo Albertazzi i Margherita Bottero dostrzegli też zależność nieudokumentowaną w innych badaniach. Twierdzą oni, że wśród banków z siedzibą w odległych krajach ograniczenia w udzielaniu pożyczek były bardziej intensywne w tych, których gospodarki były mniej dotknięte kryzysem, a odwrotnie było w przypadku banków pochodzących z bliższych gospodarek.

Teza o ograniczaniu wielkości kredytu przez banki zagraniczne podczas kryzysu 2008 roku znalazła także potwierdzenie w badaniach porównujących politykę kredytową banków krajowych i zagranicznych pochodzących z USA i Europy w Ameryce Łacińskiej i Azji⁸⁴ oraz 48 największych międzynarodowych grup bankowych działających na całym świecie⁸⁵. W drugim badaniu zwrócono uwagę, że ograniczenie kredytowania dotyczyło przede wszystkim banków, które w większym stopniu polegały na finansowaniu hurtowym, co potwierdzili także Franklin Allen, Aneta Hryckiewicz, Oskar Kowalewski i Günseli Tümer-Alkan⁸⁶.

Do innych wniosków dochodzą Franklin Allen, Krzysztof Jackowicz, Oskar Kowalewski i Łukasz Kozłowski⁸⁷ po analizie bazy obejmującej informacje z lat 1994–2010 o ponad 400 bankach działających w Europie Środkowo-Wschodniej. Nie stwierdzają oni różnicy w wielkości wzrostu akcji kredytowej pomiędzy bankami zagranicznymi i krajowymi w całym badanym okresie. Pojawiające się między bankami różnice w podaży kredytów nie są według nich związane z ich własnością krajową lub zagraniczną, ale wynikają z sytuacji finansowej poszczególnych banków. Franklin Allen i in. potwierdzają

⁸³ Albertazzi, U., Bottero, M., 2014, *Foreign bank lending: Evidence from the global financial crisis*, Journal of International Economics, nr 92, s. 22–35, dostęp 29 stycznia 2018.

⁸⁴ Dekle, R., Lee, M., 2015, *Do foreign bank affiliates cut their lending more than the domestic banks in a financial crisis?*, Journal of International Money and Finance, nr 50, s. 16–32, dostęp 29 stycznia 2018.

⁸⁵ De Haas, R., Van Lelyveld, I., 2014, *Multinational Banks and the Global Financial Crisis: Weathering the Perfect Storm?*, Journal of Money, Credit and Banking, Supplement to Vol. 46, nr 1, s. 333–364, dostęp 12 czerwca 2018.

⁸⁶ Allen, F., Hryckiewicz, A., Kowalewski, O., Tümer-Alkan, G., 2014, *Transmission of financial shocks in loan and deposit markets: Role of interbank borrowing and market monitoring*, Journal of Financial Stability, nr 15, s. 112–126, dostęp 4 lipca 2018.

⁸⁷ Allen, F., Jackowicz, K., Kowalewski, O., Kozłowski, Ł., 2017, *Bank lending, crises, and changing ownership structure in Central and Eastern European countries*, Journal of Corporate Finance, nr 42, s. 494–515, dostęp 6 stycznia 2018.

wcześniejsze badania^{88, 89}, że w czasie lokalnych kryzysów finansowych dotyczących kraje regionu daje się zauważyć stabilizującą rolę banków zagranicznych, które, w przeciwieństwie do państwowych, nie ograniczają akcji kredytowej. Autorzy dodają, że inny przebieg miał kryzys 2008 roku, gdy ani banki krajowe, ani zagraniczne nie ograniczyły akcji kredytowej. Banki państwowe nie ograniczyły, bo najczęściej były to banki rozwoju korzystające ze środków europejskich, a główne banki zagraniczne obecne w regionie przystąpiły do Inicjatywy Wiedeńskiej (IW), zgodnie z którą zobowiązały się do nie wycofywania kapitału z regionu. Franklin Allen i in. zbadali także wpływ kryzysu w kraju macierzystym banku zagranicznego na wielkość akcji kredytowej. Zauważono, że banki z krajów dotkniętych kryzysem zmniejszyły kredytowanie w kraju goszczącym, ale jednocześnie banki zagraniczne z krajów niedotkniętych kryzysem zwiększały kredytowanie, wykorzystując sytuację do zdobycia rynku i tym samym uzupełniając wycofywany z kraju kapitał. Według autorów wyniki badania wskazują na istotną rolę dywersyfikacji źródeł pochodzenia kapitału bankowego na kapitał krajowy i zagraniczny, a zagranicznego dodatkowo na różne kraje. Dzięki temu istnieje szansa, że w czasie kryzysu w sektorze bankowym danego kraju będą instytucje niedotknięte kryzysem i wykorzystujące kłopoty konkurencji do zwiększenia udziału w rynku, a przez to stabilizujące rynek.

Badanie różnic w zachowaniu banków zagranicznych pochodzących z krajów dotkniętych kryzysem i niedotkniętych prowadzili także Jonathon Adams-Kane, Julian A. Caballero i Jamus Jerome Lim⁹⁰. Przedstawiają oni dowody na to, że obie grupy banków miały podobną dynamikę wzrostu udzielanych kredytów przed kryzysem, jednak różnie zachowywały się podczas kryzysu i po nim. Te pierwsze na stałe ograniczyły akcję kredytową, podczas gdy drugie najpierw ją ograniczyły, ale szybko powróciły do poprzedniego wzrostu. Uchwycona różnica we wzroście akcji kredytowej po kryzysie pomiędzy obiema grupami mieści się w przedziale od 26 do 57 proc. Wykazali też, że banki zagraniczne pochodzące z krajów nieobjętych kryzysem po kryzysie rozwijały akcję kredytową bardziej dynamicznie niż banki krajowe, przyczyniając się w ten sposób do szybszego wychodzenia gospodarki kraju goszczącego z kryzysu.

Do podobnych wniosków doszli Judit Temesvary, Adam Banai, którzy badali wpływ jakości portfela kredytowego i wielkości kapitałów banków zależnych i dominujących w grupie na zmiany wielkości akcji kredytowej przed, w czasie i po kryzysie, wpływ kryzysu na zależność akcji kredytowej od dwóch powyższych zmiennych oraz wpływ lokalizacji banku dominującego w UE lub poza nią i uczestnictwa banku w Inicjatywie

⁸⁸ De Haas, R., Van Lelyveld, I., 2014, *Multinational...*

⁸⁹ Clarke, G., Cull, R., Martinez Peria, M., S., Sánchez, S., M., 2003, *Foreign... op. cit.* s. 25–59.

⁹⁰ Adams-Kane, J., Caballero, J., A., Lim, J., J., 2017, *Foreign Bank Behavior during Financial Crises*, Journal of Money, Credit and Banking, Vol. 49, nr 2–3, s. 351–392, dostęp 3 lipca 2018.

Wiedeńskiej⁹¹. Z przeprowadzonych badań wynikało, że największe znaczenie dla aktywności kredytowej banków ma poziom złych kredytów i wielkość kapitalizacji banków zależnych, w drugiej kolejności banków dominujących. Kryzys według autorów badania zmniejszył powyższą zależność i utrzymał ją na niższym poziomie w latach następnych, co jest wynikiem zaostrzenia wymagań kapitałowych przez lokalnych regulatorów w krajach goszczących banki zagraniczne. Inicjatywa Wiedeńska, tak jak zauważyli już Franklin Allen i in., a także Ralph de Haas ze współpracownikami w specjalnym poświęconym jej badaniu⁹², miała pozytywny wpływ na rynek kredytowy krajów Europy Środkowo-Wschodniej – także tych nieobjętych IW. Nie dostrzeżono natomiast istotnego wpływu na ograniczenie akcji kredytowej przez banki w zależności od ich pochodzenia z UE lub spoza niej, oraz ze względu na poziom wcześniejszego zaangażowania się banków zagranicznych w udzielanie kredytów walutowych na rynkach goszczących.

O tym, że zachowanie banków zagranicznych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej nie było podczas globalnego kryzysu finansowego jednolite przekonują także badania Johna P. Bonina i Dany Louie⁹³. Podzielili oni banki zagraniczne obecne w Bułgarii, Chorwacji, Czechach, na Węgrzech, w Polsce, Rumunii, Słowacji i Słowenii, na grupę sześciu głównych inwestorów, którzy traktują ten rynek jako drugi rynek macierzysty, oraz pozostałe instytucje o mniejszym zaangażowaniu. Do *dużej szóstki* zaliczone zostały Raiffeisen i Erste z Austrii, Intesa Sanpaolo i UniCredit z Włoch, Societe Generale z Francji i KBC z Belgii. Badanie obejmowało lata od 2005 do 2010. Jego wynikiem jest konkluzja, że kredyty bankowe w walucie krajowej są w wymienionych krajach procykliczne. Były intensywnie udzielane przez cały sektor bankowy w okresie boomu na rynku mieszkaniowym – w latach 2005–2007, i ograniczane w czasie dwóch następujących po sobie kryzysach – globalnym kryzysie finansowym w 2008 roku i kryzysie strefy euro w 2010 roku. Podział banków zagranicznych na grupę wielkiej szóstki i pozostałe, pozwolił zaobserwować, że w okresie obu kryzysów *wielka szóstka* nie zmniejszała zaangażowania w regionie, podczas gdy robiły to pozostałe banki zagraniczne. Dodatkowo John P. Bonin i Dana Louie dostrzegli, że mniejsze banki nie wycofywały się podczas kryzysów z krajów Europy Środkowo-Wschodniej które są w strefie euro, co skłania autorów artykułu do konkluzji, że przyjęcie wspólnej waluty będzie miało stabilizujący wpływ na sektor finansowy nowych członków Unii Europejskiej.

⁹¹ Temesvary, J., Banai, A., 2017, *The drivers of foreign bank lending in Central and Eastern Europe: The roles of parent, subsidiary and host market traits*, Journal of International Money and Finance, nr 79, s. 157–173, dostęp 12 czerwca 2018.

⁹² De Haas, R., Yevgeniya, K., Pivovarsky, A., Tsankova, T., 2015, *Taming the herd? Foreign banks, the Vienna Initiative and crisis transmission*, Journal of Financial Intermediation, nr 24, s. 325–355, dostęp 12 czerwca 2018.

⁹³ Bonin, J., P., Louie, D., 2017, *Did foreign banks stay committed to emerging Europe during recent financial crises?*, Journal of Comparative Economics, nr 45, s. 793–808, dostęp 24 lutego 2018.

1.2.5. Ryzyko niewypłacalności banku zagranicznego

Związek ryzyka niewypłacalności zagranicznego banku z ryzykiem niewypłacalności jego spółki matki badają Deniz Anginer, Eugenio Cerutti i María Soledad Martínez Pería⁹⁴. Wykazują oni istotną statystycznie zależność pomiędzy wzrostem ryzyka niewypłacalności spółki matki a wzrostem tego ryzyka w jej spółkach córkach. Wskazują jednocześnie czynniki, które sprawiają, że korelacja ta maleje. Ryzyko upadłości rośnie wolniej w spółkach zależnych niż w spółkach matkach, gdy te pierwsze mają wyższe wskaźniki finansowania swojej działalności depozytami, są w kraju bliższym zarówno geograficznie, jak i kulturowo do kraju, z którego pochodzi główny bank grupy finansowej, mają więcej niezależności w zarządzaniu polityką finansową na lokalnym rynku oraz które podlegają w krajach przyjmujących większym wymogom kapitałowemu i mają więcej obowiązków informacyjnych odnośnie ujawniania danych o kapitale, rezerwach, wysokości prowizji, a zakres działań, które banki mogą podejmować, jest bardziej ograniczony. Najbardziej znaczące pod tym względem są przepisy ograniczające możliwości banków do angażowania się w gwarantowanie emisji papierów wartościowych.

Porównania ryzyka podejmowanego przez banki zagraniczne z ryzykiem podejmowanym przez banki państwowe w krajach Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki (*Middle East and North Africa* – MENA) dokonali Naima Lassoued, Houda Sassib i Mouna Ben Rejeb Attia⁹⁵. Z ich badań wynika, że w rejonie MENA, a więc w krajach rozwijających się, do roku 2008, czyli przed kryzysem, banki państwowe prowadziły bardziej ryzykowną działalność niż banki zagraniczne. W kolejnych latach polityka obu rodzajów banków była zbliżona i generowała niskie ryzyko. Przytoczyli oni też obszerną literaturę opisującą badania w tym zakresie, z której wynika, że porównując banki państwowe do zagranicznych, a czasem szerzej do prywatnych, większość wyników wskazuje na większe ryzyko po stronie banków państwowych, a mniejsze po stronie banków zagranicznych. Wśród przytoczonych badań wskazujących na przewagę ryzyka po stronie własności państwowej są: Andrei Shleifer i Robert W. Vishny z 1986, Asli Demirgüç-Kunta i Enrica Detragiache z 2002, Jennifer S. Crystal z 2002 dla Ameryki Łacińskiej, Eytan Sheshinski i Luis López-Calva z 2003, Atif Mian z 2003 dla rynków wschodzących, John P. Bonin i in. z 2005, Allen Berger i in. z 2005 dla Argentyny⁹⁶, Mara Faccio i in. z 2006, Giuliano Iannotta i in. z 2007 i 2013 dla Europy, Marcia Millon Cornett i in. z 2010 dla Azji, Hussein A. Hassan Al-Tamimi i Neila Jellali z 2013 dla Zjednoczonych Emiratów Arabskich i Yizhe Dong

⁹⁴ Anginer, D., Cerutti, E., Martínez Pería, M. S., 2017, *Foreign bank subsidiaries' default risk during the global crisis: What factors help insulate affiliates from their parents?*, Journal of Financial Intermediation, nr 29, s. 19–31, dostęp 8 stycznia 2018.

⁹⁵ Lassoued, N., Sassib, H., Ben Rejeb Attia, M., 2016, *The impact of state and foreign ownership on banking risk: Evidence from the MENA countries*, Research in International Business and Finance, nr 36, s. 167–178, dostęp 14 czerwca 2018.

⁹⁶ Berger, A., N., Clarke, G., R., G., Cull, R., Klapper, L., Udell, G., L., 2005, *Corporate governance and bank performance: A joint analysis of the static, selection, and dynamic effects of domestic, foreign, and state ownership*, Journal of Banking & Finance, s. 2179–2221, dostęp 3 listopada 2018.

i in. z 2014. Przeciwny wynik uzyskano tylko w trzech przytoczonych badaniach, ale tylko w jednym z nich jednoznacznie wskazano na mniejsze ryzyko w bankach państwowych – Eduardo Levy Yeyati i Alejandro Micco z 2007 dla Ameryki Łacińskiej. Natomiast Luc Laeven w 1999 dla Azji oraz Apanard Angkinand Prabha i Clas Wihlborg w 2010 w zależności od przyjętej metody badań wskazywali raz na przewagę ryzyka po stronie banków państwowych, a raz po stronie zagranicznych.

Badanie, które pośrednio analizuje ryzyko niewypłacalności banku zagranicznego w czasie kryzysu, dotyczy rynku Europy Środkowej i zachowania deponentów w obliczu problemów banku macierzystego podmiotu prowadzącego działalność w Europie Środkowej⁹⁷. Dostrzegają oni, że banki zagraniczne, których jednostki macierzyste przechodzą kryzys, oferują klientom wyższe oprocentowanie depozytów niż banki zagraniczne, których jednostki macierzyste nie przechodzą kryzysu. Jednocześnie klienci, podejmując decyzje o ulokowaniu środków finansowych w banku, nie kierują się analizą faktycznej sytuacji bilansowej banków macierzystych, a plotkami i prasowymi spekulacjami. Autorzy badania stwierdzają też, że problemy, które przechodziły banki zagraniczne, nie osłabiły ich pozycji konkurencyjnej w stosunku do banków krajowych i państwowych.

1.2.6. Ryzyko banków krajowych wynikające z konkurencji banków zagranicznych

Przedmiotem zainteresowania jest też ryzyko, jakie stwarza wejście banków zagranicznych dla banków krajowych. Stijn Claessens i in.⁹⁸ dowodzą, że ekspansja banków zagranicznych oznacza dla banków krajowych niższą dochodowość, obniżenie przychodów pozaodsetkowych i wzrost kosztów ogólnych. Kolejnym negatywnym efektem dla banków krajowych związanym z wejściem banków zagranicznych jest odejście najlepszych klientów do nowych podmiotów⁹⁹. Odejście to z jednej strony może być spowodowane dążeniem tych klientów do uzyskania lepszej oferty niż mogliby uzyskać w bankach krajowych. Banki zagraniczne mogą oferować bardziej zaawansowane produkty finansowe, mogą mieć atrakcyjną ofertę dla podmiotów działających transgranicznie, ponieważ same tak działają, wreszcie może działać chęć podkreślenia swojego prestiżu przez klientów poprzez współpracę z renomowaną i rozpoznawaną na świecie instytucją. Z drugiej strony same banki zagraniczne, nie posiadając odpowiedniej wiedzy o lokalnym rynku, ograniczają swoją współpracę tylko do klientów, których wiarygodność nie budzi żadnych wątpliwości – proces ten nazywany jest wybieraniem czereśni lub bardziej po polsku – spijaniem śmietanki. Skazuje on banki krajowe na współpracę z bardziej ryzykownymi klientami.

⁹⁷ Jackowicz, K., Kowalewski, O., Kozłowski, Ł., 2012, *Do depositors react to the conditions of banks' foreign owners? The univariate evidence from central european countries*, Zeszyty Naukowe Wydziałowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach. Studia Ekonomiczne, nr 105, s. 137–144.

⁹⁸ Claessens, S., Demirgüç-Kunt, A., Huizinga, H., 2001, *How...*

⁹⁹ Sengupta, R., 2007, *Foreign entry and bank competition*, Journal of Financial Economics, nr 84, s. 502–528, dostęp 30 grudnia 2018.

Tezę tą podważają badania współpracy banków zagranicznych z *nieprzejrzystymi* klientami¹⁰⁰. W oparciu o bezpośrednie wywiady z dyrektorami banków zagranicznych autorzy dochodzą do wniosku, że są oni w stanie współpracować nie tylko z klientami absolutnie transparentnymi, ale także tymi, których sytuacja finansowa nie jest czytelna dla współczesnych systemów skoringowych.

Brak homogeniczności wpływu wejścia na rynek banków zagranicznych na ryzyko banków krajowych potwierdziły wszechstronne badania empiryczne przeprowadzone przez Ji Wu, Minghua Chen, Bang Nam Jeon, Rui Wang. w oparciu o dane z rynków wschodzących¹⁰¹. Wykorzystując cały panel danych z tych gospodarek i banków funkcjonujących na ich rynkach oraz zmiennych określających poziom ryzyka, przeprowadzili oni szereg testów. Pierwszym, najogólniejszym uzyskanym wnioskiem było stwierdzenie, że konkurencja z zagranicznymi bankami podwyższa ryzyko funkcjonowania banków krajowych. Następnie dokonują licznych podziałów, które wskazują, że: ryzyko małych banków krajowych znacząco rośnie, gdy tylko bank zagraniczny pojawi się w kraju, natomiast późniejszy wzrost udziału banków zagranicznych w kapitale całego sektora bankowego nie ma już dużego znaczenia. Przeciwnie jest w przypadku banków dużych, których wzrost ryzyka słabo reaguje na samo pojawienie się nawet kilku banków zagranicznych, ale o niewielkim udziale w kapitale sektora, natomiast rośnie wraz ze wzrostem kapitału, którym dysponują banki zagraniczne. Kolejne rozróżnienie dotyczy efektywności banków. Bardziej narażone na wzrost ryzyka wynikający z ekspansji banków zagranicznych są banki mniej efektywne. Dodatkowo, jeżeli na rynek wchodzi bank mniej efektywny niż krajowe lub gdy krajowe zwiększają swoją efektywność, już w czasie obecności zagranicznego kapitału ich ryzyko maleje. Zaskoczeniem może być, że bardziej odporne na ryzyko ze strony banków zagranicznych są banki krajowe, które mają mniej zdywersyfikowane dochody i mają mniejsze dochody pozaodsetkowe. Wu i in. tłumaczą to tym, że banki zagraniczne, nie posiadając na początku swojej działalności rozwiniętej sieci placówek oraz mając gorszą wiedzę o specyfice rynku depozytowo-kredytowego, nie skupiają się na tradycyjnie prowadzonej działalności odsetkowej. Zamiast tego wykorzystują swoje doświadczenie i umiejętności w zakresie innowacyjnych produktów finansowych, a ich istotnym źródłem przychodu są dochody pozaodsetkowe, co sprawia, że w pierwszej kolejności walczą o rynek z bankami krajowymi o zdywersyfikowanych przychodach, a nie o tradycyjnym modelu bankowości. Ekspozycja banków krajowych na ryzyko ze strony banków zagranicznych jest też różna w zależności od formy wejścia tych ostatnich na rynek. W przypadku tworzenia zupełnie nowych banków zależnych jest ona mniejsza, niż gdy bank zagraniczny przejmuje już istniejącą instytucję krajową. Autorzy badania podają trzy przyczyny. Po pierwsze przejęcie lub fuzja daje zagranicznej instytucji dostęp do informacji o rynku porównywalnych z tymi, które

¹⁰⁰ Beck, T., Degryse, H., De Haas, R., van Horen, N., 2018, *When arm's length is too far: Relationship banking over the credit cycle*, Journal of Financial Economics, nr 127, s. 174–196, dostęp 30 grudnia 2018.

¹⁰¹ Wu, J., Chen, M., Jeon, B., N., Wang, R., 2017, *Does foreign bank penetration affect the risk of domestic banks? Evidence from emerging economies*, Journal of Financial Stability, nr 31, s. 45–61, dostęp 16 sierpnia 2018.

posiadają banki krajowe. Po drugie uzyskuje on od razu dostęp do sieci placówek i klientów. Po trzecie w razie restrukturyzacji przejętej instytucji na rynku pracy pojawia się konkurencja dla menedżerów z banków krajowych, którzy, chcąc wykazać swoją wartość dla pracodawcy, są skłonni podejmować bardziej ryzykowne dla banku działania. Ostatnią heterogenicznością opisaną w artykule jest podział na banki zagraniczne obficie zasilane w kapitał przez jednostki macierzyste i umiarkowanie. Te pierwsze stanowią dla banków krajowych zdecydowanie większe zagrożenie.

Dokonany przegląd badań skutków zaangażowania kapitału zagranicznego w sektorze bankowym kraju goszczącego prowadzi do następujących wniosków:

- na podstawie przeprowadzonych dotychczas badań nie można jednoznacznie stwierdzić istnienia zależności pomiędzy obecnością kapitału zagranicznego a stabilnością sektora bankowego,
- pojawienie się banków zagranicznych na określonym rynku poprawia efektywność całego sektora,
- transmisja globalnego kryzysu poprzez banki zagraniczne jest możliwa, ale ryzyko transmisji mniejsza sprawny nadzór, a w niektórych okolicznościach banki zagraniczne mogą być czynnikiem stabilizującym sektor podczas globalnego kryzysu,
- nie ma jednolitych wyników badań, co do różnic w wielkości akcji kredytowej prowadzonej podczas kryzysu przez banki zagraniczne i krajowe,
- na podstawie dotychczas przeprowadzonych badań nie można jednoznacznie stwierdzić, które banki – krajowe czy zagraniczne – są bardziej narażone na upadłość w okresie kryzysu,
- na podstawie dotychczas przeprowadzonych badań nie można wskazać uniwersalnego rodzaju ryzyka, jakie ponoszą banki krajowe w momencie wejścia na rynek banków zagranicznych.

1.3. Otoczenie społeczno-prawne banków zagranicznych i praktyka ich funkcjonowania w kraju goszczącym na przykładzie Polski

Z przytoczonych powyżej badań wynika, że wpływ banków zagranicznych na gospodarkę kraju goszczącego jest różny w zależności od wielu cech zarówno samego banku zagranicznego, jak i od cech kraju goszczącego, a także od różnic geograficznych, kulturowych i gospodarczych pomiędzy krajem goszczącym a macierzystym. W obrębie Unii Europejskiej, w większości przypadków krajami goszczącymi były nowe państwa UE, a macierzystymi stare państwa UE. Dlatego w celu poznania uwarunkowań towarzyszących funkcjonowaniu banków zagranicznych na tym obszarze, możliwe jest uproszczenie polegające na zbadaniu otoczenia społeczno-gospodarczo-prawnego banków zagranicznych na przykładzie Polski, gdzie występowały podobne

nadzieje i obawy dotyczące otwarcia rynku bankowego jak w innych krajach regionu. Procesy budowy i późniejszych przekształceń sektora bankowego różniły się oczywiście w poszczególnych krajach, ale jednocześnie miały wiele elementów wspólnych. Przykładem podobieństw, może być fakt, że sektory bankowe w tych krajach wykazywały w większości (ale oczywiście nie wszystkie) większą odporność na zjawiska kryzysowe, które wystąpiły w 2008 r. Badanie zostało przeprowadzone w głównej części w oparciu o pięć wywiadów przeprowadzonych z trzema przedstawicielami instytucji nadzorujących i rządowych oraz z dwoma prezesami dużych banków będących spółkami zależnymi banków zagranicznych.

Żeby zrozumieć, jaką rolę spełniły w Polsce, a także w pozostałych krajach postkomunistycznych, banki zagraniczne, należy uwzględnić, w jakiej sytuacji był sektor bankowy w tych krajach na początku lat 90. Opisuje to Stefan Kawalec, współtwórca reformy Balcerowicza, odpowiedzialny na początku lat 90. w Ministerstwie Finansów za reformę banków:

W styczniu 1989 roku w ciągu dwóch tygodni przeszliśmy od systemu, w którym nie było miejsca dla banków, w prawdziwym tego słowa znaczeniu, do systemu rynkowego, który bez banków nie może funkcjonować. Ludzie masowo zakładali nowe firmy, lecz olbrzymim problemem było znalezienie banku, który zgodzi się otworzyć rachunek bankowy. Później trzeba było czekać na otwarcie rachunku. Przelewy między rachunkami bankowymi trwały wiele dni. Stąd między innymi ludzie jeździli z walizkami pieniędzy po kraju, bo było to znacznie szybsze niż dokonanie płatności przez bank. Otrzymanie kredytu z banku było praktycznie niemożliwe lub odbywało się w oparciu o zupełnie niemerytoryczne kryteria. Niesprawność banków była wymieniana jako jedna z trzech głównych barier infrastrukturalnych dla rozwoju gospodarki na początku transformacji – obok niedorozwoju telekomunikacji oraz złego stanu dróg i braku autostrad¹⁰².

Wobec braku w Polsce systemu bankowego, braku kadr potrafiących prowadzić i pracować w banku funkcjonującym na normalnych rynkowych zasadach, braku infrastruktury technicznej potrzebnej do obsługi masowego klienta oraz braku kapitału potrzebnego zarówno do stworzenia odpowiedniej sieci banków, jak i ich wyposażenia technicznego i kapitałowego postanowiono zainteresować polskim rynkiem kapitał zagraniczny.

Była to od samego początku świadoma polityka, którą ja też realizowałem, będąc w Ministerstwie Finansów. Zachęcaliśmy banki zagraniczne do tego, żeby podejmowały u nas działalność. W pierwszym okresie przede wszystkim zachęcaliśmy banki, żeby otwierały własne operacje¹⁰³.
– mówi Stefan Kawalec.

¹⁰² Załącznik 2. Wywiad ze Stefanem Kawalcem, współtwórcą planu Balcerowicza, wiceministrem finansów w latach 1991–1994 odpowiedzialnym za reformę banków państwowych, prezesem zarządu Capital Strategy

¹⁰³ Tamże.

Poszukiwanie rozwiązania bankowego problemu za granicą było zgodne z ówczesnymi nastrojami społecznymi. Polacy po latach odizolowania od Europy Zachodniej, szukali rozwiązania wszelkich swoich problemów gospodarczych właśnie tam. Pisze o tym były członek Zarządu Banku Millennium Lech Kurkliński, autor monografii *Kapitał zagraniczny a kulturowe uwarunkowania zarządzania bankami w Polsce*¹⁰⁴, stworzonej nie tylko przez menedżera, który pracował w banku zagranicznym, ale także w oparciu o wywiady z menedżerami banków zagranicznych. Zwraca on uwagę, że Polacy postrzegali przedstawicieli krajów Europy Zachodniej w bardzo pozytywnym świetle zarówno na początku transformacji jak i po wielu latach ich obecności na naszym rynku. Przywołuje badanie Sławomira Smyczka. W sondażu przeprowadzonym już po globalnym kryzysie finansowym, który spowodował wzrost sympatii do krajowych instytucji finansowych i wzbudził obawy w stosunku do kapitału zagranicznego, 14,2% ankietowanych wskazywało, że preferuje korzystanie z polskich instytucji finansowych, 53,9% respondentów wskazywało, że przy wyborze takiej instytucji kierują się innymi aspektami niż pochodzenie kapitału, a 31,9% wskazało, że faworyzuje instytucje zagraniczne. Dla porównania w przypadku artykułów spożywczych 78,3% badanych wskazywało, że preferuje produkty polskich producentów¹⁰⁵.

Zamierzenia nowych polskich władz oraz sympatie społeczeństwa natrafiły jednak na brak zainteresowania ze strony zagranicznych inwestorów. Lech Kurkliński cały okres lat 90. XX w. określił jako czas, w którym *...obcy inwestorzy byli nieufni wobec prowadzenia działalności bankowej w Polsce, zarówno pod względem decyzji o wejściu na nasz rynek, jak i już na nim funkcjonując. Środowisko kraju postkomunistycznego było dla nich mocno odległe, w dużym stopniu niezrozumiałe, dlatego też dominowała niepewność*¹⁰⁶.

Pogląd ten potwierdza, ówczesny premier Jan Krzysztof Bielecki, który stwierdza, że *...w 1991 nikt poważny nie myślał o tym, żeby kupić bank w Polsce, gdzie mieliśmy 70% inflacji i minimalne szanse na udaną transformację gospodarki*¹⁰⁷.

Pierwszym krokiem w kierunku tworzenia wolnorynkowego systemu bankowego było w 1991 r. przekształcenie banków państwowych w spółki skarbu państwa, które miały być następnie prywatyzowane.

...opracowaliśmy program prywatyzacji banków. Program zakładał w pierwszym etapie: sprzedaż 20–30% akcji renomowanemu bankowi zagranicznemu, który przejmie odpowiedzialność za zarządzanie bankiem, sprzedaż około 30% akcji na giełdzie, udostępnienie pewnej puli akcji pracownikom na preferencyjnych warunkach i zachowanie 30% udziału

¹⁰⁴ Kurkliński, L., 2016, *Kapitał zagraniczny a kulturowe uwarunkowania zarządzania bankami w Polsce*, Wydawnictwo C.H.Beck.

¹⁰⁵ Kurkliński, L., 2016, *Kapitał...*, op. cit. 113-114.

¹⁰⁶ Kurkliński, L., 2016, *Kapitał...*, op. cit. 296.

¹⁰⁷ Załącznik 1. Wywiad z Janem Krzysztofem Bieleckim, prezesem Pekao S.A. w latach 2003–2010.

skarbu państwa. Program nie przesądzał, jaka będzie docelowa struktura własnościowa banków. Nie mieliśmy jasności, jak to powinno wyglądać. Nie zakładaliśmy wtedy jeszcze oddawania pełnej kontroli nad istniejącymi bankami, ale nie wynikało to z naszego przekonania, że nie należy tego robić, a z pewnej ostrożności¹⁰⁸. – mówi Stefan Kawalec.

Pierwszą inicjatywą, która miała zainteresować banki zagraniczne polskim rynkiem bankowym, był program porozumień bliźniaczych polskich banków z bankami zagranicznymi, którego celem było przyspieszenie transferu know-how zawarty w 1992. Przypomniał go Jan Krzysztof Bielecki.

Program realizowany przez około 2,5 roku, odniósł sukces w sześciu z siedmiu banków i usprawnił zarządzanie, planowanie i procesy operacyjne. Pomógł również w nawiązaniu długoterminowych relacji z zagranicznymi bankami. Związki z Irlandczykami okazały się chyba najlepsze. Byli najbardziej zaangażowani i traktowali możliwość przekazywania know-how niezwykle prestiżowo¹⁰⁹. Program ten był finansowany przez International Finance Corporation (IFC), organizację wprowadzie niezależną, ale ściśle współpracującą z Bankiem Światowym, która udzieliła pożyczki na rozwój instytucji finansowych w Polsce w wysokości 200 mln USD. Umowę z IFC podpisywał rząd. Druga sprawa dotyczyła konwersji funduszu stabilizacyjnego, który miał bronić wymienialności złotówki, co okazało się niepotrzebne, na rekapitalizację sektora bankowego. Po trzeciej wtedy zaczęły się rozmowy na temat rozwiązania problemu złych długów w bankach. Stanowiły one mniej więcej 30% sumy bilansowej banków. W tej sprawie także IFC zorganizowało konsultantów – Hiszpana, Portugalczyka i Chilijczyka. We wszystkich tych krajach występował problem złych długów i w każdym z nich był on inaczej rozwiązywany. Hiszpan przestrzegał nas przed błędem ze swojego kraju. Tam wszystkie złe długi zostały przypisane do jednego złego banku i oczyścili z nich te banki, które ich udzieliły. W Polsce oznaczałoby to, że z banków, które miały bardzo małe pojęcie o ryzyku kredytowym, zdjęłoby odpowiedzialność i pozwolono, by dalej prowadzić równie nieodpowiedzialną politykę kredytową. Takie błędy popełniono w Czechach, gdzie po powtórny umiarkowaniu się banków w złe kredyty, trzeba było je prawie wszystkie sprzedać zagranicznym

¹⁰⁸ Załącznik 2. Wywiad ze Stefanem Kawalcem...

¹⁰⁹ W okresie od marca do maja 1992 r. siedem z dziewięciu państwowych banków komercyjnych podpisało umowy partnerskie z największymi bankami zachodnioeuropejskimi: Bank Gdański z ING Bank (Holandia), BPH Kraków z ABN-AMRO (Holandia), BDK Lublin z Bank of Ireland, WBK Poznań z Allied Irish Bank (Irlandia), PBK Szczecin z Unibank (Dania), PBK Warszawa z Instituto Bancario SanPaolo (Włochy) oraz Bank Zachodni Wrocław z Midland Bank (Wielka Brytania). Z pozostałych dwóch banków PBG Łódź nie znalazł odpowiedniego partnera i zdecydował się skorzystać z tradycyjnych usług doradczych dużej międzynarodowej firmy. Po początkowych kontaktach Bank Śląski zdecydował się nie kontynuować umowy twinningowej lub klasycznej pomocy konsultingowej ze względu na koszty i efektywność wdrożenia. Spośród siedmiu uczestniczących banków, cztery banki korzystały z funduszy Banku Światowego, a trzy banki wykorzystywały własne fundusze do wspierania porozumień twinningowych. – informacja z dokumentu Banku Światowego, Report No. 19349, Implementation Completion Report, Poland, Financial Institutions Development Loan (Loan no. 3341-PL), 21 czerwca 1999, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/348631468297306641/pdf/multi-page.pdf>, dostęp 15 grudnia 2021.

inwestorom po bardzo niskich cenach i właściwie bez żadnych warunków. Podobna sytuacja miała miejsce na Węgrzech, gdzie zakończyło się to poważnym kryzysem. U nas banki zostały dokapitalizowane, ale portfele musieli czyścić sobie ze złych kredytów już sami. Trwało to wiele lat, ale dzięki temu pracownicy banków zrozumieli, na czym polega ryzyko kredytowe¹¹⁰.

Program ten, chociaż oznaczał pierwsze kontakty polskich bankowców z zagranicznymi, nie spowodował wejścia zagranicznych inwestorów do polskiego sektora bankowego. Nastąpiło to później¹¹¹. Wejście zagranicznych banków było efektem programu zainicjowanego przez ówczesną prezes NBP Hannę Gronkiewicz-Waltz, o którym mówi Andrzej Reich będący przez wiele lat przedstawicielem Polski w instytucjach europejskiego nadzoru bankowego.

...dla banków zainteresowanych wejściem na polski rynek jedyną drogą było przejęcie banku wymagającego restrukturyzacji. Ta polityka prowadzona przez Hannę Gronkiewicz-Waltz była w sumie korzystna dla obu stron. Bank zagraniczny odnosił oczywiście korzyść płynącą z tego, że mógł w prostszy sposób wejść na nasz rynek, ponieważ kupował istniejący bank, gotową strukturę i nie musiał zaczynać od zera. Musiał jednak wyposażyć kupowany bank w odpowiedni kapitał. Potrzeby kapitałowe były nieraz znaczące, ze względu na złą sytuację finansową przejmowanych banków. Gdyby nie zewnętrzny inwestor, koszty ratowania takiego banku musiałby pokryć albo sektor bankowy, albo państwo. Co więcej, ze względu na silną konkurencję spowodowaną dynamicznym rozwojem polskiego rynku bankowego, nowy inwestor musiał też wyposażyć przejmowany bank w nowoczesne technologie. Trudno to przecenić. Dzięki otwarciu się polskiego rynku bankowego na inwestycje silnych banków unijnych nie mieliśmy w Polsce problemu roku 2000. To chyba najlepiej pokazuje, że w ciągu zaledwie dekady zbudowany został w Polsce nowoczesny sektor bankowy¹¹².

Przejmowane przez zagraniczne banki instytucje stawały się bankami zależnymi, zazwyczaj notowanymi na giełdzie, a nie oddziałami, jak miało to miejsce w przypadku wchodzenia banku zagranicznego na rynki Europy Zachodniej, na co zwraca uwagę Andrzej Reich:

W Unii Europejskiej ekspansja banków zaczęła się na początku lat 90., kiedy weszły w życie zapisy drugiej dyrektywy bankowej. Wtedy pojawiło się pojęcie oddziału instytucji kredytowej i zasada jednolitego paszportu, czyli możliwość otwierania oddziałów we wszystkich krajach UE po uzyskaniu przez bank licencji w jednym z nich. Miało to wspomóc tworzenie wspólnego, unijnego rynku usług finansowych. Dość szybko w krajach członkowskich zaczęły się pojawiać i otwierać oddziały banków licencjonowanych w innych krajach członkowskich. Zresztą forma

¹¹⁰ Załącznik 1. Wywiad z Janem Krzysztofem Bieleckim...

¹¹¹ Chronologia inwestowania banków zagranicznych w bankach polskich w tabeli 2. Prywatyzacje największych banków komercyjnych w Polsce w latach 1989–2000.

¹¹² Załącznik 5. Wywiad z Andrzejem Reichem, członkiem i wiceprzewodniczącym Komitetu Europejskich Nadzorów Bankowych (CEBS) członkiem Zarządu Europejskiego Urzędu Nadzoru Bankowego (EBA)

oddziałów występowała również w przypadku banków spoza Unii. Tyle tylko, że oddział banku z kraju trzeciego musiał mieć kapitał. Tak naprawdę, w przypadku banków z krajów trzecich, różnica pomiędzy oddziałem a samodzielnym bankiem jest bardzo mała¹¹³.

Istotne było także to, że polskie banki, mające zagranicznych inwestorów, były spółkami akcyjnymi, co wymuszało wyższe standardy informacyjne co do kondycji banku. Mówi o tym Wojciech Kwaśniak, generalny inspektor nadzoru bankowego w latach 2000–2007 i zastępca przewodniczącego Komisji Nadzoru Finansowego w latach 2011–2017:

Pojawienie się inwestorów zagranicznych w sposób naturalny wpływało na poprawę jakości procesów związanych z działalnością polskich banków pod każdym względem. Po pierwsze było to związane z formalnymi wymogami regulacyjnymi, które wymagają podejścia skonsolidowanego zarówno na poziomie praktycznych standardów wykonywanego nadzoru publicznego, jak i z punktu widzenia standardów rachunkowości i zarządzania grup bankowych działających transgranicznie. Te interesy często bywają rozbieżne. Dlatego w Polsce, żeby temu zaradzić, regulator stawiał twardy warunek, aby banki o znaczącej pozycji rynkowej, dla ich większej przejrzystości rynkowej prowadzonej biznesowej działalności, stały się bankami notowanymi na warszawskiej giełdzie papierów wartościowych. Dodatkowo większą dyscyplinę rynkową i przejrzystość w działalności miał zapewnić udział innych inwestorów niepowiązanych z głównym inwestorem, nawet jeżeli on zajmował pozycję dominującą. Szczególną rolę przypisywano powstającym otwartym funduszom emerytalnym i funduszom inwestycyjnym w zakresie zwiększania dyscypliny działalności tych banków. Miało to oczywiście związek z nowymi standardami wypracowywanej w tym czasie Bazylei II. Jako lokalny nadzór mieliśmy świadomość możliwego zagrożenia dla lokalnego rynku, jakim było regulacyjne ujmowanie polskich banków jako elementu, i to nie zawsze znaczącego elementu, dużej międzynarodowej grupy finansowej. Giełda z uwagi na międzynarodowe standardy regulacyjne odnoszące się do rynku publicznego papierów wartościowych dawała nam gwarancję równego podejścia do wszystkich akcjonariuszy posiadających akcje banku, ich większej przejrzystości w działalności z uwagi na rozbudowane obowiązki informacyjne, z uwagi na obowiązki związane z ładem korporacyjnym. Gwarantowała również brak możliwości zastosowania wobec polskich banków uproszczonych metod zarządzania jako podmiotami zależnymi, w tym traktowania ich w praktyce zarządzania tak, jakby były zwykłymi oddziałami międzynarodowej grupy finansowej¹¹⁴.

Przedstawione powyżej uwarunkowania historyczne i prawne sprawiły, że w Polsce pomimo istnienia dużej liczby oddziałów instytucji kredytowych nie odgrywały one istotnej roli pod względem wielkości aktywów, którymi zarządzały. Wyjątkiem był oddział greckiego Eurobanku – Polbank, który według Andrzeja Reicha potwierdził, że przyjęte rozwiązania prawne faworyzujące obecność kapitału zagranicznego w postaci spółek zależnych, a nie oddziałów, były słuszne.

¹¹³ Załącznik 5. Wywiad z Andrzejem Reichem...

¹¹⁴ Załącznik 3. Wywiad z Wojciechem Kwaśniakiem, generalnym inspektorem nadzoru bankowego w latach 2000–2007 i zastępcą przewodniczącego Komisji Nadzoru Finansowego w latach 2011–2017.

Oddział może destabilizować lokalny system bankowy. Grecki Eurobank miał w Polsce oddział, który działał pod handlową nazwą Polbank. Jako mały oddział dużego banku miał on prowadzić bardzo agresywną działalność na naszym rynku, ponieważ jako część bardzo dużego podmiotu nie naruszał żadnej z norm ostrożnościowych. Ta agresywna działalność stwarzała nierówność konkurencyjną na polskim rynku i zagrażała stabilności systemu bankowego. Ostatecznie oddział został przekształcony w bank zależny greckiej matki, a następnie sprzedany innemu bankowi¹¹⁵. – mówi Andrzej Reich.

Przyjęte rozwiązania, mające chronić polskie banki przed podporządkowaniem ich strategii interesom zagranicznych banków będących ich właścicielami, okazywały się skuteczne w praktyce, co potwierdzili w przeprowadzonych wywiadach dwaj byli prezesi dużych polskich banków będących spółkami zależnymi banków zagranicznych. Jan Krzysztof Bielecki, prezes Pekao S.A. w latach 2003–2010, mówił m.in., że w okresie kryzysu włoski właściciel – Bank UniCredit – był zainteresowany skorzystaniem z 2 mld euro kapitału, którym dysponowało Pekao, ale zrezygnował z tego, gdy się okazało, że przynależność do jednej grupy kapitałowej nie ma znaczenia i kapitał może być udostępniony tylko na warunkach rynkowych. Ze strony UniCredit pojawiły się też próby centralizacji zarządzania depozytami, które były bardzo mocną stroną Pekao, ale wycofał się z nich, gdy polski nadzór poinformował, że zgodzi się na to tylko wtedy, gdy UniCredit będzie gwarantował polskie depozyty¹¹⁶. Z kolei Sławomir Lachowski, prezes BRE Banku w latach 2004–2008, podkreślał, że Commerzbank traktował BRE Bank jako inwestycję finansową i pozostawiał polskiemu rządowi bardzo szeroki margines swobody, którego najlepszym przykładem było stworzenie nowoczesnych banków internetowych – mBanku i Multibanku. O stosunkach panujących wewnątrz grupy świadczyć może także to, że BRE Bank finansował się na rynku międzybankowym na zasadach absolutnie rynkowych i Commerzbank nie był w żadnym stopniu preferowany jako dostawca kapitału. Także wielkość i zasady prowadzenia akcji kredytowej przez BRE Bank leżały całkowicie w zakresie kompetencji polskiego zarządu, który w ocenie niemieckich właścicieli miał w tym zakresie zdecydowanie lepsze kompetencje niż menedżerowie spółki macierzystej¹¹⁷.

Obaj menedżerowie podkreślali jednak, że praktyki stosowane w ich grupach kapitałowych nie odzwierciedlały praktyk stosowanych w innych grupach bankowych. Opinię, że zagraniczne banki, będące inwestorami w polskich bankach, wielokrotnie próbowały realizować działania, które były korzystne dla całych grup kapitałowych, ale już niekoniecznie dla polskich spółek zależnych, potwierdzają także Andrzej Reich, Wojciech Kwaśniak i Stefan Kawalec, podając konkretne przykłady.

¹¹⁵ Załącznik 5. Wywiad z Andrzejem Reichem...

¹¹⁶ Załącznik 1. Wywiad z Janem Krzysztofem Bieleckim...

¹¹⁷ Załącznik 4. Wywiad ze Sławomirem Lachowskim, prezesem BRE Banku w latach 2004–2008.

Andrzej Reich powiedział: *Jeden z naszych dużych banków został kupiony przez bardzo duży bank unijny. Mieli 70% udziałów, mieli mnóstwo do powiedzenia, dostali wszystkie zgody u siebie i zaraz zaczęli domagać się, żeby polski bank wysyłał całą masę informacji dotyczących polskich klientów. Chcieli po prostu konsolidować zarządzanie całą grupą. Kwaśniak zabronił Zarządowi polskiego banku tego robić, grożąc im sankcjami. Oni się poskarżyli spółce matce, ta z kolei swojemu nadzorowi, który napisał ostry list do naszego nadzoru. Wojciech Kwaśniak odpisał im, zwracając uwagę na polskie przepisy, które zresztą w tym momencie były już oparte na przepisach unijnych i spytał, czy oni pozwalają bankowi zależnemu ze swojego obszaru przekazywać takie informacje do jego inwestora zagranicznego. Przepisy na to nie pozwalają, więc nie było o czym mówić, ale tam chyba się zdziwiono, że takie przepisy już obowiązują także u nas, no i że są egzekwowane. Przyszła odpowiedź: Gdybyśmy znali wasze prawo, nie pozwolilibyśmy naszemu bankowi kupić waszego*¹¹⁸.

O konkretnym przypadku wykorzystania swojej nadrzędnej roli w grupie finansowej przez bank macierzysty kosztem polskiego banku zależnego mówi Stefan Kawalec: *Gdy w 2008 r. wybuchł kryzys, to okazało się, że ING Bank Śląski złożył w swojej centrali w Holandii olbrzymi depozyt. Była to wielkość, której nigdy żadnemu kredytobiorcy się nie daje, bo to stanowiło znaczną część bilansu. Kwota ta została umieszczona w Banku ING w Amsterdamie, który nie zbankrutował tylko dlatego, że go uratował holenderski rząd. Potem na żądanie polskiego nadzoru pieniądze były stopniowo zwracane. W tym przypadku banki w Polsce pełniły rolę dostawcy kapitału w sytuacji awaryjnej. Prezes innego banku opisywał mi bardzo dramatyczną sytuację, kiedy żądano od niego, żeby zagwarantował środki dla swojego banku macierzystego. Udało mu się całą operację w ostatnim momencie wstrzymać, ale sytuacja była dość trudna – nawet psychologicznie, bo jako człowiek, który pracuje w danej organizacji, musiał w krytycznej sytuacji odmówić jej pomocy*¹¹⁹.

Bardziej wstrzemięźliwie o możliwości wykorzystywania polskich banków zależnych przez banki-matki mówi Wojciech Kwaśniak: *Nie jestem w stanie zidentyfikować, żeby jakakolwiek grupa bankowa w Polsce w sposób prosty była obciążana jakimiś znaczącymi opłatami, co nie oznacza, że w ramach modelu biznesowego międzynarodowych grup nie pojawiły się różnego rodzaju próby działań, które potencjalnie mogłyby wpływać na swego rodzaju arbitraż cenowy do centrum. W niektórych grupach istniały próby wypłacania bonusów pracownikom w ramach wyniku całej grupy, a nie wyłącznie lokalnego podmiotu. Takim próbom nadzór zawsze się mocno przeciwstawiał, szczególnie w odniesieniu do tych instytucji, które były notowane na Giełdzie Papierów Wartościowych, z uwagi na kwestie związane z równym traktowaniem wszystkich akcjonariuszy*¹²⁰.

¹¹⁸ Załącznik 5. Wywiad z Andrzejem Reichem...

¹¹⁹ Załącznik 2. Wywiad ze Stefanem Kawalcem...

¹²⁰ Załącznik 3. Wywiad z Wojciechem Kwaśniakiem...

Na ambiwalentną sytuację zarządów polskich spółek zależnych, które jednocześnie muszą podejmować decyzje zgodnie z interesem spółki, jaką kierują, i zgodnie z wytycznymi od zagranicznych właścicieli tej spółki, niekiedy korzystnymi dla spółki zależnej, co podkreślił Stefan Kawalec, zwrócili uwagę także Leszek Pawłowicz i Radosław L. Kwaśnicki w artykule *Interes grupy spółek – co to znaczy*¹²¹. Przedmiotem zainteresowania autorów jest brak w Polsce prawa holdingowego, które regulowałoby funkcjonowanie grup kapitałowych składających się z wielu podmiotów oraz braki, które pojawiły się w projekcie tego prawa. Uwaga autorów skupia się na braku definicji pojęcia *interes grupy spółek*, na który mogą się powoływać menedżerowie broniący się przed zarzutem działania przeciw interesowi spółki zależnej. Sytuacja ta sprawia, że zarządzający polskimi bankami zależnymi od banków zagranicznych, podejmując decyzje, nie mogą się powoływać na działanie w interesie grupy, do której należą, co stoi w sprzeczności z praktyką bankową w krajach, w jakich obowiązuje prawo holdingowe. Ta luka w polskim prawie ogranicza prawa zagranicznych właścicieli polskich banków, ale jednocześnie jest pozytywnie oceniana przez polski nadzór bankowy, o czym wspomina Wojciech Kwaśniak:

*Taki sposób zabezpieczenia interesów lokalnego rynku bankowego sprawdzał się (notowanie banków zależnych na giełdzie – przypis autora), co nie oznacza, że nie budził emocji, jak i krytyki na poziomie międzynarodowym, w tym i władz Komitetu Bazylejskiego, a później władz unijnych. Od lat obserwujemy trend do zwiększania roli grupowego zarządzania ryzykiem. Jeżeli na to się nakłada kwestia poszukiwania efektywności kosztowej, to w sposób zrozumiały w tych grupach finansowych nie chce się dublować niektórych funkcji. Tym, co się Polsce udawało na przestrzeni lat, to było to, że kluczowe banki były notowane na giełdzie, a w związku z wymogami giełdowymi, można było łatwiej limitować poziom ich ekspansji. Na świecie dopiero po kryzysie w 2008 roku w większym stopniu dostrzeżono rolę krajowych instytucji systemowo ważnych. To znaczy, że nawet jeżeli te instytucje systemowo ważne są częścią międzynarodowych grup, należy je traktować pomimo wszystko inaczej, chyba, że władze nadzorcze kraju przyjmującego inwestora dominującego, w uzgodnieniu z jego nadzorem macierzystym, dokonają nadzorczych ustaleń co do sposobu nadzorowania takiej grupy. Jeżeli na to jeszcze się nałoży poczyniony dalszy krok, jakim stały się nowe standardy, odnoszące się do planów naprawy banków, jak i procesów resolution, czyli procesów ich restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji, które uchwalono w Unii Europejskiej w 2014 roku, a w Polsce w praktyce od 2017 r., to pokazuje, jaki to jest skomplikowany proces. Zatem tym bardziej w sposób oczywisty występuje presja, żeby z poziomu centrali międzynarodowej grupy finansowej również zarządzać kryzysowymi sytuacjami*¹²².

¹²¹ Pawłowicz, L., Kwaśnicki, R., L., 2010, *Interes grupy spółek – co to znaczy*, Rzeczpospolita, nr 175 (8686), s. C6, dostęp 5 stycznia 2022.

¹²² Załącznik 3. Wywiad z Wojciechem Kwaśniakiem...

Stanowisko polskiego nadzoru w zakresie praw akcjonariuszy banków było więc bardziej konserwatywne niż nadzoru europejskiego. Na tym tle za zaskakujące można uznać wyniki badań postrzegania polskiego nadzoru przez zagranicznych inwestorów zaprezentowane w monografii Lecha Kurklińskiego. Wynika z nich, że polski nadzór był wprawdzie dla menedżerów bankowych bardzo wymagającym partnerem, wykazującym znacznie większą aktywność i ingerencję w prowadzoną przez banki działalność niż ta znana im z własnych krajów, ale jednocześnie to właśnie m.in. jego działania pozwoliły polskiemu sektorowi bankowemu uniknąć poważnych konsekwencji globalnego kryzysu finansowego, co zostało docenione przez międzynarodowych menedżerów instytucji bankowych. Z przeprowadzonej przez Lecha Kurklińskiego ankiety wynikało, że w dziesięciostopniowej skali polski nadzorca otrzymał średnią ocenę od 59 menedżerów zagranicznych banków na poziomie 6,5. Najwyżej oceniali go menedżerowie z banków o kapitale belgijskim – 9,2, portugalskim i duńskim – po 8 punktów. Niepokojące jednak było to, że najniższe oceny nadzór otrzymał od menedżerów reprezentujących kraje, z których pochodził kapitał istotnych na polskim rynku banków – Holandii – 5,2, Niemiec – 4,2 i Włoch – 3 punkty. Autor jednocześnie wyjaśnił, że *Odbiegający od reszty przypadek Banku Pekao S.A. (Włochy) wynika z negatywnej oceny uzyskanej w trakcie wywiadów (np. „Jeśli Włosi wypowiadali się negatywnie o Polsce, to właśnie na temat nadzoru i regulatora”). Powstała ona przede wszystkim na tle konfliktu z nadzorem (władzami), dotyczącymi przyłączenia Banku BPH SA do Banku Pekao SA*¹²³.

Kurkliński zauważa, też, że banki zagraniczne są grupą banków skrupulatnie przestrzegających wszelkich norm i rekomendacji ostrożnościowych, co może wynikać z obaw, że konflikt z nadzorem polskim, może mieć swoją kontynuację w postaci konfliktu z nadzorem macierzystym. Podobnie do norm podchodzą państwowe banki krajowe. Natomiast prywatne banki krajowe często decydują się na przekraczanie norm i regulacji, lepiej wyczuwając lokalne uwarunkowania kulturowe i granicę, do której mogą się posunąć, wykorzystując luki w prawie. Banki spółdzielcze są natomiast przytłoczone nadmiarem regulacji nieuwzględniających skali ich działalności i zdarza się, że rezygnują z działań zgodnych z regulacjami, ale z którymi wiąże się ryzyko kontroli¹²⁴. Obserwacje Lecha Kurklińskiego potwierdza w wywiadzie przeprowadzonym na użytek tej pracy Wojciech Kwaśniak, zwracając uwagę, że procesom naprawczym poddawane są głównie banki o kapitale polskim – zarówno prywatne, jak i spółdzielcze¹²⁵.

Wojciech Kwaśniak konserwatywne podejście polskiego nadzoru tłumaczy wzorcami, w oparciu o które został on stworzony:

Eksperci unijni przeprowadzili wtedy badania screeningowe, ponieważ jednym z warunków przystąpienia przez nas do Unii Europejskiej było spełnienie wszystkich standardów UE

¹²³ Kurkliński, L., 2016, *Kapitał...*, op. cit. 133.

¹²⁴ Kurkliński, L., 2016, *Kapitał...*, op. cit. 128-137.

¹²⁵ Załącznik 3. *Wywiad z Wojciechem Kwaśniakiem...*

w obszarze działalności banków i nadzoru nad nimi. Odnotowali, z pewnym zdziwieniem, że sposób nadzorowania banków w Polsce jest istotnie bardziej restrykcyjny niż ten, który był praktyką w większości państw unijnych. Był on bliższy modelowi amerykańskiemu niż europejskiemu, co miało swoje źródło w tym, że na początku lat 90. korzystaliśmy z finansowanego przez amerykański Kongres programu wsparcia ze strony doświadczonych ekspertów z USA, którzy rozwiązywali kryzys finansowy z lat osiemdziesiątych w amerykańskim systemie bankowym. Oni wspólnie z nami wypracowali nowy model nadzoru oparty na pewnych standardach, które nie były prostą kopią amerykańskiego systemu nadzorczego, ale modelem tylko o pewnych cechach podobieństwa kalibrowanym i odpowiednim dla dynamicznie powstającego rynku finansowego w Polsce. System ten z jednej strony był dość restrykcyjny dla banków, a z drugiej strony wymagał dużego wysiłku nadzorczego w warstwie, chociażby zbudowania własnej ekspertyzy inspekcyjnej, tak aby nie tylko opierać się w ocenach banków na opiniach ich audytorów, jak i na sprawozdaniach składanych przez same banki¹²⁶.

Jak informuje Andrzej Reich, ograniczające inwestorów zagranicznych podejście polskiego nadzoru było w większym zakresie krytykowane z poziomu nadzoru europejskiego niż samych banków. Mówi on wręcz o wojnie o to, czy międzynarodowe korporacje mają prawo przesuwac kapitał z jednych rynków na inne z pominięciem interesu spółek-córek i krajów goszczących, do których ten kapitał należał. Określa go jako spór o podłoże kulturowym, w którym spierały się strony niepotrafiące zrozumieć nawzajem swoich motywów, ponieważ kraje macierzyste nie były jednocześnie krajami goszczącymi, a kraje goszczące nie miały banków rodzimych inwestujących za granicą. Sytuacja zaczęła się zmieniać po globalnym kryzysie finansowym, gdy na skutek fuzji i przejęć, w krajach, w których dotychczas funkcjonowały jedynie banki rozwijające swoją grupę za granicą, pojawiły się także spółki zależne banków zagranicznych.

Pierwsi zobaczyli to Hiszpanie i Portugalczycy. Oni tradycyjnie mieli banki w Ameryce Południowej, ale potem zaczął się ruch w drugą stronę i nagle oni zobaczyli, że zostają sprowadzeni do roli nadzoru goszczącego. To był pewien szok. Nagle tamci zaczęli stawiać żądania i warunki. Któryś z nadzorców powiedział mi, że miał taką ciekawą obserwację. Stale użerał się z nadzorcami goszczącymi, bo miał u siebie kilka grup bankowych, które są aktywne w nowych krajach członkowskich. Nagle okazało się, że jakieś banki od niego zaczęły wchodzić w grupy bankowe, które miały spółki matki w innych krajach i nagle on odkrył, że z tymi nadzorcami macierzystymi to w ogóle się nie da rozmawiać. Ta zmiana perspektywy zaczęła nam bardzo pomagać¹²⁷. – mówi Andrzej Reich.

Globalny kryzys finansowy nie miał poważnego wpływu na polski sektor bankowy, co, jak już zaznaczono, było zasługą m.in. konserwatywnej strategii nadzoru nad bankami przed kryzysem.

¹²⁶ Tamże.

¹²⁷ Załącznik 5. Wywiad z Andrzejem Reichem...

W pierwszym rządzie banki przestały wierzyć sobie nawzajem i udzielać sobie pożyczek. W warunkach polskich nie było to tak groźne, bo nasz rynek był postrzegany jako rynek, na którym banki są konserwatywnie wyposażone w kapitał wysokiej jakości. U nas od zawsze wymagany był kapitał najwyższej jakości, czyli w postaci realnej gotówki, a nie instrumentów finansowych o różnej jakości. Po drugie kapitały własne były w stosunku do skali działalności wysokie. Po trzecie nasza działalność bankowa była działalnością dość prostą z punktu widzenia struktury bilansowej, a banki nie wykorzystywały w istotnej skali wewnętrznych modeli ryzyka, a podejście standardowe jest z natury znacznie bardziej konserwatywne. W związku z tym nie było obaw, że w Polsce banki mogą mieć podobne kłopoty jak niektóre wielkie grupy międzynarodowe, ale oczywiście zaburzenia występowały¹²⁸.

Istotna była też szybka i adekwatna reakcja Narodowego Banku Polskiego na sytuację kryzysową. Jak mówi Jan Krzysztof Bielecki, kryzys nie był dla ówczesnego prezesa NBP Sławomira Skrzyпка absolutnym zaskoczeniem. Obaj menedżerowie spotykali się i omawiali możliwości rozwiązania problemów z płynnością niektórych banków jeszcze przed upadkiem Lehman Brothers. Prezes NBP wdrożył wtedy działania, które pozwoliły po wybuchu kryzysu uruchomić program zasilania w płynność niemal natychmiastowo¹²⁹. Wojciech Kwaśniak dodaje, że istotna była też rynkowa forma pomocy, dzięki czemu banki szybko racjonalizowały swoje działanie¹³⁰.

Pomimo, że oddziaływanie kryzysu na Polską gospodarkę było niewielkie, kryzys stał się powodem do zmiany postrzegania kapitału zagranicznego w sektorze bankowym. Wśród krytyków zbyt dużego udziału tego kapitału w sektorze bankowym na początku drugiej dekady XXI w. był m.in. Stefan Kawalec.

Przeprowadziliśmy analizę dotyczącą zachowania się banków w okresie 2009–2010, która daje wynik inny niż analiza, którą pan przeprowadził. – mówi Stefan Kawalec. – Dlaczego daje inny wynik? Bo myśmy zeszli trochę głębiej. Pan spojrzął na dynamikę udzielonego kredytu i stwierdził, że nie ma specjalnych różnic między bankami z kapitałem zagranicznym a kapitałem krajowym. Myśmy skoncentrowali uwagę na kredycie dla przedsiębiorstw. Powoływaliśmy się przy tym na badania wskazujące na pozytywną korelację między kredytem dla przedsiębiorstw i wzrostem gospodarczym oraz brak takiej korelacji w przypadku kredytu dla gospodarstw domowych. Podział kredytów na korporacyjne i detaliczne nie jest pokazywany w ogólnodostępnych danych. Dzięki poparciu NBP otrzymaliśmy dane z banków. Gdy opublikowaliśmy ten raport, wywołał on dość dużą burzę wewnętrzną w NBP, bo niektórzy byli zaszokowani naszym zestawieniem danych dotyczących kredytów korporacyjnych. Uważali, że to jest jakiś błąd. Jednak ostatecznie nikt naszych danych nie zakwestionował. Te dane pokazują radykalnie inne zachowanie banków mających swoje centrale za granicą i banków kontrolowanych lokalnie. Łącznie, w okresie dwóch lat, 2009–2010,

¹²⁸ Załącznik 3. Wywiad z Wojciechem Kwaśniakiem...

¹²⁹ Załącznik 1. Wywiad z Janem Krzysztofem Bieleckim...

¹³⁰ Załącznik 3. Wywiad z Wojciechem Kwaśniakiem...

PKB Polski wzrósł o 5,6 procenta, natomiast w grupie banków kontrolowanych z zagranicy portfel kredytów dla przedsiębiorstw skurczył się realnie o 12,5 procent, co oznacza, że realna dynamika kredytu dla przedsiębiorstw w tej grupie banków była w omawianym okresie o 18 punktów procentowych niższa niż dynamika PKB. Natomiast w grupie banków kontrolowanych lokalnie portfel kredytów wzrósł w tym czasie realnie o 20,6 procent, co oznacza dynamikę 15 procent wyższą niż dynamika PKB i o 33 procent wyższą niż dynamika w grupie banków kontrolowanych z zagranicy. Ponieważ ponad 2/3 aktywów sektora bankowego należała do banków kontrolowanych z zagranicy, to łącznie w całym sektorze w omawianym okresie portfel kredytów dla przedsiębiorstw obniżył się realnie o 6,4 proc., co oznacza dynamikę niższą o 12 punktów procentowych od dynamiki PKB¹³¹.

Wyniki wspomnianej analizy zostały opublikowane w *Raporcie dotyczącym optymalnej struktury polskiego systemu bankowego w średnim okresie* zaprezentowanym na seminarium w Instytucie Ekonomicznym Narodowego Banku Polski 10 grudnia 2012 r.¹³² Poprzedził go mniejszy raport opublikowany w lutym 2012 i artykuły opublikowane w listopadzie 2011 r. w Obserwatorze Finansowym i Gazecie Wyborczej. Stefan Kawalec i Marcin Gozdek stawiają w raporcie tezę, że następstwem zdominowania polskiego sektora bankowego przez banki kontrolowane z zagranicy są zakłócenia w wykonywaniu przez sektor bankowy funkcji pośrednictwa finansowego, ryzyko ograniczenia możliwości finansowania strategicznych sektorów w wyniku zewnętrznych wobec Polski decyzji politycznych, utrudnienia dla stabilnego finansowania długu publicznego i ograniczenia możliwości stosowania polityki makro-ostrożnościowej¹³³. Dlatego postulują repolonizację części banków należących do banków zagranicznych.

Postulat repolonizacji, nazywanej też często udomowieniem banków, spotyka się z pozytywnym odzewem zarówno wśród polityków, jak i społeczeństwa. Sama idea zwiększenia udziału kapitału krajowego w sektorze bankowym była też popierana przez menedżerów bankowych, z którymi przeprowadzono wywiady na potrzeby tej pracy.

*Sam byłem zwolennikiem przejścia banku WBK przez bank PKO BP i nawet pewne działania zostały podjęte, a rząd Donalda Tuska wspierał te działania i szkoda, że nie doszło do tej transakcji. To była bardzo komplementarna inwestycja. Generalnie jestem zwolennikiem kupowania wtedy, kiedy jest okazja, a nie wtedy, kiedy ideologiczna wyższość tak nakazuje*¹³⁴. – mówi Jan Krzysztof Bielecki.

¹³¹ Załącznik 2. Wywiad ze Stefanem Kawalcem...

¹³² Kawalec, S., Gozdek, M., 2012, *Raport dotyczący optymalnej struktury polskiego systemu bankowego w średnim okresie*, Capital Strategy, http://www.capitalstrategy.pl/wp-content/uploads/2013/12/CS-Optymalna_struktura_sektora_bankowego-2012-10-31-Ze_streszczeniem.pdf, dostęp 7 grudnia 2021.

¹³³ Kawalec, S., Gozdek, M., 2012, *Raport... op. cit.* 15.

¹³⁴ Załącznik 1. Wywiad z Janem Krzysztofem Bieleckim...

Utrzymanie pewnego udziału kapitału polskiego w sektorze bankowym ma istotne znaczenie z uwagi na realizację działań strategicznych dla naszej gospodarki. Nie wiem, czy to jest 30 czy 25%, ale jestem skłonny sądzić, że w sektorze bankowym, z uwagi na możliwości wpływania na kierunki rozwoju gospodarczego, państwo powinno mieć udział kontrolny. Niejednokrotnie już wypowiadałem się, że prywatyzacja sektora bankowego to nie jest czysto wolnorynkowe przedsięwzięcie. Jestem zdania, że państwo, kontrolując 25% sektora bankowego poprzez banki, w których ma istotny, choć niekoniecznie większościowy udział, jest wystarczające. Tyle, żeby móc wpływać na strategię¹³⁵. – mówi Sławomir Lachowski.

pozytywnie odniósł się do niej także Andrzej Reich: *Sam pomysł podobał mi się, ponieważ widziałem wiele takich przypadków, kiedy spółki matki próbowały wbrew zasadom coś ugrać na naszych bankach zależnych¹³⁶.*

Stefan Kawalec zaproponował także formę właścicielską, jaką miały przyjąć udamawiane banki zagraniczne. Nie miały one mieć inwestora strategicznego tylko rozproszony akcjonariat tworzony przez inwestorów giełdowych. Rozwiązanie to było badane przez ekonomistę jeszcze w latach 90. na przykładzie węgierskiego banku OTP i przedsiębiorstw francuskich.

Koncepcję akcjonariatu rozproszonego rozwinąłem później w swoich tekstach publikowanych od 2011 roku. Rozproszony akcjonariat ma większość największych banków na świecie, które nie są bankami państwowymi. Natomiast w Polsce model ten w ogóle nie występuje¹³⁷. – mówi Stefan Kawalec.

Tę formę własności banku docenia także Sławomir Lachowski, który mówi: *Czym innym jest inwestor strategiczny w banku, a czym innym są udziały funduszy inwestycyjnych czy rozproszony akcjonariat. Jeżeli większość sektora bankowego znajdzie się w rękach zagranicznych, ale właśnie w formie rozproszonej to taka sytuacja nie generuje zagrożenia dla naszej gospodarki. (...) Dzisiaj można sobie wyobrazić rozproszenie kapitału i atrakcyjność takich inwestycji. Jeszcze 20 lat temu wszyscy zmiierzali do konsolidacji, czego efektem było powstawanie megagrup bankowych. Dzisiaj można zbudować bank za 10% tego, co wydaliśmy na mBank, i będzie on lepszy pod względem technologicznym. Dzisiaj konsolidacja nie jest w interesie klientów i nie jest w interesie inwestorów. Jest co najwyżej w interesie zarządzających, żeby mogli zaspokoić swoje ambicje¹³⁸.*

Bardziej sceptycznie do tego pomysłu podchodzi Jan Krzysztof Bielecki, który zwraca uwagę, że taka forma własności banku oznacza, że jeszcze większa odpowiedzialność spada na nadzór¹³⁹, a krytykuje go Andrzej Reich, który stwierdza, że: *...w takim*

¹³⁵ Załącznik 4. Wywiad ze Sławomirem Lachowskim...

¹³⁶ Załącznik 5. Wywiad z Andrzejem Reichem...

¹³⁷ Załącznik 2. Wywiad ze Stefanem Kawalcem...

¹³⁸ Załącznik 4. Wywiad ze Sławomirem Lachowskim...

¹³⁹ Załącznik 1. Wywiad z Janem Krzysztofem Bieleckim...

przypadku bank nie ma właściciela. W związku z tym bankiem tak naprawdę rządzi i sprawuje nad nim kontrolę Zarząd, a ten z reguły ma cele bardzo krótkoterminowe. Wygenerować zysk, podnieść wartość i sprzedać. Za którymś razem bank może tego nie wytrzymać, ale tego Zarządu już nie będzie¹⁴⁰.

Stefan Kawalec odpiera jednak te argumenty, stwierdzając, że: Rozproszona struktura akcjonariatu ma swoje słabości. Natomiast nie bardzo jest dla niej dobra alternatywa. Istnieją oczywiście banki kontrolowane przez indywidualnych inwestorów prywatnych – np. banki Leszka Czarneckiego w Polsce. Okazuje się jednak, że nadzorcy na świecie obawiają się banków kontrolowanych przez biznesmenów z krwi i kości z tego względu, że istnieje tutaj bardzo poważne ryzyko konfliktu interesów między ich biznesami a ich bankiem. W naszym raporcie odwołujemy się do praktyki Stanów Zjednoczonych, gdzie regulacje w ogóle zakazują, żeby inwestor posiadający udział kontrolny w firmie niefinansowej, mógł kontrolować bank. Podobnie jest w Kanadzie, która jest krajem, który bardzo dobrze zniósł kryzys 2008 r. Właścicielem banku może być również inny bank. Tylko, kto ma być właścicielem tego innego banku? Bank może być również kontrolowanym przez państwo, ale z tym wiąże się groźne ryzyko upolitycznienia decyzji kredytowych. (...) W naszym raporcie nie proponowaliśmy wprowadzenia monokultury banków z rozproszonym akcjonariatem. Nie postulowaliśmy wyeliminowania banków będących spółkami zależnymi zagranicznych grup bankowych, lecz stopniowe zmniejszenie ich udziału tak, aby stworzyć bardziej zrównoważoną strukturę własnościową sektora z różnymi modelami kontroli korporacyjnej¹⁴¹.

Potrzeba dywersyfikacji własności w sektorze bankowym jest wskazywana przez wszystkich rozmówców, z którymi przeprowadzono wywiady na potrzeby tej pracy. Mówią o tym obydwaj byli prezesi banków, a Wojciech Kwaśniak wpisuje ją w całości kształt zróżnicowania sektora bankowego jako elementu jego bezpieczeństwa: Jestem zwolennikiem tezy, że na rynku bankowości, a szczególnie bankowości uniwersalnej, kluczowa jest dywersyfikacja. Wszelkie nadmierne koncentrowanie ryzyka jednorodnego w niestandardowych sytuacjach może być źródłem problemów, chyba że założymy swoiste bardzo restrykcyjne reguły związane z kontrolą wybranego ryzyka. Naturą bankowości uniwersalnej jest to, że ryzyko musi być dywersyfikowane, stąd normy koncentracji branżowej, indywidualnej, kredytowej i tego wszystkiego, co jest związane ze strukturą bilansu, czego władze każdego banku pilnują, a nadzór sprawdza. Natomiast w bankowości specjalistycznej, gdzie koncentracja pojawia się z definicji, obowiązują znacznie wyższe restrykcje regulacyjne. Jeżeli mówimy o całym rynku przez pryzmat bankowości uniwersalnej, to także powinniśmy dążyć do niejednorodnej struktury własności, czyli nie dopuszczać do sytuacji, gdy mamy na przykład tylko dominujący kapitał państwowy albo tylko kapitał zagraniczny, albo śladowy udział kapitału stricte prywatnego czy spółdzielczego, czy też spółek notowanych na giełdzie. Dobrym rozwiązaniem jest według mnie taka struktura własności,

¹⁴⁰ Załącznik 5. Wywiad z Andrzejem Reichem...

¹⁴¹ Załącznik 2. Wywiad ze Stefanem Kawalcem...

w której mamy wszystkie typy inwestorów z dominującym udziałem kapitału prywatnego. Jest to też element pozytywnego postrzegania całego rynku jako rynku, który jest rynkiem rozwiniętym i będącym uczestnikiem międzynarodowej wymiany gospodarczej¹⁴².

O znaczeniu dywersyfikacji własności w sektorze bankowym i zagrożeniach wynikających z dominacji jednego jej rodzaju mówi także Andrzej Reich: *Optymalne jest dbanie o zdywersyfikowanie akcjonariuszy, czyli niedopuszczanie do tego, żeby 30 czy 40% sektora należało do inwestorów z jednego kraju. U nas zawsze tak było, że własność sektora rozkładała się na szereg różnych krajów. Teraz największym inwestorem jest państwo – w sensie decyzyjnym. Tworzy to dość specyficzną sytuację, ponieważ państwo jest inwestorem, właścicielem sprawuje funkcję zarządcze, sprawuje funkcje kontrolne. Państwo kontroluje samo siebie. Właściciel – Skarb Państwa podlega premierowi, któremu podlega również szef nadzoru. Kwestia ta jest podnoszona od 2002 roku, gdy IMF zrobił w Polsce przegląd. Już wtedy zwrócili uwagę, że skład Komisji Nadzoru Bankowego jest pod silnym wpływem rządu. Od tamtego czasu sytuacja w tym zakresie jedynie się pogorszyła¹⁴³.*

Wbrew przedstawionym opiniom propozycja udomowienia części banków zagranicznych została w kolejnych latach zrealizowana przez rządy Platformy Obywatelskiej, a następnie Prawa i Sprawiedliwości, w sposób, który spowodował, że przewaga kapitału zagranicznego została zastąpiona przewagą kapitału państwowego, o czym mówił w przytoczonym fragmencie Andrzej Reich. W polskim sektorze bankowym nadal nie ma banków z rozproszoną strukturą akcjonariatu, natomiast znacząco wzrosła obecność państwa, co jest zgodnie krytykowane przez wszystkich rozmówców, z którymi przeprowadzono wywiady na potrzeby tej pracy. Podobnie jak Andrzej Reich, wskazują oni na liczne zagrożenia wynikające z tego stanu rzeczy – m.in. słabość kadry kierowniczej dobieranej według klucza posłuszeństwa wobec rządu, a nie kompetencji, skupienie funkcji zarządczych i nadzorczych w jednej ręce, ryzyko finansowania niedochodowych przedsięwzięć, ale ważnych z powodów politycznych, brak konkurencji na rynku bankowym.

Przeprowadzone wywiady z osobami, które miały wpływ na warunki funkcjonowania banków zagranicznych w kraju goszczącym, jakim jest Polska, pozwoliły poznać, w jaki sposób były one postrzegane przez osoby decyzyjne, jak wyglądała praktyka relacji pomiędzy bankami zagranicznymi a organami administracji państwowej, oraz wewnątrz samych grup bankowych pomiędzy zarządami spółek córek i spółek macierzystych. Osoby takie jak Jan Krzysztof Bielecki czy Stefan Kawalec miały realny wpływ na to, jak ukształtowała się sytuacja prawna banków zagranicznych w Polsce. Jan Krzysztof Bielecki i Sławomir Lachowski, będąc prezesami zarządów banków zależnych, znają realia relacji zachodzących pomiędzy krajową i zagraniczną kadrą menedżerską, w których ta druga pełni rolę nadrzędną, a jednocześnie postawa obu menedżerów i ich reakcja na działania zagranicznych menedżerów kształtowała praktykę

¹⁴² Załącznik 3. Wywiad z Wojciechem Kwaśniakiem...

¹⁴³ Załącznik 5. Wywiad z Andrzejem Reichem...

zarządzania polskimi spółkami zależnymi. Natomiast Wojciech Kwaśniak i Andrzej Reich mieli istotny wkład w tworzenie praktyki prawnej stosowanej na polskim rynku przez zagraniczne podmioty bankowe.

Na podstawie przeprowadzonych wywiadów i przy wsparciu dostępnej literatury można stwierdzić, że obecności banków zagranicznych w kraju goszczącym towarzyszy ryzyko niekorzystnego dla gospodarki kraju funkcjonowania sektora bankowego, ale konsekwentne wdrażanie i stosowanie przepisów zarówno europejskiego prawa bankowego, jak i giełdowego, konsekwentne stosowanie reguł rynkowych zarówno w stosunku do banków zagranicznych, jak i krajowych, a także dywersyfikowanie ryzyka towarzyszącego sektorowi na każdym możliwym poziomie – także właścicielskim, może sprawić, że ryzyko to będzie utrzymywane pod stałą kontrolą i minimalizowane.

2. Globalny kryzys finansowy oraz jego konsekwencje

2.1. Przyczyny globalnego kryzysu finansowego początku XXI wieku

Dla dużej części uczestników rynku finansowego wybuch globalnego kryzysu był całkowitym zaskoczeniem – zjawiskiem, które opisał Nassim Nicholas Taleb jako Czarnego Łabędzia, czyli wydarzenie tak mało prawdopodobne, że pomimo pojawiających się analiz wskazujących, że jest możliwe, ignorowanym przy podejmowaniu decyzji, a którego materializacja całkowicie zmienia kontekst obszaru decyzyjnego¹⁴⁴. Autorzy analiz zapowiadających kryzys nazwali go z kolei Białym Łabędziem – czyli zjawiskiem absolutnie powszechnym, które już wielokrotnie w historii gospodarki pojawiało się¹⁴⁵. Przed kryzysem ostrzegali m.in. Nouriel Roubini, Robert J. Shiller, Raghuram G. Rajan, James Grant, Eugene N. White, Nassim Nicholas Taleb, Maurice Obstfeld i Kenneth Rogoff, Stephen Roach i David Rosenberg.

Mimo że ostrzeżenia te pochodziły od uznanych ekonomistów, byli oni jednak na tyle nieliczni w gronie swoich kolegów po fachu, że nie przyjmowano ich do wiadomości. W marcu 2007 roku Ben Bernanke, szef Fed, przekonywał w Kongresie USA, że udało się ograniczyć wpływ kredytów złej jakości na gospodarkę kraju. Latem 2008 roku Henry Paulson, sekretarz skarbu w administracji George’a W. Busha, twierdził, że kredyty te nie stanowią żadnego zagrożenia dla gospodarki. Dzień przed upadkiem Lehman Brothers popularny ekonomista Donald Luskin zapowiadał na łamach *Washington Post* ożywienie gospodarcze w Stanach Zjednoczonych i kategorycznie stwierdzał, że nie ma mowy o żadnym kryzysie.

W momencie wybuchu kryzysu był on dla większości ekonomistów i polityków całkowitym zaskoczeniem. Dopiero później pojawiło się wiele wyjaśnień, dlaczego nastąpił. W ich świetle jest on oczywistą konsekwencją wcześniejszych działań różnych decydentów rynku finansowego – co potwierdza przewidywania nielicznych wymienionych powyżej ekonomistów sprzed kryzysu, ale jest też zgodnie z definicją *Czarnego Łabędzia* Nassima Nicholasa Taleba, który stwierdza, że natura ludzka każe nam po wystąpieniu nieprzewidzianego zdarzenia szukać jego uzasadnienia.

Analizę głównych cech determinujących w latach 1991–2011 kryzysy bankowe w krajach OECD przeprowadzili w 2017 roku Cristina Pereira Pedro, Joaquim J. S. Ramalho i Jacinto Vidigal da Silva¹⁴⁶. Na podstawie tego badania autorzy wskazali jako czynniki

¹⁴⁴ Taleb, N., N., 2014, *Czarny łabędź. O skutkach nieprzewidywalnych zdarzeń*, Kurhaus Publishing Media, s. 17.

¹⁴⁵ Roubini, N., Mihm, S., 2011, *Ekonomia kryzysu*, Wolters Kluwer Polska, s. 19–23, 31–38.

¹⁴⁶ Pereira Pedro, C., Ramalho, J., da Silva, J., 2017, *The main determinants of banking crises in OECD countries*, Review of World Economics, s. 1–25, dostęp 23 października 2017.

sprzyjające występowaniu kryzysów: wysokie zadłużenie niedepozytowe, niski wzrost gospodarczy, wysoką inflację, kryzys bankowy w kraju o bliskich relacjach gospodarczych lub w kraju z grupy G7. Kryzysy bankowe są też bardziej prawdopodobne w krajach, które mają system finansowy oparty o rynek kapitałowy, a nie o banki. W analizie nie znalazły potwierdzenia hipotezy o zmniejszeniu prawdopodobieństwa wystąpienia kryzysu przez silne regulacje i nadzór.

Czynniki wymienione w powyższym badaniu poprzedziły kryzys z lat 2007–2011. Instytucje finansowe, pozyskując finansowanie akcji kredytowej, odeszły od tradycyjnej bankowości, w której podstawą finansowania są depozyty, i uzależniły się od finansowania hurtowego, nastąpiła inflacja cen nieruchomości wywołana skierowaniem zbyt dużego strumienia kapitału na ten rynek, a następnie ich deflacja doprowadziła do wyhamowania wzrostu gospodarczego. Kryzys rozpoczął się w kraju o systemie finansowym opartym o rynek kapitałowy i rozprzestrzenił się na kraje o bliskich relacjach gospodarczych.

Jedną z najbardziej ogólnych przyczyn zarówno tego kryzysu, jak i wielu innych, podał John G. Taft. Twierdzi on, że odejście od misji banku jako instytucji służebnej stało się fundamentalną przyczyną kryzysu 2007–2009. Upadek etyki zawodu bankiera i postawienie przez zarządzających na pierwszym miejscu dochodu firmy i swojego osobistego sukcesu, a nie dobra klienta, sprawiły, że przestano ostrożnie i racjonalnie zarządzać powierzonymi bankom środkami. (...) *Kiedy firmy usług finansowych występują jako przedstawiciele i pośrednicy i pozostają wierne swoim celom, pomagają efektywnie alokować kapitał i przyczyniają się do wzrostu gospodarczego. Kiedy zbaczają z drogi wyznaczonej przez misję, przestają myśleć o sobie jako o przedstawicielach i zaczynają zachowywać się jak pryncypał, kiedy przestają służyć klientom, a zamiast tego skupiają się nadmiernie na dochodach udziałowców, wówczas żadne ustawy czy nakazy nie są w stanie zapobiec takim nadużyciom, jakie zawiodyły nas na skraj światowego kryzysu finansowego (...)*¹⁴⁷. Jako dowód na prawdziwość swojego twierdzenia Taft przytacza fragment raportu specjalnej komisji, która została powołana przez Kongres USA do zbadania przyczyn kryzysu. W raporcie tym wymienionych jest szereg negatywnych cech interesariuszy rynku finansowego, które wskazują na etyczne powody załamania. Są to: (...) *pobłażliwość organów nadzoru, lekkomyślność bankierów, demoniczne derywaty, brak rozwagi kredytobiorców, cynizm funduszy hedgingowych i nierzetelność agencji ratingowych, a do tego upadek etyki i zbyt duże zadłużenie (...)*¹⁴⁸.

Bardziej szczegółowej odpowiedzi na pytanie o przyczyny kryzysu i wskazującą konkretne tendencje na rynku finansowym, które przyczyniły się do kryzysu, udziela Raghuram G. Rajan w książce *Linie uskoku. Ukryte rysy, które wciąż zagrażają światowej gospodarce*. Wymienia on m.in. niezrównoważenie przepływów towarów i kapitału w ramach globalnego handlu, niedostosowanie systemu edukacji do zmian

¹⁴⁷ Taft, J., G., 2014, *Służebność. Utracone dziedzictwo Wall Street*, Kurhaus Publishing Kurhaus Media, s. 33–34.

¹⁴⁸ Taft, J., G., 2014, *Służebność... op. cit.* s. 42

technologicznych na rynku pracy, nierówności zarobkowe, polityków wywierających presję na instytucje nadzoru finansowego i banki centralne w celu jak największej dostępności kredytu dla ludności, wzajemne przenikanie się i deformowanie systemów finansowych opartych na regułach i dyskrecjonalnych oraz politykę łatwego pieniądza prowadzoną w USA przez dwóch kolejnych prezesów Rezerwy Federalnej Alana Greenspana i Bena Bernanke, którzy ulegli w tym względzie naciskom polityków i która to polityka stworzyła bańkę spekulacyjną na rynku nieruchomości mieszkaniowych¹⁴⁹.

Pierwszych źródeł kryzysu z 2008 roku Raghuram G. Rajan upatruje już w 1992 roku, kiedy amerykański Kongres uchwalił *Federal Housing Enterprise Safety and Soundness Act* (*Federalna ustawa o bezpieczeństwie i stabilności przedsiębiorstw mieszkaniowych*), który był pierwszym przepisem mającym ułatwić zakup własnego domu przez osoby o niskich dochodach. Była to reakcja polityków na zauważalne problemy Amerykanów na rynku nieruchomości spowodowanych zatrzymaniem się wzrostu wynagrodzeń klasy średniej. Według R. G. Rajana wzrost ten zatrzymał się, ponieważ system szkolnictwa nie kształcił przyszłych pracowników na wystarczająco wysokim poziomie. Rząd jednak, zamiast reformować edukację, co przyniosłoby efekty w odległym terminie, zdecydował się na dające natychmiastowe efekty uproszczenie dostępu do kredytów hipotecznych. Odpowiedni program miał opracować i nadzorować Departament Urbanizacji poprzez Fannie Mae i Freddie Mac. W kolejnych latach rząd zwiększał stopniowo środki przeznaczane na ten cel i liberalizował zarówno zasady przyznawania kredytów, jak i ich finansowania. W 1995 roku prezydent Bill Clinton zachęcał sektor finansowy do rozbudzenia (...) *na nowo marzeń amerykańskich rodzin o posiadaniu własnego domu (...)*, co miało przygotować (...) *naród do wykorzystania bogatych możliwości XXI wieku (...)*. Dodał też, że (...) *strategie na rzecz finansowania, zasilane kreatywnością i zasobami sektora prywatnego i publicznego, powinny zająć się (...)* m.in. zniesieniem bariery, jaką jest nieposiadanie przez niektóre amerykańskie rodziny (...) *wystarczająco wysokich dochodów, by móc spłacać comiesięczne raty kredytu hipotecznego z rynkowym oprocentowaniem (...)*¹⁵⁰. Było to więc zachęcanie sektora finansowego do przyznawania kredytów osobom, których nie stać na ich spłatę.

Dążenia do udzielania kredytów hipotecznych osobom o bardzo niskich dochodach nie przerwało dojście do władzy republikanów. Przejmująca od administracji Clintona władzę administracja George'a W. Busha podniosła obu agencjom limit kredytów dla osób o niskich dochodach do 56 proc. ich aktywów – pierwotnie limit wynosił 42 proc. W efekcie w czerwcu 2008 roku łączne zaangażowanie rządowe w kredyty *subprime* wynosiło 2,7 bln dolarów, co stanowiło około 59 proc. całkowitej wartości tych kredytów.

¹⁴⁹ Rajan, R., G., 2012, *Linie uskoku. Ukryte rysy, które wciąż zagrażają światowej gospodarce*, Kurhaus Publishing Kurhaus Media.

¹⁵⁰ Rajan, R., G., 2012, *Linie... op. cit.* s. 71–72.

Finansowaniu kredytów hipotecznych dla amerykańskich rodzin o niskich dochodach sprzyjała polityka krajów azjatyckich po kryzysie z 1997 roku^{151, 152, 153}. Nastąpiła wtedy zmiana kierunku przepływów finansowych. Wcześniej to kraje azjatyckie miały duże deficyty na rachunku obrotów bieżących. Po kryzysie sytuacja się zmieniła i kraje te, utrzymując kursy walutowe na niedowartościowanym poziomie, wypracowywały znaczne nadwyżki finansowe, podczas gdy Stany Zjednoczone i Europa Zachodnia odnotowywały od tego okresu stały deficyt. Azjaci, zarobione dzięki nadwyżce handlowej dolary, inwestowali na bezpiecznych rynkach finansowych, którymi były USA i Europa. Dawało to tym ostatnim wysoką płynność finansową, która z kolei przekładała się na zwiększone inwestycje na rynku finansowym i nieruchomości. Od 2002 roku dodatkowo sprzyjały temu utrzymywane ze strachu przed recesją na bardzo niskim poziomie stopy procentowe – w USA na najniższym od 1961 roku. W ten sposób na rynku nowych instrumentów finansowych i nieruchomości powstały bańki spekulacyjne przejawiające się wysokim wzrostem cen nieruchomości i aktywów finansowych. Pomimo ich wzrostu Fed długo zwlekał z podwyżką stóp procentowych, ponieważ po kryzysie dot.comów z 2001 roku poziom bezrobocia w USA długo utrzymywał się na wysokim poziomie. Alan Greenspan i Ben Bernanke uznawali, że polityka monetarna powinna sprzyjać obniżaniu bezrobocia. Było to zgodne z priorytetami amerykańskiej administracji, która obawiała się o wyniki wyborów w warunkach wysokiego bezrobocia.

Gdy w 2004 roku wreszcie nastąpiła podwyżka stóp, była ona już spóźniona, i jak w przypadku poprzednich kryzysów, doprowadziła do pęknięcia bardzo dużej bańki spekulacyjnej na rynku nieruchomości. Wyższe koszty kredytu sprawiły, że wielu kredytobiorców, którzy nigdy nie powinni otrzymać kredytu hipotecznego, przestało je spłacać. Ceny na rynku nieruchomości spadły na skutek pojawienia się wielu nowych ofert sprzedaży niespłaconych domów, a to oznaczało, że nieruchomości kolejnych kredytobiorców przestawały być wystarczającym zabezpieczeniem kredytów. Na rynku pojawiła się więc kolejna grupa sprzedająca nieruchomości, powodując dalszy spadek ich wartości.

Kryzys z rynku nieruchomości przeniósł się na rynek finansowy poprzez nowoczesne instrumenty finansowe, które pierwotnie miały zabezpieczać banki przed ryzykiem niespłacania kredytów hipotecznych. Przykładem takich instrumentów są: obligacje zabezpieczone płatnościami z kredytów hipotecznych – *mortgage-backed securities* (MBS), obligacje oparte na pakietach obligacji zabezpieczonych płatnościami z kart kredytowych – *collateralized debt obligations* (CDO) – i obligacje oparte o obligacje

¹⁵¹ Krzak, M., 2009, *Sytuacja na międzynarodowych rynkach finansowych, w Kryzys globalny. Początek czy koniec?* Regan Press, s. 25–45.

¹⁵² Rajan, R., G., 2012, *Linie...*

¹⁵³ Hryckiewicz-Gontarczyk, A., 2014, *Anatomia...*

zabezpieczone spłatami oprocentowania kredytów hipotecznych – *asset-backed securities* (ABS). Instrumenty te sprawiały, że ryzyko niespłacania kredytów było sprzedawane z banku, który udzielił kredytu do inwestorów – np. banków inwestycyjnych. Narzędzia, które teoretycznie miały, poprzez rozłożenie ryzyka na wiele podmiotów, zmniejszyć je, zadziałały jak dynamit podłożony pod cały system. Gdy kredyty hipoteczne przestały być masowo spłacane, zabrakło chętnych do kupowania obligacji opartych o spłaty. Ich ceny zaczęły więc gwałtownie spadać, co zmniejszało płynne aktywa posiadających je banków. Żeby zachować płynność finansową, musiały one albo sprzedawać inne aktywa, albo uzupełniać płynność z kapitału, co oznaczało dla nich stratę i przecenę kolejnych instrumentów finansowych, których podaż wzrastała. Kolejne instytucje finansowe ogłaszały straty, co ograniczało ich wzajemne zaufanie do siebie i podwyższało stawki depozytów międzybankowych, aż do upadku banku inwestycyjnego Lehman Brothers. Wywołało to całkowity paraliż rynku kredytowego i globalnego rynku międzybankowego. Na rynku zmaterializowało się niedostrzegane wcześniej ryzyko braku płynności. Jego bezpośrednią przyczyną był brak zaufania między bankami, ale także charakter aktywów, które banki miały w swoich bilansach. Zaksięgowane jako aktywa płynne papiery wartościowe – MBS, CDO, ABS – były tak naprawdę przekształconymi aktywami niepłynnymi, czyli kredytami hipotecznymi¹⁵⁴. Żeby, kolejne banki nie zaczęły bankrutować, wiele krajów musiało je dofinansować, a w efekcie nacjonalizować – m.in. USA, Wielka Brytania, Belgia, Holandia, Islandia, Irlandia, Francja i Niemcy.

Oprócz przyczyn rynkowych wynikających ze światowej nierównowagi i powstania instrumentów finansowych, które ukrywały faktyczne ryzyko, jakie generują, wśród przyczyn kryzysu wymieniane są też błędy regulacyjne – ze strony państwa niedostateczny nadzór, ze strony inwestorów system wynagradzania menedżerów premiujący podejmowanie ryzyka, a ze strony samych banków system prowizji dla pośredników kredytowych, który sprawiał, że najbardziej zyskowe było dla nich sprzedawanie kredytów hipotecznych najbardziej ryzykownym klientom^{155, 156}. Co do faktycznego wpływu tych czynników na powstanie i przebieg kryzysu ekonomii nie są zgodni.

Opisane powyżej uwarunkowania środowiska otoczenia bankowego sprawiły, że wytworzył się cały system podatny na *moral hazard*. Zjawisko to opisuje Leszek Pałowicz, definiując *moral hazard* za Paulem Krugmanem jako *sytuację, w której jedna osoba podejmuje decyzję o tym, ile może podjąć ryzyka, a ktoś inny ponosi koszty*,

¹⁵⁴ Gwizdała, J., P., 2015b, *Wpływ systemowego ryzyka płynności na stabilność polskiej gospodarki*, Problemy Zarządzania, vol. 13, nr 3 (55), t. 2, s. 19–29, dostęp 6 stycznia 2018.

¹⁵⁵ Berndt, A., Hollifield, B., Sandás, P., 2010, *The role of mortgage brokers in the subprime crisis*, National Bureau of Economic Research, Working Paper 16175, dostęp 9 listopada 2019.

¹⁵⁶ Hryckiewicz-Gontarczyk, A., 2014, *Anatomia...*

jeśli sprawy pójdą źle¹⁵⁷. Wskazał, że cały system sekurytyzacji kredytów stawiał jego uczestników w konflikcie interesów i skłaniał ich do podejmowania moralnego hazardu. Kredytobiorców namawiano do zaciągania kredytów, których nie mogli spłacić, ale ryzykowali uwiedzeni wizją konieczności posiadania własnego domu, brokerzy zarabiali na sprzedaży tych kredytów, nie ponosząc żadnego ryzyka w przypadku ich niespłacenia, banki zarabiały na sprzedaży kredytów i znały ryzyko, jakie się z nimi wiąże, ale miały możliwość transferowania go dalej poprzez sekurytyzację. Nadzór i audytorzy zewnętrzni, którzy pobierali opłaty od uczestników rynku i audytowanych, nie byli zainteresowani pogarszaniem ich sytuacji poprzez publikację niekorzystnych ocen. Z kolei spółki celowe emitujące pochodne kredytowe pobierały opłaty i transferowały ryzyko dalej, a to materializowało się dopiero u akcjonariuszy i nabywców instrumentów pochodnych nieświadomych faktycznego ryzyka, ale nawet oni nie ponieśli pełnych kosztów jego podejmowania, ponieważ część, poprzez decyzje polityków, wzięli na siebie podatnicy. Stałe zwiększanie podejmowanego ryzyka, jego ukrywanie i transferowanie na kolejne, coraz mniej świadome jego istnienia, podmioty, doprowadziło do niewłaściwego wykorzystania posiadanych zasobów i do kryzysu.

Analizę 20 badań związku liberalizacji nadzoru z kryzysem przeprowadził Mekki Hamdaoui¹⁵⁸. Wyniki badań, które poddane zostały analizie, autor określa jako niejednoznaczne – liberalizacja prowadzi jednocześnie do stabilizacji poprzez rozwój finansowy i do destabilizacji poprzez podejmowanie przez uczestników gry rynkowej nadmiernego ryzyka. Przeprowadzona analiza pozwoliła badaczowi udowodnić, że różnice w ocenie wpływu liberalizacji na powstanie kryzysu finansowego wynikają m.in. z różnic pomiędzy badanymi krajami, różnic w przyjętych miarach liberalizacji, zastosowanych metodach analizy oraz uwzględnionych zmiennych niezależnych. Uwzględniając przeprowadzoną metaanalizę, autor stawia hipotezę, że liberalizacja finansowa ma średnio pozytywny wpływ na prawdopodobieństwo kryzysu bankowego, jest to jednak wpływ niewielki, który może być znaczący w konkretnych krajach i nie występować w ogóle w innych, gdzie funkcjonuje silny nadzór nad rynkiem finansowym i duża koncentracja rynku bankowego.

Czynnikiem wewnątrz banków, który mógł spowodować, że podejmowały one nadmierne ryzyko, które w końcu zmaterializowało się i doprowadziło do kryzysu, był system wynagrodzeń zarządów. Jest to wspominany już *moral hazard*, tylko tym razem nie na poziomie systemowym, a indywidualnym. Na problem wynagrodzeń członków zarządów, rosnących nieproporcjonalnie szybko w stosunku do innych grup interesariuszy, zwracali uwagę badacze zajmujący się tym problemem już na początku

¹⁵⁷ Pawłowicz, L., 2019, *Hazard moralny i konflikty interesów*, Dewiacje finansjalizacji, CeDeWu Sp z o.o., s. 6–23.

¹⁵⁸ Hamdaoui, M., 2017, *Financial liberalization and systemic banking crises: A meta-analysis*, International Economics, nr 152, s. 26–54, dostęp 7 stycznia 2018.

XXI wieku. Zauważono m.in. że w ciągu pięciu lat poprzedzających 2002 rok niektóre przedsiębiorstwa oddały swoim dyrektorom generalnym 30 proc. swoich akcji. Utrzymanie tego trendu oznaczałoby całkowite przejęcie własności przedsiębiorstw przez ich zarządy. Zwracano też uwagę, że przeciętne wynagrodzenie CEO (ang. *chief executive officer*, prezes zarządu) przekracza w USA 183 pensje przeciętnego pracownika, w Hongkongu 160 pensji, w Niemczech 148 pensji, a w Australii 135 pensji. Po uwzględnieniu pakietów akcji przyznawanych prezesom okazało się, że w USA wynagrodzenie CEO 15 największych przedsiębiorstw stanowiło w 2003 r. równowartość 369 przeciętnych pensji, a w 2007 już 521 pensji¹⁵⁹.

W badaniach po kryzysie wykazywano m.in., że wynagrodzenia zarządów były na tyle wysokie, że nawet, uwzględniając straty, jakie menedżerowie ponieśli w wyniku załamania notowań giełdowych banków w ostatnim roku, i tak byli oni jedyną grupą interesariuszy, która odnotowała zysk w całym okresie 2000–2008. Na dodatek ich premie były tak naprawdę wynagrodzeniami płatnymi niezależnie od wyników przedsiębiorstwa, opartymi na wynikach krótkoterminowych i niepodlegających zwrotowi w momencie katastrofy finansowej firmy w długim okresie. Zarządy wołały swoje wynagrodzenia nazywać premiami, ponieważ te były korzystniej opodatkowane i lepiej odbierane przez akcjonariuszy, którzy uznawali je – nawet jeśli tak nie było – jako efekt lepszych wyników banku. Taki system zachęcał prezesów do finansowania krótkoterminowymi pasywami, długoterminowych i nie płynnych aktywów, co w dłuższej perspektywie naraża przedsiębiorstwo na utratę płynności¹⁶⁰.

Także późniejsze badania potwierdzały powyższe opinie^{161, 162}. Rezultaty tych analiz skłoniły ich autorów do stworzenia rekomendacji dotyczących sposobu premiowania najważniejszych menedżerów w bankach. Żeby uzyskać zbieżność celów członków zarządu i akcjonariuszy, proponowali oni unikanie naliczania premii w oparciu o bieżące wyniki firmy lub wycenę jej akcji. Jednocześnie zwrócono uwagę, że samo przyznawanie pakietów akcji z odroczonym terminem ich sprzedaży przesuwa jedynie czas, w którym zarządzający będą zainteresowani jedynie krótkoterminową poprawą wyników firmy, a nie długoterminowym rozwojem. Zaproponowano więc, żeby premie dla zarządu były przyznawane w postaci pakietu akcji, którego sprzedaż będzie możliwa dopiero po odejściu menedżera z przedsiębiorstwa. Pojawiła się jednak obawa, że menedżerowie będą odchodzić w momencie spodziewanego szczytu koniunktury,

¹⁵⁹ Samborski, A., 2011, *Kryzys finansowy a nadzór korporacyjny*, Problemy Zarządzania, nr 31, s. 233–256.

¹⁶⁰ Bebchuk, L., A., Cohen, A., Spamann, H., 2010, *The wages of failure: Executive compensation at Bear Stearns and Lehman 2000–2008*, Harvard John M. Olin Center for Law, Economics, and Business, Finance, Working Paper nr 287/2010, s. 1–27, dostęp 9 listopada 2019.

¹⁶¹ Bhagat, S., Bolton, B., 2014, *Financial crisis and bank executive incentive compensation*, Journal of Corporate Finance, nr 25, s. 313–341, dostęp 9 listopada 2019.

¹⁶² Abascal, R., González, F., 2019, *Shareholder protection and bank executive compensation after the global financial crisis*, Journal of Financial Stability, nr 40, s. 15–37, dostęp 9 listopada 2019.

zostawiając bank tuż przed recesją. Sanjai Bhagat i Brian Bolton wyszli z propozycją, żeby pakiety mogły być sprzedawane dopiero po dwóch lub czterech latach po odejściu. Rozwiązania takie, jak pokazali Ramón Abascal i Francisco González, posługując się próbą banków z 34 krajów, są możliwe i skuteczne w ograniczaniu ryzyka tylko w krajach o silniejszej ochronie akcjonariuszy, a także w bankach o wyższej koncentracji własności, większej liczbie niezależnych dyrektorów, doświadczających większego ograniczenia możliwości inwestycyjnych i o większej wypłacalności. Interwencje rządowe mogą obniżyć poziom premii dla zarządów, ale nie zmniejszają zachęt do podejmowania ryzyka wynikających z tych premii.

Pogląd o wpływie premii dla zarządzających bankami na podejmowaniu przez te instytucje wyższego ryzyka wydawał się podzielać rząd USA, na co wskazują zapisy, które znalazły się w ustawach regulujących zasady *Programu Pomocy dla Trudnych Aktywów* (*Troubled Assets Relief Program*, TARP). W ustawie regulującej zasady pomocy uchwalonej w 2009 roku (*The American Recovery and Reinvestment Act of 2009*, ARRA) w części 7. określone zostały ograniczenia wypłat dla menedżerów firm, którym państwo udziela pomocy. Firmy te zobowiązane zostały do powołania komitetów ds. wynagrodzeń zarządów, które stale monitorują, czy system wynagrodzeń wyższych menedżerów nie zachęca ich do podejmowania niepotrzebnego i nadmiernego ryzyka. W okresie pomocy zabronione zostało przyznawanie wyższym menedżerom premii, za wyjątkiem premii związanych z długookresowymi wynikami firmy, ale nie mogły one być wyższe niż 1/3 rocznego wynagrodzenia danego pracownika i musiały być na nie zawiązywane rezerwy na wypadek, gdyby okazało się, że zostały wypłacone na podstawie kryteriów, które później okazałyby się źle oszacowane. W okresie pomocy zakazane zostały też wypłaty z tytułu tzw. *złotych spadochronów* – czyli wynikające z kontraktów świadczenie wypłacane w momencie rozwiązania umowy z menedżerem. Ponadto komitety ds. wynagrodzeń zarządów zostały zobowiązane do ograniczania luksusowych wydatków głównych menedżerów – m.in. na rozrywkę, podróże i remonty biur¹⁶³.

Nie wszystkie badania dotyczące wpływu wynagrodzeń zarządów na podejmowanie przez banki ryzyka potwierdzają, że premie skłaniały prezesów do podejmowania wyższego ryzyka. Argumenty, które przeczyły temu, to brak różnic w osiągniętych wynikach pomiędzy bankami, które stosowały systemy premii bardziej wyrównujące cele członków zarządu i akcjonariuszy a nie stosującymi takich narzędzi, oraz brak różnic pomiędzy systemami wynagrodzeń w bankach, które potrzebowały pomocy państwa, a tymi, które jej nie potrzebowały. Zauważono także, że w wyniku kryzysu członkowie zarządów banków, które znalazły się w próbie, stracili co najmniej 30 mln dolarów, a mediana straty CEO wyniosła ponad 5 mln dolarów¹⁶⁴. Argument ten był później podważany przez

¹⁶³ American Recovery and Reinvestment Act of 2009, Title VII—Limits On Executive Compensation.

¹⁶⁴ Fahlenbrach R., Stulz, R., M., 2011, *Bank CEO incentives and the credit crisis*, Journal of Financial Economics, nr 99 s. 11–26, dostęp 9 listopada 2019.

Luciana A. Bebchuka, Almę Cohen i Holgera Spamanna, którzy wykazywali, że po zsumowaniu strat i wcześniejszych zysków menedżerowie i tak zamknęli okres 2000–2008 zyskiem w osobistych finansach, podczas gdy udziałowcy banków – stratą.

Jedno z nowszych badań w tym zakresie z 2017 roku wskazuje, że premie przyznawane kadrze zarządzającej w latach 2002–2008 nie tylko nie powodowały podwyższenia ryzyka, na które wystawione były banki, ale wręcz je obniżały¹⁶⁵. Jednocześnie badania te nie są jednoznaczne co do efektów TARP. Z przeprowadzonych badań wynika, że sam program doprowadził do podwyższenia ryzyka banków, co autorzy tłumaczą tym, że ograniczenia nałożone na kadrę zarządzającą banków były na tyle restrykcyjne, że najbardziej zdolne osoby odeszły do innych firm, a mniejsze umiejętności tych, którzy zostali, wystawiały banki na wyższe ryzyko. Jednocześnie badania pokazują, że samo powiązanie premii z długoterminowymi opcjami na akcje – o zapadalności powyżej 4 lat – powodowało znaczne obniżenie poziomu ryzyka, na które wystawione są banki. W przypadku opcji o zapadalności poniżej 4 lat nie znaleziono statystycznie istotnych dowodów potwierdzających, że są one powiązane z obniżeniem poziomu ryzyka. Badania te podważyły więc zarówno twierdzenie o zwiększaniu poziomu ryzyka banków poprzez powiązanie premii prezesów z wynikami krótkoterminowymi, jak i skuteczność samego programu TARP, chociaż nie jego poszczególnych elementów.

Błędy wewnątrz organizacji, które mogły się przyczynić do powstania kryzysu, nie dotyczyły tylko najwyższego szczebla. Na początku XXI wieku na skutek procesu globalizacji systemu finansowego na świecie i zniesienia w 1999 r. Glass-Steagall Act w USA, który uniemożliwiał bankom komercyjnym prowadzenie działalności inwestycyjnej, zmianie uległ model działalności banku. Działalność banków zaczęła być bardziej zależna od rynków kapitałowych, a nie depozytów. Jeszcze w latach 90. XX wieku dochody pozaodsetkowe banków mieściły się w przedziale 20–45 proc., a w 2007 r. już w przedziale 45–80 proc.¹⁶⁶ Oznaczało, to, że banki zaczęły podejmować ryzyko podobne jak wcześniej fundusze inwestycyjne i miały osiągać podobny poziom zyskowności. Straciły w oczach akcjonariuszy wyjątkową pozycję na rynku jako instytucje zaufania publicznego, które miały w pierwszej kolejności zapewniać bezpieczeństwo depozytom klientów, a dopiero w drugiej kolejności przynosić zyski. Jednocześnie, pomimo zwiększania w bilansach banków udziału ryzykownych papierów wartościowych o podwyższonej marży, nie zwiększano znaczenia i kompetencji departamentów ryzyka¹⁶⁷. Aktywa płynne nie tylko miały złą strukturę, ale w ogóle było ich zbyt mało. Całkowicie zawierzone dostarczającym płynność rynkom hurtowym, nie

¹⁶⁵ Shah, S., Z., A., Akbar, S., Liu, J., Liu, Z., Cao, S., 2017, *CEO compensation and banks' risk-taking during pre and post financial crisis periods*, Research in International Business and Finance, nr 42, s. 1489–1503, dostęp 7 stycznia 2018.

¹⁶⁶ Hryckiewicz-Gontarczyk, A., 2014, *Anatomia...*

¹⁶⁷ Gwizdała, J., P., 2015b, *Wpływ...*

zabezpieczając przedsiębiorstwa na wypadek zaprzestania przez nie finansowania. Słabe departamenty ryzyka sprawiły, że w bankach ignorowano niedopasowanie zapadalności należności do zobowiązań, złe wyniki stress-testów, obciążające transakcje pozabilansowe, a ocenę ryzyka, jakie wiąże się z instrumentami finansowymi, całkowicie przekazano agencjom ratingowym. Konsekwencje materializacji ryzyka płynności były kluczowe dla intensywności i zasięgu kryzysu. To one sprawiły, że stał się on z kryzysu amerykańskiego kryzysem globalnym.

Przeprowadzone powyżej badanie literatury na temat przyczyn globalnego kryzysu finansowego pozwala wskazać zdiagnozowane dotychczas przyczyny kryzysu i wyodrębnić te z nich, które mogą mieć związek z działalnością banków zagranicznych. Wśród przyczyn kryzysu badacze wskazują na następujące zjawiska:

1. erozja standardów moralnych polityków kształtujących strategię rozwoju gospodarczego państw, urzędników odpowiedzialnych za stabilny i bezpieczny rozwój sektora finansowego, menedżerów zarządzających instytucjami finansowymi, analityków w firmach audytorskich, akcjonariuszy firm finansowych, a nawet klientów instytucji finansowych, którzy w nierozważny sposób zadłużali się;
2. nierównowaga w globalnych przepływach towarów i kapitału powodująca nadmierne zalewanie niektórych krajów kapitałem finansowym, który nie może być z uwagi na swoją wielkość na danym obszarze racjonalnie i bezpiecznie zainwestowany;
3. nierównowaga w dochodach w poszczególnych społeczeństwach powodująca, że niewielka część społeczeństwa dysponuje tak dużym kapitałem, że nie jest w stanie, nie tylko korzystnie dla rozwoju gospodarczego konsumować go, ale nawet bezpiecznie i racjonalnie inwestować, a pozostała część społeczeństwa nie dysponuje środkami niezbędnymi do zaspokojenia poprzez konsumpcję podstawowych potrzeb – m.in. mieszkaniowych oraz edukacyjnych i zadłuża się często przekraczając poziom zdolności kredytowej;
4. zbyt długa polityka taniego pieniądza prowadzona przez amerykański bank centralny, która doprowadziła do powstania bardzo dużej bańki spekulacyjnej na rynku nieruchomości;
5. zbyt liberalna polityka amerykańskiego nadzoru finansowego odnośnie wymogów stawianych osobom zaciągającym kredyty hipoteczne;
6. rozwój innowacyjnych instrumentów finansowych pozwalających na sekurytyzację aktywów bankowych i zdejmowanie z banków odpowiedzialności za jakość udzielanych kredytów, któremu nie towarzyszył rozwój instrumentów nadzorczych i mierzących poziom ryzyka tych instrumentów;
7. obniżenie standardów księgowych w instytucjach finansowych, co doprowadziło do nieprawidłowej oceny ryzyka związanego z poszczególnymi aktywami figurującymi w bilansach;

8. obniżenie standardów zarządzania wewnątrz firm, od poziomu nadzoru właścicielskiego, poprzez skrócenie perspektywy strategii realizowanej przez zarządy i braki w działaniach taktycznych dyrektorów odpowiedzialnych za zarządzanie ryzykiem, aż do zaniechania rzetelnej działalności operacyjnej szeregowych pracowników pracujących w bezpośrednim kontakcie z klientami;
9. odejście od tradycyjnego modelu bankowości opartej na depozytach i nadmierne uzależnienie się od rynków hurtowych.

Spośród wymienionych przyczyn, związek z działalnością banków zagranicznych może mieć nierównowaga w globalnych przepływach kapitału – banki zagraniczne umożliwiają te przepływy i mogą je same generować. Ponadto banki zagraniczne mogły uczestniczyć w handlu innowacyjnymi, i jak się okazało, ryzykownymi instrumentami finansowymi, powodując rozprzestrzenienie się ich na cały świat. W bankach zagranicznych, tak jak w innych instytucjach finansowych, mogło dochodzić do obniżenia standardów księgowych i zarządzania i niektóre banki zagraniczne były uzależnione od finansowych rynków hurtowych.

2.2. Początek globalnego kryzysu finansowego i jego rozprzestrzenianie się

Upadek Lehman Brothers jest uznawany za moment wybuchu kryzysu, ale nie jego początek. Pierwsze jego symptomy to obniżka cen nieruchomości w USA, która zaczęła się jeszcze w 2006 roku, a za jego początek uważa się bankructwo dwóch funduszy hedgingowych banku Bear Stearns w lipcu 2007. Jeszcze w tym samym roku w USA upadło około 100 firm zajmujących się udzielaniem kredytów hipotecznych¹⁶⁸. W roku 2008 pomimo przytoczonych w poprzedniej części pracy optymistycznych wypowiedzi ekonomistów i polityków dokapitalizowania potrzebowały największe banki USA (Merrill Lynch, Goldman Sachs, Morgan Stanley, Lehman Brothers, Citigroup). W marcu 2008 bank inwestycyjny Bear Stearns w związku z jego katastrofalną sytuacją musiał być przejęty przez JP Morgan Chase. W lipcu 2008 zbankrutował IndyMac Bank, jedna z największych kas oszczędnościowo-pożyczkowych w USA, której aktywa wynosiły około 32 mld dolarów. Wydarzenia nabrały dynamiki we wrześniu. 7 września 2008 rząd przejął dotowane przez państwo przedsiębiorstwa, których głównym zadaniem było udostępnianie możliwie najtańszych kredytów hipotecznych Fannie Mae i Freddie Mac. 15 września zbankrutował Lehman Brothers, a 16 września rząd przejął za 85 mld dolarów 80 proc. akcji największego amerykańskiego ubezpieczyciela, American International Group (AIG) (w 2009 r. dopłacił jeszcze 30 mld dolarów).

¹⁶⁸ Adamowicz, T., 2013, *Przyczyny i skutki I fazy kryzysu finansowego lat 2007–2009 w wybranych krajach na świecie*, Polityki Europejskie, Finanse i Marketing, nr 9 (58), s. 9–21, dostęp 30 stycznia 2018.

Administracja George'a W. Busha tak naprawdę w tym samym czasie podejmowała decyzję o pomocy dla AIG i jej braku dla Lehman Brothers. Decyzja ta miała kluczowe znaczenie dla dalszego przebiegu kryzysu, ponieważ upadek AIG dotknąłby przede wszystkim przedsiębiorstwa amerykańskie, a upadek Lehman Brothers oznaczał bardzo poważne problemy dla jego zagranicznych kontrahentów¹⁶⁹. Obydwie instytucje finansowe były *zbyt duże, żeby upaść*, a jednak rząd amerykański nie zdecydował się na żadną formę pomocy dla jednej z nich. Oznaczało, to, że na rynku nie ma już bezpiecznych instytucji, każdy może zbankrutować, a to spowodowało całkowity zanik zaufania, a co za tym idzie, płynności na rynku międzybankowym i rozlanie się kryzysu na cały zglobalizowany system bankowy. Brak źródeł finansowania na globalnym rynku finansowym ujawnił błędy popełniane w sektorze finansowym w poszczególnych krajach. Błędy te doprowadziły do kryzysów systemowych na poszczególnych rynkach, a synergia, wynikająca z jednoczesności ich wystąpienia, była na tyle duża, że doprowadziła do globalnego spowolnienia gospodarczego odczuwalnego także w krajach, które nie przechodziły kryzysu.

Lehman Brothers był czwartym pod względem wielkości aktywów bankiem inwestycyjnym na świecie. Jego upadek oznaczał dla współpracujących z nim na całym świecie instytucji finansowych 600 mld dolarów niespłaconego długu, a co za tym idzie, gwałtowną potrzebę uzupełnienia własnych kapitałów. Tylko nikt nie chciał tego kapitału udostępnić. Część banków po prostu go nie miała, a pozostała część bała się stracić. Zaczęło się masowe wycofywanie kapitału, co doprowadziło do spadków na giełdach, dalszych spadków cen nieruchomości i zniknięcia z rynków finansowych 40 bilionów dolarów, co stanowiło około 60 proc. rocznego światowego PKB¹⁷⁰.

Konieczna stała się pomoc finansowa dla banków ze strony poszczególnych państw, zrealizował się więc kryzys zgodny z definicją Luca Laevena i Fabiána Valencia, według których kryzys to wydarzenie, w którym następują dwa zjawiska. Po pierwsze trudna sytuacja finansowa w systemie bankowym, po drugie zaangażowanie znaczących środków interwencyjnych w politykę bankową w odpowiedzi na znaczne straty w systemie bankowym. Gdy zaczynają one występować, jednocześnie oznacza to pojawienie się kryzysu systemowego. Sytuacja w systemie bankowym jest uznawana za trudną, gdy udział kredytów zagrożonych (NPL) przekracza 20 procent lub zostają zamknięte banki odpowiadające za co najmniej 20 procent aktywów sektora bankowego. Zaangażowanie w pomoc bankom jest uznawane za znaczne, gdy koszty restrukturyzacji fiskalnej sektora bankowego przekraczają 5 proc. PKB danego kraju¹⁷¹.

¹⁶⁹ Szyszka, A., 2009, *Behawioralne aspekty kryzysu finansowego*, Kredyt i Bank, nr 40, s. 5–30.

¹⁷⁰ *Polski sektor bankowy wobec wyzwań związanych z kryzysem finansowym w strefie euro*, 2014, Wydział Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego, s. 24.

¹⁷¹ Laeven, L., Valencia, F., 2013, *Systemic Banking Crises Database*, IMF Economic Review, Vol. 61, No. 2, s. 225–270, dostęp 7 stycznia 2018.

Tabela 3. Systemowe kryzysy bankowe globalnego kryzysu finansowego¹⁷²

Kraj	Początek kryzysu	Początek kryzysu systemowego	Rozbudowane wsparcie płynności	Istotne gwarancje zobowiązań	Znaczące koszty restrukturyzacji	Znaczące zakupy aktywów	Znaczące nacjonalizacje
Kryzysy systemowe							
Austria	2008	2008	V	V	V		V
Belgia	2008	2008	V	V	V		V
Dania	2008	2009	V	V			V
Grecja	2008	2009	V	V	V		
Hiszpania	2008	2011	V	V	V		
Holandia	2008	2008	V	V	V		V
Irlandia	2008	2009	V	V	V	V	V
Islandia	2008	2008	V	V	V		V
Kazachstan	2008	2010	V		V		V
Luksemburg	2008	2008	V	V	V		V
Łotwa	2008	2008	V	V			V
Mongolia	2008	2009	V	V	V		V
Niemcy	2008	2009	V	V			V
Nigeria	2009	2011	V	V	V	V	V
Ukraina	2008	2009	V		V		V
USA	2007	2008	V	V	V	V	V
Wielka Brytania	2007	2008	V	V	V	V	V
Kryzysy graniczne							
Francja	2008		V	V			
Portugalia	2008		V	V			
Rosja	2008		V	V			
Słowenia	2008		V	V			
Szwajcaria	2008		V			V	
Szwecja	2008		V	V			
Węgry	2008		V	V			
Włochy	2008		V	V			

Źródło: Laeven, L., Valencia, F., 2013, *Systemic Banking Crises Database*, IMF Economic Review, Vol. 61, No. 2, s. 225–270, dostęp 7 stycznia 2018.

¹⁷² Systemowe kryzysy bankowe definiuje się jako przypadki, w których miały miejsce co najmniej trzy z wymienionych interwencji, natomiast sytuacje graniczne to te, które prawie spełniły definicję kryzysu systemowego. Rozbudowane wsparcie płynności definiuje się jako sytuację, w której kwota wierzytelności banku centralnego wobec sektora finansowego i wsparcie płynności ze strony Skarbu Państwa przekracza 5 procent depozytów i zobowiązań zagranicznych i jest co najmniej dwa razy większa niż poziomy przedkryzysowe. Bezpośrednie koszty restrukturyzacji banków uważa się za znaczące, jeżeli przekraczają 3 proc. PKB i nie obejmują wydatków na płynność i zakupu aktywów. Gwarancje na zobowiązania uznaje się za znaczące, jeżeli obejmują działania gwarantujące zobowiązania instytucji finansowych inne niż tylko zwiększenie limitów ubezpieczenia depozytów, a nacjonalizacje są znaczące, gdy wpływają na systemowe instytucje finansowe. Źródło: Laeven, L., Valencia, F., 2013, *Systemic...*

Laeven i Valencia, posługując się tą definicją, określili, że kryzys rozlał się z USA na 16 krajów w postaci kryzysu systemowego, a na kolejne 8 w postaci kryzysu bankowego, który przez autorów badania jest nazywany kryzysem granicznym, ponieważ nie spełnia w pełni przyjętej przez nich definicji – tabela 3. Ponieważ kryzys dotknął kraje, które są światowymi centrami rynku finansowego – m.in. USA, Wielką Brytanię, Niemcy, Szwajcarię, dotknął on praktycznie całego świata. Należy też pamiętać, że przyjmując inną definicję kryzysu i dłuższy horyzont czasowy, zbiór ten może się istotnie różnić. Wśród wymienionych w tabeli 3 krajów nie ma np. Cypru, który, w okresie późniejszym, przeszedł bankructwo swojego systemu finansowego.

Kryzys przenosił się z USA do Europy nie tylko poprzez rynek międzybankowy, ale także innymi kanałami. Po pierwsze poprzez faktyczne zaangażowanie niektórych europejskich banków w instrumenty pochodne powiązane z kredytami *subprime*. Straty wynikające z zaangażowania w CDO, MBS i CDS wykazało już w 2007 r. wiele europejskich banków – m.in.: hiszpański Santander Consumer Finance – 5,2 mld USD, niemieckie IKB Deutsche Industriebank – 5,2 mld USD i HSH Nordbank – 1,7 mld USD, francuskie Credit Agricole – ok. 3 mld USD i Societe Generale – ok. 2,6 mld USD, brytyjskie HSBC – ok. 3,4 mld USD i Barclays Bank, Royal Bank of Scotland – ok. 2,6 mld USD oraz belgijski Fortis – 2,3 mld USD¹⁷³.

Kryzys miał też wpływ na realną gospodarkę, co było kolejnym kanałem jego rozprzestrzeniania się. W pierwszej kolejności ucierpiały firmy budowlane i deweloperskie w USA i krajach, w których kryzys także był powiązany z bańką spekulacyjną na rynku nieruchomości. Zwolnienia pracowników w tej branży zwiększały poziom bezrobocia i obciążenia budżetu państw z tytułu świadczeń socjalnych. Zmniejszyła się także konsumpcja, na co wpływ miały wyższe obciążenia kredytobiorców z powodu wyższych stóp procentowych i wyższych kosztów pozyskania finansowania na akcję kredytową przez banki, a także brak możliwości zaciągnięcia kolejnych kredytów pod hipotekę nieruchomości, których wartość przestała rosnąć, a zaczęła spadać.

Obniżenie poziomu konsumpcji miało swoje przełożenie na globalny handel, który stał się kolejnym kanałem transmisji kryzysu z USA do Europy. W wyniku pogorszenia sytuacji amerykańskich konsumentów ograniczyli oni zakupy szeregu towarów. Najbardziej widoczne było to w przemyśle motoryzacyjnym, którego wielkość sprzedaży jest ściśle zależna od dostępności kredytu. Brak dostępności kredytu dla amerykańskich konsumentów sprawił, że amerykańskie firmy motoryzacyjne – Chrysler i General Motors – znalazły się w bardzo trudnej sytuacji. Żeby nie zbankrutowały, amerykański rząd musiał je w 2009 r. dokapitalizować kwotą kilkunastu milionów dolarów, a dodatkowo General Motors sprzedał należące w tym czasie do niego zakłady Opla. Obydwa koncerny drastycznie zredukowały także zatrudnienie, dodając swój wkład w dalsze zmniejszanie konsumpcji i zwiększanie obciążeń socjalnych państwa.

¹⁷³ Adamowicz, T., 2013, *Przyczyny...*

Podobne perturbacje przechodziły także inne branże amerykańskiego przemysłu, które zmniejszyły swoje zamówienia od dostawców z Europy i Chin, przenosząc tym samym swoje problemy za obydwa oceany. Zmniejszenie zamówień do Chin pośrednio odbiło się także na Europie, ponieważ te z kolei ograniczyły swoje zamówienia od europejskich dostawców, więc dla tych ostatnich oznaczało to zmniejszenie rynków eksportowych zarówno na zachodzie, jak i wschodzie¹⁷⁴. Był to kanał transmisji kryzysu niezwiązany bezpośrednio z międzynarodową działalnością bankową.

Oprócz czynników materialnych, rozprzestrzeniających kryzys, bardzo istotny był także czynnik behawioralny, który jest wspólny dla większości kryzysów¹⁷⁵. Przed upadkiem Lehman Brothers inwestorzy na całym świecie bezkrytycznie ufali bankom kreującym nowe instrumenty finansowe oparte o rynek nieruchomości, nawet gdy nie rozumieli tych instrumentów. We wrześniu 2008 roku nastawienie to zmieniło się o 180 stopni i inwestorzy zaczęli wykazywać nadmierną nieufność wobec banków i sektora nieruchomości. Wycofywali kapitał z przedsięwzięć, które wykazywały chociażby cień ryzyka. W ten sposób kapitały odpływały zarówno z banków posiadających toksyczne aktywa, jak i tych, tylko o to podejrzanych, z rynków wschodzących oraz rozwiniętych, ale podejrzewanych o dużą zależność od rynku budowlanego, motoryzacyjnego lub finansowego. W niektórych przypadkach odpływ ten odślaniał faktyczne słabości instytucji finansowych, błędy w polityce gospodarczej i budżetowej, wywołując kryzysy nie poprzez bezpośrednie kanały powiązań finansowych czy gospodarczych, ale aktywując lub przyspieszając procesy kryzysowe, które w danym kraju i tak wystąpiłyby.

Paniczne zachowania inwestorów poszukujących bezpiecznych aktywów miały wpływ na ceny surowców i żywności. Od 2005 roku dynamicznie rosła m.in. cena ropy naftowej, która ma duży wpływ na wzrost inflacji. Wzrost ten w dużej części wynikał z tego, że inwestorzy wycofujący kapitał z instrumentów opartych o rynek nieruchomości, w którym od 2006 r. pojawiały się pierwsze sygnały spowolnienia, zaczęli lokować go w instrumentach opartych o ceny żywności i surowców naturalnych, powodując ich wzrost¹⁷⁶. Ponieważ są to towary wyceniane na globalnych rynkach, wzrost ich cen wpływał na sytuację konsumentów na całym świecie i powodował problemy w gospodarkach, które nie były powiązane poprzez system bankowy z instytucjami zaangażowanymi w instrumenty pochodne oparte o kredyty *subprime*. Ceny ropy szczyt osiągnęły w lipcu 2008 r. – 141 USD za baryłkę, powodując wzrost inflacji w okresie, gdy w USA walczono już z kryzysem. Następnie nastąpił gwałtowny spadek – w ciągu pół roku do 38 USD za baryłkę, przynosząc duże straty dla inwestujących w instrumenty oparte o ceny surowców, po czym przez dwa i pół roku ceny stale rosły, dochodząc do poziomu 124 USD za baryłkę.

¹⁷⁴ Firlej, K., A., 2011, *Źródła i przebieg kryzysu finansowego w Stanach Zjednoczonych i Europie Zachodniej*, Roczniki Ekonomiczne Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy, nr 4, s. 179–191.

¹⁷⁵ Szyszka, A., 2009, *Behawioralne...*

¹⁷⁶ Adamowicz, T., 2013, *Przyczyny...*

2.3. Globalny kryzys finansowy w Unii Europejskiej

Jak prezentuje tabela 3, w krajach Unii Europejskiej kryzys rozpoczął się w 2008 r. Wyjątek stanowi Wielka Brytania, gdzie, podobnie jak w USA, zaczął się on już w 2007 r. W wielu państwach przybrał on od razu cechy kryzysu systemowego, ale w niektórych jego eskalacja nastąpiła z pewnym opóźnieniem – w Danii, Grecji, Irlandii i Niemczech przybrał on na sile w 2009 r., w Hiszpanii w 2011 r. a na Cyprze w 2013.

Pierwszym sygnałem, że kryzys związany z nadmiernym finansowaniem rynku nieruchomości może dotyczyć nie tylko USA, była skoordynowana interwencja Fed, EBC i Banku Centralnego Japonii w sierpniu 2007 roku polegająca na zasileniu systemu bankowego kilkaset miliardami dolarów, co miało zapobiec problemom z płynnością instytucji związanych z rynkiem hipotecznym. Kolejnym była konieczność wsparcia, w zakresie płynności, banku hipotecznego Northern Rock przez Bank Anglii (14 września 2007 r.), a następnie dokapitalizowania go kwotą 100 mld funtów przez rząd brytyjski (22 lutego 2008 r.). Następne tego typu działania ze strony europejskich rządów były konieczne dopiero po upadku Lehman Brothers. 28 września 2008 r. rząd Holandii nacjonalizuje zagrożony bankrutem Fortis, rządy Belgii, Francji i Luksemburga ratują Dexię, a rząd Niemiec Hypo Real Estate¹⁷⁷. Równoległe trwał proces przejmowania najbardziej zagrożonych banków przez instytucje bardziej stabilne. Dotyczyło to głównie banków brytyjskich, ale do końca roku procesowi temu uległ także jeden bank duński i jeden łotewski. W czerwcu Chelsea Building Society przejął Catholic Building Society, w lipcu hiszpański Santander przejął brytyjski Alliance & Leicester, w sierpniu Danmarks Nationalbank – Roskilde Bank. Największe nasilenie tego procesu nastąpiło we wrześniu: Nationwide Building Society przejęło Derbyshire Building Society i Cheshire Building Society, Lloyds TSB przejął HBOS, a Bradford & Bingley został podzielony między rząd brytyjski (aktywa hipoteczne) i Santander (oszczędności). W październiku Yorkshire Building Society przejął Barnsley Building Society, w listopadzie Skipton Building Society – Scarborough Building Society, a rządowy łotewski Hipoteku banka – Parex Bank¹⁷⁸. W kolejnych latach proces nacjonalizowania lub przejmowania zagrożonych banków był kontynuowany, co zostanie opisane w dalszej części pracy.

W krajach UE problemy z płynnością banków współwystępowały z pogorszeniem sytuacji budżetowej poszczególnych państw. Często oba zjawiska oddziaływały na siebie, pogłębiając kryzys. Konieczność dokapitalizowania banków powodowała zwiększanie zadłużenia budżetowego i wzrost kosztów finansowania poprzez obniżenie ratingu danego kraju, a to pogarszało także ratingi banków, które coraz więcej musiały płacić za finansowanie i szukały kolejnej pomocy rządowej, jeszcze bardziej pogarszając sytuację budżetową. Powyższa spirala mogła mieć swój początek zarówno w systemie bankowym, jak

¹⁷⁷ Szyszka, A., 2009, *Behawioralne...*

¹⁷⁸ *Raport o sytuacji banków w 2008 roku*, 2009, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, dostęp 24 stycznia 2020.

i w niezrównoważonych finansach publicznych, które okazywały się nieodporne na spowolnienie gospodarcze. Rządy pięciu państw strefy euro – Grecji, Irlandii, Portugalii, Hiszpanii i Cypru, w których, nakładające się kryzysy zadłużenia i kryzys bankowy, przybrały wyjątkowo dynamiczny charakter, były zmuszone zwrócić się do Komisji Europejskiej (KE), Europejskiego Banku Centralnego (EBC) i Międzynarodowego Funduszu Walutowego (MFW) o pomoc finansową, która pozwoliłaby zatrzymać eskalację długu, który zaczynał grozić bankructwem, zarówno systemu bankowego, jak i państwa. W ten sposób kryzys bankowy w UE przekształcił się w kryzys zadłużenia.

Tabela 4. Pomoc finansowa dla państw strefy euro z UE i MFW udzielona w związku z globalnym kryzysem finansowym i kryzysem zadłużenia

Kraj	Data	Kwota	Instytucja finansująca/ typ finansowania
Grecja	maj 2010–czerwiec 2013: pierwszy program pomocowy	72,9 mld euro	pożyczki bilateralne (52,9 mld euro) MFW (20 mld euro)
	marzec 2012–czerwiec 2015: drugi program pomocowy	153,8 mld euro	EFSF (141,8 mld euro) MFW (12 mld euro)
	lipiec 2015–sierpień 2018: trzeci program pomocy	61,9 mld euro	ESM (61,9 mld euro)
Irlandia	grudzień 2010–grudzień 2013	67,5 mld euro	EFSF (17,7 mld euro) EFSM (22,5 mld euro) MFW (22,5 mld euro) pożyczki bilateralne (Wielka Brytania, Szwecja, Dania – 4,8 mld euro)
Portugalia	maj 2011	78 mld euro	EFSM (26 mld euro) EFSF (26 mld euro) MFW (26 mld euro)
Hiszpania	grudzień 2012–grudzień 2013	41,3 mld euro	ESM (41,3 mld euro)
Cypr	maj 2013–marzec 2016	7,3 mld euro	ESM (6,3 mld euro) MFW (1 mld euro)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Grabińska, B., 2014, *Pomoc finansowa dla państw strefy euro dotkniętych kryzysem zadłużenia*, Zeszyty Naukowe, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, nr 8 (932), s. 33–43, dostęp 20 stycznia 2020., Rada Europejska, *Grecja: III program dostosowań gospodarczych*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/financial-assistance-eurozone-members/greece-programme/>, dostęp 20 stycznia 2020, *International Monetary Fund Greece and the IMF*, <https://www.imf.org/en/Countries/GRC>, dostęp 20 stycznia 2020, *European Stability Mechanism*, <https://www.esm.europa.eu/>, dostęp 20 stycznia 2020.

Ponieważ ani Unia Europejska, ani strefa euro nie posiadały mechanizmów udzielania pomocy państwom członkowskim w głębokim kryzysie fiskalnym, procedury i instytucje musiały być tworzone na bieżąco w trakcie doraźnej pomocy. W maju 2010 roku powołano instytucje, traktowane jako tymczasowe, które miały zapewnić obsługę pomocy dla zagrożonych krajów – Europejski Mechanizm Stabilizacji Finansowej (EFSM – *European Financial Stabilization Mechanism*) oraz Europejski Instrument Stabilności Finansowej (EFSF – *European Financial Stability Facility*). EFSM dysponował środkami pożyczanymi na rynkach finansowych przez Komisję Europejską. Pożyczki posiadały gwarancje budżetu UE. EFSF emitował instrumenty dłużne, które gwarantowali jego udziałowcy, czyli państwa członkowskie strefy euro, proporcjonalnie do ich wkładu w kapitał EBC. Obydwa mechanizmy w październiku 2012 r. zostały zastąpione przez Europejski Mechanizm Stabilności (ESM – *European Stability Mechanism*), ale nie zostały rozwiązane, ponieważ kontynuowały już rozpoczęte programy¹⁷⁹. Całość pomocy udzielonej przez MFW, EFSM, EFSF i ESM państwom strefy euro dotkniętych kryzysem zadłużenia prezentuje tabela 4.

Kryzys w bardzo różnym stopniu dotknął gospodarki krajów Unii Europejskiej i miał dla nich różne konsekwencje. Gdyby oceniać jego natężenie tylko po wielkości udzielonej przez rządy bankom pomocy, to najbardziej kosztowny był on dla Irlandii, Wielkiej Brytanii, Niemiec, Danii, Francji i Hiszpanii – w każdym z tych krajów pomoc wyniosła powyżej 100 mld euro, co pokazują dane zawarte w tabeli 5. Jeżeli udzieloną pomoc mierzyć jej stosunkiem do wielkości PKB poszczególnych krajów, to kryzys najbardziej dotknął Irlandię, Danię, Grecję, Belgię, Wielką Brytanię, Cypr i Holandię. Analizując kryzys poprzez jego wpływ na rozwój gospodarczy kraju, najbardziej niekorzystny wpływ miał on na Grecję, Cypr, Słowenię, Hiszpanię, Portugalię, Włochy i Łotwę. Największe spustoszenie w finansach publicznych kryzys zrobił w Irlandii, Grecji, Cyprze, Hiszpanii, Portugalii i Słowenii. Pracownicy natomiast skutki kryzysu najboleśniej odczuli w krajach, w których spowodował on najwyższy wzrost bezrobocia – w Grecji, Hiszpanii, Cyprze, Irlandii i Portugalii. Na podstawie tego zestawienia można wyróżnić cztery kraje, które najbardziej odczuły kryzys w różnych aspektach finansowych i gospodarczych. Są to Grecja, Irlandia, Cypr i Hiszpania.

Zgodnie z Tabelą 5 na drugim biegunie są kraje UE, które wydawały się tylko minimalnie odczuwać skutki kryzysu. Bułgaria, Czechy, Estonia, Litwa, Malta, Polska, Rumunia i Słowacja nie musiały udzielać żadnej pomocy bankom. W tej grupie Polska, Malta, Słowacja i Bułgaria odnotowały w okresie globalnego kryzysu wzrost gospodarczy – w przypadku pierwszych dwóch krajów powyżej 10 proc. Wysoki wzrost – powyżej 5 proc. – odnotowały także dwa kraje, które udzielały pomocy sektorowi bankowemu – Luksemburg i Szwecja. Ostatni z tych krajów odnotował także najniższy wzrost długu

¹⁷⁹ Grabińska, B., 2014, *Pomoc finansowa dla państw strefy euro dotkniętych kryzysem zadłużenia*, Zeszyty Naukowe, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, nr 8 (932), s. 33–43, dostęp 20 stycznia 2020.

publicznego, wyprzedzając pod względem dyscypliny budżetowej Bułgarię, Węgry, Estonię i Malte. Ponadto Malta i Niemcy odnotowały w czasie kryzysu spadek bezrobocia, a Austria, Polska, Rumunia, Belgia, Finlandia, Czechy i Szwecja odnotowały tylko niewielki jego wzrost nieprzekraczający w żadnym z tych krajów 2 proc. W oparciu o to zestawienie można zauważyć, że kryzys miał najmniejszy wpływ na gospodarkę Malty, Polski i Bułgarii.

Tabela 5. Koszty globalnego kryzysu finansowego i kryzysu zadłużenia w krajach UE

Kraj	Udzielona pomoc publiczna w mld euro	Udzielona pomoc publiczna jako proc. PKB	Zmiana PKB w latach 2008–2013 w proc.	Wzrost zadłużenia publicznego w latach 2008–2013*	Zmiana poziomu bezrobocia w punktach proc. w latach 2008–2013
Irlandia	349,7	223,5	-1,5	77,5	8,3
Wielka Brytania	299,6	17,2	2,7	24,8	2,2
Niemcy	259,2	10,1	3,0	13,2	-3,4
Dania	157,7	65,9	-0,7	10,7	3,2
Francja	116,4	5,8	2,1	24,6	2,3
Hiszpania	103,7	9,7	-8,6	56,1	17,9
Holandia	95,2	15,8	-2,0	13,0	3,1
Belgia	72,4	19,7	3,7	12,3	0,9
Grecja	69,5	32,3	-26,3	68,0	19,0
Austria	27,1	9,0	1,6	12,6	0,5
Szwecja	20,7	5,4	5,3	2,8	1,9
Włochy	15,0	1,0	-7,6	26,3	6,1
Portugalia	11,4	6,7	-7,9	55,8	8,2
Luksemburg	4,4	10,4	6,2	8,8	2,7
Cypr	2,8	15,9	-9,4	58,4	12,0
Łotwa	2,4	12,1	-7,2	21,3	5,8
Słowenia	2,4	6,7	-8,9	48,2	5,2
Węgry	2,2	2,2	-3,9	5,5	2,9
Finlandia	0,1	0,1	-5,0	23,6	1,3
Bułgaria	0,0	0,0	0,1	4,1	6,1
Czechy	0,0	0,0	-2,2	16,6	1,7

Kraj	Udzielona pomoc publiczna w mld euro	Udzielona pomoc publiczna jako proc. PKB	Zmiana PKB w latach 2008–2013 w proc.	Wzrost zadłużenia publicznego w latach 2008–2013*	Zmiana poziomu bezrobocia w punktach proc. w latach 2008–2013
Estonia	0,0	0,0	-1,3	5,7	4,0
Litwa	0,0	0,0	-1,4	24,1	7,5
Malta	0,0	0,0	10,3	5,8	-0,1
Polska	0,0	0,0	15,3	9,4	0,7
Rumunia	0,0	0,0	-2,1	25,3	0,9
Słowacja	0,0	0,0	5,5	26,1	3,0

Legenda trzy najgorsze wyniki danego wskaźnika trzy najlepsze wyniki danego wskaźnika

* Zmiana wartości długu publicznego wyrażona poprzez wzrost w punktach procentowych relacji długu publicznego do PKB.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Polski sektor bankowy wobec wyzwań związanych z kryzysem finansowym w strefie euro*, 2014, Wydział Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego., s. 44–45, 2014, Eurostat, *GDP and main components*, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>.

W obydwu wyodrębnionych grupach najbardziej i najmniej dotkniętych przez kryzys krajów znalazły się państwa, które nie stanowią ani finansowego, ani politycznego jądra Unii Europejskiej. Porównanie ich sektorów finansowych w zakresie udziału i warunków funkcjonowania zagranicznych banków może pomóc w odpowiedzi na pytanie o ich wpływ na przebieg kryzysu.

2.3.1. Kryzys w krajach UE najciężej nim dotkniętych

Kryzys w Irlandii

Irlandia jest krajem UE, dla którego kryzys 2008–2011 wiązał się z poniesieniem najwyższych kosztów. Analiza przyczyn, które sprawiły, że Celtycki Tygrys znalazł się w grupie państw szydlerczo nazywanych PIIGS¹⁸⁰, wskazuje m.in. na bardzo szybki rozwój sektora finansowego od lat 90. XX w., bańkę spekulacyjną na rodzimym rynku nieruchomości i błędy w wewnętrznej polityce finansowej. W Irlandii natomiast marginalną rolę odgrywało zaangażowanie w amerykańskie toksyczne aktywa.

¹⁸⁰ PIIGS – akronim powstały z pierwszych liter angielskich nazw państw, które w czasie kryzysu nie były w stanie samodzielnie ratować swoich nadmiernie zadłużonych banków i refinansować długu publicznego – Portugal, Italy, Ireland, Greece, Spain. Jest to zmodyfikowany akronim PIGS (świnie), którym brytyjcy finansisci nazywali w latach 90. XX w. kraje południowej Europy należące do UE w związku z ich rosnącym zadłużeniem i słabością ekonomiczną.

Analizę przyczyn i przebiegu kryzysu w Irlandii przeprowadził Karl Whelan¹⁸¹. Intensywny wzrost gospodarczy Irlandii rozpoczął się pod koniec lat 80. XX w. W latach od 1987 do 2007 wzrost gospodarczy wynosił średnio 6,3 proc. rocznie. Miało na to wpływ kilka czynników. Jeszcze w latach 70. zaczęto wprowadzać zachęty do bezpośrednich inwestycji zagranicznych ukierunkowanych na eksport oraz unowocześniono system edukacji, który sprawił, że na rynek trafiali bardzo dobrze przygotowani pracownicy będący w stanie stale podnosić wydajność pracy tak, że w roku 2000 była ona już zbliżona do poziomu USA. Sprzyjało temu także opóźnienie szczytu demograficznego w Irlandii w stosunku do innych państw europejskich. Zaczął on wchodzić na rynek pracy w latach 80. i został wzmocniony poprzez podejmujące pracę kobiety, które w latach 60. i 70. z powodów kulturowych pozostawały poza rynkiem pracy. Udało się też powstrzymać proces emigracji zarobkowej. Wszystko to sprawiało, że zatrudnienie stale rosło z 1,1 mln pod koniec lat 80. do 2,1 mln w 2007 r., zapewniając rozwijającej się gospodarce, stały dopływ nowych pracowników oraz stały wzrost konsumpcji.

Bardzo szybki wzrost gospodarczy wytworzył komfortową sytuację dla polityków. Wpływy do budżetu państwa stale rosły, i nawet pomimo obniżania podatków oraz zwiększania wydatków publicznych, stale uzyskiwano nadwyżkę budżetową, stosunek długu publicznego brutto do PKB wyniósł w 2007 r. zaledwie 25 proc., a państwowy fundusz majątkowy, przeznaczony na pokrycie przyszłych emerytur sektora publicznego, osiągnął około 20 proc. PKB. Jednak politycy popełnili bardzo poważny błąd, który można porównać do mechanizmu autodestrukcji uruchamianego w momencie spowolnienia wzrostu gospodarczego. Tym mechanizmem było uzależnienie znacznej części wpływów budżetowych od jednego sektora – budownictwa.

Na początku XXI wieku Irlandia miała najmniejsze zasoby mieszkaniowe w przeliczeniu na jednego mieszkańca w UE. Jednocześnie, z powodu szybkiego bogacenia się społeczeństwa, istniał duży popyt na mieszkania, który wzrósł jeszcze po utworzeniu w 1999 roku strefy euro, co oznaczało dla mieszkańców tego kraju większą dostępność kredytów hipotecznych, których oprocentowanie spadło z 10 proc. do 5 proc., a później jeszcze się obniżało. Dodatkowo rząd wprowadził ulgi podatkowe dla inwestycji w nieruchomości, co sprawiło, że popyt dodatkowo wzrósł o podmioty, które realizowały inwestycje tylko po to, żeby optymalizować podatki. Popyt sprawił, że ceny mieszkań w latach 1996–2007 wzrosły czterokrotnie. Wywołało to boom mieszkaniowy, który sprawił, że branża budowlana wchłonęła 13,3 proc. całego zatrudnienia. Jednocześnie od stałego wzrostu branży budowlanej uzależniony został budżet państwa i banki. System podatkowy został tak zmieniony, żeby pozyskiwać więcej podatków z inwestycji, w tym mieszkaniowych (dzięki akcyzie płaconej przy zakupie nieruchomości),

¹⁸¹ Whelan, K., 2014, *Ireland's Economic Crisis: The Good, the Bad and the Ugly*, Journal of Macroeconomics, nr 39, s. 424–440, dostęp 29 grudnia 2019.

a mniej z podatków od dochodów. Banki w ostatnim etapie boomu mieszkaniowego udzielały kredytów na inwestycje deweloperskie oraz hotelowe realizowane w peryferyjnych regionach kraju, które mogły przynieść zwrot tylko przy dalszym wzroście cen domów¹⁸².

Gdy więc pod koniec 2007 roku zaczął wyhamowywać popyt na mieszkania, co było spowodowane, po pierwsze, zaspokojeniem potrzeb mieszkaniowych wyżu demograficznego, a po drugie bardzo wysokimi już cenami nieruchomości, skutki mniejszego zapotrzebowania na pracowników budowlanych i zatrzymania się, a później spadku cen nieruchomości, zaczęły jednocześnie odczuwać irlandzki budżet i banki. Do budżetu wpływało coraz mniej podatków z tytułu inwestycji, a jednocześnie zaczęły rosnąć wydatki socjalne na zwalnianych z budownictwa pracowników. Banki natomiast miały coraz więcej zagrożonych kredytów hipotecznych. Ponieważ całkowita wartość udzielonych przez irlandzkie banki kredytów hipotecznych wzrosła z 16 mld euro (w 2003) do 106 mld euro (w 2008), i stanowiły one w tym ostatnim roku równowartość 60 proc. PKB Irlandii problem ten stał się istotny nie tylko dla bankierów, ale także dla polityków. Sytuację dodatkowo komplikował system finansowania wzrostu akcji kredytowej opierający się na obligacjach emitowanych przez banki na rzecz zagranicznych inwestorów.

Jako pierwsze ujawniły się problemy budżetowe. Załamanie w branży budowlanej sprawiło, że Irlandii zaczął grozić deficyt budżetowy na poziomie 20 proc. PKB. Oznaczało to, że rząd nie ma możliwości wsparcia słabnącej gospodarki poluzowaniem polityki fiskalnej, a wręcz przeciwnie, musi podwyższać podatki oraz obniżyć wydatki socjalne i inwestycyjne. Kryzys w Irlandii pojawił się więc zupełnie niezależnie od globalnego kryzysu, ale globalny kryzys sprawił, że przerodził się on w prawdziwą katastrofę.

Sygnali o załamaniu się sektora budowlanego w Irlandii sprawiły, że już od początku 2008 r. inwestorzy wykazywali coraz mniejsze zainteresowanie refinansowaniem zadłużenia irlandzkich banków poprzez zakup kolejnych emisji obligacji. Dwa tygodnie po upadku Lehman Brothers – 29 września – Anglo Irish Bank poprosił o pomoc rząd, ponieważ jego fundusze zmniejszyły się tak bardzo, że brakowało zabezpieczenia potrzebnego do zaciągnięcia pożyczki w EBC. Pomimo już i tak fatalnej sytuacji finansów publicznych, irlandzki rząd ogłosił 30 września, że zagwarantuje prawie wszystkie istniejące i przyszłe zobowiązania krajowych banków irlandzkich. Gwarancja miała obowiązywać przez dwa lata, co oznaczało, że wszelkie niewykonane zobowiązania bankowe, które wystąpiły w tym okresie, zostaną pokryte przez rząd Irlandii. Gwarancja ta wprawdzie nigdy nie została wykonana, ale sprawiła, że niemożliwe stały się wszelkie próby restrukturyzacji zadłużenia banków, w których część kosztów ponieśliby ich wierzyciele i akcjonariusze. Była ona krytykowana zarówno przez Irlandczyków, jak

¹⁸² Tamże.

i przez przywódców innych państw UE, którzy udzielali gwarancji swoim bankom, ale ograniczonych, i obawiali się, że przykład irlandzki będzie pretekstem do wymuszenia na nich podobnych pełnych gwarancji¹⁸³.

Gwarancja sprawiła, że banki znalazły inwestorów, którzy wykupili kolejne emisje obligacji, i były w stanie w ten sposób finansować się do września 2010 roku. Rząd podejmował też kolejne działania, które miały ustabilizować sektor bankowy. Pod koniec 2009 r. utworzona została Narodowa Agencja Zarządzania Aktywami (*National Asset Management Agency* – NAMA), która emitowała obligacje zabezpieczone przez rząd i wykupywała z banków kredyty hipoteczne. We wrześniu oszacowano całkowitą wartość pomocy dla Anglo Irish Bank na poziomie 30 mld euro – czyli każdy obywatel Irlandii dofinansował ten bank kwotą około 7 tys. euro. Oczywiście pomoc ta obciążyla budżet i przyniosła 32 proc. deficytu budżetowego w 2010 r. oraz wzrost długu publicznego do 100 proc. PKB. To z kolei wywołało niepokój zagranicznych inwestorów o wypłacalność Irlandii i banki, pomimo posiadanej gwarancji, znowu nie mogły znaleźć nabywców kolejnych emisji obligacji. Jednocześnie nastąpił odpływ depozytów nierezydentów o natężeniu i skali noszącym znamiona runu na banki – wartość depozytów zagranicznych podmiotów spadła z 162 mld EUR w sierpniu do 116 mld EUR w listopadzie. Irlandzkie banki ratowały się pożyczkami w EBC, które z kolei wzrosły z poziomu 36 mld euro w kwietniu do 74 mld euro we wrześniu, co stanowiło równowartość prawie połowy ówczesnego PKB kraju. W tej sytuacji EBC zaczęło wywierać presję, żeby Irlandia zwróciła się o pomoc do Międzynarodowego Funduszu Walutowego i Unii Europejskiej, co też nastąpiło.

Wieloletnia umowa o finansowaniu z UE i MFW została uzgodniona pod koniec listopada i przewidywała pożyczkę w wysokości 67,5 mld euro pod warunkiem restrukturyzacji sektora bankowego, wprowadzenia dalszej korekty budżetowej oraz innych reform. Do kwoty tej rząd Irlandii dołożył 17,5 mld euro (głównie z Krajowego Funduszu Rezerw Emerytalnych). W ramach restrukturyzacji cztery banki zostały dokapitalizowane kwotą 24 mld euro, a dwa – Anglo Irish Bank i Irish Nationwide Building Society połączone i poddane likwidacji. Następnie EBS Building Society, Allied Irish Bank i Permanent TSB zostały dofinansowane kolejnymi 16,5 miliardami euro i znacjonalizowane, a Bank of Ireland znalazł prywatnych inwestorów i, jako jedyny bank objęty gwarancją w 2008, uniknął pełnej nacjonalizacji. Od wiosny 2011 sytuacja irlandzkiego sektora bankowego zaczęła się stabilizować, ale ciągle charakteryzował się on największym odsetkiem nieregularnie spłacanych kredytów hipotecznych, który w 2012 r. wynosił w grupie kredytów na pierwsze mieszkanie prawie 20 proc. Łączny koszt ratowania przez Irlandię swoich banków szacowany jest na 63 mld euro w postaci bezpośredniego wsparcia kapitałowego, 284 mld euro w gwarancjach, 2,6 mld w formie ulg dla aktywów o obniżonej wartości i 0,1 mld w finansowaniu płynności innym niż gwarancje¹⁸⁴.

¹⁸³ Tamże.

¹⁸⁴ *Polski sektor bankowy...*, s. 31–35.

Tabela 6. Podstawowe wskaźniki gospodarcze Irlandii w latach 2007–2018

Rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
PKB (mln euro)	181 707	173 566	164 750	167 732	168 308	168 688	170 968	185 598	232 299	240 842	260 459	281 739
Deficyt budżetowy (proc. PKB)	0,3	-7,0	-13,8	-32,1	-12,8	-8,1	-6,2	-3,6	-1,9	-0,7	-0,3	0,1
Dług publiczny (proc. PKB)	23,9	42,4	61,5	86	111,1	119,9	119,9	104,4	76,7	73,9	67,8	63,6
Bezrob. (proc. aktyw. zaw.)	5,0	6,8	12,6	14,6	15,4	15,5	13,8	11,9	10,0	8,4	6,7	5,8
Bilans płatniczy (mln euro)			-7,912	-2,007	-2,810	-5,934	2,787	2,093	11,556	-11,373	1,457	34,292

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Eurostat, *Balance of payments by country – annual data (BPM6)*, https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=bop_c6_a&lang=en.

Kontynuowany był także program stabilizowania budżetu państwa. W 2010 r. wprowadzono oszczędności sięgające 5,4 mld euro (około 3 proc. PKB), a w 2011 i 2012 po 3,5 mld euro. Łącznie w latach 2007–2013 irlandzki budżet został zmniejszony o 28,8 mld euro. Proces wychodzenia Irlandii z kryzysu, ilustrowany podstawowymi wskaźnikami gospodarczymi, prezentuje tabela 6. PKB Irlandii zaczęło systematycznie rosnąć już w 2010 roku, osiągając w 2018 roku 55 proc. wzrostu w stosunku do 2007 roku. Deficyt budżetowy także udawało się systematycznie zmniejszać od 2011 roku, dochodząc do 0,1 proc. PKB nadwyżki w 2018 roku. Bezrobocie zaczęło się zmniejszać od 2013 roku, do poziomu 5,8 proc. aktywnych zawodowo w 2018 roku. Najtrudniej było zmniejszać dług publiczny. Zaczął on maleć od 2014 roku, ale za to w ciągu czterech kolejnych lat uległ on redukcji prawie o połowę w relacji do PKB. Według Karla Whelana głównymi czynnikami, które pozwoliły Irlandii szybko i skutecznie wyjść z kryzysu, była konkurencyjna gospodarka, która bardzo szybko była w stanie zastąpić malejący popyt wewnętrzny eksportem, a także bardzo duże zrozumienie społeczeństwa irlandzkiego dla potrzeby ekstremalnych cięć budżetowych. Dzięki temu zrozumieniu niezradykałizowała się scena polityczna kraju.

Kryzys w Grecji

Kolejnym krajem, którego gospodarkę kryzys dotknął wyjątkowo mocno, była Grecja. W jej przypadku kryzys nie zaczął się w systemie bankowym. W tym kraju powodem kryzysu była wieloletnia nieodpowiedzialna polityka w zakresie budżetu państwa i dopiero jej konsekwencje stały się powodem problemów sektora bankowego. Podobnie jak w Irlandii, także grecka gospodarka wpadłaby w kłopoty, nawet gdyby nie było kryzysu kredytów *subprime* w USA.

Tabela 7. Porównanie kondycji finansowej sektora bankowego w krajach PIIGS oraz na Cyprze

	Relacja kredytów do depozytów		Wskaźnik adekwatności kapitałowej		Relacja aktywów bankowych do PKB	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009
Irlandia	1,57	1,52	10,80	10,90	7,77	8,09
Grecja	0,78	0,77	9,90	11,90	1,93	2,06
Hiszpania	1,14	1,10	11,30	12,20	3,11	3,27
Włochy	1,52	1,46	10,40	11,80	2,32	2,43
Cypr	0,97	1,00	11,00	12,10	6,85	8,22
Portugalia	1,33	1,30	9,10	10,30	2,80	3,10

Źródło: Provopoulos, G., A., 2014, *The Greek economy and banking system: Recent developments and the way forward*, Journal of Macroeconomics, nr 39, s. 240–249, dostęp 4 stycznia 2020.

W momencie wybuchu globalnego kryzysu finansowego grecki sektor bankowy nie posiadał w swoich aktywach instrumentów finansowych powiązanych z amerykańskimi kredytami hipotecznymi, miał współczynnik adekwatności kapitałowej na poziomie 9,90 proc., czyli powyżej minimum na poziomie 8 proc. Jak ukazuje tabela 7, miał też zdecydowanie niższy niż inne kraje PIIGS stosunek kredytów do depozytów oraz mniejsze znaczenie dla gospodarki kraju wyrażone wielkością aktywów sektora bankowego do PKB. Jak ocenił 6 lat później George A Provopoulos, w latach 2008–2014 gubernator Banku Grecji i członek Rady Prezesów Europejskiego Banku Centralnego, grecki sektor bankowy w 2008 roku, a także jeszcze w 2009 miał solidne podstawy¹⁸⁵. Był to sektor zdominowany przez banki krajowe zarówno pod względem liczby – 72 proc. wszystkich banków było bankami krajowymi – jak i kapitałów – 86 proc. całego kapitału sektora bankowego była w posiadaniu banków krajowych¹⁸⁶.

W odróżnieniu od sektora bankowego solidnych podstaw nie miał budżet Grecji. W latach 2001–2009 deficyt fiskalny Grecji wzrósł z 4,4 proc. PKB do 15,1 proc. PKB, udział wydatków publicznych w PKB wzrósł o około 9 punktów procentowych, do 54 procent, relacja długu publicznego do PKB wzrosła z 103,7 proc. do 126,7, a jednocześnie konkurencyjność kraju mierzona jednostkowymi kosztami pracy kraju w porównaniu z głównymi partnerami handlowymi pogorszyła się o około 30 proc. Był to efekt prowadzenia populistycznej polityki gospodarczej przez rząd Grecji, której przykładem był m.in. najniższy

¹⁸⁵ Provopoulos, G., A., 2014, *The Greek economy and banking system: Recent developments and the way forward*, Journal of Macroeconomics, nr 39, s. 240–249, dostęp 4 stycznia 2020.

¹⁸⁶ Claessens, S., van Horen, N., 2014, *Foreign...*

wśród wszystkich krajów OECD i strefy euro wiek emerytalny. Grecy mogli przechodzić na emeryturę już w wieku 58 lat, podczas gdy w Niemczech, Wielkiej Brytanii, Włoszech czy Hiszpanii dopiero po ukończeniu 65 lat. Niska konkurencyjność Grecji znalazła swój wyraz m.in. w raporcie Banku Światowego *Doing Business*. W raporcie opublikowanym na początku 2010 r. Grecja była na 109 miejscu, zaraz za Libanem, Etiopią i Egiptem, i na najgorszym miejscu spośród krajów Unii Europejskiej¹⁸⁷. Wpływ na to miał bardzo rozbudowany aparat administracji, który tworzył i wymagał przestrzegania coraz większej ilości przepisów i regulacji. Z tego względu gospodarka grecka wśród krajów OECD przyjmowała najmniej bezpośrednich inwestycji zagranicznych i była przeciwieństwem konkurencyjnej gospodarki Irlandii, która w raporcie *Doing Business 2010* była na 7 miejscu.

W 2009 r. Grecja była jedynym obok Włoch i Belgii krajem strefy euro, którego dług w relacji do PKB przekroczył 100 proc. Budziła jednak większy niepokój inwestorów ze względu na najwyższy poziom wydatków publicznych w relacji do PKB, wyższe od średniej krajów OECD wydatki na programy pomocy społecznej – 42,42 proc. PKB, przy średniej OECD na poziomie 34,2 proc., wyższe koszty usług publicznych – 19,2 proc. PKB przy średniej OECD na poziomie 13,8 proc., niewydolny system poboru podatków oraz z uwagi na długą tradycję problemów ze spłatą państwowego długu przez ten kraj. Od 1826 roku Grecja bankrutowała pięć razy, a przez połowę swojego niepodległego istnienia posiadała przeterminowane zobowiązania wobec wierzycieli¹⁸⁸.

Gdy od 2007 roku globalna koniunktura zaczęła pogarszać się najpierw z uwagi na problemy amerykańskiej gospodarki z powodu problemów z kredytami *subprime*, a po upadku Lehman Brothers z powodu zaniku płynności na rynku międzybankowym, rządy różnych państw zaczęły zwiększać wydatki budżetowe i zadłużenie, żeby pobudzić koniunkturę. Inwestorzy wyjątkowo uważnie przyglądali się budżetom państw strefy euro, ponieważ już w 2007 r. 7 państw z 13 należących ówczesznie do unii walutowej przekraczało limit zadłużenia w stosunku do wielkości PKB wyznaczony na poziomie 60 proc. i uzgodniony w umowie z Maastricht, powołującej Eurostrefę i określającej warunki przyjmowania nowych członków – tabela 8. Sytuacja ta systematycznie się pogarszała. W latach 2013–2016 limit przekraczało 13 państw, a w 2014 roku zadłużenie przekraczało 100 proc. PKB w 7 państwach. Przez cały ten okres dług powyżej 100 proc. utrzymywał się w Grecji i Włoszech, natomiast do 2018 r., nie udało się go zmniejszyć poniżej tej granicy także w Portugalii, na Cyprze i w Belgii. Od 2008 r. niekwestionowanym liderem zadłużenia pozostaje Grecja, której pomimo kilku prób zmniejszania długu, nie udało się zmienić ogólnej wzrostowej tendencji, zwiększając dług z poziomu 103,1 proc. PKB w 2007 r. do 181,2 proc. w 2018 r.

¹⁸⁷ Bank Światowy, 2010, *Doing Business 2010*, dostęp 11 stycznia 2020.

¹⁸⁸ Abboushi, S., 2011, *Analysis and outlook of the Greek financial crisis*, Journal of Global Business Management, nr 7, s. 1–8, dostęp 4 stycznia 2020.

Tabela 8. Dług krajów strefy euro w relacji do PKB w latach 2007–2018

Kraj/Rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Grecja	103,1	109,4	126,7	146,2	172,1	159,6	177,4	178,9	175,9	178,5	176,2	181,2
Włochy	103,9	106,1	116,6	119,2	119,7	126,5	132,4	135,4	135,3	134,8	134,1	134,8
Portugalia	72,7	75,6	87,8	100,2	114,4	129,0	131,4	132,9	131,2	131,5	126,0	122,2
Cypr		45,6	54,3	56,4	65,9	80,3	104,0	109,2	107,5	103,4	93,9	100,6
Belgia	87,3	93,2	100,2	100,3	103,5	104,8	105,5	107,0	105,2	104,9	101,8	100,0
Francja	64,5	68,8	83,0	85,3	87,8	90,6	93,4	94,9	95,6	98,0	98,4	98,4
Hiszpania	35,8	39,7	53,3	60,5	69,9	86,3	95,8	100,7	99,3	99,2	98,6	97,6
Austria	65,0	68,7	79,9	82,7	82,4	81,9	81,3	84,0	84,9	82,9	78,3	74,0
Słowenia	22,8	21,8	34,5	38,3	46,5	53,6	70,0	80,3	82,6	78,7	74,1	70,4
Irlandia	23,9	42,4	61,5	86,0	111,1	119,9	119,9	104,4	76,7	73,9	67,8	63,6
Niemcy	64,0	65,5	73,0	82,4	79,8	81,1	78,7	75,7	72,1	69,2	65,3	61,9
Finlandia	33,9	32,6	41,5	46,9	48,3	53,6	56,2	59,8	63,0	62,6	60,9	59,0
Holandia	43,0	54,7	56,8	59,2	61,7	66,2	67,7	67,8	64,6	61,9	56,9	52,4
Słowacja			36,4	41,0	43,5	51,8	54,7	53,5	51,9	52,0	51,3	49,4
Malta		62,6	67,6	67,5	70,2	67,7	68,4	63,4	57,8	55,5	50,3	45,8
Łotwa								40,9	36,7	40,2	38,6	36,4
Litwa									42,7	39,9	39,3	34,1
Luksemburg	7,7	14,9	15,7	19,8	18,7	22,0	23,7	22,7	22,0	20,1	22,3	21,0
Estonia					6,1	9,8	10,2	10,6	10,0	10,2	9,3	8,4

Legenda pole bez wartości – kraj poza strefą euro

 ponad limit z Maastricht

 przekroczone 100 proc. PKB

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Eurostat, *General government gross debt – annual data*, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/teina225/default/table?lang=en>.

Grecja była też pierwszym krajem strefy euro, który już w 2007 r. przekroczył limit deficytu budżetowego określony w traktacie z Maastricht na poziomie 3 proc. W 2008 r. przekroczyły go także Francja, Hiszpania, Portugalia, Irlandia i Malta, a w 2009 r. przekroczyły go już wszystkie państwa Eurostrefy poza Luksemburgiem i Finlandią – tabela 9. Naruszenie limitu deficytu budżetowego stało się w kolejnych latach wręcz normą. W latach 2007–2018 liderami w tym zakresie stały się Grecja, Hiszpania i Francja, które przekraczały go 9 lat z rzędu. Irlandia z kolei odnotowała w 2010 najwyższe przekroczenie – 32,1 proc. PKB. W trzech pierwszych latach kryzysu najwyższy deficyt miała jednak Grecja, co sprawiło, że pozyskiwanie przez nią finansowania stawało się coraz droższe, a problemy budżetowe innych państw strefy euro przyspieszyły spadek zaufania do jej najsłabszych członków. Na przełomie 2009 i 2010 roku rentowność nowych greckich obligacji zaczęła rosnąć do poziomu, na który rząd nie mógł sobie pozwolić – rentowność obligacji dwuletnich wzrosła do 15,3 proc. – a jednocześnie nie miał finansowania na spłatę wcześniejszego zadłużenia.

Nie tylko bardzo wysokie zadłużenie, ale także wątpliwości co do prawdziwości informacji przekazywanych przez Grecję na temat jej sytuacji budżetowej zniechęcały inwestorów do greckich obligacji. W listopadzie 2009 zaprzysiężony zaledwie miesiąc wcześniej rząd Jorgosa Papandreu złożył wniosek o odroczenie na sześć miesięcy spłaty pożyczki od Dubai World, państwowego przedsiębiorstwa Zjednoczonych Emiratów Arabskich. Jednocześnie zwiększył deficyt budżetowy przewidywany na kończący się właśnie rok z 6,7 proc. PKB do 12,7 proc.

Tabela 9. Deficyt/nadwyżka budżetowa krajów strefy euro w relacji do PKB w latach 2007–2018

Kraj/Rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Cypr		0,9	-5,4	-4,7	-5,7	-5,6	-5,8	-8,7	-1,0	0,1	1,7	-4,4
Francja	-2,6	-3,3	-7,2	-6,9	-5,2	-5,0	-4,1	-3,9	-3,6	-3,5	-2,8	-2,5
Hiszpania	1,9	-4,6	-11,3	-9,5	-9,7	-10,7	-7,0	-5,9	-5,2	-4,3	-3,0	-2,5
Włochy	-1,3	-2,6	-5,1	-4,2	-3,6	-2,9	-2,9	-3,0	-2,6	-2,4	-2,4	-2,2
Słowacja			-8,1	-7,5	-4,5	-4,4	-2,9	-3,1	-2,7	-2,5	-1,0	-1,1
Finlandia	5,1	4,2	-2,5	-2,5	-1,0	-2,2	-2,5	-3,0	-2,4	-1,7	-0,7	-0,8
Belgia	0,1	-1,1	-5,4	-4,1	-4,3	-4,3	-3,1	-3,1	-2,4	-2,4	-0,7	-0,7
Łotwa								-1,4	-1,4	0,1	-0,5	-0,7
Estonia					1,1	-0,3	0,2	0,7	0,1	-0,5	-0,8	-0,6
Portugalia	-2,9	-3,7	-9,9	-11,4	-7,7	-6,2	-5,1	-7,4	-4,4	-1,9	-3,0	-0,4
Irlandia	0,3	-7,0	-13,8	-32,1	-12,8	-8,1	-6,2	-3,6	-1,9	-0,7	-0,3	0,1
Austria	-1,4	-1,5	-5,3	-4,4	-2,6	-2,2	-2,0	-2,7	-1,0	-1,5	-0,7	0,2
Litwa									-0,3	0,2	0,5	0,6
Słowenia	0,0	-1,4	-5,8	-5,6	-6,6	-4,0	-14,6	-5,5	-2,8	-1,9	0,0	0,8
Grecja	-6,7	-10,2	-15,1	-11,2	-10,3	-8,9	-13,2	-3,6	-5,6	0,5	0,7	1,0
Holandia	-0,1	0,2	-5,1	-5,2	-4,4	-3,9	-2,9	-2,2	-2,0	0,0	1,3	1,5
Niemcy	0,3	-0,1	-3,2	-4,4	-0,9	0,0	0,0	0,6	0,9	1,2	1,2	1,9
Malta		-4,2	-3,2	-2,4	-2,4	-3,5	-2,4	-1,7	-1,0	0,9	3,4	1,9
Luksemburg	4,2	3,3	-0,7	-0,7	0,5	0,3	1,0	1,3	1,4	1,8	1,4	2,7

Legenda pole bez wartości – kraj poza strefą euro

deficyt budżetowy

ponad limit z Maastricht

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Eurostat, *Government deficit/surplus, debt and associated data*, https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_10dd_edpt1&lang=en.

Skokowe podwyższenie deficytu właściwie już zakończonego roku sprawiło, że rynki poddały w wątpliwość prawdziwość wszystkich wcześniejszych informacji o stanie finansów państwa, co niestety znalazło swoje potwierdzenie w styczniu 2010, gdy Komisja Europejska opublikowała raport na temat informacji o deficycie i zadłużeniu

podawanych przez grecki rząd. Z raportu inwestorzy dowiedzieli się m.in., że w październiku 2009 r. rząd Grecji skorygował deficyt w 2008 r. z 5,0 proc. do 7,7 proc. PKB (Eurostat określił go ostatecznie na 10,2 proc.), a deficyt w 2009 r. korygował dwa razy – najpierw z 6,7 proc. na 12,5 proc., a następnie na 13,6 proc. (Eurostat na 15,1 proc.) W raporcie przedstawiono też dowody na podawanie nieprawidłowych danych, niewłaściwie prowadzenie ksiąg rachunkowych i postawiono zarzut braku przejrzystości oraz braku odpowiedzialności agencji statystycznej. Informacje te sprawiły, że na rynkach finansowych nie można było już znaleźć inwestorów chcących kupować greckie obligacje, a agencje ratingowe obniżyły ich rating do poziomu śmieciowego. Nie mogąc pozyskać kapitału na rynkach długu, Grecja oficjalnie poprosiła o dofinansowanie Unię Europejską i Międzynarodowy Fundusz Walutowy^{189, 190}.

Ponieważ bankructwo Grecji oznaczałoby utratę zaufania inwestorów do całej strefy euro, 25 marca 2010 r. Europejski Bank Centralny, Komisja Europejska i MFW zdecydowały się zagwarantować dla Grecji trzyletnią pożyczkę w wysokości 110 mld euro. W zamian Grecja zobowiązała się przeprowadzić cięcia budżetowe, zamrozić wynagrodzenia w sektorze publicznym, wprowadzić wyższe podatki VAT, podwyższyć podatki od działalności gospodarczej, papierosów, alkoholu, oliwy, nieruchomości i dóbr luksusowych, obniżyć emerytury i świadczenia socjalne, podnieść wiek emerytalny oraz podjąć wiele innych działań w celu zrównoważenia budżetu państwa. W ramach tego porozumienia Grecja zagwarantowała, że obniży deficyt budżetowy do 8,1 proc. PKB w 2010 r. i 3 proc. PKB w 2014 r., czego nie udało się zrobić. Próba realizacji tego planu doprowadziła do jeszcze większego spowolnienia gospodarczego – PKB Grecji zmniejszało się do 2016 r., i wzrostu bezrobocia, które z 7,8 proc. w 2008 r. wzrosło do 27,5 proc. w 2013 r. (Eurostat). Grecja nie miała też możliwości spłaty zaciągniętej pożyczki i konieczna była kolejna pomoc. Zakładała ona najpierw zmniejszenie długu Grecji wobec sektora prywatnego o 53,5 proc., co oznaczało dla prywatnych inwestorów stratę 106 mld dolarów. 14 marca 2012 r. kraje strefy euro zgodziły się przyznać Grecji dodatkowe fundusze w wysokości 130 mld euro, z czego 28 mld pochodziło z MFW. Tym razem Grecja zobowiązała się obniżyć stosunek długu publicznego do PKB do poziomu 124 proc. w 2020 r.¹⁹¹ Po wygaśnięciu tego programu w czerwcu 2015 roku Grecja nadal nie była w stanie samodzielnie się finansować i konieczne stało się uruchomienie trzeciego programu pomocy, w ramach którego z EMS trafiło do Aten kolejne 61,9 mld euro. Tym razem w pomocy nie uczestniczył MFW, ponieważ prezes Funduszu, Christine Lagarde, uzależniła ją od redukcji długu Grecji, ale nie chciały się na to zgodzić kraje eurolandu. Według MFW dług Grecji w obecnej wielkości jest spłacalny w średnim terminie, ale w długim terminie już takiej pewności nie ma. Trzeci

¹⁸⁹ Ozturk, S., Sozdemir, A., 2015, *Effects of global financial crisis on Greece economy*, Procedia Economics and Finance, nr 23, s. 568–575, dostęp 4 stycznia 2020.

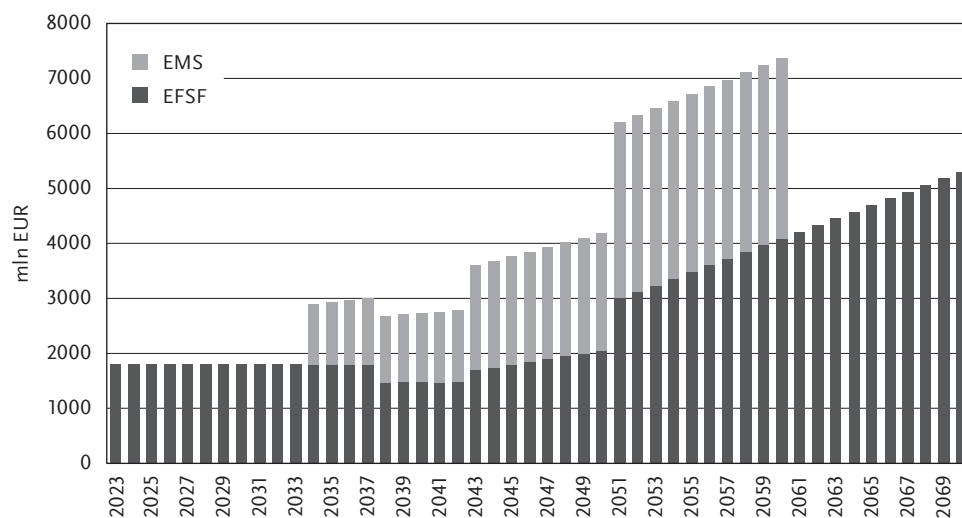
¹⁹⁰ Abboushi, S., 2011, *Analysis...*

¹⁹¹ Ozturk, S., Sozdemir, A., 2015, *Effects...*

program pomocy zakończył się w sierpniu 2018 r. Łączna pomoc jaka trafiła do Grecji z MFW, EFSF i EMS to 288,6 mld euro, co zaprezentowano w tabeli 4. Na koniec 2019 r. zadłużenie Grecji wobec EFSF i EMS wynosiło 204 mld euro, co stanowiło ponad połowę długu publicznego tego kraju, a wobec MFW 9,4 mld euro, co czyniło ją trzecim największym pożyczkobiorcą Funduszu po Argentynie i Ukrainie. Spłata zadłużenia wobec krajów strefy euro przewidziana jest na prawie pół wieku – od 2023 do 2070 – rysunek 7. W tym czasie Grecja jest zobowiązana umową regulującą trzeci program pomocy do utrzymywania przynajmniej 2,2 proc. nadwyżki budżetowej.

Druga restrukturyzacja greckiego długu doprowadziła do kryzysu greckiego i cypryjskiego sektora bankowego. Greckie banki, które jeszcze w 2009 roku były w dobrej kondycji finansowej, w kolejnych latach odnotowywały coraz gorsze wyniki spowodowane spowolnieniem gospodarczym, a co za tym idzie, wycofywaniem depozytów i pogorszeniem jakości kredytów, ale przede wszystkim z powodu coraz wyższych kosztów finansowania na rynkach międzynarodowych spowodowanych obniżaniem ratingów banków na skutek obniżania ratingu całego państwa. Ostatecznym ciosem była konieczność zmniejszenia w bilansach wartości posiadanych obligacji państwowych o 53,5 proc. Bankom zaczęło brakować zabezpieczenia potrzebnego do korzystania z pożyczek EBC i musiały zacząć korzystać z droższej awaryjnej pomocy płynnościowej (ELA) Banku Grecji.

Rysunek 7. Harmonogram spłat przez Grecję pożyczek EFSF i EMS

Źródło: *European Stability Mechanism*, <https://www.esm.europa.eu/>, dostęp 20 stycznia 2020.

Aby problemy z płynnością nie przekształciły się w problemy z wypłacalnością, Bank Grecji zdecydował o przeprowadzeniu restrukturyzacji całego sektora. Przeznaczył na ten cel w sumie 50 mld euro – 28 mld na dokapitalizowanie 4 głównych banków,

17 mld na restrukturyzację i uporządkowaną likwidację 12 kolejnych banków i 5 mld jako rezerwę na pokrycie nieoczekiwanych, niekorzystnych zmian¹⁹². Dokapitalizowanie odbyło się za pośrednictwem Greckiego Funduszu Stabilności Finansowej (*Hellenic Financial Stability Fund* – HFSF), Trafiło ono do Piraeus Bank, Banku Alfa, Eurobanku Ergasias i Narodowego Banku Grecji (NBG)¹⁹³. Fundusz uzyskał większość akcji zwykłych z ograniczonymi prawami głosu w Alpha Bank, NBG i Piraeus Bank. Natomiast podwyższenie kapitału zakładowego Eurobank Ergasias zostało subskrybowane wyłącznie przez HFSF, ponieważ bank nie był w stanie przyciągnąć kapitału z sektora prywatnego, dzięki czemu Fundusz w tym banku był w stanie w pełni wykonywać prawa głosu. Zarząd Eurobanku zachował jednak niezależność w zakresie decyzji handlowych i operacyjnych. Bank został ponownie sprywatyzowany w maju 2014 r., a HFSF zachował jedynie ograniczone prawa głosu. Jednak już w roku 2015 r. uzyskał pełne prawo głosu w NBG i Piraeus Bank. Stało się tak w wyniku koniecznego podwyższeniu kapitału zakładowego tych banków przez Fundusz, którego nie byli w stanie dokonać inwestorzy prywatni. W tym samym czasie udziały HFSF w Alpha Banku i Eurobanku Ergasias spadały. Z najnowszego dostępnego raportu funduszu wynika, że cztery systemowe banki Grecji stale potrzebują wsparcia kapitałowego funduszu. 30 czerwca 2019 roku łączne zaangażowanie kapitałowe HFSF w tych instytucjach wynosiło prawie 3,5 mld euro, podczas gdy pół roku wcześniej było o 1 mld niższe. Oznacza to, że pomimo dokonanej restrukturyzacji sektora, greckie banki mają stale problemy z finansowaniem, co potwierdzają niskie ratingi trzech banków – CCC+ według Fitch, B według S&P i Caa1 według Moodys i jeszcze niższy Piraeus Bank – odpowiednio CCC, B– i Caa2¹⁹⁴.

HFSF powstał 21 lipca 2010 r. i poza dokapitalizowaniem czterech głównych banków był zobowiązany do zapłaty (do 31 grudnia 2014) kwoty, którą Grecki Fundusz Gwarancji Depozytów i Inwestycji (*Hellenic Deposits and Investments Guarantee Fund* – HDIGF) zapłaciłby za proces restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji instytucji kredytowych. Ramy prawne tego procesu zostały ustalone w 2011 i przewidywały dwa scenariusze. Zgodnie z pierwszym dobre aktywa banku i depozyty były przenoszone do banku pomostowego, który następnie był przejmowany przez jeden z czterech głównych banków Grecji. Pozostałe aktywa likwidowanego banku pozostawały w gestii likwidatora. W drugim scenariuszu dobre aktywa i depozyty likwidowanej instytucji były bezpośrednio przejmowane przez inny bank, a pozostałymi aktywami zajmował się likwidator. 4 kwietnia 2016 r. w celu poprawy efektywności zarządzania złymi aktywami, pozostałymi po likwidowanych bankach, został powołany likwidator, który przejął uprawnienia wszystkich dotychczasowych likwidatorów

¹⁹² Provpoulos, G., A., 2014, *The Greek...*

¹⁹³ W Grecji bankiem centralnym jest Bank Grecji. Narodowy Bank Grecji jest jednym z banków komercyjnych.

¹⁹⁴ *Condensed Interim Financial Statements for the six month period ended June 30th, 2019*, Hellenic Financial Stability Fund, dostęp 12 stycznia 2020.

– PQH Single Special Liquidation, spółka PwC Business Solutions, Qualco i Hoist Kredit Aktiebolag. Przejęła ona administrację nad aktywami wynoszącymi około 9 miliardów euro¹⁹⁵.

Do 30 czerwca 2019 łączna kwota zapewniona przez Fundusz na pokrycie luki w finansowaniu w likwidowanych bankach osiągnęła poziom 13 mld euro, z czego odzyskano 747 mln mln, a 11,2 mld oceniono jako nieściągalne. Największą lukę zaksięgowano w zlikwidowanych bankach państwowych – 7,5 mld Banku Rolnym Grecji (ATEbank) i 3,7 mld Banku Pocztowym (Hellenic Post Bank). Najniższą w likwidowanych bankach spółdzielczych – w przedziale od 55 mln do 260 mln euro. Listę wszystkich zlikwidowanych greckich banków i proces likwidacji, jaki został w stosunku do nich zastosowany, prezentuje tabela 10. Nie były to jednak wszystkie przejęcia, ponieważ nie uwzględniono w niej przejmowanych spółek zależnych banków zagranicznych. Bank Pireus wchłonął Bank Geniki – spółkę zależną Société Générale, Bank Millennium (Grecja) – spółkę zależną Millennium BCP i greckie oddziały trzech banków cypryjskich – Bank of Cyprus, Laiki Bank i Hellenic Bank. Bank Alpha wchłonął Emporiki – spółkę zależną Credit Agricole. W przejęciach uczestniczył także Eurobank Ergasias, który nabył banki pomostowe powstałe po likwidacji Proton Banku i Banku Pocztowego¹⁹⁶.

Tabela 10. Greckie banki zlikwidowane w wyniku kryzysu zadłużenia

Bank	Typ banku	Metoda likwidacji	Data likwidacji
Proton Bank	komercyjny	Bank pomostowy	09.10.2011
T-Bank	komercyjny	Przejęcie przez Hellenic Postbank	17.12.2011
Achaia	spółdzielczy	Przejęcie przez NBG	19.03.2012
Lamia	spółdzielczy	Przejęcie przez NBG	19.03.2012
Lesvos-Limnos	spółdzielczy	Przejęcie przez NBG	19.03.2012
ATEbank	komercyjny	Przejęcie przez Pireaus Bank	27.07.2012
Hellenic Postbank	komercyjny	Bank pomostowy	18.01.2013
FBB – First Business Bank	komercyjny	Przejęcie przez NBG	10.05.2013
Probank	komercyjny	Przejęcie przez NBG	26.07.2013
Evia	spółdzielczy	Przejęcie przez Alpha Bank	08.12.2013
Western Macedonia	spółdzielczy	Przejęcie przez Alpha Bank	08.12.2013
Dodecanese	spółdzielczy	Przejęcie przez Alpha Bank	08.12.2013

Źródło: Repousis, S., 2017, „Bad Bank” strategy in Greek banking sector and receivables from banks under liquidation, International Research Journal of Finance and Economics, nr 162, s. 121–128, dostęp 12 stycznia 2020.

¹⁹⁵ Repousis, S., 2017, „Bad Bank” strategy in Greek banking sector and receivables from banks under liquidation, International Research Journal of Finance and Economics, nr 162, s. 121–128, dostęp 12 stycznia 2020.

¹⁹⁶ Provopoulos, G., A., 2014, *The Greek...*

Łącznie z greckiego sektora bankowego w latach 2011–2014 zniknęło 18 instytucji kredytowych. Doprowadziło to do sytuacji, w której grecki system bankowy jest najbardziej narodowym w strefie euro i o najwyższym poziomie koncentracji. Udział pięciu największych instytucji kredytowych w aktywach ogółem instytucji kredytowych wzrósł z 69,2 w 2009 r. do 97 proc. w 2017 roku, a udział aktywów krajowych instytucji kredytowych w aktywach ogółem instytucji kredytowych z 80,8 proc. w 2011 r. do 97,9 proc. w 2017 r. Tak wysoka koncentracja kapitału bankowego może stanowić zagrożenie, tym bardziej że, jak wspomniano, cztery instytucje, na których opiera się grecki system bankowy, mają problemy z finansowaniem; i najwyższy udział zagrożonych kredytów w całości portfela kredytowego spośród wszystkich krajów UE – w 2017 roku wynosił on 45,04 proc. przy średniej w UE na poziomie 7,09 proc. i stale od restrukturyzacji w 2014 ujemne wskaźniki rentowności kapitału własnego (ROE) i aktywów (ROA)^{197, 198, 199}.

Tabela 11. Podstawowe wskaźniki gospodarcze Grecji w latach 2007–2018

Rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
PKB (mln euro)	250 721	249 880	239 134	226 031	205 389	190 395	184 223	185 586	184 774	184 421	187 196	190 818
Deficyt budż. (proc. PKB)	-6,7	-10,2	-15,1	-11,2	-10,3	-8,9	-13,2	-3,6	-5,6	0,5	0,7	1,0
Dług publiczny (proc. PKB)	103,1	109,4	126,7	146,2	172,1	159,6	177,4	178,9	175,9	178,5	176,2	181,2
Bezrobocie (proc. aktyw. zaw.)	8,4	7,8	9,6	12,7	17,9	24,5	27,5	26,5	24,9	23,6	21,5	19,3
Bilans płatniczy (mln euro)			-29 323	-22 648	-17 831	-6 666	-2588	-1319	-1438	-3049	-3407	-5231

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Eurostat, *Balance of payments by country – annual data (BPM6)*, https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=bop_c6_a&lang=en, *GDP and main components*, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>, *General government gross debt – annual data*, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/teina225/default/table?lang=en>, *Government deficit/surplus, debt and associated data*, https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_10dd_edpt1&lang=en, *Unemployment by sex and age – annual average*, https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=une_rt_a&lang=en.

Także analiza podstawowych wskaźników gospodarczych Grecji w latach 2007–2018 zaprezentowanych w tabeli 11 wskazuje, że w tym kraju skutków kryzysu nie udało się pokonać i możliwe są kolejne kryzysy zarówno zadłużenia, jak i sektora bankowego. W 2018 r. jego PKB w dalszym ciągu było niższe niż przed kryzysem – o 24 proc. Od 2008 r. gospodarka

¹⁹⁷ *Monitoring banków 2013*, 2013, Główny Urząd Statystyczny, dostęp 12 stycznia 2020.

¹⁹⁸ *Monitoring banków 2015*, 2015, Główny Urząd Statystyczny, dostęp 12 stycznia 2020.

¹⁹⁹ *Monitoring banków 2017, 2018*, Główny Urząd Statystyczny, dostęp 6 marca 2019.

konsekwentnie się kurczyła do 2016 roku (oprócz 2014 r.), a wzrosty w roku 2017 i 2018 były na tyle niewielkie, że pozwoliły wrócić dopiero do poziomu z 2012 r. Sukcesem jest niewątpliwie uzyskanie nadwyżki budżetowej w latach 2016–2018, ale niestety nie znalazło to odzwierciedlenia w pogłębiającym się zadłużeniu, które osiągnęło w 2018 r. wartość 181,2 proc. PKB. Także bezrobocie pozostaje na bardzo wysokim poziomie – 19,3 proc., chociaż w tym zakresie można mówić o pewnej poprawie, ponieważ od jego szczytowego poziomu w 2013 r. udało się je zmniejszyć o 8,2 punkty proc. Niestety cały czas daje o sobie znać słaba konkurencyjność greckiej gospodarki. Wprawdzie w latach 2009–2014 udało się zmniejszyć ujemny bilans płatniczy o 95,5 proc., jednak od 2015 r. tendencja się odwróciła i ujemny bilans płatniczy znowu się pogłębia. Znajduje to także odzwierciedlenie w pozycji Grecji w rankingu *Doing Business*. W latach 2009–2014 udało się jej przesunąć z 109 miejsca na 58, ale od 2016 zaczął się znowu spadek i w raporcie z roku 2020 była już na 79 miejscu pomiędzy Tunezją i Kirgizją²⁰⁰.

Kryzys na Cyprze

Bezpośrednią konsekwencją kryzysu zadłużenia w Grecji stał się kryzys bankowy na Cyprze. W tym przypadku niezaprzeczalnym kanałem transmisji kryzysu był sektor bankowy. Jak prezentuje tabela 7, cypryjski sektor bankowy był najbardziej rozbudowany w stosunku do PKB spośród państwa PIIGS. W 2008 r. był on prawie 7 razy większy niż PKB, a w 2009 r. ponad 8 razy większy. Kapitał bankowy pozostawał w zdecydowanej większości pod kontrolą podmiotów krajowych, które posiadały w 2009 r. 81 proc. aktywów bankowych. W kraju jednak funkcjonowało bardzo dużo zagranicznych banków, które liczebnie stanowiły 60 proc. wszystkich instytucji kredytowych²⁰¹. Spowodowane to było korzystnymi warunkami stworzonymi dla instytucji bankowych zarówno z uwagi na wyższe oprocentowanie niż w innych krajach UE, jak i regulacje podatkowe, które sprawiały, że Cypr był traktowany jako raj podatkowy. W bankach na Cyprze swoje oszczędności lokowali zamożni klienci z różnych stron świata. Zarówno cypryjskie banki, jak i finanse publiczne nieznacznie tylko odczuły upadek Lehman Brothers. Budżet państwa wypracował jeszcze w 2008 r. prawie jednoprocetową nadwyżkę – tabela 9. W sektorze bankowym można było natomiast dostrzec problemy banków zagranicznych, ale nie krajowych, czego efektem był spadek udziału banków zagranicznych w kapitale sektora z 23 proc. do 19 proc. Od 2009 roku na Cyprze odczuwalne były jednak skutki globalnego kryzysu. Znajdowało to odzwierciedlenie w deficycie budżetowym, rosnącym długu publicznym, który jednak jeszcze w 2010 r. był poniżej 60 proc. PKB, rosnącej stopie bezrobocia – tabela 12 – jak i w coraz większym udziale kredytów zagrożonych – 3,6 proc. w 2008 r., 4,5 proc. w 2009 r., 5,6 proc. w 2010 r., 9,6 proc. w 2011 r. i 10,7 proc. w 2012 r.²⁰²

²⁰⁰ *Doing Business 2020*, 2020, Bank Światowy, dostęp 12 stycznia 2020.

²⁰¹ Claessens, S., van Horen, N., 2014, *Foreign...*

²⁰² Pruchnicka-Grabias, I., 2013, *Przyczyny kryzysu bankowego na Cyprze*, Researchgate.net, pierwotne miejsce publikacji: strona internetowa Komisji Europejskiej, dostęp 29 grudnia 2019.

Globalny kryzys osłabił cypryjski budżet i sektor bankowy, ale dopiero grecki kryzys sprawił, że kraj potrzebował pomocy instytucji międzynarodowych. Cypryjskie banki z historycznych powodów utrzymywały znaczną część swoich aktywów w greckich obligacjach. Gdy w ramach drugiego pakietu pomocowego dla Grecji musiały jako jej prywatny wierzyciel zredukować wartość aktywów utrzymywanych w greckich obligacjach o 53,5 proc., stanęły na skraju bankructwa. Cypryjski rząd nie mógł dokapitalizować sektora, który w tym czasie był już dziewięć razy większy od PKB kraju, i musiał zwrócić się w czerwcu 2012 r. o pomoc do innych krajów strefy euro. Program pomocy z EMS w wysokości 9 mld euro został uzgodniony w marcu 2013 r. W zamian Cypr obiecał zmniejszyć wielkość swoich banków, zacieśnić budżet i zastosować szereg środków, aby stać się bardziej konkurencyjnym. Ponadto kraj uzgodnił z MFW program pomocy o wartości około 1 miliarda euro.

Tabela 12. Podstawowe wskaźniki gospodarcze Cypru w latach 2007–2018

Rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
PKB (mln euro)	18 735	19 418	19 027	19 410	19 488	18 816	17 583	17 255	17 838	19 041	19 872	20 678
Deficyt budżetowy (proc. PKB)	3,2	0,9	-5,4	-4,7	-5,7	-5,6	-5,8	-8,7	-1,0	0,1	1,7	-4,4
Dług publiczny (proc. PKB)		45,6	54,3	56,4	65,9	80,3	104,0	109,2	107,5	103,4	93,9	100,6
Bezrobocie (proc. aktyw. zaw.)	3,9	3,7	5,4	6,3	7,9	11,9	15,9	16,1	15,0	13,0	11,1	8,4
Bilans płatniczy (mln euro)			-1,249	-2,083	-459	-752	-266	-710	-79	-795	-1,022	-932

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Eurostat, *Balance of payments by country – annual data (BPM6)*, https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=bop_c6_a&lang=en, *GDP and main components*, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>, *General government gross debt – annual data*, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/teina225/default/table?lang=en>, *Government deficit/surplus, debt and associated data*, https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_10dd_edpt1&lang=en, *Unemployment by sex and age – annual average*, https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=une_rt_a&lang=en.

W latach 2013–2015 miało miejsce 9 wypłat pomocy z EMS na łączną kwotę 6,3 mld euro. Program zakończył się w marcu 2016 r., a spłaty pożyczki rozłożone zostały na lata 2025–2031. Jak wskazują wartości z tabeli 12, pomoc spowodowała szybkie odbudowywanie się cypryjskiej gospodarki. Od 2015 r. systematycznie rośnie PKB, w latach 2015–2017 deficyt budżetowy został zamieniony na nadwyżki, zmniejszył się dług publiczny i spadało bezrobocie. Natomiast nie udało się ustabilizować bilansu płatniczego, którego deficyt wzrastał i znowu uzyskiwał wartości ujemne zbliżone do okresu sprzed globalnego kryzysu. W 2018 roku nastąpiło też pogorszenie dyscypliny budżetowej państwa.

Zadłużenie wzrosło, a deficyt budżetowy był najwyższy w strefie euro. Jak wskazuje MFW w raporcie z grudnia 2019 roku: (...) *Po okresie szybkiego wychodzenia z kryzysu finansowego w latach 2012–2013 tempo wzrostu gospodarczego na Cyprze stopniowo zwalnia. Wzrost spowolnił do 3,2 procent (r/r) w pierwszym półroczu 2019 r., z 4,0 procent w 2018 roku, w związku ze spowolnieniem gospodarki światowej i niepewnością związaną z Brexitem, która odbiła się na wpływach z turystyki i eksporcie usług. Podstawowy deficyt na rachunku bieżącym powiększył się z powodu wolniejszego wzrostu partnerów handlowych. (...) Chociaż sektor bankowy dokonał znacznej poprawy, nadal istnieją wyzwania. Kredyty zagrożone, na poziomie 30 procent pożyczek, należą do najwyższych w Europie. Nadal utrzymuje się duży nawis długu sektora prywatnego, biorąc pod uwagę ciągłe trudności w zadłużeniu(...)*²⁰³.

Kryzys w Hiszpanii

Czwartym krajem Unii Europejskiej, który najmocniej odczuł skutki kryzysu, była Hiszpania. Z perspektywy roku 2007 mogło to być zaskoczeniem, ponieważ w tym czasie zarówno hiszpańska polityka budżetowa, jak i sektor bankowy nie budziły najmniejszych zastrzeżeń. Jak przedstawiono w tabelach 8 i 9, relacja długu publicznego do PKB tylko w czterech krajach strefy euro była niższa i wynosiła 35,8 proc. PKB. Nie było także deficytu budżetowego tylko nadwyżka wynosząca 1,9 proc. PKB, co było trzecim najlepszym wynikiem w tym czasie w strefie euro. Zarówno niskie zadłużenie, jak i nadwyżka były efektem umowy pomiędzy głównymi hiszpańskimi partiami, która już od 1993 roku zakładała prowadzenie restrykcyjnej polityki fiskalnej oraz osiągnięcie nadwyżek budżetowych niezależnie od tego, która partia sprawowała władzę. Dzięki temu w latach 1993–2007 udało się zamienić siedmioprocentowy deficyt w dwuprocentową nadwyżkę, a dług zmniejszyć z 68 proc. PKB w 1998 r. do 35,8 proc. PKB w 2007 r.²⁰⁴

Także system bankowy wydawał się silny. Był to system prawie zupełnie narodowy. Banki krajowe stanowiły 93 proc. wszystkich banków na hiszpańskim rynku i odpowiadały za 98 proc. kapitału sektora bankowego²⁰⁵. Banki nie posiadały w swoich bilansach toksycznych, amerykańskich aktywów finansowych, a nadzór bankowy wymagał zawiązywania wysokich rezerw, które skutecznie zamortyzowały brak płynności na rynku międzybankowym w latach 2008–2009, kiedy to hiszpańskie banki posiadały najwyższy poziom wskaźnika adekwatności kapitałowej wśród państw PIIGS – tabela 7. Wśród 40 europejskich banków, które w latach 2008–2010 potrzebowały pomocy EBC, nie było ani jednego hiszpańskiego. Jeszcze w grudniu 2010 r. Moody's sklasyfikował

²⁰³ IMF Executive Board Concludes 2019 Article IV Consultation with Cyprus, <https://www.imf.org/en/News/Articles/2019/12/10/pr19447-cyprus-imf-executive-board-concludes-2019-article-iv-consultation>, dostęp 21 stycznia 2020.

²⁰⁴ Royo, S., 2014, *After austerity: lessons from the Spanish experience*, Elcano Royal Institute, Working Paper 11/2014, s. 1–25, dostęp 13 stycznia 2020.

²⁰⁵ Claessens, S., van Horen, N., 2014, *Foreign...*

hiszpański system bankowy jako trzeci najsilniejszy w strefie euro, zaraz za Finlandią i Francją, przed Holandią i Niemcami. Sektor bankowy nie był więc w przypadku Hiszpanii kanałem, poprzez który globalny kryzys uderzył w jej gospodarke.

Kanałem tym – podobnie jak w przypadku Irlandii i Grecji – było globalne spowolnienie gospodarcze, które odsłoniło słabości hiszpańskiej gospodarki, i to tak naprawdę one były przyczyną kryzysu. Pierwszą zauważalną słabością było nadmierne uzależnienie rozwoju hiszpańskiej gospodarki od dwóch powiązanych ze sobą sektorów. Były to budownictwo i turystyka. Hiszpania stała się krajem, do którego bardzo chętnie przenosili się zamożni mieszkańcy północnej Europy. Potrzebowali oni hoteli i apartamentów, w których mogliby zamieszkać. Kraj przyciągał także imigrantów zarobkowych. W 2006 r. 60 proc. z 772 tys. nowo powstałych miejsc pracy zostało obsadzonych imigrantami, którzy potrzebowali mieszkań. Na popyt zareagowała podaż, tym bardziej, że po wprowadzeniu euro, koszty kredytu znacznie spadły – krótko- i długoterminowe nominalne stopy procentowe obniżyły się z odpowiednio 13,3 i 11,7 proc. w 1992 r., do 2,2 i 3,4 proc. w 2005 r. Dodatkowo kolejne rządy podgrzewały koniunkturę w sektorze budowlanym. José María Aznar, premier w latach 1994–2004, zliberalizował prawo budowlane i ułatwił osiedlanie się w Hiszpanii emigrantom. José Luis Rodríguez Zapatero, premier w latach 2004–2011, wdrożył duży program budowy autostrad i linii kolejowych dużych prędkości. Wszystkie te czynniki razem sprawiły, że w latach 1995–2005 ceny mieszkań w Hiszpanii wzrosły trzykrotnie, a rynek pracy uzależnił się od wzrostów w budownictwie, sektorze nieruchomości i turystyce. W 2006 r. 33 proc. nowych miejsc pracy powstało w budownictwie, 30 proc. w turystyce i usługach domowych, a 15 proc. w usługach związanych z mieszkalnictwem, takich jak sprzedaż i wynajem. W tym samym roku tylko 5 proc. nowych miejsc pracy wygenerował przemysł. Ponadto boom na rynku mieszkaniowym oraz niskie oprocentowanie kredytów doprowadziły do tego samego zjawiska co w USA. Konsumenci coraz bardziej się zadłużali. W 2006 roku średnie zadłużenie rodziny osiągnęło rekordowy poziom 115 proc. dochodu do dyspozycji^{206, 207}.

Tak duże uzależnienie rozwoju gospodarczego od budownictwa i turystyki, poza niebezpieczeństwem wynikającym z małej dywersyfikacji, miało też negatywne skutki dla wyrównywania różnic pomiędzy Hiszpanią a pozostałymi krajami strefy euro. Obydwa te sektory gospodarki nie są narażone na konkurencję międzynarodową i mają niską wydajność. Przez to, że duża część hiszpańskich firm nie musiała konkurować na europejskim rynku, cała gospodarka stawała się coraz mniej konkurencyjna, a dynamika wzrostu produktywności wynosiła w dekadzie poprzedzającej kryzys średnio 0,3 proc. rocznie, czyli o cały punkt procentowy poniżej średniej UE. Gorzej było tylko we Włoszech i Grecji. Niska wydajność i konkurencyjność sprawiły, że w latach

²⁰⁶ Royo, S., 2014, *After austerity...*

²⁰⁷ *Polski sektor bankowy...*, s. 26–30.

poprzedzających kryzys zaczęły spadać zagraniczne przychody hiszpańskich firm oraz wartość bezpośrednich inwestycji zagranicznych – z 38,3 mld euro w 2000 r. do 16,6 mld euro w 2005 r. Deficyt na rachunku bieżącym osiągnął w 2007 r. ponad 10 proc., co uczyniło Hiszpanię krajem UE o największym deficycie w wartościach bezwzględnych (86 026 mln euro). Import był o 25 proc. wyższy niż eksport, a hiszpańskie firmy traciły udział w rynku na świecie²⁰⁸.

W pierwszym okresie kryzys w Hiszpanii przebiegał identycznie jak w Irlandii. Spowolnienie w sektorze nieruchomości wywołało wzrost bezrobocia – między latem 2007 r. a 2008 r. o 170 proc. w samym sektorze budowlanym, a co za tym idzie, wzrost wydatków socjalnych i jednoczesny spadek dochodów budżetowych. Hiszpański budżet nie był jednak w tak dużym stopniu uzależniony od branży budowlanej jak irlandzki. Spowolnienie nie wywołało natychmiastowego wzrostu deficytu i rząd mógł sobie pozwolić na wdrożenie działań stymulujących gospodarkę. 8 mld euro zostało wydane na roboty publiczne. Nie przyniosły one jednak żadnego efektu poza stworzeniem deficytu budżetowego. Stało się tak, ponieważ w 2008 r. do problemów w branży budowlanej doszedł problem z kapitałem zagranicznym, który dotychczas, poprzez deficyt na rachunku bieżącym, finansował rozwój hiszpańskiej gospodarki.

W Hiszpanii prawdziwym problemem nie był jednak dług publiczny, a prywatny, który na koniec 2010 roku wynosił 227,3 proc. PKB. Pęknięcie bańki na rynku nieruchomości i wstrzymanie finansowania zagranicznego powodowało jego wzrost, aż na trzy sposoby. Po pierwsze wiele przedsiębiorstw nie było w stanie spłacać zaciągniętego kredytu, bo na realizowane inwestycje mieszkaniowe nie było nabywców – na początku 2013 r. w całym kraju było 4,3 mln pustych mieszkań, na które brakowało nabywców. Po drugie zabezpieczenie wielu kredytów w postaci nieruchomości okazywało się niewystarczające z powodu spadku cen mieszkań – w okresie 2008–2012 roku spadły one o 40 proc. Po trzecie część kredytów przestawała być obsługiwana, ponieważ osoby, które je zaciągnęły, straciły pracę i źródło dochodów – w 2012 r. bezrobocie osiągnęło poziom ponad 27 proc., co dawało ponad 6 milionów bezrobotnych^{209, 210}.

Hiszpański sektor bankowy, dzięki wysokim rezerwom wymaganym przez nadzór w latach 2008–2009, wydawał się odporny na negatywne zjawiska zachodzące w gospodarce. Jednak ich skala okazała się zbyt duża. W 2010 r. kredyty hipoteczne na zakup domów przez hiszpańskie gospodarstwa domowe wyniosły łącznie 620 mld euro, co stanowiło 76 proc. kredytów udzielonych gospodarstwom domowym przez instytucje kredytowe i 34 proc. wszystkich kredytów dla sektora prywatnego w Hiszpanii. Ich jakość systematycznie się pogarszała, w związku z czym pożyczkodawcy musieli tworzyć coraz większe rezerwy celowe, a jednocześnie razem ze spadkiem oszczędności

²⁰⁸ Royo, S., 2014, *After austerity...*

²⁰⁹ Tamże.

²¹⁰ *Polski sektor bankowy...*, s. 26–30.

społeczeństwa spadała wartość depozytów. Najmniej wytrzymałym na te zjawiska elementem hiszpańskiego sektora finansowego okazały się kasy oszczędnościowe, i to one wymagały głównie restrukturyzacji i pomocy. Powodem takiej sytuacji była przede wszystkim zbyt liberalna polityka kas w zakresie przyznawania kredytów hipotecznych we wcześniejszych latach. Na początku 2009 roku udział złych kredytów w bankach komercyjnych wynosił 3,45 proc., a w kasach oszczędności zbliżył się już do 5 proc. Innym powodem była szczególna konstrukcja prawna, w oparciu o którą funkcjonowały kasy. Nie mogły one emitować akcji, opierając się wyłącznie na zyskach zatrzymanych w celu podwyższenia kapitału podstawowego, i miały złożone struktury zarządzania z udziałem regionalnych samorządów publicznych.

Tabela 13. Konsolidacja instytucji kredytowych w Hiszpanii spowodowana globalnym kryzysem finansowym

Lp.	Bank powstały po konsolidacji	Instytucje łączone w ramach konsolidacji
1	Santander	Santander, Banesto
2	BBVA	BBVA, Caja Manlleu, Caja Sabadell, Caja Terrasa
3	Caixabank	La Caixa, Caja Gerona, Caja Navarra, Caja Canarias, Caja de Burgos, Caja Sol, Caja Guadalajara, Banco de Valencia
4	BFA-Bankia	Caja Madrid, Bancaja, Caja de Ávila, Caja Segovia, Caja Laietana, Caja Insular de Canarias, Caja Rioja
5	Banco Sabadell	Banco Sabadell, Banco Guipuzcoano, CAM
6	Banco Popular	Banco Popular, Banco Pastor
7	Ibercaja-Caja 3	Ibercaja, Caja Tres, Caja de Badajoz, Caja Círculo
8	Unicaja-CEISS	Unicaja, Caja España, Caja Duero, Caja de Jaen
9	Kutxabank	BBK, Kutxa, Caja Vital, Caja Sur
10	Catalunyabanc	Caja Cataluña, Caja Manresa, Caja Tarragona
11	NCG Banco	Nova Caixa, Caixa Galicia
12	Banco Mare Nostrum	Caja La General, Caja Murcia, SA Nostra, Caja Penedés
13	Bankinter	Bankinter
14	Liberbank	Caja Asturias, Caja Cantabria, Caja Extremadura, Caja CLM

Legenda instytucje, które dokapitalizowano wykorzystując pomoc UE

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Montes, C., P., 2014, *The effect on competition of banking sector consolidation following the financial crisis of 2008*, Journal of Banking & Finance, nr 43, s. 124–136, dostęp 13 stycznia 2020. i Kubin, T., 2016, *Kryzys gospodarczy w Hiszpanii. Przyczyny, przejawy, następstwa*, *Studia Ekonomiczne*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, nr 287, s. 90–110, dostęp 19 stycznia 2020.

Zaangażowanie samorządów w kasy sprawiało, że ich problemy z pozyskiwaniem finansowania i konieczność pomocy właścicielskiej miały bezpośredni wpływ na finanse publiczne. W marcu 2009 r. bank centralny – Banco de España – musiał dokapitalizować pierwszą kasę – Caja Castilla la Mancha, która potrzebowała 9 mld euro. Rząd w reakcji na sygnały o pogarszającej się sytuacji kas oszczędnościowych powołał Fundusz na rzecz Uporządkowanej Restrukturyzacji Banków (*El Fondo de Reestructuración Ordenada Bancaria*, FROB). Zadaniem Funduszu było zapewnienie kapitału i nadzorowanie połączenia instytucji kredytowych w oparciu o plan restrukturyzacji. W wyniku przeprowadzonej w latach 2009–2011 restrukturyzacji liczba kas z 45 spadła do 18. W 2011 r. podniesione zostały wymogi kapitałowe, co sprawiło, że dotychczasowy proces naprawy okazał się niewystarczający. Dziewięć z 18 skonsolidowanych grup kas oszczędnościowych i cztery banki komercyjne potrzebowały znowu dodatkowego kapitału, co doprowadziło do kolejnych fuzji, ale także i rozpadów już istniejących grup²¹¹.

Zła sytuacja banków i konieczność publicznej pomocy sprawiały, że obciążony kryzysem budżet państwa zadłużał się jeszcze bardziej. Deficyt budżetowy, który pojawił się w 2008 r. na skutek kryzysu gospodarczego i wydatków na próbę jego przełamania, wyniósł 4,6 proc. PKB. W 2009 wzrósł do 11,3 proc., a przez kolejne trzy lata utrzymywał się w okolicach 10 proc. PKB. Także dług w stosunku do PKB systematycznie wzrastał o kilkanaście procent rocznie, a w latach 2009 i 2012 skokowo o 34 proc. i 23 proc. Wzrosty wyhamowały dopiero w 2014 roku, gdy dług osiągnął rekordową w minionym dziesięcioleciu wartość 100,7 proc. PKB (tabela 14). Rosnące potrzeby pożyczkowe państwa powodowały oczywiście wzrost kosztów jego pozyskiwania i obniżkę ocen ratingowych, co powodowało z kolei coraz większe problemy w pozyskiwaniu finansowania przez banki, które zwracały się po coraz większą pomoc do państwa i EBC. Podobnie jak w Grecji powstała samonapędzająca się spirala zadłużenia, która mogła doprowadzić do bankructwa państwa.

W tej sytuacji 25 czerwca 2012 roku Hiszpania zwróciła się o pomoc do Unii Europejskiej w dokapitalizowaniu instytucji finansowych. Zgoda na pomoc z ESM została udzielona 10 lipca, a 20 lipca jej maksymalna wysokość została określona na 100 mld euro. Miały to być pożyczki bilateralne państw UE udzielane w latach 2012–2014. Wykorzystano 41,333 mld euro – 38,9 mld euro na dokapitalizowanie instytucji kredytowych, a 2,5 mld euro na działalność specjalnej spółki, która przejęła od banków objętych pomocą złe aktywa – Sociedad de Gestión de Activos procedentes de la Reestructuración Bancaria (Sareb). Pomocy potrzebowało 7 banków, które powstały w wyniku wcześniej przeprowadzonych restrukturyzacji i fuzji kas oszczędności, oraz jeden bank, który przed kryzysem nie był kasą – Banco de Valencia²¹². Wsparciu kapitałowemu z UE

²¹¹ Montes, C., P., 2014, *The effect on competition of banking sector consolidation following the financial crisis of 2008*, Journal of Banking & Finance, nr 43, s. 124–136, dostęp 13 stycznia 2020.

²¹² Kubin, T., 2016, *Kryzys gospodarczy w Hiszpanii. Przyczyny, przejawy, następstwa*, Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, nr 287, s. 90–110, dostęp 19 stycznia 2020.

towarzyszyła trzecia tura restrukturyzacji i fuzji, w wyniku których na koniec 2012 r. powstało 14 głównych grup bankowych. Zostały one przedstawione w tabeli 13, wraz z kasami i bankami, które weszły w ich skład. O głębokości kryzysu kas oszczędnościowych może świadczyć fakt, że w 2014 r. nadal funkcjonowały już tylko dwie. Reszta została połączona i przekształcona w banki lub uległa likwidacji.

W 2018 r. Banco de España oszacował łączną publiczną pomoc dla banków udzieloną im od 2009 r. w formie wsparcia kapitałowego na 64,1 mld euro – 54,4 mld euro poprzez FROB, a 9,7 mld EUR przez system gwarantowania depozytów – *El Fondo de Garantía de Depósitos de Entidades de Crédito* (FGD). Oprócz tego zawiązano rezerwy w wysokości 13,6 mld euro na pokrycie kosztów, które mogą wyniknąć z udzielonych gwarancji. Od tych kwot Banco de España odejmuje fundusze, które zostały odzyskane poprzez umorzenia i sprzedaż lub restrukturyzację instytucji – 5,2 mld euro, oraz wartość aktywów posiadanych przez FROB, których sprzedaż lub restrukturyzacja i uporządkowana likwidacja mogłyby wygenerować przyszłe dochody, których szacunkowa wartość na koniec 2017 r. wynosiła 9,9 mld euro. Po uwzględnieniu tych kwot publiczna pomoc dla hiszpańskich banków wyniosłaby około 42 mld euro wniesionych przez FROB i 22,3 mld euro wniesionych przez FGD²¹³.

Hiszpański program ratowania sektora bankowego zakończył się sukcesem, co potwierdza ocena wystawiona 9 października 2018 roku przez przedstawicieli Komisji Europejskiej i EBC po przeprowadzeniu dziesiątej kontroli od momentu udzielenia pomocy. Stwierdzili oni, że: (...) *Hiszpański sektor bankowy nadal cieszy się ogólnie dobrą wypłacalnością i płynnością. Jego rentowność poprawiła się również dzięki zmniejszeniu rezerw na straty kredytowe związane z redukcją kredytów zagrożonych. Wskaźnik kredytów zagrożonych dla banków hiszpańskich, w tym z tytułu ich działalności międzynarodowej, nadal spada do nieco powyżej średniej UE. Wdrożenie fuzji Banco Mare Nostrum z Bankią w styczniu 2018 r. przebiegło dobrze. Zakończenie prywatyzacji Bankii i zachęcanie do dalszego zbywania udziałów w kasach oszczędnościowych będzie nadal wzmacniać hiszpański sektor bankowy. Wreszcie spółka zarządzająca aktywami SAREB, która poprawiła marżę brutto, ale ponownie odnotowała ujemne wyniki finansowe, przygotowuje nową strategię zarządzania swoimi aktywami i ocenia, w jaki sposób może to poprawić jej rentowność i efektywność (...)*²¹⁴.

Równoległe do restrukturyzacji sektora bankowego w Hiszpanii trwały reformy, które miały ustabilizować finanse publiczne. Podwyższono podatki i zmieniono wiele przepisów ołokołopodatkowych, zreformowano administrację publiczną, zmieniono przepisy dotyczące bankructwa, wprowadzono ułatwienia w prowadzeniu działalności gospodarczej, wprowadzono reformy dotyczące rynku pracy, zwiększono wsparcie dla nauki i działalności

²¹³ Briefing note on financial assistance in the restructuring of the Spanish banking sector (2009–2017), 2018, Banco de España, dostęp 19 stycznia 2020.

²¹⁴ Statement by the staff of the European Commission and the European Central Bank following the ninth post-programme surveillance visit to Spain, 2018, Banco de España, dostęp 19 stycznia 2020

badawczo-rozwojowej, zreformowano system zabezpieczenia społecznego, zreformowano system finansowania partii politycznych, a na poziomie prawa konstytucyjnego wprowadzono mechanizm kontrolujący deficyt budżetowy i powołano do jego nadzorowania specjalną instytucję – *Autoridad Independiente de Responsabilidad Fiscal* (AIREF)²¹⁵.

W efekcie reform natychmiast poprawiła się konkurencyjność hiszpańskiej gospodarki, co widoczne było w przesunięciu się Hiszpanii w rankingu *Doing Business* z najgorszej pozycji, jaką osiągnęła w XXI wieku – 52 w 2013 r., na najlepszą – 34 w 2014, którą w kolejnych latach jeszcze poprawiła – w raporcie z 2020 zajmuje 30 pozycję²¹⁶. Poprawa widoczna jest także w bilansie płatniczym, który w 2012 r. osiągnął dodatnią wartość – 885 mln euro, a w kolejnych latach mieścił się w przedziale między 17 mld a 35,5 mld euro, co prezentuje tabela 14. Także PKB, które w latach 2009–2013 zmniejszało się, od 2014 r. systematycznie rośnie i w 2016 było już na poziomie sprzed kryzysu. Hiszpania potrzebowała europejskiego wsparcia finansowego w ramach ESM tylko przez 18 miesięcy (do grudnia 2013 r.) – znacznie krócej niż programy ESM i EFSF w innych krajach. Zaczęła też dobrowolnie wcześniejszą spłatę pożyczki niż przewidywała to umowa, która zakładała spłatę w latach 2022–2027. Pierwszej spłaty dokonano 8 lipca 2014 i do końca 2019 r. spłacono 17,6 mld euro²¹⁷.

Tabela 14. Podstawowe wskaźniki gospodarcze Hiszpanii w latach 2007–2018

Rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
PKB (mln euro)	1 103 056,3	1 112 842,0	1 070 963,2	1 072 709,0	1 063 973,1	1 032 485,5	1 017 665,2	1 031 748,8	1 071 318,1	1 103 793,0	1 135 712,2	1 162 412,8
Deficyt budż. (proc. PKB)	1,9	-4,6	-11,3	-9,5	-9,7	-10,7	-7,0	-5,9	-5,2	-4,3	-3,0	-2,5
Dług publiczny (proc. PKB)	35,8	39,7	53,3	60,5	69,9	86,3	95,8	100,7	99,3	99,2	98,6	97,6
Bezrob. (proc. aktyw. zaw.)	8,2	11,3	17,9	19,9	21,4	24,8	26,1	24,5	22,1	19,6	17,2	15,3
Bilans płatniczy (mln euro)			-43 715	-39 213	-28 971	885	20 803	17 536	21 830	35 371	31 086	23 283

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Eurostat, *Balance of payments by country – annual data (BPM6)*, https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=bop_c6_a&lang=en, *GDP and main components*, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>, *General government gross debt – annual data*, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/teina225/default/table?lang=en>, *Government deficit/surplus, debt and associated data*, https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_10dd_edpt1&lang=en, *Unemployment by sex and age – annual average*, https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=une_rt_a&lang=en.

²¹⁵ Kubin, T., 2016, *Kryzys...*

²¹⁶ *Doing Business 2020...*

²¹⁷ *European Stability Mechanism*, <https://www.esm.europa.eu/>, dostęp 20 stycznia 2020.

Problemem pozostaje natomiast w dalszym ciągu wysokie bezrobocie, które w 2018 roku zmalało wprawdzie od szczytu w 2013 r. o 11 punktów procentowych, ale nadal wynosiło 15,3 proc. Nie udało się także zlikwidować deficytu budżetowego, który w 2018 r. wyniósł 2,5 proc. PKB, a dług publiczny obniżany jest bardzo wolno w porównaniu np. z Irlandią i w 2018 r. wynosił 97,6 proc. PKB. W cytowanym już oświadczeniu przedstawicieli KE i EBC z 9 października 2018, wzywają oni rząd Hiszpanii do dalszego zmniejszania bezrobocia, zwiększania integracji na rynku pracy, poprawy otoczenia biznesowego i zwiększenia zdolności innowacyjnych gospodarki. (...) *Jednocześnie Hiszpania powinna kontynuować konsolidację fiskalną w celu zapewnienia zdecydowanej redukcji wysokiego wskaźnika długu publicznego i odbudowania buforów fiskalnych niezbędnych do przezwyciężenia ewentualnych niekorzystnych wstrząsów, przy jednoczesnym zachowaniu długoterminowej stabilności finansów publicznych (...)*²¹⁸.

2.3.2. Kryzys w krajach UE najmniej nim dotkniętych

Kryzys na Malcie

Krajem, którego gospodarka tylko w minimalnym stopniu odczuła skutki globalnego kryzysu, była Malta. Państwo to nie musiało wspierać swojego sektora bankowego po upadku Lehman Brothers, nie miało też problemów ze sprzedażą obligacji w okresie kryzysu zadłużenia w strefie euro. Jego PKB po obu kryzysach – w 2013 r. – było o 10,3 procent większe niż w 2007, w tym samym okresie bezrobocie praktycznie się nie zmieniło – wzrost o 0,1 punktu procentowego, a zadłużenie wzrosło o 5,8 punktu procentowego w relacji do PKB, co było jednym z najniższych wzrostów w Unii Europejskiej – tabela 5. Dobra kondycja maltańskiego sektora bankowego i publicznego była potwierdzana w raportach międzynarodowych instytucji. W 2009 i 2010 EBC sklasyfikował Maltę jako najbardziej wypłacalne państwo w całej UE, a w 2013 Światowe Forum Ekonomiczne umieściło Maltę na 13 miejscu wśród 144 krajów pod względem dobrej kondycji sektora bankowego²¹⁹.

Dobry wynik Malty może dziwić, ponieważ jej gospodarka i sektor finansowy były bardzo podobne do Cypru, gdzie kryzys uderzył bardzo mocno. Obydwa kraje weszły do strefy euro w 2008 r. Obydwa miały sektor bankowy, który zarządzał kapitałem ośmiokrotnie większym niż PKB kraju. Obydwa są małymi, otwartymi gospodarkami, które w 2008 r. miały ujemny bilans płatniczy. Wreszcie w obydwu krajach banki miały wysoką ekspozycję na ryzyko załamania rynku nieruchomości. Na Malcie banki krajowe były w 2008 roku narażone bezpośrednio na kryzys maltańskiego sektora budowlanego, hipotecznego i deweloperskiego w wysokości 57 proc. portfela kredytowego²²⁰.

²¹⁸ *Statement by the staff...*

²¹⁹ Bezzina, F., Grima, S., Mamo, J., 2014, *Risk management practices adopted by financial firms in Malta*, *Managerial Finance*, vol. 40, nr 6, s. 587–612, dostęp 21 stycznia 2020.

²²⁰ *Malta: 2008 Article IV Consultation—Staff Report; Public Information Notice on the Executive Board Discussion; and Statement by the Executive Director for Malta*, 2008, IMF Country Report, nr 08/276, dostęp 22 stycznia 2020.

Pod względem budżetowym Malta była w gorszej sytuacji niż Cypr, Irlandia czy Hiszpania. W 2007 r., gdy tamte kraje miały nadwyżkę budżetową, a ich dług publiczny był zdecydowanie poniżej limitu z Maastricht, Malta miała deficyt budżetowy, a jej dług wynosił 62,3 proc. PKB – tabela 8 i 9.

Podobnie jak hiszpańskie i cypryjskie, banki na Malcie pod względem kapitałowym były dobrze przygotowane na ewentualne pogorszenie jakości portfela kredytowego. W czerwcu 2008 r. współczynnik wypłacalności wyniósł średnio 14 proc., wobec ustawowego minimum 8 proc. Średni wskaźnik płynności wynosił 48 proc., znacznie powyżej 30 proc. progu ostrożnościowego. Średni wskaźnik kredytów do depozytów wynosił 77 proc. Najgorzej prezentował się udział kredytów zagrożonych w całości udzielonych kredytów. Na koniec 2007 r. stanowiły one 7,6 procent ogółu kredytów, ale do końca 2008 roku wykazywały trend spadkowy²²¹.

Sektor składał się z banków krajowych prowadzących tradycyjną działalność bankową, w której kredyty były finansowane depozytami, oraz z banków międzynarodowych, które zostały zlokalizowane na Malcie w celu optymalizacji podatkowej, a ich operacje dotyczyły rynków zagranicznych, a nie krajowego. Dzięki temu, że banki krajowe tylko w niewielkim stopniu finansowały się na rynkach hurtowych, rosnące w 2008 r. koszty takiego finansowania miały dla nich niewielkie znaczenie. Z tego samego powodu banki te miały bardzo nieznaczną ekspozycję na amerykańskie aktywa *subprime*²²². Dodatkowo Bank Centralny Malty (Central Bank of Malta – CBM), żeby lepiej monitorować faktyczne ryzyko, jakie mógłby dla gospodarki generować ośmiokrotnie większy niż PKB kraju sektor bankowy, podzielił banki na trzy grupy odpowiadające stopniowi ich zaangażowania w interesy z rezydentami. Według danych z 2013 r. największą część sektora pod względem zarządzanych aktywów stanowiły międzynarodowe banki, które nie miały ekspozycji bilansowej na gospodarkę maltańską i nie obciążały ryzykiem krajowego systemu gwarantowania depozytów. Odpowiadały one za aktywa o wartości 494 proc. PKB. Drugą pod względem wielkości aktywów grupę – 218 proc. PKB – stanowiły główne banki krajowe, które zapewniały około 97 procent pożyczek bankowych rezydentom Malty i gromadziły około 94 procent depozytów rezydentów. W tej grupie 90 proc. rynku posiadały dwa banki – HSBC Bank Malta i Bank of Valetta. Trzecia grupa – 77 proc. PKB – to pozostałe banki krajowe, które miały bardziej zróżnicowaną strukturę aktywów i pasywów. Około 10 procent ich bilansu było powiązane z gospodarką krajową w postaci depozytów, pożyczek i papierów wartościowych. Podział na banki krajowe i zagraniczne dokonany przez CBM nie jest tożsamy z podziałem dokonany przez Stijna Claessensa i Neeltje van Horen, którzy w swoim opracowaniu pominęli Maltę. Według naukowców bank zagraniczny to taki,

²²¹ Bonello, M., C., 2008, *Financial crisis impact on the Maltese economy*, BIS Review, nr 155/2008, s. 1–6, dostęp 21 stycznia 2020.

²²² *Malta: 2008 Article IV Consultation...*

którego udziałowcy zagraniczni posiadają ponad 50 proc. kapitału²²³. Dla CBM bankiem zagranicznym jest ten, który nie dokonuje operacji na rynku krajowym. Zgodnie z tym założeniem banki krajowe w 2013 r. odpowiadały za 37,42 proc. aktywów maltańskiego sektora bankowego. Zgodnie z kryterium podziału banków na zagraniczne i krajowe według pochodzenia jego właścicieli, banki krajowe były w tym roku w posiadaniu 25,1 proc., aktywów sektora bankowego²²⁴. W tym przypadku bankiem krajowym nie byłby HSBC Bank Malta, którego podmiotem dominującym jest brytyjski HSBC Holdings plc. Maltański sektor bankowy był więc zdominowany przez banki zagraniczne, choć ich oddziaływanie na gospodarkę było mniejsze, niż wynikałoby z samego ich udziału w kapitale sektora. Większość z nich nie zbierała depozytów na lokalnym rynku, więc krajowy nadzór nie był odpowiedzialny za ich gwarantowanie, i nie udzielała kredytów, przez co nie istniało zagrożenie, że zbyt duży w stosunku do gospodarki sektor bankowy będzie tworzył bańki spekulacyjne. Dzięki temu rynek mieszkaniowy na Malcie nie doświadczył takiego boomu jak w Irlandii czy Hiszpanii. Ceny domów wzrosły o 54 proc. w latach 2002–2005, ale w kolejnych dwóch latach utrzymywały się na zbliżonym poziomie, a w miesiącach poprzedzających kryzys zaczęły nieznacznie spadać²²⁵.

Pierwszy impuls kryzysowy po upadku Lehman Brothers, czyli utrata wartości przez instrumenty oparte o kredyty *subprime* i zamrożenie hurtowych rynków finansowych, nie miało dla maltańskiej gospodarki istotnego znaczenia. Banki krajowe nie miały aktywów *subprime* i nie finansowały się na rynkach hurtowych, dzięki czemu mogły stale zwiększać akcję kredytową – o 10 proc. w 2008 r. i o 8,3 proc. w 2009 r. Malta natomiast odczuła drugi impuls, czyli spadek globalnej koniunktury wynikający z braku finansowania na wielu rynkach. Szczególnie ucierpiała produkcja półprzewodników i turystyka – w 2009 liczba turystów zmniejszyła się o 8,4 proc. Produkcja półprzewodników odpowiadała za 15 proc. PKB., a turystyka za blisko 25 proc. PKB. Na rynku mieszkaniowym ceny spadły o około 10 proc. w pierwszym kwartale 2009 r. Z pewnym opóźnieniem, bo na początku 2009 r. zareagowała też konsumpcja prywatna, która uległa osłabieniu, gdy pogorszyły się perspektywy zatrudnienia i zaczęło wzrastać bezrobocie, które w maju 2009 r. osiągnęło maksymalny poziom 7,1 proc., i utrzymywało się na nim przez kilka miesięcy, żeby pod koniec roku spaść do 6,9 proc. Bardzo istotna dla maltańskiej gospodarki działalność usługowa pozostawała natomiast na niezmiennym poziomie^{226, 227}.

²²³ Claessens, S., van Horen, N., 2014, *Foreign...*

²²⁴ *Monitoring banków 2015*, 2015, Główny Urząd Statystyczny, dostęp 12 stycznia 2020.

²²⁵ *Malta: 2008 Article IV Consultation...*

²²⁶ *Malta: 2009 Article IV Consultation—Staff Report; Supplement; Public Information Notice on the Executive Board Discussion; and Statement by the Executive Director for Malta*, 2009, IMF Country Report, nr 09/287, dostęp 22 stycznia 2020.

²²⁷ Bonello, M., C., 2010, *The Maltese economy – the recession and the challenges beyond*, BIS Review, nr 73/2010, dostęp 21 stycznia 2020.

Gorsze wyniki w gospodarce znalazły odzwierciedlenie w sytuacji budżetowej państwa. W 2008 r. deficyt fiskalny wzrósł do 4,6 proc. PKB z 2,2 proc. w 2007 r. Wpływ na to miały m.in. przejęcie przez rząd stoczni Malta Shipyards Ltd przed jej likwidacją i związany z tym program wcześniejszych emerytur dla jej pracowników, dopłaty do energii, której cena rosła z uwagi na rosnące ceny ropy naftowej, oraz zwiększone wydatki na cele socjalne. Rząd nie miał żadnych problemów z pozyskaniem finansowania na pokrycie deficytu poprzez emisję obligacji, kupowanych głównie przez obywateli kraju – 96 proc. długu publicznego Malty jest utrzymywana przez rezydentów, co jest najwyższym wynikiem w całej strefie euro. W 2009 r. agencje ratingowe potwierdziły wiarygodność kredytową Malty, a Moody przyznał jej rating A1 z perspektywą stabilną. W budżecie na 2009 r. pojawiły się środki mające pobudzić spowalniającą gospodarkę, przeznaczone dla sektora produkcyjnego i turystycznego, a także zwiększone inwestycje publiczne finansowane z większej absorpcji funduszy UE. Zmieniony został też podatek dochodowy od osób fizycznych tak, żeby zwiększyć zachęty do podejmowania pracy. Całość zakładanego pakietu stymulującego wynosiła 1,5 proc. PKB, z czego dwie trzecie pochodziło ze środków UE, ale ostatecznie wydatki ograniczyły się do 0,7 proc. PKB. W czwartym kwartale 2009 gospodarka wyszła z recesji. Eksport towarów zaczął wzrastać, a wraz z powrotem większej liczby turystów i spadkiem bezrobocia poprawiły się też nastroje gospodarcze^{228, 229}.

Tabela 15. Podstawowe wskaźniki gospodarcze Malty w latach 2007–2018

Rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
PKB (mln euro)	6323,0	6534,6	6373,7	6599,5	6687,4	6875,4	7206,1	7840,3	8692,7	9194,4	9809,0	10 496,0
Deficyt budż. (proc. PKB)	-2,1	-4,2	-3,2	-2,4	-2,4	-3,5	-2,4	-1,7	-1,0	0,9	3,4	1,9
Dług publiczny (proc. PKB)	62,3	62,6	67,6	67,5	70,2	67,7	68,4	63,4	57,8	55,5	50,3	45,8
Bezrobocie (proc. aktyw. zaw.)	6,5	6,0	6,9	6,8	6,4	6,2	6,1	5,7	5,4	4,7	4,0	3,7
Bilans płatniczy (mln euro)			-523,1	-414,5	-139,1	-29,4	9,8	493,6	269,8	394,2	1187,5	1288,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Eurostat, *Balance of payments by country – annual data (BPM6)*, https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=bop_c6_a&lang=en, *GDP and main components*, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>, *General government gross debt – annual data*, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/teina225/default/table?lang=en>, *Government deficit/surplus, debt and associated data*, https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_10dd_edpt1&lang=en, *Unemployment by sex and age – annual average*, https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=une_rt_a&lang=en.

²²⁸ Malta: 2009 Article IV Consultation...

²²⁹ Bonello, M., C., 2010, *The Maltese...*

Z uwagi na fakt, że kryzys bankowy nie pogorszył sytuacji kapitałowej banków, nie odciął firm od finansowania kredytem, nie zwiększył znacząco zadłużenia państwa, nie spowodował głębokiej przeceny nieruchomości ani nie spowodował gwałtownego wzrostu bezrobocia, na Malcie nie było przesłanek do wystąpienia kryzysu zadłużenia. W latach 2011–2012 wzrost gospodarczy stracił na dynamice, ale nie była to recesja jak w 2009, deficyt budżetowy był o 1 punkt procentowy wyższy w 2012 niż w 2011 i 2013, a dług publiczny nieznacznie wzrósł w 2011 i 2013 r. – wszystko to ukazuje tabela 15. To były dla Malty najpoważniejsze negatywne konsekwencje kryzysu zadłużenia, który w tym samym czasie doprowadzał niektóre kraje strefy euro na skraj bankructwa. (...) *W porównaniu z innymi krajami strefy euro Malta wykazała niezwykłą odporność makroekonomiczną. Średni wzrost gospodarki maltańskiej (w stosunku do średniej historycznej) był najlepszy w strefie euro od początku kryzysu. Malta poniosła niższe straty w produkcji i zatrudnieniu niż większość najbardziej rozwiniętych gospodarek i żadna z jej instytucji finansowych nie wymagała pomocy w zakresie wypłacalności lub płynności. W rezultacie realny PKB jest obecnie o 2,5 procent wyższy niż przedkryzysowy (dla porównania dla całej strefy euro jest o 2,25 proc. niższy), a bezrobocie jest bliskie historycznie najniższemu poziomom. (...)*²³⁰ – tak zaczynał się raport MFW z 2013 r. na temat Malty.

Wskaźniki gospodarcze przedstawione w tabeli 15 pokazują, że dziesięciolecie obejmujące dwa najpoważniejsze kryzysy gospodarcze Unii Europejskiej od początku jej istnienia, dla Malty było okresem stałego dynamicznego rozwoju (oprócz roku 2009), który zwiększył jej gospodarkę o 66 proc. Deficyt budżetowy udało się przekształcić w nadwyżkę, dług publiczny obniżyć istotnie poniżej kryterium z Maastricht do 45,8 proc. PKB, bezrobocie zmniejszyć prawie o połowę w stosunku do najwyższego wyniku z tego okresu, a bilans płatniczy przekształcić z ujemnego na dodatni.

Kryzys w Polsce

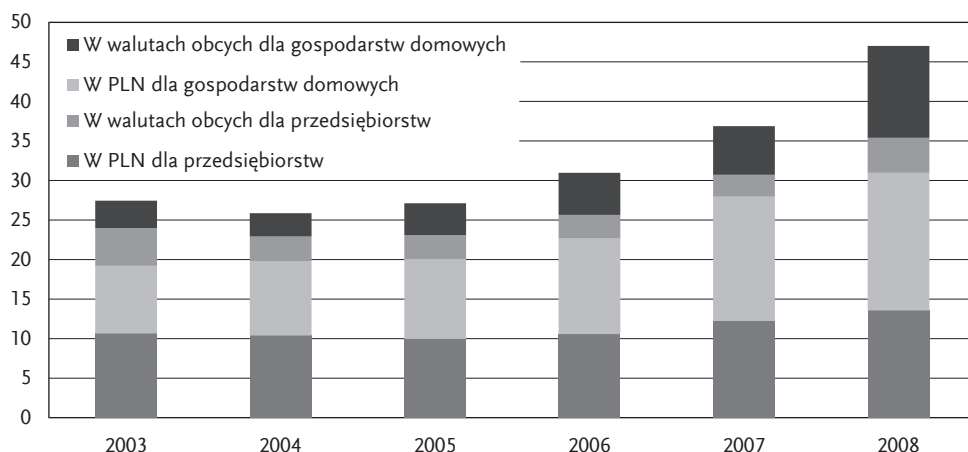
W 2008 roku polska gospodarka znajdowała się w okresie intensywnego wzrostu, wynikającego m.in. z przystąpienia do UE w 2004 r. W latach 2006–2008 wzrost produkcji wynosił średnio około 6 proc. W tym samym okresie o około 5 proc. rocznie rosła także konsumpcja prywatna napędzana przez rosnące płace, zatrudnienie i wysoki wzrost akcji kredytowej w złotówkach i denominowanej w walutach obcych – rysunek 8. Szybko rósł eksport, ale ciągle pozostawał jednak mniejszy niż import. Dług publiczny utrzymywał się w przedziale 40 do 50 proc. PKB i towarzyszył mu stały deficyt, które władze starały się utrzymywać poniżej 3 proc. PKB ze względu na planowane na 2012 r. wejście do strefy euro.

W sektorze bankowym większość stanowiły banki zagraniczne, co było konsekwencją niewielkiego znaczenia sektora bankowego w okresie gospodarki socjalistycznej i konieczności jego budowania w latach 90. XX w. w oparciu o zagraniczne instytucje,

²³⁰ *Malta 2013 Article IV Consultation*, 2013, IMF Country Report, nr 13/203, dostęp 22 stycznia 2020.

które wносиły kapitał i *know-how*. W latach 2006–2009 stanowiły one 71 proc. wszystkich banków komercyjnych²³¹. Bardzo zbliżony był także ich udział w kapitałach całego sektora, ale udział ten systematycznie malał – od 76 proc. w 2005 r. do 67 proc. w 2009 r.²³² Cały sektor bankowy w stosunku do wielkości gospodarki był drugim najmniejszym w UE. Jego aktywa stanowiły w 2007 r. 67 proc. PKB. Mniejszy udział miał tylko sektor bankowy Rumunii – 60 proc. PKB. Banki zagraniczne finansowały swoją akcję kredytową pożyczkami od swoich banków macierzystych. W wyniku ekspansji kredytowej wskaźniki adekwatności kapitałowej spadły, ale system bankowy pozostawał dobrze skapitalizowany, z wysokim współczynnikiem kapitału Tier 1 na aktywa ważone ryzykiem – 14,4 w 2006, 12,9 w 2007 i 11,8 w 2008^{233, 234}.

Rysunek 8. Kredyty dla gospodarstw domowych i przedsiębiorstw w Polsce przed globalnym kryzysem finansowym

Źródło: *Republic of Poland: Arrangement Under the Flexible Credit Line—Staff Report; Staff Supplement; Press Release on the Executive Board Discussion; and Statement by the Executive Director for the Republic of Poland, 2009*, IMF Country Report No. 09/138, dostęp 24 stycznia 2020.

Wybuch kryzysu *subprime* nie miał bezpośredniego wpływu na banki działające w Polsce, ponieważ, poza jednym bankiem spółdzielczym, nie miały one takich aktywów w swoich bilansach. Pomimo obaw w tym zakresie nie nastąpiło także ograniczenia

²³¹ W 2008 roku w Polsce działały 52 banki komercyjne, 18 oddziałów instytucji kredytowych i 579 banki spółdzielcze, które jednak dysponowały tylko 5,4 proc. kapitału sektora bankowego (*Raport o sytuacji banków w 2008 roku*).

²³² Claessens, S., van Horen, N., 2014, *Foreign...*

²³³ *Republic of Poland: Arrangement Under the Flexible Credit Line—Staff Report; Staff Supplement; Press Release on the Executive Board Discussion; and Statement by the Executive Director for the Republic of Poland, 2009*, IMF Country Report No. 09/138, dostęp 24 stycznia 2020.

²³⁴ *Raport o sytuacji banków w 2008 roku...*

finansowania ze strony banków macierzystych. Wręcz przeciwnie we wrześniu i październiku 2008 r., czyli już po upadku Lehman Brothers, działające w Polsce banki funkcjonujące w ramach międzynarodowych grup, odnotowały największy przyrost zobowiązań wobec podmiotów dominujących. Banki dostosowały się też do zalecenia Komisji Nadzoru Finansowego (KNF) i przeznaczyły wypracowane zyski na powiększenie swoich kapitałów. W okresie od września 2008 do września 2009 14 banków zwiększyło fundusze własne, dzięki wsparciu ze strony spółki matki, polegającego na podwyższeniu kapitału akcyjnego lub udzieleniu pożyczek podporządkowanych²³⁵.

Czynnikiem, który w pierwszej kolejności wywierał presję na polską gospodarkę, był wzrost awersji do ryzyka wśród inwestorów. Zaczęli oni poszukiwać tzw. bezpiecznych przystani, w których mogliby ulokować swój kapitał, jednocześnie wycofując go z przedsięwzięć o wyższym poziomie ryzyka. Jako, że kryzys ujawnił błędy w polityce fiskalnej państw bałtyckich, Ukrainy i Węgier, wszystkie kraje Europy Środkowej uznane zostały przez inwestorów z USA i Europy Zachodniej za potencjalnie niestabilne. Wycofywanie kapitału i sprzedaż polskiej waluty spowodowało jej przecenę – na dolarze z 2,10 PLN w połowie 2007 r. do 3,70 PLN w pierwszym kwartale 2009 r., na euro z 3,36 PLN 15 września 2008 r. do 4,8 PLN w I kwartale 2009 roku, a na franku szwajcarskim w tym samym czasie z 2,12 PLN do 3,20 PLN. Przecena polskiej waluty spowodowała wzrost zadłużenia kredytobiorców, którzy mieli kredyty denominowane w walutach obcych, oraz konieczność realizacji przez wiele firm niekorzystnych dla nich w tym momencie opcji walutowych, które w okresie stałego umacniania się złotówki były często traktowane nie jako zabezpieczenie kontraktów eksportowych, a jako inwestycja²³⁶. Dla klientów indywidualnych sytuacja ta oznaczała ograniczanie konsumpcji z powodu zmniejszania się dochodu pozostającego do dyspozycji po spłacie raty kredytu, a dla firm, jeśli nie bankructwo, to poważne ograniczenie lub w ogóle wstrzymanie inwestycji. Oba zjawiska powodowały oczywiście spowolnienie całej gospodarki, które było dodatkowo wzmocniane przez inne konsekwencje osłabienia się złotówki, m.in. wzrost cen importowanych surowców i wzrost obsługi zagranicznego zadłużenia państwa. Jednocześnie w pierwszym okresie przedsiębiorstwa nie odczuwały pozytywnych aspektów tego zjawiska, czyli poprawy konkurencyjności eksportu. Globalne spowolnienie spowodowało spadek eksportu w trzech pierwszych kwartałach 2009 r. kolejno o: 11,8 proc., 10,8 proc. i 6,6 proc.²³⁷

Wzrost awersji do ryzyka miał też swoje krajowe oblicze. Po pierwsze banki znacznie zaostrzyły warunki udzielania kredytów. Dotyczyło to szczególnie przedsiębiorstw, co odbijało się na poziomie inwestycji. Ich kwartalna dynamika obniżyła się z 23,8 proc. w I kwartale 2007 roku do -10,3 proc. w I kwartale 2010. Osłabiła się także produkcja. Dynamika wartości dodanej w przemyśle obniżyła się z 9,8 proc. w I kw. 2008 r.

²³⁵ *Polski sektor bankowy...*, s. 58–67.

²³⁶ Adamowicz, T., 2013, *Przyczyny...*

²³⁷ *Polski sektor bankowy...*, s. 58–67.

do -3,2 proc. w I kw. 2009 r., dynamika wartości dodanej w budownictwie w II kw. 2009 r. spadła do -20,2 proc., najniższego w historii, stopa bezrobocia wzrosła z 8,9 proc. w III kw. 2008 r. do 13 proc. w I kw. 2010 roku²³⁸.

Rząd, NBP i KNF podjęły wspólnie szereg działań, które miały wzmocnić sektor bankowy i zapobiec upadłości banków. W celu naturalnego zwiększenia kapitałów banków, KNF wydał zalecenie, żeby powiększyły kapitały własne o zyski osiągnięte w 2008 r., zamiast przeznaczać je na dywidendy. Ponadto, żeby szybciej i lepiej identyfikować ewentualne zagrożenia, KNF zwiększył częstotliwość testów warunków skrajnych i kontroli w bankach oraz wymagał przesyłania codziennych raportów na temat nowych ekspozycji wobec podmiotów zagranicznych. Banki otrzymywały ostrzeżenia od Komisji, gdy tylko poszczególne wskaźniki określające jakość kapitałów zbliżały się do wartości granicznych, np. aby zaprzestały udzielania kredytów hipotecznych w obcej walucie, gdy zaczynały mieć trudności z finansowaniem walutowym, aby zwiększyły bazę kapitałową, gdy tylko wskaźnik wypłacalności spadał blisko 8 procent. Planowane też były konsolidacje małych, nierentownych banków. NBP w celu zapewnienia bankom płynności wprowadził cotygodniowe trzymiesięczne, a od maja sześciomiesięczne, operacje repo, zaczął oferować euro swapy bankom krajowym, zapewnił uczestnictwo w cotygodniowych operacjach euro-frankowych swapów walutowych i otrzymał linię repo z EBC w wysokości do 10 mld euro. Rząd, aby zwiększyć zaufanie zagranicznych inwestorów, banków, a także rodzimych klientów do polskiego systemu bankowego, zmienił ustawę o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, podwyższając poziom gwarancji depozytów z 22 500 euro do 50 000 euro, przedłożył parlamentowi projekt ustawy dotyczącej gwarancji pożyczek międzybankowych, który przewidywał na ten cel 40 mld złotych oraz skorzystał z elastycznej linii kredytowej (*Flexible Credit Line* – FCL) od MFW, która była przez inwestorów postrzegana jak gwarancja polskich obligacji. FCL pozostawała otwarta przez kilka lat, także podczas kryzysu zadłużenia w strefie euro, zabezpieczając kraj przed wzrostem kosztu obsługi zadłużenia. Nastąpiła też znaczna obniżka stóp procentowych w sumie o 225 punktów bazowych²³⁹.

Bardzo istotnym elementem pakietu antykryzysowego były obniżki podatków uchwalone jeszcze przez poprzedni rząd w okresie przedkryzysowym, ale wchodzące w życie w warunkach kryzysu. Ich wartość była szacowana na 1,5 proc. PKB w 2008 r. i 2,5 proc. PKB w 2009 r. Ich negatywną konsekwencją był wzrost deficytu sektora instytucji rządowych i samorządowych z poniżej 2 proc. PKB w 2007 r. do ponad 7 proc. PKB w 2009 r.

Zarówno działania podjęte w celu ograniczenia wpływu kryzysu na polską gospodarkę, jak i dynamika wzrostu gospodarki w momencie uderzenia kryzysu, silny popyt wewnętrzny, który zamortyzował część spadku eksportu, wsparcie kapitałowe, jakie

²³⁸ Tamże.

²³⁹ *Republic of Poland: Arrangement...*

udzieliły zagraniczne banki macierzyste swoim bankom zależnym w Polsce, napływ funduszy europejskich, które zwiększały poziom inwestycji, sprawiły, że był to jedyny kraj UE, który w 2009 r. uniknął recesji. Kryzys spowodował jedynie osłabienie dynamiki wzrostu z 4,25 proc. w 2008 r. do 2,82 proc. w 2009 r. Gdy inwestorzy przekonali się, że Polska pozostaje odporna na kryzys, a osłabienie jej waluty sprawiło, że stała się konkurencyjnym cenowo eksporterem, zaczęli znowu lokować swój kapitał na tym rynku, dzięki czemu rząd nie miał problemów z finansowaniem deficytów budżetowych poprzez emisję obligacji.

System bankowy stosunkowo dobrze wytrzymał kryzys. Wskaźniki adekwatności kapitałowej wzrosły z 11 proc. w 2008 do ponad 13 proc. w 2009 r. Zyski utrzymały się w 2009 r. na wysokim poziomie, osiągając około dwóch trzecich rekordowego poziomu z roku poprzedniego. Wzrosły natomiast kredyty zagrożone – z około 4,5 proc. w 2008 r. do około 7,5 proc. w 2009 r. Pomimo tego banki zaczęły łagodzić zasady udzielania pożyczek mieszkaniowych i krótkoterminowych kredytów dla przedsiębiorstw oraz wznowiły pożyczki w walutach obcych, zwłaszcza w euro²⁴⁰.

Kryzys zadłużenia rozpoczynający się w 2010 r. dotyczył krajów strefy euro, do której Polska nie należała. Jednak niezależnie od tego, rozpatrując sytuację gospodarczą podobnie jak na Malcie w związku z brakiem znacznego pogorszenia kondycji sektora publicznego i bankowego podczas globalnego kryzysu finansowego, w Polsce nie było przesłanek do wystąpienia kryzysu zadłużenia. Dynamika wzrostu gospodarczego wyhamowała wprawdzie w latach 2012, 2013 do 1,6 proc. i 1,38 proc., ale wpływ na to miało wiele czynników, z których pośród głównych tylko spowolnienie gospodarki strefy euro – najważniejszego odbiorcy eksportu – wiązało się z kryzysem zadłużenia. Bardzo istotnym czynnikiem spowolnienia była wewnętrzna polityka fiskalna, której głównym celem w tym okresie było zmniejszenie deficytu budżetowego i wzrostu długu publicznego. Było to niezależne od kryzysu zadłużenia, a wiązało się zapisem art. 216 ust. 5 Konstytucji RP: *Nie wolno zaciągać pożyczek lub udzielać gwarancji i poręczeń finansowych, w następstwie których państwowy dług publiczny przekroczy 3/5 wartości rocznego produktu krajowego brutto*²⁴¹. Ponieważ w 2010 r. dług publiczny wynosił 53,1 proc. PKB, a rozdział 3, art. 86. 1., pkt. 2 ustawy o finansach publicznych²⁴² przewidywał wdrażanie procedur oszczędnościowych i sanacyjnych po przekroczeniu poziomu 55 proc., rząd, obawiając się skutków konieczności bardzo poważnego ograniczenia budżetu zapisanego w Ustawie, ograniczał wydatki publiczne zgodnie z własnym programem, co i tak hamowało wzrost gospodarczy.

²⁴⁰ Tamże.

²⁴¹ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Rozdział X, Finanse Publiczne.

²⁴² *Dziennik Ustaw 2009 Nr 157 poz. 1240, Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. O finansach publicznych, Rozdział 3, Procedury ostrożnościowe i sanacyjne.*

Tabela 16. Podstawowe wskaźniki gospodarcze Polski w latach 2007–2018

Rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
PKB (mln euro)	325 783	339 628	349 206	361 804	379 956	386 066	391 439	404 429	419 955	432 823	454 194	477 576
Deficyt budż. (proc. PKB)	-1,9	-3,6	-7,3	-7,4	-4,9	-3,7	-4,2	-3,6	-2,6	-2,4	-1,5	-0,2
Dług publiczny (proc. PKB)	44,2	46,3	49,4	53,1	54,1	53,7	55,7	50,4	51,3	54,2	50,6	48,9
Bezrobocie (proc. aktyw. zawodowo)	9,6	7,1	8,1	9,7	9,7	10,1	10,3	9,0	7,5	6,2	4,9	3,9
Bilans płatniczy (mln euro)			-12 643	-19 462	-19 622	-14 432	-5000	-8500	-2378	-2233	285	-5048

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Eurostat, *Balance of payments by country – annual data (BPM6)*, https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=bop_c6_a&lang=en, *GDP and main components*, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>, *General government gross debt – annual data*, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/teina225/default/table?lang=en>, *Government deficit/surplus, debt and associated data*, https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_10dd_edpt1&lang=en, *Unemployment by sex and age – annual average*, https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=une_rt_a&lang=en.

Jak przedstawia tabela 16, Polska w całej minionej dekadzie odnotowywała wzrost gospodarczy, który wynosił 46,6 proc., ale jego sumaryczna wartość w latach 2007–2018 nie była tak wysoka jak Malty czy nawet Irlandii. Udało się także ograniczyć deficyt budżetowy, chociaż w tym zakresie duże znaczenie miał sposób jego księgowania, czego dobrym przykładem jest przeniesienie środków z drugiego do pierwszego filara systemu emerytalnego, co sprawiło, że zobowiązania emerytalne z jawnych stały się ukryte. W ten sam sposób udało się utrzymać dług publiczny poniżej zapisanego w Ustawie limitu 55 proc. PKB. Natomiast niewątpliwym sukcesem jest zmniejszenie stopy bezrobocia i deficytu w bilansie płatniczym. Istotnymi konsekwencjami kryzysu było odłożenie przystąpienia do strefy euro na niesprecyzowany termin w przyszłości oraz znaczące ograniczenie środków kapitałowych przeznaczonych na wypłaty przyszłych emerytur i powiązane z tym osłabienie Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie.

Kryzys w Bułgarii

Trzecim krajem, który okazał się stosunkowo odporny na kryzysy początku XXI wieku, jest Bułgaria. Podobnie jak Malta i Polska nie musiała ona udzielać pomocy kapitałowej sektorowi bankowemu, a w latach 2008–2013 odnotowała najniższy oprócz Szwecji wzrost długu publicznego – o 4,1 punktów procentowych w relacji do PKB – tabela 5.

Podobnie jak Polska w 2008 r. bułgarska gospodarka była w okresie dynamicznego wzrostu gospodarczego spowodowanego przystąpieniem do struktur europejskich. Kraj stał się członkiem UE 1 stycznia 2007 r., ale intensywny napływ kapitału trwał już od 2004 r., gdy osiągnięto porozumienie w sprawie przystąpienia do UE, i w 2008 r. wynosił już około 30 proc. PKB. Sprawił on, że roczny wzrost PKB wynosił 6 proc., a w I i II kw. 2008 r. osiągnął nawet 7 proc. Wywoływał jednak negatywne zjawiska, które były źródłem potencjalnych zagrożeń. Były to m.in. bardzo dynamiczny wzrost akcji kredytowej, którego skala mogła powodować nieefektywną alokację kapitału – stosunek kredytu do PKB wzrósł z 36 proc. w 2004 r. do 67 proc. w 2007 r.; zwiększenie deficytu na rachunku obrotów bieżących z 5 proc. PKB w 2003 r. do 24 proc. w 2008 r., koncentrację wzrostu PKB w budownictwie, na rynku nieruchomości i usług finansowych, wzrost płac o 24 proc. w czerwcu 2008 r., znacznie powyżej wzrostu wydajności, co zdaniem MFW mogło doprowadzić do istotnego wzrostu bezrobocia w czasie spowolnienia gospodarczego; oraz wzrost inflacji, która osiągnęła najwyższy poziom w czerwcu 2008 r. – 14,7 proc.²⁴³

W 2008 r. w bułgarskim sektorze finansowym 67 proc. banków było zagranicznych i zarządzały one 80 proc. jego aktywów²⁴⁴. Ich wartość była równoważna 107 proc. PKB²⁴⁵. Bułgarski nadzór podzielił cały sektor na trzy grupy o różnym znaczeniu systemowym. W pierwszej grupie – 57,1 proc. rynku – znalazło się pięć największych banków – UniCredit Bulbank, w którym 92,07 proc. udziałów posiadał UniCredit Bank Austria; DSK Bank, w którym 100 proc. udziałów miał węgierski OTP Bank; United Bulgarian Bank, w którym 99,9 proc. udziałów miał National Bank of Greece; Raiffeisenbank (Bułgaria), w którym 100 proc. udziałów miał austriacki Raiffeisen International Bank-holding, i Eurobank EFG Bulgaria, w którym 63,56 proc. udziałów miał grecki EFG Eurobank Ergasias, 20,53 proc. cypryjski CEN Balkan Holdings Limited, a 15,61 proc. holenderski EFG New Europe Holding. W drugiej grupie znalazło się 17 mniejszych bułgarskich banków, które miały łącznie 26,8 proc. udziału w rynku. Trzecią grupę stanowiło 6 oddziałów banków zagranicznych z 16,1 procentowym udziałem. Konsekwencją dużego udziału banków zagranicznych w sektorze był duży udział kredytów walutowych w całości portfela kredytowego – 56 procent w euro i 4 proc. w innych walutach²⁴⁶.

Bułgarskie banki nie miały ekspozycji na toksyczne aktywa amerykańskiego rynku nieruchomości i ostatni kwartał 2008 r. nie pogorszył jakości ich aktywów. Dzięki temu zysk systemu bankowego na koniec 2008 r. wynosił 1387 mln lewów, co stanowiło w stosunku do wcześniejszego roku wzrost o 243 mln lewów. Wzrósł też kapitał sektora o prawie 2 mld lewów w ciągu roku, z czego 547 mln przypadało na ostatni kwartał. Poprawiło to znacznie wskaźnik adekwatności kapitałowej.

²⁴³ *Bulgaria – 2008 Article IV Consultation, Concluding Statement of IMF Mission*, 2008, dostęp 26 stycznia 2020.

²⁴⁴ Claessens, S., van Horen, N., 2014, *Foreign...*

²⁴⁵ *Raport o sytuacji banków w 2008 roku...*

²⁴⁶ *Banks in Bulgaria. October – December 2008*, 2009, Bulgarian National Bank, dostęp 26 stycznia 2020

Podobnie jak w przypadku Polski, kanałem transmisji kryzysu do Bułgarii był negatywny sentyment inwestorów do krajów Europy Środkowo-Wschodniej i ucieczka do bezpiecznych przystani. W przypadku Bułgarii wzrostu gospodarczego nie uratował popyt wewnętrzny, który, przeciwnie niż w Polsce, gwałtownie wyhamował i był jedną z głównych przyczyn recesji. Już w pierwszym kwartale 2009 r. spożycie indywidualne było r/r mniejsze o 6,3 proc. i nakłady inwestycyjne spadły o 14,1 proc., z kolei eksport o 17,4 proc., a import o 21,4 proc. Dało to łącznie spadek PKB o 3,5 proc. w pierwszym kwartale i taki sam w całym roku. Przyczyną spadku konsumpcji było zarówno ograniczenie akcji kredytowej, która wcześniej była bardzo dynamiczna, jak i wzrost skłonności do oszczędzania wśród konsumentów, co wynikało z wyjątkowego pesymizmu ekonomicznego Bułgarów dobrze pamiętających długotrwały kryzys gospodarczy kraju z lat 90. XX w. Wskaźnik zaufania konsumentów spadł w 2009 r. do najniższego poziomu od momentu obliczania go po raz pierwszy w 1999 r. Towarzyszył mu spadek sprzedaży detalicznej r/r o prawie 20 proc. Obawy Bułgarów nie były zresztą bezpodstawne, ponieważ zaczęła rosnać stopa bezrobocia – proces ten udało się zatrzymać dopiero w 2014 r. W ten sposób potwierdziły się ostrzeżenia MFW dotyczące konsekwencji zbyt dynamicznego wcześniejszego wzrostu wynagrodzeń. Spadać za to zaczęła inflacja, deficyt obrotów bieżących i stopy procentowe.

W bardzo złej sytuacji znalazł się budżet państwa. Spadkowi wpływów budżetowych spowodowanemu przez recesję towarzyszył wzrost wydatków budżetowych zaplanowanych we wcześniejszych okresach, m.in. waloryzacja wynagrodzeń i świadczeń oraz wzrost wydatków inwestycyjnych. Doprowadziło to do sytuacji, w której w okresie od stycznia do września dochody budżetu centralnego były niższe o 17 proc. r/r, a wydatki wyższe o 30,5 proc. Konieczne stały się drastyczne oszczędności, m.in. ograniczono o 15 proc. wydatki poszczególnych resortów, odłożono na kolejne lata realizację niektórych inwestycji, podjęto bardziej intensywne działania w celu ograniczenia szarej strefy i przemytu oraz likwidacji luk w prawie podatkowym²⁴⁷.

Recesja w Bułgarii trwała dłużej niż na Malcie i dłużej niż spowolnienie w Polsce. Dopiero w II połowie 2010 r. pojawiły się pierwsze sygnały poprawy sytuacji gospodarczej. Były one jednak na tyle niewielkie, że cały rok zakończył się zaledwie 0,57 proc. wzrostem. Spożycie indywidualne pierwszy niewielki wzrost r/r zanotowało dopiero w IV kw. – o 0,8 proc. Nakłady inwestycyjne zaczęły wzrastać dopiero w I kw. 2011 r. Natomiast istotną rolę w poprawie sytuacji odegrał wczesny i dynamiczny wzrost eksportu. W III kw. 2010 wynosił on już 27,6 proc. r/r. Jednocześnie wzrost importu był wielokrotnie niższy – 5,3 proc. r/r²⁴⁸.

²⁴⁷ *Analiza sytuacji gospodarczej w krajach Europy Środkowej i Wschodniej*, grudzień, 2009, Narodowy Bank Polski, Instytut Ekonomiczny, Biuro Gospodarki Światowej i Europejskiej Integracji Gospodarczej, dostęp 26 stycznia 2020.

²⁴⁸ *Analiza sytuacji gospodarczej w krajach Europy Środkowej i Wschodniej*, lipiec, 2011, Narodowy Bank Polski, Instytut Ekonomiczny, Biuro Gospodarki Światowej i Europejskiej Integracji Gospodarczej, dostęp

Pomimo wzrostu produkcji na potrzeby eksportu, bezrobocie w Bułgarii nadal rosło, co negatywnie oddziaływało na nastroje konsumenckie. Wzrost konsumpcji dotyczył tylko artykułów spożywczych i mógł wiązać się z prawie 5 proc. inflacją w tej grupie produktów. Negatywnie oddziaływały także informacje o narastającym kryzysie w Grecji, z którą Bułgaria była silnie powiązana gospodarczo. Szczególnie widoczne było to w sektorze bankowym, w którym greckie banki miały 30 proc. udziału, pojawiły się więc obawy o odpływ kapitału. Grecja miała także 10 proc. udziału w bezpośrednich inwestycjach zagranicznych Bułgarii i trafiała do niej największa część bułgarskiego eksportu. Problemy Grecji mogły więc oddziaływać na Bułgarię wieloma kanałami. Na niepewność ekonomiczną społeczeństwa wpływał też najwyższy w regionie udział kredytów zagrożonych w całym portfelu kredytowym – 13,5 proc.²⁴⁹

Tabela 17. Podstawowe wskaźniki gospodarcze Bułgarii w latach 2007–2018

Rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
PKB (mln euro)	36 923	39 170	37 829	38 044	38 939	39 079	39 204	39 946	41 540	43 123	44 635	46 012
Deficyt budżetowy (proc. PKB)	1,1	1,6	-4,0	-3,1	-2,0	-0,3	-0,4	-5,4	-1,7	0,1	1,1	1,8
Dług publiczny (proc. PKB)	16,3	13	13,7	15,4	15,2	16,7	17,1	27,1	26	29,3	25,3	22,3
Bezrobocie (proc. aktyw. zaw.)	6,9	5,6	6,8	10,3	11,3	12,3	13,0	11,4	9,2	7,6	6,2	5,2
Bilans płatniczy (mln euro)			-3105	-658,4	136,2	-357,8	535,6	530,6	55,1	1550,9	1825,0	3002,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Eurostat, *Balance of payments by country – annual data (BPM6)*, https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=bop_c6_a&lang=en, *GDP and main components*, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>, *General government gross debt – annual data*, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/teina225/default/table?lang=en>, *Government deficit/surplus, debt and associated data*, https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_10dd_edpt1&lang=en, *Unemployment by sex and age – annual average*, https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=une_rt_a&lang=en.

Obawy co do greckich banków w Bułgarii nie potwierdziły się, ale na gospodarkę zaczęło oddziaływać spowolnienie w Unii Europejskiej wynikające z kryzysu zadłużenia. Eksport, który napędzał bułgarską gospodarkę, zaczął maleć i wpadła ona w latach 2012–2013 w stagnację. Wzrost PKB wynosił odpowiednio 0,36 proc. i 0,32 proc. Rozwojowi nie sprzyjała też niestabilność polityczna, która sprawiła, że w ciągu półtora

26 stycznia 2020.

²⁴⁹ *Analiza sytuacji gospodarczej w krajach Europy Środkowej i Wschodniej*, 2012, Narodowy Bank Polski, Instytut Ekonomiczny, Biuro Gospodarki Światowej, dostęp 26 stycznia 2020.

roku odbyły się dwa razy wybory parlamentarne i duży, opisany powyżej, niepokój Bułgarów o stabilność sektora bankowego. Doprowadził on w czerwcu 2013 do paniki, gdy pojawiły się plotki o niewypłacalności dwóch krajowych banków – Corporate Commercial Banku i First Investment Banku. Aby powstrzymać masowe wypłacanie depozytów, konieczne było udzielenie wsparcia obu bankom przez bank centralny, uruchomienie linii kredytowej przez Komisję Europejską w wysokości 3,3 mld lewów i zapewnienia ze strony MFW o stabilności bułgarskiego systemu finansowego²⁵⁰.

Jak zaprezentowano w tabeli 17, od 2014 r. bułgarska gospodarka znowu zaczęła wzrastać – około 2 proc. w 2014 i w przedziale między 3 a 4 proc. w latach 2015–2018. Znajduje to swoje odzwierciedlenie w systematycznym spadku bezrobocia, a od 2016 r. także w osiągniętych nadwyżkach budżetowych i w coraz wyższych nadwyżkach bilansu płatniczego. Od 2017 r. udaje się także ograniczać deficyt budżetowy. Pomimo, że Bułgaria nie została bezpośrednio poprzez system bankowy czy finanse publiczne zarażona kryzysem, odczuwała jego skutki nie tylko ze względu na gorszą koniunkturę gospodarczą na świecie, ale także z powodu bardzo pesymistycznych nastrojów bułgarskich konsumentów i przedsiębiorców. Efektem jest najniższy wzrost PKB od wybuchu kryzysu finansowego wśród trzech opisanych krajów najmniej dotkniętych kryzysem. W latach 2007–2018 wyniósł on 24,6 proc.

Dokonany powyżej przegląd przebiegu kryzysu w wybranych krajach UE pozwala zaobserwować kilka prawidłowości, które należy zweryfikować w kolejnych częściach pracy. Można zauważyć, że w żadnym z analizowanych krajów powodem kryzysu nie było ograniczenie czy odwrócenie przepływów kapitałowych z zagranicznych banków macierzystych do krajowych banków zależnych. Ponadto dominacja banków krajowych w sektorze bankowym wydaje się sprzyjać rozwojowi kryzysu. We wszystkich opisywanych krajach ciężko dotkniętych kryzysem, banki krajowe dominowały, a konieczność ich wspierania przez bank centralny i rząd był dodatkowym obciążeniem dla zagrożonej w kryzysie gospodarki. Natomiast we wszystkich opisywanych krajach, które były mniej dotknięte kryzysem, sektory bankowe były zdominowane przez banki zagraniczne. Ciężar wzmocnienia kapitałowego krajowych instytucji kredytowych spoczywał na ich zagranicznych podmiotach dominujących i nie obciążał finansów państwa. Oczywiście może to być prawidłowość przypadkowa, którą należy sprawdzić, wykorzystując informacje z wszystkich krajów UE.

Warto też zwrócić uwagę, że w ciągu 10 lat po upadku Lehman Brothers wśród analizowanych państw najwyższy wzrost gospodarczy osiągnęła Malta, która w niewielkim stopniu odczuła kryzys – 66 proc., ale na drugim miejscu jest już państwo, które poniosło najwyższe koszty finansowe kryzysu – Irlandia ze wzrostem na poziomie 55 proc., wyprzedzając kraje, które tuż po kryzysie zadłużenia w 2013 r. wydawały się najlepiej

²⁵⁰ *Analiza sytuacji gospodarczej w krajach Europy Środkowej i Wschodniej*, nr 2/14, 2014, Narodowy Bank Polski, Instytut Ekonomiczny, dostęp 26 stycznia 2020.

rozwijać w tym trudnym okresie – Polskę – 46,6 proc. wzrostu od 2007 do 2018 i Bułgarię – 24,6 proc. wzrostu. Wynika z tego, że w perspektywie długoterminowej kryzys, który wymusił przeprowadzenie głębokich, skutecznych i efektywnych reform, może być dla gospodarki korzystniejszy niż spowolnienie, którego rezultatem będą reformy o ograniczonym wpływie na rozwój gospodarczy.

3. Różnice w funkcjonowaniu banków krajowych i zagranicznych przed, po i w czasie kryzysu

3.1. Wielkość udzielonego kredytu sektorowi niefinansowemu

Jak przedstawiono w rozdziałach 1.2.3. *Transmisja kryzysu przez banki zagraniczne* i 1.2.4. *Akcja kredytowa banków zagranicznych w czasie kryzysu*, istotnym mechanizmem, za pomocą którego banki mogą transmitować kryzys z jednego kraju do drugiego, są zmiany wielkości kredytu udzielanego sektorowi niefinansowemu. Dlatego w tej części pracy porównane zostaną zmiany wielkości kredytu udzielanego w 18 krajach UE na przestrzeni 20 lat obejmujących okres przed globalnym kryzysem finansowym i po nim z uwzględnieniem, czy w danym kraju dominował kapitał krajowy, czy zagraniczny w sektorze bankowym.

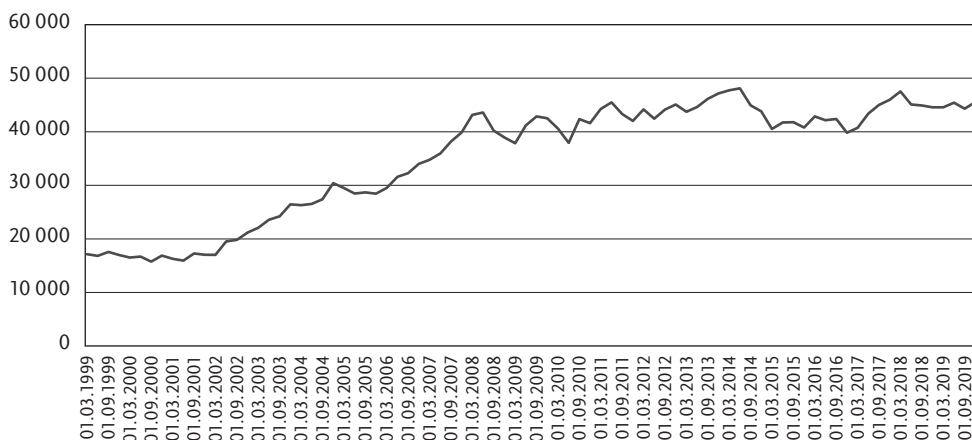
Na podstawie danych Banku Rozrachunków Międzynarodowych (ang. *Bank for International Settlements* – BIS) o wielkości udzielonych przez banki kredytów dla sektora niefinansowego w 18 krajach UE²⁵¹, można dostrzec, że w okresie od 1999 r. do 2019 r. da się wyróżnić trzy podokresy, które charakteryzują się odmiennymi strategiami udzielania kredytów (rysunek 9).

Pierwszy, charakteryzujący się utrzymywaniem wartości udzielonych kredytów na zbliżonym poziomie, miał miejsce od I kwartału 1999 r. do I kwartału 2002. W tym okresie średnia kwartalna wartość łącznie udzielonych kredytów w 18 analizowanych krajach wynosiła 16 765 050 mln USD. Najniższa wartość została osiągnięta w III kwartale 2000 roku i wynosiła 15 749 875 mln USD. Najwyższa wartość została osiągnięta w III kwartale 1999 r. i wynosiła 17 564 588 mln USD. Wartość kredytów udzielonych w ostatnim kwartale analizowanego okresu stanowiła 99,21 proc. wartości kredytów udzielonych w pierwszym kwartale tego okresu, była więc prawie taka sama. Współczynnik zmienności dla tego okresu wyniósł 2,99 proc.

Drugi okres, podczas którego następował systematyczny wzrost łącznej kwoty udzielonych kredytów, trwał od II kwartału 2002 r. do II kwartału 2008 r. W tym czasie łączna kwartalna wartość kredytów udzielonych w 18 analizowanych krajach wzrosła z 17 012 mld USD do 43 600 mld USD, czyli zwiększyła się o 136 proc.

²⁵¹ Informacje udostępniane przez BIS na temat wielkości kredytu udzielonego przez banki dla instytucji niefinansowych dotyczą następujących krajów UE: Austria, Belgia, Czechy, Niemcy, Dania, Hiszpania, Finlandia, Francja, Wielka Brytania, Grecja, Węgry, Irlandia, Włochy, Luksemburg, Holandia, Polska, Portugalia, Szwecja, źródło: Bank for International Settlements, *Credit to the non-financial sector*, <https://www.bis.org/statistics/totcredit.htm>, dostęp 8 lipca 2020.

Rysunek 9. Łączna wielkość udzielonych kredytów w miliardach dolarów w 18 krajach UE od I kw. 1999 r. do IV kw. 2019 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Bank for International Settlements, *Credit to the non-financial sector*, <https://www.bis.org/statistics/totcredit.htm>, dostęp 8 lipca 2020.

Od III kwartału 2008 r. do końca 2019 r. wielkość udzielonego kredytu utrzymywała się w przedziale między 37 861 mld w I kwartale 2009 r. a 48 116 mld USD w II kwartale 2014 r. Wartość udzielonych kredytów w ostatnim kwartale tego okresu była wyższa od wartości z ostatniego kwartału przed upadkiem Lehman Brothers o 4,44 proc. i wynosiła 45 539 mld. Podobnie więc jak w pierwszym okresie nie wykazywała stałego trendu wzrostowego lub spadkowego, ale wyższą zmienność – współczynnik zmienności wyniósł 5,63 proc. Można więc stwierdzić, że kryzys wywołany upadkiem Lehman Brothers trwale zatrzymał wzrost zadłużania się sektora niefinansowego w bankach, ale nie spowodował zmniejszania się tego zadłużenia. Innym dopuszczalnym wnioskiem jest stwierdzenie, że kryzys był efektem zbyt szybkiego zwiększania kredytu udzielanego gospodarce przez banki w latach 2002–2008.

3.1.1. Różnice w wielkości udzielonego kredytu w wybranych krajach UE

W poszczególnych krajach zmiany wielkości udzielanego kredytu przebiegały odmiennie. W tabeli 18 zaprezentowano dynamikę zmian wielkości udzielanych kredytów w poszczególnych krajach w kolejnych okresach. Przedstawiono zmiany nie tylko w okresach wyróżnionych w oparciu o łączną wielkość udzielonych kredytów w 18 krajach UE, ale także podokresy powiązane z momentem przełomowym w badanym przedziale czasowym, czyli kwartał, w którym nastąpił upadek Lehman Brothers, zmianę po roku od tego wydarzenia i po dwóch latach. Dzięki temu można zaobserwować, jakie strategie przyjęli zarządzający kapitałem bankowym w poszczególnych krajach w reakcji na kryzys. Zaznaczono też odmiennymi kolorami kraje, o różnym poziomie zaangażowania kapitału zagranicznego. Kraje o wyższym poziomie tego kapitału znalazły się w grupie

państw, w których dynamika wzrostu kwoty udzielonych kredytów była wyższa. Podziału dokonano, wyliczając średni poziom udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym w latach 2004–2017, w oparciu o dane Stijna Claessensa i Neeltje van Horen²⁵², Banku Światowego²⁵³ i Monitoringu banków 2017²⁵⁴ – w Załącznikach tabela D3.

Tabela 18. Dynamika zmian w procentach wielkości udzielanego kredytu w 18 krajach UE od I kw. 1999 r. do IV kw. 2019 r.

Kraj i średni udział kapitału zagranicznego	Zmiana w pierwszym okresie	Zmiana w drugim okresie	Zmiana w kwartale upadku LB	Zmiana po roku od upadku LB	Zmiana po 2 latach od upadku LB	Zmiana od upadku LB do końca 2019	Zmiana w całym okresie
Niemcy 10%	-9,30	84,68	-8,67	-3,08	-6,26	-4,13	75,84
Włochy 6%	-4,27	132,84	-8,89	-0,74	-5,10	-9,83	120,61
Holandia 7%	-3,83	127,72	-8,35	0,13	0,06	1,52	142,57
Dania 16%	-5,58	157,15	-8,49	2,10	-0,72	-7,60	145,16
Austria 25%	0,23	122,87	-7,91	-0,96	0,81	5,30	155,45
Belgia 37%	-7,05	123,71	-6,43	5,79	0,24	18,30	162,88
Łącznie w 17 krajach	-0,79	136,36	-7,78	-1,71	-2,86	4,44	165,57
Szwecja 3%	-8,39	141,28	-8,72	-4,28	2,58	17,79	185,24
Wielka Brytania 21%	9,21	121,62	-7,17	-11,87	-6,36	10,31	187,59
Finlandia 71%	-2,65	139,25	-8,40	-0,00	0,60	19,73	204,45
Grecja 7%	10,37	238,20	-5,86	7,11	-3,98	-22,80	206,14
Francja 6%	-3,27	137,94	-7,14	2,88	0,49	25,39	210,80
Portugalia 20%	16,44	178,05	-7,89	1,17	-2,06	-9,79	217,09
Hiszpania 3%	17,00	246,11	-7,79	0,58	-3,10	-15,03	273,13
Węgry 58%	29,70	323,96	-7,50	-2,67	-6,15	-18,69	383,36
Czechy 86%	14,25	261,72	-8,30	-0,46	5,29	17,20	428,13
Polska 68%	43,40	253,36	-5,93	-6,12	3,06	25,14	574,06
Irlandia 41%	20,04	353,06	-3,39	9,68	6,40	33,05	649,00
Luksemburg 94%	32,73	389,45	-8,77	4,86	-0,70	44,68	930,26

Legenda	Udział kapitału zagranicznego poniżej 10%	Udział kapitału zagranicznego pomiędzy 10 a 50%	Udział kapitału zagranicznego pomiędzy 50 a 90%	Udział kapitału zagranicznego powyżej 90 %

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Bank for International Settlements, *Credit to the non-financial sector*, <https://www.bis.org/statistics/totcredit.htm>, dostęp 8 lipca 2020.

²⁵² Claessens, S., van Horen, N., 2014, *Foreign...*

²⁵³ The World Bank, Global Financial Development, *Foreign bank assets among total bank assets*, <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=1250&series=GFDD.OI.16>, dostęp 6 października 2020.

²⁵⁴ *Monitoring banków 2017*, 2018, Główny Urząd Statystyczny.

Wspólną tendencją dla wszystkich krajów jest wzrost wielkości udzielanych kredytów w drugim okresie, spadek w kwartale upadku Lehman Brothers i wzrost wartości udzielanych kredytów w całym analizowanym okresie. W pierwszym okresie najbardziej dynamicznie wielkość udzielanego kredytu przyrastała w Polsce – o 43,40 proc., w Luksemburgu – 32,73 proc. i na Węgrzech – 29,70 proc. We wszystkich tych krajach w sektorze bankowym przeważał kapitał zagraniczny. W tym samym czasie wielkość udzielanego kredytu najbardziej dynamicznie malała w Niemczech – o 9,30 proc., w Szwecji o 8,39 proc. i w Belgii o 7,05 proc. We wszystkich tych krajach przeważał kapitał krajowy w sektorze bankowym.

W celu przetestowania, czy w latach 1999–2019 wyższy poziom kapitału zagranicznego w sektorze bankowym wybranych 18 krajów europejskich współwystępował w sposób istotny statystycznie z wyższą dynamiką wzrostu wartości udzielanych przez banki kredytów sektorowi niefinansowemu, przeprowadzono jednoczynnikową analizę korelacji.

Dla lat 1999–2002 uzyskano istotny statystycznie wynik wskazujący na silną korelację dodatnią. Zarówno więc porównanie krajów o najwyższej dynamice przyrostu kwoty kredytu udzielonego sektorowi niefinansowemu z krajami o najwyższej dynamice spadku w tym zakresie, jak i badanie korelacji pomiędzy wielkością kapitału zagranicznego w sektorze bankowym a dynamiką przyrostu wartości udzielanych kredytów, wskazują na związek pomiędzy wyższym udziałem kapitału zagranicznego w sektorze bankowym a szybszym przyrostem akcji kredytowej w latach 1999–2002.

W drugim okresie wielkość udzielanego kredytu najbardziej wzrosła w Luksemburgu – o 389,45 proc., w Irlandii o 353,06 proc. i na Węgrzech o 323,96 proc. W tej grupie krajów, tylko w Irlandii przeważał kapitał krajowy, ale zagraniczny miał istotny udział – 46 proc. w 2006²⁵⁵. Najmniejsze wzrosty w tym okresie odnotowano w Niemczech – 84,68 proc., Wielkiej Brytanii – 121,62 proc. i Austrii – 122,87 proc. We wszystkich tych krajach dominował kapitał krajowy. Współwystępowanie wyższego poziomu wzrostu udzielonego kredytu z wyższym poziomem kapitału zagranicznego w sektorze bankowym w latach 2002–2008 nie potwierdza jednak analiza korelacji.

W III kwartale 2008 r., czyli w okresie, gdy nastąpiło bankructwo Lehman Brothers, najdynamiczniejsze ograniczenie wielkości kredytu nastąpiło we Włoszech – 8,89 proc., Luksemburgu – 8,77 proc. i w Szwecji 8,72 proc. W tej grupie włoski i szwedzki sektor bankowy są zdominowane przez kapitał krajowy, a luksemburski przez zagraniczny. Najmniejsze ograniczenie kredytu nastąpiło w Irlandii – 3,39 proc., Grecji – 5,86 proc. i w Polsce – 5,93 proc. W tym czasie kapitał zagraniczny dysponował 36 proc. aktywów irlandzkiego sektora bankowego, 14 proc. greckiego i 72 proc. polskiego²⁵⁶. Badanie korelacji nie wykazało w tym okresie istotnego statystycznie współwystępowania wysokości poziomu kapitału zagranicznego w sektorze bankowym analizowanych krajów z kierunkiem zmian w wysokości udzielanego kredytu.

²⁵⁵ Claessens, S., van Horen, N., 2014, *Foreign...*

²⁵⁶ Tamże.

W ciągu roku od upadku Lehman Brothers największe ograniczenie kredytu udzielanego przez banki nastąpiło w Wielkiej Brytanii – o 11,87 proc., Polsce – o 6,12 proc. i Szwecji – o 4,28 proc. W tej grupie państw tylko w Polsce przeważał kapitał zagraniczny. Największy wzrost udzielanych kredytów nastąpił w Irlandii – o 9,68 proc., Grecji o 7,11 proc. i Belgii o 5,79 proc. We wszystkich tych krajach przewagę miał kapitał krajowy, ale w Belgii w tym czasie nastąpił gwałtowny wzrost kapitału zagranicznego – z 14 proc. w 2008 r. do 49 proc. w 2009 r.²⁵⁷

Po kolejnym roku krajem, który w dalszym ciągu miał największy spadek udzielanych kredytów, pozostawała Wielka Brytania – 6,36 proc., a krajem, który miał największy wzrost, pozostawała Irlandia – 6,40 proc. Duży spadek miały także Niemcy – 6,26 proc. oraz Węgry 6,15 proc., a wzrosty Czechy – 5,29 proc. i Polska 3,06 proc., w której w ciągu roku sytuacja zmieniła się na tyle, że z grupy krajów o największym spadku dostępnego kredytu przeszła do krajów o najwyższym wzroście. W grupie krajów, które dwa lata po kryzysie miały największy spadek, tylko Węgry miały przewagę kapitału zagranicznego w sektorze bankowym, a w grupie krajów, które miały najwyższy wzrost, tylko Irlandia miała przewagę kapitału krajowego.

W obydwu tych podokresach nie zaobserwowano istotnej statystycznie korelacji pomiędzy wysokością poziomu kapitału zagranicznego w sektorze bankowym a zmianą wysokości udzielanych kredytów sektorowi niefinansowemu. Przeprowadzona analiza nie potwierdza więc zróżnicowania krajów z kapitałem zagranicznym w sektorze bankowym i z kapitałem krajowym w zakresie zmian wielkości kwoty udzielanego kredytu w okresie globalnego kryzysu finansowego – rok i dwa lata po upadku LB.

11 lat po upadku Lehman Brothers krajem, w którym najbardziej zmniejszyła się wielkość kredytu od ostatniego kwartału przed upadkiem banku, była Grecja – spadek o 22,80 proc., Duży spadek odnotowały także Węgry – 18,69 proc. – i Hiszpania – 15,3 proc. Grecja i Hiszpania, to kraje, które przeszły bardzo poważny kryzys wynikający z nadmiernego zadłużenia finansów publicznych, co zostało opisane w Rozdziale 2. W obu tych krajach w sektorze bankowym dominuje kapitał krajowy. Na Węgrzech w momencie kryzysu przeważał kapitał zagraniczny, ale w kolejnej dekadzie kapitał krajowy konsekwentnie zwiększał swój udział i w 2017 w jego posiadaniu było już 53,70 proc. aktywów sektora bankowego, co zaprezentowano w tabeli 1. Krajami, w których wielkość kredytu najbardziej się zwiększyła od II połowy 2008 roku, były Luksemburg – 44,68 proc., Irlandia – 33,05 proc. – oraz Francja i Polska mające niemal identyczny wynik – 25,39 proc. i 25,14 proc. W tej grupie państw w Luksemburgu dominuje kapitał zagraniczny, a we Francji krajowy. Natomiast w Irlandii i Polsce w 2017 r. kapitał zagraniczny i krajowy niemalże równoważyły się, z niewielką przewagą w obu krajach kapitału krajowego.

²⁵⁷ Tamże.

Dla tego okresu analiza korelacji poziomu kapitału zagranicznego w sektorze bankowym względem zmian wysokości udzielanego kredytu sektorowi niefinansowego nie daje podstaw do twierdzenia, że w latach 2008–2019 wyższy udział kapitału zagranicznego w sektorze bankowym krajów Unii Europejskiej współwystępował z bardziej lub mniej dynamiczną akcją kredytową.

Analizując wzrost wartości kredytu udzielanego kwartalnie w całym okresie, krajami, w których ten wzrost charakteryzował się najmniejszą dynamiką, są: Niemcy – wzrost o 75,84 proc., Włochy – o 120,61 proc. – i Holandia – o 142,57 proc. Trochę wyższe wzrosty odnotowano w innych zamożnych krajach Europy – Danii, Austrii, Belgii, Szwecji i Wielkiej Brytanii, ale w wymienionych krajach nie przekraczał on 200 proc. Najwyższe wzrosty odnotowano w: Luksemburgu – 930,26 proc., Irlandii – 649 proc. – i Polsce – 574,06 proc. Wysokie wzrosty nastąpiły też w dwóch pozostałych krajach Europy Środkowej, które znalazły się w tym zestawieniu. W Czechach wyniósł on 428,13 proc., a na Węgrzech 383,36 proc. W Finlandii, Grecji, Francji, Portugalii i Hiszpanii wzrost mieścił się w przedziale 200 do 300 proc.

Przeprowadzona dla całego uwzględnionego okresu jednoczynnikowa analiza korelacji przybiera wyższe wartości w porównaniu do analiz przeprowadzonych dla poszczególnych podokresów. Uzyskano silną istotną statystycznie korelację dodatnią.

Przeprowadzone badanie sprzyja opinii, że w całym badanym okresie większy udział kapitału zagranicznego w krajowym sektorze bankowym wpływał na szybszy wzrost akcji kredytowej. Zależność taką dostrzeżono dla pierwszego analizowanego podokresu i dla całego badanego okresu. Natomiast w pozostałych podokresach zależności tej nie stwierdzono. Kierunek i wielkość zmian wielkości udzielanego kredytu w poszczególnych krajach nie były współzależne od wielkości udziału kapitału zagranicznego w krajowym sektorze bankowym w latach przed kryzysem w czasie jego trwania i po nim.

3.1.2. Zmiany udziału poszczególnych państw w wartości kredytu udzielanego na rynku UE

Dotychczas przeprowadzone porównania dotyczyły kwot udzielonego kredytu w poszczególnych krajach. Przy porównaniu takim trudne do zinterpretowania jest, które kraje z danej grupy przyciągają proporcjonalnie do wielkości swojego rynku więcej kapitału, a które mniej. Żeby sprawdzić, które kraje w kolejnych okresach cieszyły się większym lub mniejszym zainteresowaniem kapitału sektora bankowego, należy porównać zmiany w udziale w całej kwocie kredytu udzielonego w tej grupie krajów. Dzięki temu można dostrzec, które kraje w okresach, gdy wartość kredytu rosła we wszystkich gospodarkach, realnie traciły znaczenie w całej grupie, a w okresach powszechnych spadków wartości kredytu, które kraje realnie zyskiwały znaczenie w stosunku do pozostałych. Porównanie takie pozwala zaobserwować, w kierunku których krajów był przesuwany pomiędzy poszczególnymi państwami kapitał bankowy.

W pierwszym analizowanym kwartale państwami, które miały najwyższy udział w całości udzielonego kredytu, były Niemcy – 23,15 proc., Francja – 16,70 proc., Wielka Brytania – 16,30 proc. – i Włochy – 13,66 proc. Istotny udział miały też Holandia – 6,89 proc. – i Hiszpania – 5,70 proc. We wszystkich wymienionych państwach dominował w sektorze bankowym kapitał krajowy. Pozostałe państwa nie przekraczały poziomu 4 proc., a najmniejszy udział miały Luksemburg – 0,17 proc., Węgry – 0,30 proc. – i Czechy – 0,33 proc. W tych państwach przeważał w sektorze bankowym kapitał zagraniczny. Poniżej jednego procenta udziału miały także Polska – 0,65 proc. i Irlandia 0,88 proc. W Polsce przeważał kapitał zagraniczny, a w Irlandii krajowy.

Tabela 19. Zmiany udziału analizowanej grupy krajów w całości portfela kredytowego w proc.

Kraj i średni udział kapitału zagranicznego	Zmiana udziału w pierwszym okresie	Zmiana udziału w drugim okresie	Zmiana udziału w kwartale upadku LB	Zmiana udziału po roku od upadku LB	Zmiana udziału po 2 latach od upadku LB	Zmiana od upadku LB do końca 2019	Zmiana udziału w całym okresie
Niemcy 10%	-8,58	-21,86	-0,97	-1,39	-3,50	-8,21	-33,79
Włochy 6%	-3,51	-1,49	-1,21	0,99	-2,30	-13,66	-16,93
Holandia 7%	-3,07	-3,65	-0,62	1,88	3,01	-2,80	-8,66
Dania 16%	-4,83	8,80	-0,77	3,87	2,20	-11,53	-7,68
Austria 25%	1,03	-5,70	-0,15	0,76	3,78	0,82	-3,81
Belgia 37%	-6,31	-5,35	1,47	7,64	3,19	13,27	-1,01
Szwecja 3%	-7,66	2,08	-1,02	-2,62	5,59	12,78	7,41
Wielka Brytania 21%	10,08	-6,24	0,66	-10,34	-3,60	5,61	8,29
Finlandia 71%	-1,87	1,22	-0,67	1,74	3,56	14,64	14,64
Grecja 7%	11,25	43,09	2,08	8,98	-1,16	-26,08	15,28
Francja 6%	-2,50	0,67	0,69	4,67	3,45	20,05	17,03
Portugalia 20%	17,37	17,64	-0,12	2,93	0,82	-13,63	19,40
Hiszpania 3%	17,93	46,44	-0,01	2,33	-0,25	-18,65	40,50
Węgry 58%	30,74	79,37	0,31	-0,98	-3,39	-22,15	82,01
Czechy 86%	15,16	53,04	-0,56	1,27	8,39	12,21	98,87
Polska 68%	44,54	49,50	2,00	-4,48	6,10	19,81	153,82
Irlandia 41%	20,99	91,69	4,76	11,59	9,54	27,39	182,04
Luksemburg 94%	33,78	107,08	-1,08	6,69	2,22	38,52	287,95

Legenda	Udział kapitału zagranicznego poniżej 10%	Udział kapitału zagranicznego pomiędzy 10 a 50%	Udział kapitału zagranicznego pomiędzy 50 a 90%	Udział kapitału zagranicznego powyżej 90%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Bank for International Settlements, *Credit to the non-financial sector*, <https://www.bis.org/statistics/totcredit.htm>, dostęp 8 lipca 2020.

Jak prezentuje tabela 19, w ciągu kolejnych 20 lat największy spadek wielkości udziału w całości portfela odnotowało państwo, które miało na początku największy udział – Niemcy. Ich udział zmniejszył się o 33,79 proc. Duży spadek udziału odnotowały także Włochy – 16,93 proc. – oraz Holandia i Dania – odpowiednio o 8,66 proc. i 7,68 proc. Z grupy państw, które na początku miały najwyższy udział, zwiększyły go Francja – o 17,03 proc., Wielka Brytania – o 8,29 proc. – i Hiszpania – o 40,5 proc. W wyniku tych zmian na koniec badanego okresu największy udział w kwocie udzielonego kredytu miała Francja – 19,54 proc., a następnie Wielka Brytania – 17,65 proc. Niemcy zaś spadły na trzecią pozycję z udziałem na poziomie 15,33 proc.

Największy wzrost odnotowało państwo, które miało na początku najmniejszy udział – Luksemburg, gdzie wzrost udziału wyniósł 287,95 proc. Taki wzrost sprawił, że na koniec badanego okresu udział Luksemburga wynosił 0,65 proc., był wyższy niż udział Węgier, który wzrósł o 82,01 proc. i wynosił 0,54 proc., oraz porównywalny z udziałem Czech, który wzrósł o 98,87 proc. i wyniósł 0,66 proc. Oprócz Luksemburga wysoki wzrost udziału odnotowały także Irlandia – o 182,04 proc. – i Polska – o 153,82 proc. Te wzrosty sprawiły, że na koniec okresu udział Polski wynosił 1,65 proc. i był wyższy niż udział nie tylko trzech wcześniej wymienionych państw, ale także Grecji – 1,35 proc., Finlandii – 1,45 proc. – i Portugalii – 1,53 proc., a Irlandii wyniósł 2,49 proc. i był dodatkowo wyższy od udziałów Danii – 1,98 proc. – i Austrii – 2,18 proc.

Państwem, którego udział w całym portfelu kredytowym analizowanej grupy konsekwentnie malał we wszystkich wyróżnionych okresach, są Niemcy, co może sugerować, że w odniesieniu do tej gospodarki działały czynniki niezależne od krótkotrwałych zmian wynikających z kryzysów lub okresów dobrej koniunktury. W pierwszym wyróżnionym okresie ich udział zmniejszył się o 8,58 proc., w drugim o 21,86 proc., a w trzecim o 8,21 proc. Na drugim biegunie znalazła się Irlandia, której udział rósł we wszystkich wyróżnionych okresach. W pierwszym o 20,99 proc., w drugim o 91,69 proc., a w trzecim o 27,39 proc. W obydwu krajach przeważał kapitał krajowy, ale w Niemczech wyraźnie on dominuje nad zagranicznym, który posiada tylko 10 proc. aktywów sektora, a w Irlandii obydwa rodzaje kapitału prawie się równoważą – kapitał zagraniczny posiada 41 proc. aktywów sektora.

W każdym z wyróżnionych podokresów krajami, które w największym stopniu traciły udział w całości udzielonego kredytu, były państwa o dominacji lub przewadze kapitału krajowego. Udział zyskiwały natomiast zarówno kraje, które miały dominację i przewagę kapitału zagranicznego, jak i jeden kraj o niewielkiej przewadze kapitału krajowego – Irlandia.

3.2. Zróżnicowanie strategii realizowanej przez zarządzających bankami krajowymi i zagranicznymi

Odwołując się do zaprezentowanych w rozdziale pierwszym dotychczasowych badań dotyczących wpływu banków zagranicznych na rynki krajów goszczących, można stwierdzić, że wpływ ten jest rozpatrywany poprzez porównywanie wydajności banków krajowych i zagranicznych, zdolności do generowania zysku oraz poziomu podejmowanego ryzyka. Aby móc porównać wyniki osiągnięte w tym zakresie przez banki o różnej wielkości, operujące na zróżnicowanych rynkach i raportujących w różnych walutach, należy posłużyć się analizą wskaźnikową²⁵⁸, która przedstawia wzajemne relacje określonych wielkości finansowych ujętych w bilansach banków, eliminując bariery uniemożliwiające porównanie, wynikające ze skali działania banków i różnorodności walut na europejskich rynkach. Porównanie wskaźników uzyskanych przez banki w różnych krajach Unii Europejskiej w latach 2003–2013 ma na celu sprawdzenie, czy banki krajowe i zagraniczne na tym obszarze osiągają różniące się istotnie statystycznie wyniki, odzwierciedlające prowadzoną przez zarządzających nimi politykę w zakresie bezpieczeństwa banku, jego efektywności, a także zyskowności dla akcjonariuszy.

3.2.1. Opis bazy danych będącej podstawą do porównania wskaźników osiągniętych przez wybrane banki UE

W celu przeprowadzenia tego porównania została stworzona baza danych integrująca informacje o 40 bankach z krajów UE. Obejmuje ona dane na temat: kraju pochodzenia dominującego w banku kapitału oraz o osiągniętych przez banki rocznych wskaźnikach:

- wypłacalności: współczynnik wypłacalności (CAR – ang. *Capital Adequacy Ratio*),
- efektywności:
 - wskaźnik rentowności funduszy/kapitałów własnych (ROE – ang. *Return on Equity*),
 - marża odsetkowa (NIM – ang. *Net Interest Margin*)
 - wskaźnik efektywności kosztowej – (C/I – ang. *Cost/Income Ratio*)
- jakości aktywów: wskaźnik jakości należności (NPL – ang. *Non-Performing Loan*)
- dochodowości: stopa wypłaty dywidendy (DPR – ang. *Dividend Payout Ratio*).

²⁵⁸ Zaleska, M., 2007, *Ocena sytuacji ekonomiczno-finansowej banku*, w *Współczesna bankowość*, red. Zaleska M., Warszawa, Centrum Doradztwa i Informacji „Difin”, s. 602.

Tabela 20. Banki uwzględnione w bazie będącej podstawą przeprowadzonego badania w oparciu o analizę wskaźnikową

Lp.	Bank	Kraj funkcjonowania	Pochodzenie kapitału
1	UniCredit Bank Austria AG-Bank Austria	Austria	Niemcy/od 2005 Włochy
2	Raiffeisen Bank International AG	Austria	Krajowy
3	Erste Group Bank AG	Austria	Krajowy
4	KBC Bank NV	Belgia	Krajowy
5	Belfius Banque SA/NV	Belgia	Krajowy
6	UniCredit Bulbank AD	Bułgaria	Włochy
7	Ceska Sporitelna a.s.	Czechy	Austria
8	Ceskoslovenska Obchodni Banka A.S. – CSOB	Czechy	Belgia
9	Unicredit Bank Czech Republic and Slovakia AS	Czechy	Włochy
10	Komerčni Banka	Czechy	Francja
11	Danske Bank A/S	Dania	Krajowy
12	Nordea Kredit Realkreditatieselskab	Dania	Szwecja
13	Nordea Bank Danmark Group-Nordea Bank Danmark A/S	Dania	Szwecja
14	SEB Pank	Estonia	Szwecja
15	Nordea Bank Finland Plc	Finlandia	Szwecja
16	Piraeus Bank SA	Grecja	Krajowy
17	National Bank of Greece SA	Grecja	Krajowy
18	Eurobank Ergasias SA	Grecja	Krajowy
19	Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA	Hiszpania	Krajowy
20	Allied Irish Banks plc	Irlandia	Krajowy
21	Deutsche Bank AG	Niemcy	Krajowy
22	Commerzbank AG	Niemcy	Krajowy
23	Powszechna Kasa Oszczędności Bank Polski SA	Polska	Krajowy
24	Bank Zachodni WBK S.A.	Polska	Irlandia/od 2011 Hiszpania
25	Bank Polska Kasa Opieki SA	Polska	Włochy
26	Banco Espirito Santo SA	Portugalia	Krajowy
27	Banco BPI SA	Portugalia	Krajowy/od 2006 Hiszpania
28	Slovenska sporitel'na as-Slovak Savings Bank	Słowacja	Austria
29	NLB dd-Nova Ljubljanska Banka d.d.	Słowenia	Krajowy
30	Skandinaviska Enskilda Banken AB	Szwecja	Krajowy
31	Svenska Handelsbanken	Szwecja	Krajowy
32	Swedbank AB	Szwecja	Krajowy
33	OTP Bank Plc	Węgry	Krajowy
34	MKB Bank Zrt	Węgry	Niemcy
35	Barclays Bank Plc	Wielka Brytania	Krajowy
36	HSBC Bank plc	Wielka Brytania	Krajowy
37	Royal Bank of Scotland Plc (The)	Wielka Brytania	Krajowy
38	Intesa SanPaolo	Włochy	Krajowy
39	UniCredit SpA	Włochy	Krajowy
40	Banca Monte dei Paschi di Siena SpA	Włochy	Krajowy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Claessens, S., van Horen, N., 2015, *The Impact of the Global Financial Crisis on Banking Globalization*, IMF Economic Review, vol. 63, nr 4.

Informacje o wskaźnikach za lata 2003–2010 zostały zebrane z raportów rocznych banków opublikowanych na stronach internetowych, a za lata 2011–2013 z bazy Orbis²⁵⁹. Informacje o pochodzeniu kapitału poszczególnych banków pochodzą z bazy stworzonej przez Stijna Claessensa i Neeltje van Horen²⁶⁰. Baza ta zawiera dane dotyczące własności banków za lata 1995–2013 wszystkich banków komercyjnych, kas oszczędnościowych, holdingów bankowych i banków spółdzielczych ze 137 krajów, które dostępne były w bazie Bankscope. Jej autorzy uwzględnili w sumie 5324 banki i, jak zapewniali, obejmuje ona prawie wszystkie banki z uwzględnionych krajów²⁶¹.

Dla 40 banków z bazy Stijna Claessensa i Neeltje van Horen zebrano informacje o wymienionych wcześniej wskaźnikach rocznych za lata 2003–2013, tworząc własną bazę danych potrzebną do porównania banków krajowych i zagranicznych funkcjonujących na rynku Unii Europejskiej w okresie globalnego kryzysu finansowego. Dobór banków do tego zbioru nie był losowy. Wybrano największe banki w poszczególnych krajach UE, ale dobór był ograniczony dostępnością danych pozyskanych z raportów rocznych opublikowanych na stronach internetowych samych banków. Dlatego też w bazie nie znalazły się banki, które w momencie pisania pracy nie istniały, a banki, które je przejęły, nie umieściły ich raportów rocznych na swoich stronach. Starano się jednak zachować stosunek banków krajowych i zagranicznych z bazy Stijna Claessensa i Neeltje van Horen. Pełne zestawienie uwzględnionych w bazie banków wraz z informacją o pochodzeniu ich kapitału znajduje się w tabeli 20. Natomiast informacje o wielkości wszystkich uwzględnionych w badaniu wskaźników w poszczególnych latach i bankach znajdują się w Załącznikach w tabelach od D6 do D12.

Zróznicowanie wyników osiągniętych przez banki w grupie banków krajowych w stosunku do banków grupie banków zagranicznych badano przy wykorzystaniu testu nieparametrycznego, rangowego U Manna-Whitneya. Wynikało to ze stwierdzenia, że nie byłoby spełnione założenie o zgodności z rozkładem normalnym zmiennych zależnych.

3.2.2. Różnice w bezpieczeństwie finansowym banku w oparciu o wskaźnik wypłacalności

Wykorzystując dane dotyczące osiągniętych przez banki europejskie poziomów wskaźnika wypłacalności, zweryfikowana została hipoteza o akceptowaniu przez zarządzających bankami zagranicznymi innego poziomu bezpieczeństwa finansowego banku niż przez zarządzających bankami krajowymi. Poziom bezpieczeństwa kapitałowego banków zagranicznych jest rozpatrywany w powiązaniu z bezpieczeństwem kapitałowym spółki matki znajdującej się w innym kraju, na co zwracali uwagę m.in. Deniz

²⁵⁹ Orbis, <https://orbis.bvdinfo.com>, dostęp: luty–kwiecień 2021.

²⁶⁰ Claessens, S., van Horen, N., 2015, *The Impact of the Global Financial Crisis on Banking Globalization*, IMF Economic Review, vol. 63, nr 4.

²⁶¹ Claessens, S., van Horen, N., 2014, *Foreign...*

Anginer, Eugenio Cerutti i María Soledad Martínez Pería²⁶². Także Naima Lassoued, Houda Sassib i Mouna Ben Rejeb Attia badali różnice w poziomie podejmowanego ryzyka przez banki zagraniczne i krajowe, dowodząc, że krajowe banki państwowe akceptują wyższy poziom ryzyka niż banki zagraniczne²⁶³.

Wskaźnik wypłacalności obrazuje zdolność banku do terminowej realizacji zobowiązań. Jego minimalna wartość jest określana przez nadzór bankowy i zgodnie z CRD IV powinien on wynosić przynajmniej 8 proc. Z drugiej strony banki mogą nie być zainteresowane utrzymywaniem go na zbyt wysokim poziomie, ponieważ jego wzrost przekłada się na spadek rentowności banku²⁶⁴. Można się więc spodziewać, że w większości banków będzie on miał zbliżoną wartość i test na istotne statystycznie zróżnicowanie średnich w grupie banków krajowych i zagranicznych nie wykaże takiego zróżnicowania. Test jednak warto przeprowadzić, ponieważ w czasie kryzysu z 2008 r. zaobserwowano istotne różnice w wartości tego wskaźnika między bankami francuskimi a azjatyckimi. W 2007 r. wartość tego wskaźnika wynosiła w: Credit Agricole 8,6 proc., Societe Generale 8,9 proc., BNP Paribas 10 proc., a w Bank of China 13,3 proc., Industrial and Commercial Bank of China – ICBC 13,1 proc., China Construction Bank 12,6 proc., Bank of Tokyo Mitsubishi 12,8 proc., Mizuho Bank 12,5 proc.²⁶⁵

W celu weryfikacji postawiono następujące hipotezy:

H₀: Wartość CAR banków krajowych i zagranicznych nie różni się istotnie statystycznie.

H₁: Wartość CAR banków krajowych i zagranicznych różni się istotnie statystycznie.

Analiza we wszystkich analizowanych latach i grupach nie pozwala odrzucić hipotezy zerowej o braku różnic pomiędzy bankami krajowymi i zagranicznymi w wielkości osiąganego wskaźnika wypłacalności w całym analizowanym okresie. Własność kapitału bankowego nie jest zmienną różnicującą w sposób istotny statystycznie politykę w obszarze bezpieczeństwa finansowego prowadzoną przez zarządy banków. Średnie wartości wskaźnika wypłacalności osiągnięte przez obie grupy banków w poszczególnych latach, odchylenie standardowe, wartość statystyki U Manna-Whitneya oraz *p-value* zostały przedstawione w tabeli 21.

²⁶² Anginer, D., Cerutti, E., Martínez Pería, M. S., 2017, *Foreign bank subsidiaries' default risk during the global crisis: What factors help insulate affiliates from their parents?*, Journal of Financial Intermediation, nr 29, s. 19–31, dostęp 8 stycznia 2018.

²⁶³ Lassoued, N., Sassib, H., Ben Rejeb Attia, M., 2016, *The impact of state and foreign ownership on banking risk: Evidence from the MENA countries*, Research in International Business and Finance, nr 36, s. 167–178, dostęp 14 czerwca 2018.

²⁶⁴ Zaleska, M., 2007, *Ocena...* s. 604.

²⁶⁵ Szunke, A., 2014, *Wybrane miary niestabilności sektora bankowego*, Studia Ekonomiczne, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, s. 54.

Tabela 21. Wyniki testu U Manna-Whitneya dla CAR banków krajowych i zagranicznych w latach 2003–2013

Rok	Rodzaj banku	Średnia	Odchylenie standardowe	Wartość statystyki U M-W	<i>p-value</i>
2003	krajowy	11,26	1,80	84,00	0,167
	zagraniczny	15,71	8,18		
2004	krajowy	11,51	1,90	118,00	0,392
	zagraniczny	13,48	4,75		
2005	krajowy	11,21	1,60	151,50	0,613
	zagraniczny	12,68	4,02		
2006	krajowy	11,44	3,17	148,50	0,678
	zagraniczny	11,58	2,90		
2007	krajowy	11,33	2,93	177,00	0,780
	zagraniczny	10,84	1,45		
2008	krajowy	13,17	8,04	125,00	0,083
	zagraniczny	10,89	2,06		
2009	krajowy	15,30	9,46	176,50	0,769
	zagraniczny	13,63	3,06		
2010	krajowy	14,52	5,12	160,50	0,459
	zagraniczny	14,80	3,23		
2011	krajowy	13,56	4,81	158,00	0,418
	zagraniczny	14,56	4,69		
2012	krajowy	14,82	3,52	150,00	0,301
	zagraniczny	16,02	3,62		
2013	krajowy	15,20	3,37	121,00	0,065
	zagraniczny	18,14	6,00		

Źródło: Opracowanie własne

3.2.3. Różnice w ryzyku podejmowanym przez banki w oparciu o wskaźnik jakości należności

W przytoczonych w Rozdziale 1 badaniach nad wpływem banków zagranicznych na rynek kraju goszczącego pojawiły się analizy dotyczące wpływu banków zagranicznych na jakość portfela kredytowego całego sektora. Między innymi Michał Brzoza-Brzezina, Marcin Kolasa i Krzysztof Makarski z NBP²⁶⁶ zwrócili uwagę, że zagraniczne banki transmitują głównie szoki wynikające z pogorszenia jakości kapitału, Chien-Chiang Lee i Meng-Fen Hsieh²⁶⁷ wskazywali, że wejście banków zagranicznych wywołuje wyższy stopień liberalizacji kontroli kredytowej, Enrica Detragiache, Poonam Gupta

²⁶⁶ Brzoza-Brzezina, M., Kolasa, M., Makarski, K., 2018, *Crisis...*

²⁶⁷ Lee, Ch., Hsieh, M., 2014, *Bank...*

i Thierry Tressel²⁶⁸ zwracali uwagę, że banki zagraniczne wybierają do kredytowania klientów w lepszej sytuacji kredytowej, jednocześnie pozostawiając krajowym tych w gorszej sytuacji. A Stijn Claessens i Neeltje van Horen²⁶⁹ dokumentują negatywny wpływ banków zagranicznych na rynek kredytowy w krajach o niskich dochodach. Aby zweryfikować tezę o zróżnicowaniu prowadzonej przez banki krajowe i zagraniczne polityki przyznawania kredytów, analizie poddany zostanie wskaźnik jakości należności (NPL).

Jest to wskaźnik informujący, jaka część wszystkich należności banku jest zagrożona. Do kategorii należności zagrożonych zalicza się należności poniżej standardu, wątpliwe i stracone. Wysoki poziom NPL może informować o liberalnej polityce przyznawania kredytów prowadzonej przez bank lub o pogorszeniu się sytuacji gospodarczej w danym kraju, przez co kredytobiorcy tracą zdolność do regulowania swoich zobowiązań.

Tabela 22. Wyniki testu U Manna-Whitneya dla NPL banków krajowych i zagranicznych w latach 2003–2013

Rok	Rodzaj banku	Średnia	Odchylenie standardowe	Wartość statystyki U M-W	<i>p-value</i>
2003	krajowy	3,28	3,13	69,00	0,706
	zagraniczny	3,62	4,30		
2004	krajowy	2,39	2,04	103,50	0,966
	zagraniczny	4,37	6,18		
2005	krajowy	2,06	1,56	134,50	0,763
	zagraniczny	3,26	4,36		
2006	krajowy	1,83	1,42	119,00	0,520
	zagraniczny	2,80	2,62		
2007	krajowy	1,58	1,10	114,50	0,540
	zagraniczny	2,45	2,47		
2008	krajowy	2,17	1,28	126,00	0,573
	zagraniczny	2,48	1,76		
2009	krajowy	3,73	2,19	126,50	0,736
	zagraniczny	3,94	2,65		
2010	krajowy	4,75	3,55	142,00	0,999
	zagraniczny	5,06	4,14		
2011	krajowy	9,61	8,30	136,00	0,154
	zagraniczny	6,18	6,03		
2012	krajowy	11,48	11,19	129,00	0,105
	zagraniczny	6,00	6,27		
2013	krajowy	12,98	11,84	126,00	0,088
	zagraniczny	6,54	6,22		

Źródło: Opracowanie własne

²⁶⁸ Detragiache, E., Gupta, P., Tressel, T., 2006, *Foreign...*

²⁶⁹ Claessens, S., van Horen, N., 2014, *Foreign...*

W celu weryfikacji postawiono następujące hipotezy:

H_0 : Wartość NPL banków krajowych i zagranicznych nie różni się istotnie statystycznie.

H_1 : Wartość NPL banków krajowych i zagranicznych różni się istotnie statystycznie.

Obserwacja we wszystkich analizowanych latach nie pozwala odrzucić hipotezy zerowej o braku różnic pomiędzy bankami krajowymi i zagranicznymi w wielkości osiąganego wskaźnika jakości należności w całym analizowanym okresie. Własność kapitału bankowego nie jest zatem zmienną różnicującą politykę kredytową banków w sposób istotny statystycznie.

3.2.4. Różnice w efektywności banków w oparciu o wskaźniki rentowności kapitałów własnych, marży odsetkowej i efektywności kosztowej

Często podkreślaną konsekwencją wejścia banków zagranicznych na rynek kraju goszczącego jest zmiana efektywności całego sektora. Na przykład Stijn Claessens i in.²⁷⁰ zwrócili uwagę, że wejście banków zagranicznych może spowodować w bankach krajowych niższą dochodowość, obniżenie przychodów pozaodsetkowych i wzrost kosztów ogólnych. Z kolei Ji Wu, Minghua Chen, Bang Nam Jeon, Rui Wang²⁷¹ dowodzili, że funkcjonowanie banków zagranicznych na danym rynku wymusza na bankach krajowych poprawę efektywności.

Hipoteza o braku różnic w efektywności między bankami krajowymi i zagranicznymi zostanie zweryfikowana poprzez porównanie wartości trzech wskaźników osiąganym w obu grupach banków. Są to wskaźnik rentowności kapitałów własnych – ROE, marża odsetkowa – NIM – i wskaźnik efektywności kosztowej C/I. Pozwalają one sprawdzić, czy istnieją istotne różnice w potencjale banków do lepszego wykorzystania kapitału finansowego, wizerunkowego i ludzkiego.

Porównanie wskaźnika rentowności kapitałów własnych

ROE ocenia, jak zarządzający bankiem potrafią wykorzystać powierzony im majątek przedsiębiorstwa do generowania zysku. Wartość wskaźnika to procentowe przedstawienie wartości osiągniętego zysku do średniej wartości kapitału własnego. Może on przybrać wartość ujemną i oznacza to, że bank w danym roku poniósł stratę. Z kolei bardzo wysoki poziom ROE może wskazywać na wysoki poziom dźwigi finansowej²⁷² lub o uzyskaniu przez bank przychodu niewynikającego z jego działalności, a z konieczności wsparcia go w trudnej sytuacji finansowej przez instytucje państwowe odpowiedzialne za stabilność krajowego sektora bankowego.

²⁷⁰ Claessens, S., Demirgüç-Kunt, A., Huizinga, H., 2001, *How...*

²⁷¹ Wu, J., Chen, M., Jeon, B., N., Wang, R., 2017, *Does foreign...*

²⁷² Dietrich, A., Wanzenried, G., 2011, *Determinants of bank profitability before and during the crisis: Evidence from Switzerland*, Journal of International Financial Markets, Institutions & Money, Vol. 21, nr 3, s. 311.

W celu weryfikacji postawiono następujące hipotezy:

H_0 : Wartość ROE banków krajowych i zagranicznych nie różni się istotnie statystycznie.

H_1 : Wartość ROE banków krajowych i zagranicznych różni się istotnie statystycznie.

Tabela 23. Wyniki testu U Manna-Whitneya dla ROE banków krajowych i zagranicznych w latach 2003–2013

Rok	Rodzaj banku	Średnia	Odchylenie standardowe	Wartość statystyki U M-W	<i>p-value</i>
2003	krajowy	13,35	9,59	126,00	0,723
	zagraniczny	15,22	5,76		
2004	krajowy	17,14	6,81	168,50	0,860
	zagraniczny	16,36	4,34		
2005	krajowy	19,54	5,95	160,50	0,551
	zagraniczny	17,51	4,10		
2006	krajowy	20,80	5,78	172,50	0,953
	zagraniczny	19,56	5,03		
2007	krajowy	20,07	4,35	177,50	0,791
	zagraniczny	19,70	6,37		
2008	krajowy	4,71	17,71	105,00	0,032
	zagraniczny	15,98	7,31		
2009	krajowy	3,29	11,46	107,50	0,038
	zagraniczny	9,87	8,99		
2010	krajowy	-2,64	48,46	113,00	0,076
	zagraniczny	9,71	11,51		
2011	krajowy	-15,02	149,35	109,50	0,043
	zagraniczny	-0,87	40,95		
2012	krajowy	10,05	42,89	103,00	0,027
	zagraniczny	7,20	25,20		
2013	krajowy	-2,09	33,94	108,00	0,027
	zagraniczny	3,79	24,51		

Źródło: Opracowanie własne

Analiza nie pozwala odrzucić hipotezy zerowej o braku różnic pomiędzy bankami krajowymi i zagranicznymi w wielkości osiąganego ROE w latach 2003–2007. Od 2008 r. wyniki testów okazały się istotne statystycznie, należy więc odrzucić hipotezę zerową o braku różnic i przyjąć hipotezę alternatywną o istnieniu różnic w wysokości osiąganego

przez banki krajowe i zagraniczne wartości ROE w latach 2008–2013. Średnie wartości ROE osiągnięte przez obie grupy banków w poszczególnych latach, odchylenie standardowe, wartość statystyki U Manna-Whitneya oraz *p-value* zostały przedstawione w tabeli 23.

Porównanie marży odsetkowej

Marża odsetkowa to stosunek wyniku odsetkowego banku, czyli różnicy pomiędzy przychodami odsetkowymi i kosztami odsetkowymi do sumy aktywów banku. Nie ma określonego optymalnego poziomu tego wskaźnika. Jego zbyt wysoka wartość może oznaczać niski poziom rozwoju rynku bankowego, niską konkurencyjność, a z perspektywy klientów nie jest korzystne, ponieważ oznacza dużą różnicę pomiędzy oprocentowaniem depozytów a kredytów. Te pierwsze są nisko oprocentowane, te drugie wysoko. Z drugiej strony zbyt niski poziom tego wskaźnika oznacza małą zdolność banków do generowania zysku z działalności odsetkowej i może je skłaniać do podejmowania nadmiernego ryzyka²⁷³.

W celu weryfikacji postawiono następujące hipotezy:

H_0 : Wartość NIM banków krajowych i zagranicznych nie różni się istotnie statystycznie.

H_1 : Wartość NIM banków krajowych i zagranicznych różni się istotnie statystycznie.

Analiza dała wynik istotny statystycznie tylko w dwóch latach po roku upadku LB. W 2009 i 2010 r. należy odrzucić hipotezę zerową i przyjąć hipotezę, że poziom marży odsetkowej różni się w grupie banków krajowych i zagranicznych w sposób istotny statystycznie. W pozostałych latach badanego okresu nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy zerowej o braku różnic w poziomie marży odsetkowej w bankach krajowych i zagranicznych. Średnie wartości NIM osiągnięte przez obie grupy banków w poszczególnych latach, odchylenie standardowe, wartość statystyki U Manna-Whitneya oraz *p-value* zostały przedstawione w tabeli 24.

Średnia wartość NIM w obydwu grupach banków najwyższe wartości uzyskała w 2007 r., a najniższe w 2013. Po kryzysie można zaobserwować stałe obniżanie marży odsetkowej. We wszystkich latach była ona wyższa w bankach zagranicznych, ale tylko w czasie globalnego kryzysu finansowego i tuż po nim była to różnica istotna statystycznie. Poziom odchylenia standardowego przez cały badany okres pozostawał w obu grupach na niskim poziomie, co wskazuje na małe zróżnicowane marży odsetkowej między bankami.

²⁷³ Kil, K., Ślusarczyk, R., 2016, *Determinanty marży odsetkowej banków w Polsce w okresie pokryzysowym*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 451, s. 166, dostęp 8 maja 2021.

Tabela 24. Wyniki testu U Manna-Whitneya dla NIM banków krajowych i zagranicznych w latach 2003–2013

Rok	Rodzaj banku	Średnia	Odchylenie standardowe	Wartość statystyki U M-W	p-value
2003	krajowy	2,66	1,05	31,50	0,217
	zagraniczny	3,26	1,21		
2004	krajowy	2,53	1,17	38,00	0,065
	zagraniczny	3,32	0,87		
2005	krajowy	2,51	1,10	44,50	0,180
	zagraniczny	3,23	1,08		
2006	krajowy	2,51	1,10	46,00	0,299
	zagraniczny	3,03	1,09		
2007	krajowy	2,92	1,39	69,00	0,361
	zagraniczny	3,71	1,94		
2008	krajowy	2,84	1,36	52,00	0,080
	zagraniczny	3,35	0,95		
2009	krajowy	2,57	1,21	42,00	0,048
	zagraniczny	3,30	1,10		
2010	krajowy	2,48	1,28	42,00	0,033
	zagraniczny	3,44	1,18		
2011	krajowy	2,19	1,43	111,50	0,120
	zagraniczny	2,77	1,34		
2012	krajowy	1,99	1,47	99,00	0,053
	zagraniczny	2,67	1,27		
2013	krajowy	1,91	1,39	105,00	0,079
	zagraniczny	2,50	1,22		

Źródło: Opracowanie własne

Porównanie wskaźnika efektywności kosztowej

Wskaźnik efektywności kosztowej służy do przedstawienia i porównania poziomu kosztów, jakie banki muszą ponieść do wygenerowania zysku. Wartość wskaźnika to iloraz sumy kosztów działania i amortyzacji oraz sumy działalności bankowej i salda pozostałych przychodów i kosztów operacyjnych. Jego niski poziom jest odczytywany jako rezultat dobrego zarządzania bankiem. Wysoki poziom może oznaczać małą przychodowość aktywów i/lub zbyt wysoki poziom kosztów. Informuje o małej rentowności banku i niewłaściwym zarządzaniu. Po przekroczeniu poziomu 80 proc. staje się ostrzeżeniem o podwyższonym ryzyku banku, nawet jeżeli nie wskazują na to jeszcze inne wskaźniki²⁷⁴.

²⁷⁴ Żółtkowski, W., 2017, *Ryzyko finansowe: Jak oceniać zagrożenia w banku spółdzielczym?*, Nowoczesny Bank Spółdzielczy, nr 2017/3, s. 8–10, dostęp 8 maja 2021.

W celu weryfikacji postawiono następujące hipotezy:

H_0 : Wartość C/I banków krajowych i zagranicznych nie różni się istotnie statystycznie.

H_1 : Wartość C/I banków krajowych i zagranicznych różni się istotnie statystycznie.

Średnie wartości C/I osiągnięte przez obie grupy banków w poszczególnych latach, odchylenie standardowe, wartość statystyki U Manna-Whitneya oraz *p-value* zostały przedstawione w tabeli 25. W latach przed kryzysem nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy zerowej o braku różnic pomiędzy grupą banków krajowych i zagranicznych. Od początku kryzysu są podstawy do przyjęcia założenia o różnicy pomiędzy bankami krajowymi i zagranicznymi.

Tabela 25. Wyniki testu U Manna-Whitneya dla C/I banków krajowych i zagranicznych w latach 2003–2013

Rok	Rodzaj banku	Średnia	Odchylenie standardowe	Wartość statystyki U M-W	<i>p-value</i>
2003	krajowy	60,50	9,10	115,50	0,606
	zagraniczny	56,56	13,92		
2004	krajowy	59,30	8,96	121,50	0,121
	zagraniczny	53,42	11,57		
2005	krajowy	56,92	8,21	130,50	0,198
	zagraniczny	51,46	11,27		
2006	krajowy	54,02	6,52	118,50	0,138
	zagraniczny	48,96	10,58		
2007	krajowy	53,94	5,97	124,50	0,112
	zagraniczny	48,29	10,68		
2008	krajowy	71,12	38,08	75,50	0,004
	zagraniczny	46,83	11,23		
2009	krajowy	59,33	15,59	79,00	0,011
	zagraniczny	47,44	12,68		
2010	krajowy	57,28	9,50	80,00	0,012
	zagraniczny	47,54	10,95		
2011	krajowy	62,83	15,30	90,00	0,013
	zagraniczny	49,94	15,78		
2012	krajowy	71,94	34,23	67,00	0,002
	zagraniczny	48,58	17,63		
2013	krajowy	88,75	104,93	78,00	0,005
	zagraniczny	51,63	19,90		

Źródło: Opracowanie własne

Przeprowadzona analiza pozwala stwierdzić, że wraz z globalnym kryzysem finansowym nastąpiło trwałe i istotne zróżnicowanie wskaźnika efektywności kosztowej banków krajowych i zagranicznych. W bankach krajowych wyraźnie pogorszył się

stosunek kosztów do przychodów. Już w pierwszym roku kryzysu C/I wzrósł o 32 proc., a po kolejnych pięciu latach jego poziom był wyższy od tego sprzed kryzysu o 65 proc. Banki zagraniczne natomiast utrzymywały poziom kosztów w relacji do przychodów na zbliżonym poziomie przez cały analizowany okres kryzysu i po nim.

3.2.5. Różnice w polityce dywidendowej w oparciu o stopę wypłaty dywidendy

W literaturze przytoczonej w rozdziale pierwszym wielokrotnie badaniu poddawane było zjawisko transmisji przez banki zagraniczne kryzysu poprzez przepływy kapitału z jednego kraju do drugiego²⁷⁵. Jednym z mechanizmów transferu kapitału jest wypłata dywidendy ze spółki córki do spółki macierzystej. Wyrazem obaw przed tą formą wsparcia banku zagranicznego przez bank krajowy w czasie kryzysu, a tym samym transmisji tego kryzysu do kraju, są rekomendacje instytucji nadzorczych co do skali wypłaty dywidendy. W swoich rekomendacji Komisja Nadzoru Finansowego ograniczała wielkość wypłaty dywidendy z działalności bankowej nie tylko do poziomów kapitałów zapewniających zachowanie minimalnego współczynnika wypłacalności, ale także w relacji do całego wypracowanego zysku tak, żeby część tego zysku była przeznaczana na rozwój banku²⁷⁶, a pośrednio także całego polskiego sektora bankowego.

Do weryfikacji hipotezy, że zarządzający i właściciele banków zagranicznych prowadzą taką samą politykę dywidendową jak banków krajowych posłuży wartość stopy wypłaty dywidendy (DPR) osiągnięta przez poszczególne banki z analizowanej grupy. DPR jest to wyrażony w procentach iloraz dywidendy na 1 akcję i zysku netto za ostatni rok obrotowy na 1 akcję. Prezentuje więc on, jaka część zysku netto została wypłacona w formie dywidendy. Wskaźnik ten może przyjmować wartości powyżej 100 proc. i ujemne. Spowodowane to jest tym, że dywidenda może być wypłacana nie tylko z zysku osiągniętego w danym roku przez spółkę, ale także z zysku osiągniętego w latach ubiegłych oraz z kapitałów zapasowego i rezerwowych. Może się więc zdarzyć, że wypłacona dywidenda będzie wyższa niż zysk osiągnięty w danym roku – wartość wskaźnika powyżej 100 proc., lub dywidenda zostanie wypłacona pomimo straty poniesionej w danym roku – ujemna wartość wskaźnika²⁷⁷.

W celu weryfikacji postawiono następujące hipotezy:

H_0 : Wartość DPR banków krajowych i zagranicznych nie różni się istotnie statystycznie.

H_1 : Wartość DPR banków krajowych i zagranicznych różni się istotnie statystycznie.

²⁷⁵ M.in.: Peek, J., Rosengren, E., S., 1997, *The...*, Peek, J., Rosengren, E., S., 2000, *Collateral...*, Cetorelli, N., Goldberg, L., S., 2012, *Liquidity...*, Ahrend, R., Goujard, A., 2013, *Foreign...*

²⁷⁶ Koleśnik, J., 2015, *Skuteczność ograniczenia wypłaty dywidendy banków jako instrumentu polityki nadzorczej w Polsce*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, vol. 49, nr 4, s.247-255, dostęp 9 maja 2021.

²⁷⁷ Kowerski, M., 2014, *Uwagi dotyczące sposobu liczenia stopy wypłaty dywidendy*, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, nr 371, s. 188–202, dostęp 9 maja 2021.

Analiza nie pozwala odrzucić hipotezy zerowej o braku różnic pomiędzy bankami krajowymi i zagranicznymi w wielkości stopy wypłaty dywidendy w całym analizowanym okresie. Średnie wartości DPR w obu grupach banków w poszczególnych latach, odchylenie standardowe, wartość statystyki U Manna-Whitneya oraz *p-value* zostały przedstawione w tabeli 26. Do roku upadku LB średnia stopa wypłaty dywidendy w obu grupach banków mieściła się w przedziale 30–45 proc. W okresie kryzysu wartość średniej spadła o około połowę. Następnie zaczęła wzrastać do poprzednich poziomów, ale szybciej w bankach zagranicznych niż w krajowych. Do roku 2009 średnia dla banków krajowych była wyższa niż dla zagranicznych. Od 2010 średnia banków zagranicznych była wyższa, ale w całym okresie różnice między grupami nie były istotne statystycznie. Własność kapitału bankowego nie jest zmienną różnicującą politykę dywidendową zarządów banków w sposób istotny statystycznie.

Tabela 26. Wyniki testu U Manna-Whitneya dla DPR banków krajowych i zagranicznych w latach 2003–2013

Rok	Rodzaj banku	Średnia	Odchylenie standardowe	Wartość statystyki U M-W	<i>p-value</i>
2003	krajowy	40,99	19,66	65,00	0,671
	zagraniczny	35,40	38,29		
2004	krajowy	39,55	15,98	70,00	0,332
	zagraniczny	32,07	26,64		
2005	krajowy	42,00	14,64	87,00	0,711
	zagraniczny	43,60	42,68		
2006	krajowy	45,75	32,37	98,00	0,701
	zagraniczny	35,73	30,35		
2007	krajowy	40,29	14,91	90,00	0,265
	zagraniczny	31,17	27,47		
2008	krajowy	21,03	47,36	111,00	0,891
	zagraniczny	13,76	19,62		
2009	krajowy	24,61	43,84	89,00	0,557
	zagraniczny	22,76	22,91		
2010	krajowy	21,09	21,25	98,50	0,850
	zagraniczny	27,95	34,31		
2011	krajowy	14,40	19,07	93,50	0,177
	zagraniczny	30,24	32,30		
2012	krajowy	4,29	78,61	88,00	0,299
	zagraniczny	28,77	29,13		
2013	krajowy	31,72	42,35	101,00	0,357
	zagraniczny	44,91	40,81		

Źródło: Opracowanie własne

Przeprowadzone badanie pozwoliło stwierdzić zróżnicowanie europejskich banków krajowych i zagranicznych w obszarze efektywności w okresie globalnego kryzysu i w latach po nim. W badanej grupie banków efektywność banków zagranicznych okazała się wyższa niż banków krajowych w latach 2008–2013.

Nie stwierdzono natomiast w całym analizowanym okresie istotnych statystycznie różnic pomiędzy badanymi bankami krajowymi i zagranicznymi w zakresie wielkości utrzymywanych kapitałów będących buforem bezpieczeństwa, w polityce kredytowej i dywidendowej. Pochodzenie kapitału okazało się w tych aspektach zmienną nieróżnicującą banki w sposób istotny. Może to wynikać z podobieństwa regulacji sektora bankowego w tych aspektach przez krajowe instytucje nadzorcze działające na obszarze Unii Europejskiej oraz z podobieństwa procedur i standardów przyjętych przez same banki na terenie państw UE.

3.3. Pomoc państwa dla banków krajowych i zagranicznych

W drugim rozdziale został opisany proces powstawania kryzysu budżetowanego w krajach, które zmuszone były udzielić pomocy publicznej bankom zagrożonym upadłością i jednoczesnego pogłębiania się kryzysu bankowego wraz z pogarszającą się sytuacją finansów publicznych tych krajów. W tej części pracy przeanalizowane zostanie, jakie banki potrzebowały publicznej pomocy – krajowe czy zagraniczne.

Chociaż Traktat o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE), a przed podpisaniem Traktatu Lizbońskiego w 2009 r., Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (TWE) odpowiednio w artykułach 107–109²⁷⁸ (TFUE) i 87–89 (TWE)²⁷⁹ zabraniają udzielania przedsiębiorstwom pomocy publicznej, która mogłaby grozić zakłóceniem konkurencji, to jednak punkt 3 artykułu 107, w literze „b” uchyla furtkę dla takiej pomocy, stwierdzając, że za zgodną z rynkiem wewnętrznym może być uznana *pomoc przeznaczona na wspieranie realizacji ważnych projektów stanowiących przedmiot wspólnego europejskiego zainteresowania lub mająca na celu zaradzenie poważnym zaburzeniom w gospodarce Państwa Członkowskiego*²⁸⁰.

W artykułach 108 i 109 TFUE jako organ nadzorujący i decydujący o regułach przyznawania pomocy publicznej w szczególnych sytuacjach wskazana została Komisja Europejska. Dlatego też instytucja ta w kolejnych komunikatach określała zasady pomocy zagrożonym bankom tak, żeby pomoc ta nie naruszała zasad konkurencji i nie wywoływała pokusy nadużycia (ang. *moral hazard*) u zarządzających bankami mających świadomość, że konsekwencje ich ryzykownych lub błędnych decyzji poniesie

²⁷⁸ Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, Tom 53, Wydanie polskie, Informacje i zawiadomienia, 30 marca 2010, s. 91–93.

²⁷⁹ Tamże.

²⁸⁰ Tamże.

państwo, a nie zarząd i akcjonariusze banku. Pierwszy komunikat został opublikowany 25 października 2008 r. pod numerem 2008/C 270/02²⁸¹. W komunikacie tym określono m.in. cztery sposoby udzielenia pomocy bankom przez państwo – dokapitalizowanie, udzielenie gwarancji, kontrolowana likwidacja i wsparcie płynności. Podzielono też banki otrzymujące pomoc na fundamentalnie zdrowe, czyli takie, które wymagają pomocy z przyczyn zewnętrznych, np. brak płynności na rynku międzybankowym, i borykające się z trudnościami, czyli takie, które potrzebują pomocy z uwagi na błędne decyzje zarządzających. Pomoc tym drugim wiązała się z koniecznością przedstawienia planu restrukturyzacji lub likwidacji.

Następny komunikat ukazał się 15 stycznia 2009 r. KE stwierdzała w nim, że dokapitalizowanie banków przywróci zaufanie do nich inwestorów. Gdy okazało się, że tak się nie dzieje, Komisja w komunikacie z 26 marca 2009 r. stwierdziła, że należy przywrócić rentowność całemu sektorowi finansowemu poprzez przejmowanie ryzykownych aktywów o obniżonej wartości przez państwo w formie tzw. złych banków. 9 lipca 2009 KE przedłużyła ważność swoich wytycznych, a 19 sierpnia opisała, w jaki sposób państwo i akcjonariusze mają dzielić się obciążeniami wynikającymi z restrukturyzacji banku. 7 grudnia 2010 r. KE przedłużyła wcześniejsze regulacje i doprecyzowała je. Po kolejnym roku 1 grudnia 2011 pojawił się zapis o konieczności opracowania strategii stopniowego wycofywania środków wsparcia, a po kolejnym półtora roku – 30 lipca 2013 r. – KE określiła kryteria pomocy dla banków do momentu wejścia w życie europejskich przepisów dotyczących restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji banków²⁸².

Informacje o pomocy publicznej udzielonej bankom przez państwa UE publikowane są w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej. Te spośród Dzienników, w których znalazły się informacje o udzielonej pomocy publicznej, są dostępne na stronie internetowej Komisji Europejskiej – *State Aid Cases (Przypadki pomocy państwa)*²⁸³. Narzędzie to umożliwia wyszukanie wszystkich opisanych w Dziennikach Urzędowych UE przypadków pomocy państwa, m.in. według branż i form pomocy. Posługując się tym narzędziem, znaleziono informacje o 129 bankach i instytucjach kredytowych, które w latach 2008–2020 wymagały pomocy państwa. Przedstawiono je w tabeli D4 w Załącznikach.

W zestawieniu tym uwzględniono jedynie banki, które wymagały interwencji ze strony państwa z uwagi na złą sytuację finansową. Pominięto natomiast banki, które w tym okresie otrzymały pomoc państwa, ponieważ realizowały rządowe programy rozwoju lub

²⁸¹ Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, Tom 51, Wydanie polskie, Informacje i zawiadomienia, 25 października 2008, s 8-14.

²⁸² Kielch, P., 2016, *Pomoc publiczna dla banków w strefie euro*, Praca dyplomowa pod kierunkiem dr. Bogdana Włodarczyka, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, dostęp 31 maja 2021.

²⁸³ Komisja Europejska, *State Aid Cases, Case search* – <https://ec.europa.eu/competition/elojade/iseef/>, dostęp maj 2021.

wsparcia konkretnych branż i regionów oraz były jedynie pośrednikiem pomiędzy budżetem państwa a faktycznymi beneficjentami pomocy – samorządami, przedsiębiorstwami i organizacjami pozarządowymi, np. brytyjska dotacja dla Green Investment Bank²⁸⁴.

Pominięto też banki, które otrzymały pomoc, jako bezpośrednimi beneficjenci, ale nie z uwagi na złą sytuację finansową, a w celu rozwoju ich biznesu w danym kraju, który miał poprawić sytuację gospodarczą regionu, np. dotacja dla polskiego oddziału Nordea Bank pod nazwą: *Wsparcie finansowe inwestycji realizowanej przez Nordea Bank AB Oddział w Polsce w Łodzi pod nazwą: Centrum operacyjne, w latach 2010–2013*²⁸⁵.

W zestawieniu nie ujęto także instytucji prowadzących działalność bankową, które wymagały pomocy państwa, ale otrzymały ją w formie, która sprawiła, że ich nazwy nie pojawiły się w komunikatach Komisji Europejskiej. Przykładem może być siedem hiszpańskich regionalnych banków oszczędnościowych – Caja Madrid, Bancaja, La Caja de Canarias, Caja Ávila, Caixa Laietana, Caja Segovia i Caja Rioja. Zostały one połączone 3 grudnia 2010 r. w ramach nadzorowanego przez Bank Hiszpanii modelu finansowego System Ochrony Instytucjonalnej (hiszp. *Sistema Institucional de Protección* – SIP) w holding grupujący najbardziej dotknięte kryzysem hiszpańskiego rynku nieruchomości pod nazwą *Banco Financiero y de Ahorros* (BFA). Dopiero ten podmiot otrzymał od państwa pomoc w postaci 4465 mln euro jako akcje uprzywilejowane z opisywanego w drugim rozdziale Funduszu Uporządkowanej Restrukturyzacji Banków (FROB)²⁸⁶ i dlatego pomoc dla tych siedmiu kas kryje się pod jedną tylko pozycją w tabeli D4 – BFA/Bankia Group. Podobnych operacji łączenia regionalnych banków w większe struktury, którym dopiero udzielano pomocy było więcej, szczególnie w Hiszpanii i we Włoszech.

Zestawienie to nie prezentuje całej pomocy, jaką otrzymały instytucje finansowe w analizowanym czasie. Wiele banków otrzymywało w tym okresie pomoc wielokrotnie i często przybierała ona różne formy. Przykładem może być decyzja KE dotycząca Allied Irish Banks plc i EBS Building Society, która przybrała następujący tytuł: *DECYZJA KOMISJI (UE) 2015/218 z dnia 7 maja 2014 r. w sprawie pomocy państwa SA.29786 (ex N 633/09), SA.33296 (11/N), SA.31891 (ex N 553/10), N 241/09, N 160/10 i SA.30995 (ex C 25/10) wdrożonej przez Irlandię na restrukturyzację Allied Irish Banks plc i EBS Building Society*²⁸⁷. W kolejnych latach nie tylko pojawiały się nowe decyzje o pomocy, ale także zmieniała się numeracja już podjętych.

²⁸⁴ Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, Tom 55, Wydanie polskie, Informacje i zawiadomienia, 30 listopada 2012, s. 2.

²⁸⁵ Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, Tom 54, Wydanie polskie, Informacje i zawiadomienia, 28 maja 2011, s. 6–7.

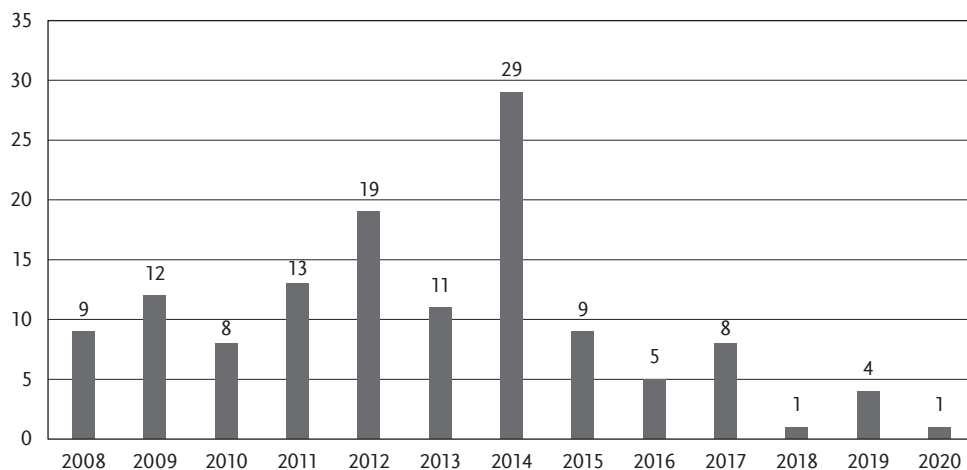
²⁸⁶ Romero-Rodríguez, L.M., Aguaded, I., 2016, *La desinformación económica en España. Análisis de caso BFA-Bankia y su salida a bolsa*, Communication & Society, nr 29(1), s. 37–51, dostęp 5 maja 2021.

²⁸⁷ Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, Tom 58, Wydanie polskie, Legislacja, 18 lutego 2015, s. 40.

Kompleksowa analiza pełnej pomocy, jaką otrzymały banki od państw UE w okresie globalnego kryzysu finansowego i po nim, nie jest przedmiotem tej pracy i byłaby na tyle obszerna, że może stanowić oddzielne badanie²⁸⁸. Był to proces dynamiczny i urzędnicy Komisji Europejskiej mieli świadomość, że nie wszystkie informacje o pomocy mogą do nich docierać. W komunikatach często pojawia się opis powtarzających się monitów o informację na temat realizacji planu restrukturyzacji zatwierdzonego razem z decyzją o pomocy, np. w decyzji dotyczącej pomocy udzielonej przez Portugalię Banco Privado Portugues²⁸⁹. Zostają też podkreślone ostrzeżenia związane ze zmieniającymi się nazwami banków, które czasami przybierały formę identyczną jak inny bank, jaki w ramach restrukturyzacji przestał wcześniej istnieć. Przykładem może być zapis w 7 punkcie zaproszenia do zgłaszania uwag w sprawie pomocy państwa na rzecz FBN i ABN Amro Group:

Aby uniknąć pomyłek, należy wziąć pod uwagę, że w związku z reorganizacją przedsiębiorstw nazwy niektórych podmiotów wymienionych w przedmiotowej decyzji zmieniły się od czasu jej podjęcia w dniu 5 lutego 2010 r. ABN Amro II obecnie nosi oficjalną nazwę ABN Amro Bank NV, ABN Amro Bank NV to obecnie The Royal Bank of Scotland NV, a ABN Amro Holding NV to obecnie The Royal Bank of Scotland Holding NV²⁹⁰.

Rysunek 10. Podział banków korzystających z publicznej pomocy według lat wydania decyzji o pomocy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Komisja Europejska, *State Aid Cases, Case search* – <https://ec.europa.eu/competition/elojade/isef/>, dostęp maj 2021.

²⁸⁸ Szczegółowy przegląd pomocy udzielonej europejskim bankom w okresie kryzysu stworzony w oparciu o Dzienniki Urzędowe Komisji Europejskiej stanowi: Laprêvôt, F-Ch., Gray, J., de Cecco, F., 2017, *Research Handbook on State Aid in the Banking Sector*, Edward Elgar Publishing.

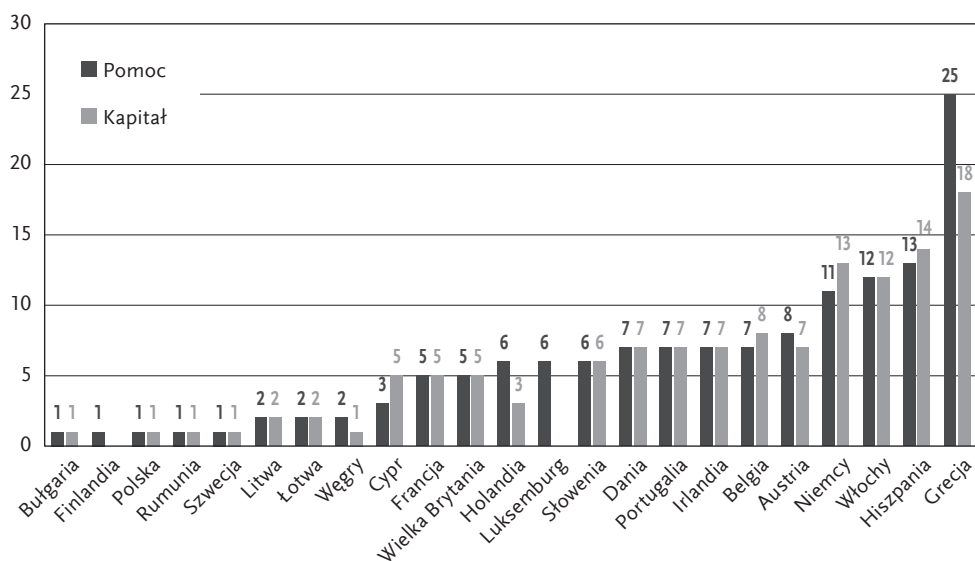
²⁸⁹ Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, Tom 54, Wydanie polskie, Legislacja, 17 czerwca 2011, s. 95.

²⁹⁰ Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, Tom 53, Wydanie polskie, Informacje i zawiadomienia, 15 kwietnia 2010, s. 11.

Banki i instytucje kredytowe zaprezentowane w tabeli D4 zostały uszeregowane zgodnie z datą decyzji o pomocy, która została wskazana jako przykład pomocy – rozkład wymienionych decyzji prezentuje rysunek 10. Najwięcej takich decyzji przypada na rok 2014 – 29 banków – i 2012 – 19 banków. W roku 2014 ilość decyzji została zwiększona z uwagi na restrukturyzację greckiego sektora bankowego – decyzje o pomocy dla 22 greckich banków, a w 2012 z uwagi na restrukturyzację hiszpańskiego sektora bankowego – pomoc dla 7 hiszpańskich banków. Data decyzji nie jest datą faktycznej pomocy, ponieważ wiele z przytoczonych decyzji jest podsumowaniem pomocy, która często rozpoczynała się już w 2008 r i dotyczyły jej wcześniejsze informacje i decyzje.

Krajem, który udzielił pomocy największej liczbie banków od 2008 r., jest Grecja, która przyznała taką pomoc 25 bankom. Kolejne są Hiszpania – 13 banków, Włochy – 12 banków – oraz Niemcy 11 banków. Zestawienie wszystkich krajów UE, które udzieliły bankom pomocy publicznej i liczbę tych banków, zaprezentowano na rysunku 11. Zestawienie to nie sumuje się do 129, ponieważ banki z grup Fortis i Dexia otrzymały pomoc publiczną od trzech państw, a Kaupthing Bank Luxembourg i Cypr Popular Bank od dwóch. Na rysunku przedstawiona została zarówno liczba banków, które potrzebowały pomocy w poszczególnych krajach, jak i liczba banków, które legitymizowały się kapitałem danego kraju.

Rysunek 11. Liczba banków, którym pomocy udzieliły poszczególne kraje UE

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Komisja Europejska, *State Aid Cases, Case search* – <https://ec.europa.eu/competition/elojade/isef/>, dostęp maj 2021.

Ponieważ na 129 uwzględnionych banków tylko 18 było bankami zagranicznymi, w większości przypadków liczba banków, którym kraj udzielił pomocy, pokrywa się z liczbą banków, których kapitał pochodził z tego kraju. W dwóch przypadkach – Francja i Portugalia – pokrywanie się obu wielkości nie oznacza, że pomoc otrzymały tylko banki krajowe. Francja udzieliła pomocy dwóm bankom zagranicznym, ale także dwa banki z przeważającym kapitałem francuskim działające za granicą otrzymały pomoc od innego państwa. W Portugalii sytuacja taka dotyczyła jednego banku zagranicznego w kraju i jednego portugalskiego za granicą.

W tabeli D4 przedstawiono też formy pomocy, jakie otrzymały wymienione banki. Opis tych form został podany w takiej formie, w jakiej był zapisany w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej. Formy pomocy były opisywane w bardzo różnorodny sposób, ale można je podzielić na pięć kategorii. Najczęstszą formą pomocy było dostarczenie w różny sposób kapitału. Taką pomoc uzyskało 94 wymienionych banków. Kolejną formą pomocy było udzielanie przez państwo gwarancji spłaty należności banku – 36 przypadków. W 21 przypadkach pomoc była potrzebna żeby doprowadzić do likwidacji banku, a w 16 do zmiany właściciela. W jednym przypadku pomoc przybrała postać ulgi podatkowej.

Samo porównanie w grupie banków, które potrzebowały pomocy państwa liczby banków krajowych – 111 do liczby banków zagranicznych – 18, wskazuje, że banki zagraniczne generowały zdecydowanie mniejsze zagrożenie dla finansów publicznych krajów goszczących UE niż banki krajowe. W tabeli D4 oznaczono także, czy bank wymagający pomocy publicznej prowadził działalność zagraniczną. W grupie 129 banków 70 (54 proc.) nie prowadziło takiej działalności, a 59 (46 proc.) prowadziło. Widoczna jest niewielka przewaga banków, które nie prowadziły działalności zagranicznej, a należy brać pod uwagę, że ich udział byłby jeszcze większy, gdyby uwzględnić wszystkie małe regionalne banki, które w wyniku kryzysu finansowego musiały zostać przez państwo połączone w większe instytucje i nie pojawiły się jako indywidualne podmioty pomocy w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej.

Na podstawie samej liczby banków, które od 2008 roku otrzymały pomoc publiczną w państwach UE, można twierdzić, że banki prowadzące działalność zagraniczną stanowiły mniejsze zagrożenie dla finansów publicznych zarówno krajów goszczących, jak i macierzystych, niż banki krajowe nieprowadzące działalności zagranicznej. Jednak poszczególne banki, które uzyskały pomoc, znacząco różniły się między sobą skalą prowadzonej działalności, a co za tym idzie, wielkością pomocy, której potrzebowały. W celu pomocy w restrukturyzacji dużego międzynarodowego banku ING, Holandia wnioskuje o zgodę na udzielenie pomocy, która miała ten kraj kosztować w ciągu roku 15 mld euro²⁹¹. Dla porównania dwa miesiące później Austria, żeby udzie-

²⁹¹ Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, Tom 55, Wydanie polskie, Informacje i zawiadomienia, 29 sierpnia 2012, s. 1.

lic pomocy lokalnemu Hypo Tirol Bank, wnioskujeła o zgodę na pomoc w wysokości 220 mln euro²⁹², a półtora roku później Polska chciała udzielić wsparcia publicznego bankrutującym Spółdzielczym Kasom Oszczędnościowo Kredytowym wynoszącą 790 tys. euro²⁹³. Aby więc właściwie ocenić różnicę we wpływie na stabilność finansów publicznych banków krajowych i zagranicznych, właściwsze niż analiza ilości banków i instytucji kredytowych, które potrzebowały pomocy, wydaje się porównanie wielkości pomocy, jaką udzieliły państwa z przeważającym kapitałem krajowym w sektorze bankowym, z tą, jaką udzieliły państwa z przeważającym kapitałem zagranicznym w sektorze bankowym.

W celu przeprowadzenia badania, które zaprzeczyłoby lub potwierdziło istnieniu różnic w wielkości pomocy publicznej udzielonej sektorowi bankowemu w zależności od wielkości udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym, stworzone zostało zestawienie zaprezentowane w tabeli D5. Prezentuje ono udział kapitału zagranicznego w poszczególnych krajach w kolejnych latach oraz wielkość pomocy, jaką udzieliły poszczególne państwa UE²⁹⁴ w kolejnych latach od 2008 r. do 2017 r. wyrażoną w jej relacji do wielkości PKB danego kraju. Zdecydowano się na tę formę przedstawienia wielkości wydatków, ponieważ dzięki temu porównywalne są wydatki krajów o wysokim PKB, a co za tym idzie, wysokich aktywach sektora finansowego, z wydatkami krajów o niższym PKB i mniej rozwiniętych sektorach bankowych. Jest to istotne z uwagi na historyczne uwarunkowania, które sprawiły, że kraje z Europy Środkowej i Wschodniej mają mniejsze pod względem kapitalizacji sektory bankowe, w których jednocześnie bardzo często przeważa kapitał zagraniczny. Uwzględniając więc kwoty udzielonej pomocy wyrażone w euro, nie można byłoby rozstrzygnąć, czy niższa wartość pomocy w krajach będących nowymi członkami UE jest konsekwencją mniejszej kapitalizacji sektora finansowego, czy dużego udziału kapitału zagranicznego w sektorze.

Dane o wielkości udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym w poszczególnych latach zostały pozyskane z artykułu Stijna Claessensa i Neeltje van Horen²⁹⁵ oraz z Monitoringu banków z roku 2015²⁹⁶ i 2017²⁹⁷. Dane o wielkości pomocy przyznanej

²⁹² Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, Tom 56, Wydanie polskie, Informacje i zawiadomienia, 9 maja 2013, s. 5.

²⁹³ Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, Tom 57, Wydanie polskie, Informacje i zawiadomienia, 4 lipca 2014, s. 3–4.

²⁹⁴ W zestawieniu nie ma Malty, ponieważ nie ma jej w zestawieniu dołączonym do artykułu Stijna Claessensa i Neeltje van Horen i brakuje informacji o poziomie kapitału zagranicznego w sektorze bankowym tego kraju dla wszystkich uwzględnionych lat. Nie ma także Chorwacji, ponieważ dołączyła ona do UE w 2013 r., czyli już po globalnym kryzysie finansowym.

²⁹⁵ Claessens, S., van Horen, N., 2014, *Foreign...*

²⁹⁶ *Monitoring Banków 2015...*

²⁹⁷ *Monitoring Banków 2017...*

sektorowi bankowemu wyrażonej jako procent wielkości PKB danego kraju pochodzą z aktualizowanej co roku publikacji Komisji Europejskiej dostępnej na stronie internetowej KE w sekcji dotyczącej pomocy udzielanej przez kraje członkowskie podmiotom rynkowym²⁹⁸.

Liczba państw z przewagą kapitału zagranicznego w analizowanym okresie zmieniała się. W 2008 r. w 15 krajach przeważał w aktywach sektora bankowego kapitał krajowy, a w 11 zagraniczny. Stan ten utrzymywał się bez zmian do 2012 r. W 2013 liczba państw w obu grupach wyrównała się. Spowodowane było to zwiększeniem udziałów kapitału zagranicznego w sektorze bankowym Belgii i Irlandii. Jednak już w następnym roku – 2014 – proporcje wróciły do poprzedniego stanu. Tym razem udział kapitałów zagranicznych w sektorze bankowym spadł poniżej połowy w Irlandii i na Węgrzech. Jako, że w tym czasie także inne kraje dążyły do podwyższania wielkości krajowych aktywów w sektorze bankowym i kupowania od zagranicznych inwestorów instytucji finansowych przez kapitał krajowy, w 2015 r. liczba krajów, w których sektorze bankowym przeważał kapitał zagraniczny, spadła do 9. Poniżej 50 proc. spadły udziały aktywów zagranicznych w Belgii i na Łotwie. W tym drugim kraju, już w następnym roku znowu miały one 50 proc. udziału, ale w 2017 r. proporcje znowu wynosiły 9 do 17, ponieważ do krajów z przewagą kapitału krajowego dołączyła Polska.

W każdym z analizowanych lat istniała grupa państw, które nie udzielały sektorowi bankowemu żadnej pomocy, 0 jest więc w każdym roku wartością minimalną. Wartości maksymalne osiągały różne kraje w różnych latach. W latach 2008–2011 najwyższej pomocy sektorowi bankowemu w stosunku do swojego PKB udzielała Irlandia – kolejno: 34,70 proc., 134,45 proc., 205,56 proc., 128,69 proc. W latach 2012–2016 najwyższej pomocy udzielała z kolei Grecja – kolejno: 47,80 proc., 37,20 proc., 33,06 proc., 34,16 proc., 9,22 proc. W 2017 największej pomocy udzieliła Belgia – 8,14 proc. Maksymalne wartości ukazują jednocześnie tendencję we wspieraniu sektora finansowego w UE. Od wybuchu kryzysu jej wartość w relacji do PKB członków Unii rosła do 2010 r. Następnie stopniowo spadała. Średnie wartości pomocy w relacji do PKB w obu grupach banków oraz wielkość odchylenia standardowego dostępne są w tabeli 27.

W całym analizowanym okresie wartości średniej pomocy były zdecydowanie niższe w krajach UE, w których w sektorze bankowym przeważał kapitał zagraniczny. Najwyższy poziom pomocy w relacji do PKB został osiągnięty w grupie krajów o przeważającym kapitale krajowym w sektorze bankowym w 2010 r. Wpływ na to miała bardzo duża pomoc, jaka w tym roku miała miejsce w Irlandii – 205,56 proc. PKB (344 665 mln euro)²⁹⁹. W grupie krajów o przeważającym kapitale zagranicznym w sek-

²⁹⁸ Komisja Europejska, *State Aid Scoreboard 2020*, https://ec.europa.eu/competition-policy/state-aid/scoreboard_en, dostęp 9 czerwca 2021.

²⁹⁹ Komisja Europejska, *State Aid Scoreboard 2020...*

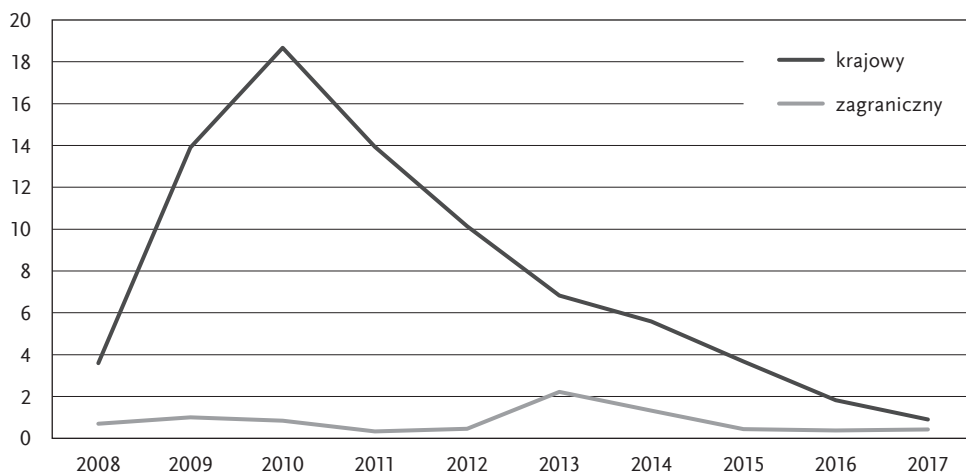
torze bankowym największa pomoc została udzielona w 2013 r., i paradoksalnie znowu wpływ na to miała Irlandia, która w tym jednym roku w swoim sektorze bankowym miała przewagę kapitału zagranicznego, a udzielona przez nią pomoc publiczna wynosiła 13,21 proc. PKB. Dodatkowo w tym roku do tej grupy państw dołączyła Belgia, która wsparła swój sektor bankowy w tym czasie równowartością 10,24 proc. PKB. Belgia podwyższała wynik tej grupy państw także w 2014 r. – pomoc o wartości 9,88 proc. PKB, po czym znowu stała się krajem o przeważającym kapitale krajowym w sektorze bankowym, co widoczne jest na Rysunku 12 w postaci powrotu średniego poziomu pomocy udzielonej w grupie państw o przewadze kapitału zagranicznego w sektorze bankowym do wartości zbliżonej do tej z 2012 r.

Tabela 27. Wyniki testu U Manna-Whitneya dla pomocy udzielonej sektorowi bankowemu w latach 2008–2017

Rok	Przeważający kapitał	Średnia	Odchylenie standardowe	Wartość statystyki U M-W	<i>p-value</i>
2008	krajowy	3,59	8,84	2,23	0,026
	zagraniczny	0,69	2,28		
2009	krajowy	13,91	33,64	3,22	0,001
	zagraniczny	1,00	2,23		
2010	krajowy	18,67	51,81	3,27	0,001
	zagraniczny	0,84	1,93		
2011	krajowy	13,94	32,43	3,68	0,001
	zagraniczny	0,33	0,78		
2012	krajowy	10,14	12,41	3,94	0,001
	zagraniczny	0,45	1,32		
2013	krajowy	6,82	9,65	2,36	0,018
	zagraniczny	2,22	4,45		
2014	krajowy	5,59	8,65	2,44	0,015
	zagraniczny	1,33	3,16		
2015	krajowy	3,68	8,23	2,37	0,018
	zagraniczny	0,44	1,30		
2016	krajowy	1,83	2,83	2,27	0,023
	zagraniczny	0,37	1,18		
2017	krajowy	0,90	1,98	1,05	0,293
	zagraniczny	0,42	1,24		

Źródło: Opracowanie własne

Rysunek 12. Średnia wartość pomocy udzielona sektorowi bankowemu w krajach o przewadze krajowego i zagranicznego kapitału w sektorze bankowym w latach 2008–2017 w proc. PKB

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Komisja Europejska, *State Aid Scoreboard 2020*, https://ec.europa.eu/competition-policy/state-aid/scoreboard_en, dostęp 9 czerwca 2021.

Uwzględniając zarówno liczbę banków, które wymagały pomocy publicznej w okresie globalnego kryzysu finansowego i w następnych latach, jak i wielkość pomocy publicznej wyrażoną jako procent wielkości PKB danego kraju, uzyskano wynik wskazujący, że większej pomocy publicznej potrzebowały banki krajowe. Finanse publiczne krajów, w których przeważał w sektorze bankowym kapitał zagraniczny, były w mniejszym stopniu narażone na wydatki związane z pomocą dla sektora bankowego. Wskazuje na to zarówno liczba banków zakwalifikowanych jako zagraniczne, które wymagały pomocy, jak i niższe wartości pomocy sektorowi bankowemu udzielonej w krajach, w których przeważał kapitał zagraniczny w sektorze bankowym.

4. Zależności pomiędzy wielkością udziału banków zagranicznych w sektorze bankowym danego kraju a przebiegiem kryzysu

4.1. Zależności pomiędzy poszczególnymi efektami kryzysu a wielkością udziału banków zagranicznych w sektorze bankowym

W rozdziale drugim w celu określenia, które kraje odczuły skutki kryzysu wyjątkowo mocno, a które słabo, posłużono się 5 zmiennymi – udzielona pomoc publiczna w mld euro, udzielona pomoc publiczna w relacji do PKB, zmiana PKB, zmiana zadłużenia publicznego i zmiana poziomu bezrobocia. Nie są to jednak jedyne wskaźniki, za pomocą, których można analizować stopień, w jaki kryzys oddziałuje na gospodarkę.

Philip Wilms, Job Swank i Jakob de Haan³⁰⁰ na podstawie analizy 45 badań dotyczących kryzysów finansowych wymieniają 21 wskaźników wykorzystywanych przez ekonomistów jako wyznaczniki siły kryzysu. Następnie przeprowadzają badania w efekcie, którego stwierdzają, że nie istnieje jeden wskaźnik, który w pełni oddawałby siłę kryzysu i mógłby być wykorzystywany w każdym przypadku. Jako najlepiej oddający wpływ kryzysów bankowych na gospodarkę wskazują nierównowagi na rachunku obrotów bieżących, a w swoich badaniach posługują się miarami wykorzystującymi dane dotyczące zmian: wielkości produkcji, PKB, PKB *per capita* i kursu walutowego.

Inne podejście – bardziej sektorowe – zaprezentowała Małgorzata Pawłowska³⁰¹, która jako wskaźniki pozwalające interpretować siłę kryzysu wykorzystuje średni poziom NPL, ROA i ROE sektora bankowego w danym kraju. Wszak już w rozdziale trzecim zostało przeprowadzone badanie z wykorzystaniem tych wskaźników, w tej części analizie podane zostaną wskaźniki, które nie skupiają się na samym sektorze bankowym, a na różnych aspektach realnej gospodarki. Sprawdzone zostanie, czy pojawia się współwystępowanie pomiędzy wielkością udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym poszczególnych państw UE a zmiennymi obrazującymi wpływ kryzysu bankowego na:

a) sytuację makroekonomiczną kraju:

- zmiana PKB
- zmiana PKB *per capita*

³⁰⁰ Wilms, P., Swank, J., de Haan, J., 2014, *Determinants of the real impact of banking crises: A review and new evidence*, DNB Working Paper, nr 437, s. 1–28, dostęp 15 czerwca 2021.

³⁰¹ Pawłowska, M., 2013, *Zmiany struktury sektora bankowego w Europie – rola konkurencji*, w Sektor bankowy w Europie: Co zmienił kryzys?, Zeszyty BRE Bank-CASE, nr 126/2013, s. 11–25, dostęp 15 czerwca 2021.

b) sytuację konsumentów i przedsiębiorstw:

- zmiana poziomu bezrobocia
- zmiany cen domów
- zmiany wartości produkcji przedsiębiorstw
- zmiany stopy oszczędności gospodarstw domowych

c) handel zagraniczny, którego znaczenie jako wyznacznika siły kryzysu wskazali Philip Wilms, Job Swank i Jakob de Haan:

- zmiany relacji eksportu do importu
- zmiana udziału w światowym eksporcie.

Wszystkie powyższe dane pochodzą ze strony internetowej Europejskiego Urzędu Statystycznego Eurostat. Natomiast dane na temat udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym, tak jak w poprzednich badaniach, pochodzą z artykułu Stijna Claessensa i Neeltje van Horen – *Foreign Banks: Trends and Impact*, strony internetowej Banku Światowego – *Global Financial Development, Foreign bank assets among total bank assets*, oraz wydawanego przez Główny Urząd Statystyczny *Monitoring banków 2017*. Zebrane z tych trzech źródeł dane są dostępne w Załącznikach w tabeli D3. Nie ma w tym zestawieniu Chorwacji, która w 2008 r. nie należała jeszcze do UE, oraz Malty, o której sektorze bankowym nie ma informacji ani we wspomnianym artykule, ani w bazie Banku Światowego.

Przed wykonaniem analiz zestawienie danych na temat udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym poszczególnych krajów i w kolejnych latach zostało poddane testowi Shapiro-Wilka na normalność rozkładu i na podstawie osiągniętego wyniku przyjęto hipotezę, że dane te nie mają rozkładu normalnego i w celu analizy ich potencjalnych współzależności z innymi danymi nie należy stosować technik parametrycznych. Zależności dla takich danych można obliczyć, wykorzystując korelację rang Spearmana.

4.1.1. Obecność kapitału zagranicznego w sektorze bankowym a zmiany PKB w latach 2004–2017

Kryzys finansowy miał duży wpływ na zmianę wielkości PKB krajów UE. W rozdziale drugim opisano te zmiany w odniesieniu do krajów najbardziej i najmniej dotkniętych kryzysem. Zmiany tego wskaźnika prezentują w ujęciu makroekonomicznym siłę wpływu kryzysu na poszczególne gospodarki. Zarówno zmiany wartości PKB, jak i PKB *per capita*, który obrazuje zamożność poszczególnych społeczeństw, są często wykorzystywane w badaniach kryzysu, na co wskazali Philip Wilms, Job Swank i Jakob de Haan. Istnienie korelacji pomiędzy tymi wskaźnikami a wielkością udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym poszczególnych krajów, mogłoby być więc pośrednim dowodem na istnienie związku pomiędzy wielkością tego kapitału a siłą kryzysu w danym kraju.

W tabeli 28 zaprezentowano procentową łączną zmianę PKB i PKB *per capita* w analizowanym okresie w poszczególnych krajach oraz średnią wartość udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym dla tego samego okresu. Jako, że różnice w uszeregowaniu krajów według wielkości zmiany PKB i PKB *per capita* są niewielkie, można się spodziewać, że uzyskane wyniki analizy korelacji będą podobne.

W tabeli dostrzegalna jest tendencja współwystępowania wyższych poziomów wzrostu PKB i PKB *per capita* z wyższymi poziomami udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym. Krajami o najniższym wzroście zarówno PKB jak i PKB *per capita* są Grecja – spadek odpowiednio o 8,55 proc. oraz 6,84 proc., Włochy – wzrost o 19,57 proc. – oraz 15,25 proc. i Wielka Brytania – wzrost o 21,56 proc. i 10,35 proc. Kraje te charakteryzują się niskim – Wielka Brytania – i bardzo niskim – Grecja i Włochy – udziałem kapitału zagranicznego w sektorze bankowym. Krajami o najwyższych przyrostach PKB były Estonia – 144,04 proc., Bułgaria – 148,08 proc. – i Rumunia – 210,87 proc. Wszystkie one miały bardzo wysoki poziom kapitału zagranicznego w sektorze bankowym. Najwyższy przyrost PKB *per capita* w analizowanym okresie odnotowały Bułgaria – 173,06 proc., Litwa – 176,85 proc. – i Rumunia – 239,72 proc.

W celu zbadania ewentualnych zależności, które mogłyby występować pomiędzy wielkością udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym a zmianami PKB w poszczególnych krajach, w efekcie globalnego kryzysu finansowego przeprowadzono szereg analiz korelacji, w wyniku których obliczone zostały wartości współczynnika korelacji rang Spearmana pomiędzy parą zmiennych – udział kapitału zagranicznego w sektorze bankowym oraz roczna zmiana wielkości PKB wyrażona w procentach – dla kolejnych lat oraz dla trzech podokresów i całego okresu. W czterech ostatnich przypadkach badano korelację pomiędzy średnią wartością udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym dla danego okresu a zmianą wielkości PKB wyrażoną w procentach w danym okresie.

Uzyskane wyniki pozwalają twierdzić, że w latach 2004–2017 w krajach UE istniała silna dodatnia korelacja pomiędzy wielkością udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym poszczególnych krajów, a wzrostami wartości PKB w tych krajach. Korelacja ta zanikała w okresach globalnego kryzysu finansowego i kryzysu zadłużenia, a po nich była słabsza, ale wykazywała tendencję przybierania na sile.

Podobną analizę wykonano dla korelacji pomiędzy udziałem kapitału zagranicznego w sektorze bankowym a zmianami PKB *per capita*. Badanie wykonano w celu sprawdzenia, czy w warunkach kryzysu duży udział kapitału zagranicznego w sektorze bankowym może mieć inny wpływ na rozwój gospodarki kraju (PKB), a inny na wzrost zamożności społeczeństwa. Uzyskane wyniki były zbliżone do tych, jakie uzyskano z wykorzystaniem zmian PKB, jednak tutaj najwyższą wartość współczynnika *r* Spearmana uzyskano dla okresu przed kryzysem, a nie dla całego badanego okresu.

Tabela 28. Zmiana PKB i PKB *per capita* w krajach UE w latach 2004–2017 w proc. na tle średniego udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym

Kraj	Zmiana PKB w latach 2004–2017	Udział kapitału zagranicznego	Kraj	Zmiana PKB <i>per capita</i> w latach 2004–2017	Udział kapitału zagranicznego
Grecja	-8,55	7,43	Grecja	-6,84	7,43
Włochy	19,57	6,38	Wielka Brytania	10,35	21,64
Wielka Brytania	21,56	21,64	Włochy	15,25	6,38
Portugalia	28,70	21,54	Cypr	22,25	23,71
Francja	34,81	5,38	Hiszpania	24,54	3,15
Hiszpania	35,19	3,15	Francja	26,01	5,38
Holandia	39,46	7,00	Portugalia	30,99	21,54
Finlandia	42,54	69,54	Holandia	32,54	7,00
Niemcy	44,08	9,79	Finlandia	35,27	69,54
Cypr	44,35	23,71	Dania	36,52	15,21
Dania	45,64	15,21	Belgia	37,39	37,62
Belgia	49,94	37,62	Szwecja	38,39	3,71
Węgry	51,50	58,07	Austria	41,52	24,79
Austria	52,40	24,79	Niemcy	41,97	9,79
Szwecja	54,76	3,71	Słowenia	50,22	29,86
Słowenia	55,31	29,86	Luksemburg	56,20	93,14
Irlandia	92,32	43,46	Węgry	56,33	58,07
Czechy	101,06	86,64	Irlandia	62,89	43,46
Luksemburg	103,38	93,14	Czechy	93,76	86,64
Polska	126,77	66,93	Polska	125,37	66,93
Łotwa	130,51	58,36	Słowacja	140,56	88,43
Litwa	132,04	91,86	Estonia	153,21	95,71
Słowacja	143,08	88,43	Łotwa	168,67	58,36
Estonia	144,04	95,71	Bułgaria	173,06	75,39
Bułgaria	148,08	75,39	Litwa	176,85	91,86
Rumunia	210,87	82,71	Rumunia	239,72	82,71

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Eurostat, *GDP and main components*, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/NAMA_10_GDP__custom_1057755/default/table, *Main GDP aggregates per capita*, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/NAMA_10_PC__custom_1068223/default/table, Claessens, S., van Horen, N., 2014, *Foreign Banks: Trends and Impact*, Journal of Money, Credit and Banking, Volume 46, Issue s1, s. 295–326, dostęp 24 listopada 2017, The World Bank, Global Financial Development, *Foreign bank assets among total bank assets*, Monitoring banków 2017, 2018, Główny Urząd Statystyczny.

4.1.2. Obecność kapitału zagranicznego w sektorze bankowym a zmiany sytuacji ekonomicznej konsumentów i przedsiębiorców w latach 2004–2017

Do analizy współzależności pomiędzy obecnością kapitału zagranicznego w sektorze bankowym danego kraju a zmianami sytuacji ekonomicznej przedsiębiorców i konsumentów wybrane zostały cztery wskaźniki. Pierwszy z nich – zmiany cen domów – jest interesujący z uwagi na jedną z głównych przyczyn kryzysu, czyli pęknięcie bańki spekulacyjnej na rynku nieruchomości. Badając korelację pomiędzy tym wskaźnikiem a obecnością kapitału zagranicznego w sektorze bankowym, można sprawdzić, czy sektory bankowe o większym udziale kapitału zagranicznego doprowadzały do większych zmian cen domów – większych wzrostów przed kryzysem i większych spadków w okresie kryzysu.

Kolejnym wskaźnikiem jest wskaźnik zmiany stopy bezrobocia. Wybór tego parametru, wynika z informacji o dużym wzroście bezrobocia w krajach dotkniętych kryzysem przedstawionych w rozdziale drugim. Dane przedstawione w tabeli 5 ukazują, że najwyższy wzrost bezrobocia w okresie kryzysu odnotowały kraje, które korzystały z pomocy finansowej UE i MFW – Cypr, Grecja, Hiszpania, Irlandia i Portugalia. Podobnie więc jak w przypadku PKB współwystępowanie wyższego poziomu kapitału zagranicznego w sektorze bankowym z wyższym poziomem bezrobocia byłoby pośrednim wskazaniem na powiązanie kryzysu z poziomem kapitału zagranicznego w bankach.

Dwa pozostałe wskaźniki zostały dobrane do analizy z uwagi na ich duże powiązanie z sektorem bankowym. Są to zmiany stopy oszczędności gospodarstw domowych oraz zmiany wielkości produkcji przedsiębiorstw. Duże spadki poziomu oszczędności gospodarstw domowych w okresie kryzysu mogą wskazywać nie tylko na pogorszenie się sytuacji gospodarczej kraju, ale także na ich wcześniejsze ulokowanie w toksyczne aktywa finansowe, które straciły wartość po upadku LB. Produkcja przedsiębiorstw jest z kolei w dużej mierze zależna od dostępnego dla przedsiębiorstw finansowania z sektora bankowego. Zbadanie więc współwystępowania kierunku i siły ich zmian z wielkością kapitału zagranicznego w sektorze bankowym może dać odpowiedź na pytanie, czy sektory bankowe krajowe i zagraniczne prowadziły odmienną politykę w zakresie oszczędności i kredytów swoich klientów.

Eurostat prezentuje zmiany cen domów w krajach UE w postaci indeksu, w którym ceny z 2015 r. równają się 100, a wartości wyższe od 100 lub niższe w pozostałych latach określają, o jaki procent wzrosły lub spadły ceny domów. Dane są zbierane od 2005 r., zmiany więc są podawane od 2006 r. Niestety nie wszystkie kraje od razu zaczęły podawać dane. W pierwszym roku podało je tylko 12 państw. Pełne dane z wszystkich krajów są dostępne dopiero od 2010 r. W całym analizowanym okresie nie ma danych z Grecji.

W okresie przed kryzysem, czyli w tym przypadku w latach 2006–2007, najwyższe wzrosty cen domów miały Estonia – 80,5 proc, Bułgaria – 47,9 proc. – i Szwecja – 26,3 proc. Jedyny spadek odnotowano w Niemczech – o 2,5 proc., a najniższe wzrosty w Holandii – 9,3 proc. – i Belgii – 18,3 proc. Można więc dostrzec pewną prawidłowość, że najwyższe wzrosty były w krajach, w których dominował kapitał zagraniczny w sektorze bankowym – wyjątkiem jest Szwecja, a najmniejsze wzrosty lub nawet spadki w krajach gdzie dominował kapitał krajowy.

Tabela 29. Zmiana cen domów w krajach UE w latach 2010–2017 w proc. na tle średniego udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym

Kraj	Zmiana cen domów w latach 2010–2017	Średni udział kapitału zagranicznego w sektorze bankowym w latach 2010–2017
Hiszpania	-18,89	3,88
Cypr	-14,40	26,50
Rumunia	-13,09	86,88
Słowenia	-4,50	34,13
Irlandia	-2,73	46,13
Bułgaria	-1,26	75,31
Holandia	-0,37	7,50
Francja	9,26	5,25
Portugalia	9,84	23,13
Słowacja	12,07	86,25
Finlandia	15,93	73,38
Belgia	19,36	48,50
Czechy	23,53	88,38
Dania	24,73	13,88
Litwa	26,26	91,75
Łotwa	30,77	55,88
Węgry	32,61	53,63
Wielka Brytania	37,35	27,88
Niemcy	37,47	7,38
Luksemburg	47,28	89,75
Szwecja	68,34	4,38
Estonia	82,75	94,13

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Eurostat, *House price index (2015 = 100) – annual data*, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/PRC_HPI_A__custom_1057739/default/table, Claessens, S., van Horen, N., 2014, *Foreign Banks, Trends and Impact*, Journal of Money, Credit and Banking, Volume 46, Issue s1, s. 295–326, dostęp 24 listopada 2017, The World Bank, Global Financial Development, *Foreign bank assets among total bank assets*, Monitoring banków 2017, 2018, Główny Urząd Statystyczny.

W czasie kryzysu, w latach 2008–2009, wiele krajów odnotowano spadki cen domów. Największe spadki miały miejsce w Estonii – 43,24 proc., na Łotwie – 36,62 proc. – i Irlandii – 24,77 proc. Najwyższe wzrosty cen domów miały w tym okresie Szwecja – 4,3 proc., Belgia – 3,92 proc. – i Słowacja – 2,88 proc. Można stwierdzić, że wzrosty cen domów w okresie kryzysu utrzymały się w krajach, w których dominuje kapitał krajowy – wyjątek stanowi Słowacja, a spadki w krajach, gdzie przeważał kapitał zagraniczny, ale także z wyjątkiem w postaci Irlandii. Dostrzegalny jest jednak także związek geograficzny – spadki w krajach bałtyckich.

Poważnym obciążeniem obu powyższych zestawień jest brak pełnych danych. Przed kryzysem można obserwować zmiany cen domów tylko w 12 z 26 krajów, a w kryzysie w 19 krajach. Danych z 4 krajów brakuje dla okresu po globalnym kryzysie finansowym. Wspomniana Grecja nie podaje informacji o cenach domów, a dla Austrii, Polski i Włoch brakuje danych na koniec 2009 r., nie można więc porównać zmian od początku 2010 r. tak jak w przypadku pozostałych krajów.

W latach 2010–2017 spadki cen domów odnotowano w 7 z 21 analizowanych krajów. Największe dotyczyły Hiszpanii – 18,89 proc., Cypru – 14,4 proc. – i Rumunii – 13,09 proc. W tej grupie przeważają kraje z silnym kapitałem krajowym w sektorze bankowym, ale także kraje śródziemnomorskie. Największe wzrosty cen domów nastąpiły w Estonii – 82,75 proc., Szwecji – 68,34 proc. – i Luksemburgu – 47,28 proc. W tej grupie przeważają kraje z dużym udziałem kapitału zagranicznego w sektorze bankowym, ale ponadto wszystkie są z północnej Europy.

Jako, że lata 2010–2017 są okresem, w którym Eurostat ma dane o zmianach cen domów dla największej grupy krajów, tym razem w tabeli 29 zaprezentowano zestawienie wielkości zmian cen domów i udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym dla tego okresu, a nie całego analizowanego. W zestawieniu tym nie widać współwystępowania wzrostu poziomu kapitału zagranicznego w sektorze bankowym ze wzrostem lub spadkiem cen domów, co może sugerować, że nie ma zależności pomiędzy tymi dwoma wskaźnikami.

W celu zweryfikowania hipotezy, którą można postawić na podstawie zestawienia zaprezentowanego w tabeli 29, o braku korelacji pomiędzy wielkością udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym a zmianami cen domów w krajach UE, przeprowadzono szereg analiz korelacji, w wyniku których obliczone zostały wartości współczynnika korelacji rang Spearmana pomiędzy zmiennymi dla kolejnych lat oraz dla trzech podokresów i całego okresu. Uzyskane wyniki pozwoliły stwierdzić, że zależność pomiędzy tymi wskaźnikami nie występuje. Wyjątek stanowią okresy tuż przed i po załamaniu koniunktury, co może wskazywać, że w latach 2007–2009 sektory bankowe, w których przeważa kapitał zagraniczny oddziaływały bardziej pro cyklicznie na rynek nieruchomości niż te, w których przeważa kapitał krajowy.

W trakcie przeglądu krajów, w których nastąpiły największe wzrosty i spadki cen domów w latach 2006–2017, można było zauważyć, że niektóre z nich doznały bardzo dużej zmienności cen na rynku nieruchomości. Dlatego zasadnym wydało się przeanalizowanie zmienności cen domów w relacji do udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym. Ową zależność mogły sugerować także dwa istotne statystycznie wyniki uzyskane w poprzednim badaniu korelacji, które związane były z okresem załamania koniunktury. Przeprowadzone testy na korelacje nie potwierdziły jednak istnienia istotnego statystycznie współwystępowania zmiennych.

Kolejnym współczynnikiem, który ma odzwierciedlać wpływ kryzysu na sytuację konsumentów w poszczególnych krajach UE, jest stopa bezrobocia. W tabeli 30 przedstawiono zmiany stopy bezrobocia w roku 2017 w relacji do roku 2005 w poszczególnych krajach UE. W tym okresie największy spadek bezrobocia odnotowano w Polsce – o 74,35 proc, Czechach – o 64,63 proc. – i w Niemczech – o 64,49 proc. W tej grupie w dwóch krajach odnotowano w tym okresie wysoki średni udział kapitału zagranicznego w sektorze bankowym, a w jednym niski udział. Krajami, w których w tym samym okresie bezrobocie najsilniej wzrosło, były: Cypr – o 152,27 proc., Grecja – o 108,74 proc. – i Hiszpania – o 54,95 proc. W tej grupie wszystkie kraje miały niski udział kapitału zagranicznego w sektorze bankowym.

W celu sprawdzenia, czy wysoki poziom kapitału zagranicznego w sektorze bankowym współwystępuje ze spadkiem stopy bezrobocia, a niski poziom ze wzrostem bezrobocia, przeprowadzono szereg analiz korelacji, w wyniku których obliczone zostały wartości współczynnika korelacji rang Spearmana pomiędzy zmiennymi dla kolejnych lat oraz dla trzech podokresów i całego okresu. Uzyskane wyniki nie są jednoznaczne. Umiarkowane korelacje w poszczególnych latach i silna korelacja ujemna w całym badanym okresie mogą wskazywać, że zmiana bezrobocia jest zjawiskiem długotrwałym, dla którego rok jest zbyt krótkim okresem, żeby uchwycić stałe trendy. Inna możliwa interpretacja, to taka, że zależność pomiędzy udziałem kapitału zagranicznego w sektorze bankowym a zmianami poziomu bezrobocia jest zjawiskiem o niewielkim nasileniu i nietrwałym. Jednocześnie pomiar współwystępowania w dłuższych interwałach czasowych wskazuje na pozytywny wpływ dużego udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym na sytuację pracowników na rynku pracy.

Kolejnym analizowanym wskaźnikiem określającym wpływ kryzysu na sytuację konsumentów jest stopa oszczędności gospodarstw domowych. Wskaźnik ten prezentuje udział oszczędności gospodarstw domowych w dochodzie do dyspozycji brutto skorygowanym o zmianę uprawnień emerytalnych gospodarstw domowych³⁰². Zmiany, jakim podlegał w latach 2005–2017, zostały zaprezentowane w tabeli 31.

³⁰² Lang, V., 2021, *First release for the fourth quarter of 2020, Household saving rate up to 19.8% in the euro area*, Euroindicators, Eurostat, dostęp 29 czerwca 2021.

Eurostat nie opublikował danych dla Bułgarii i Rumunii, a dane dla Grecji są publikowane od 2010 r., więc nie są tu prezentowane, ponieważ wyliczona zmiana za cały analizowany okres nie byłaby porównywalna z pozostałymi krajami.

Tabela 30. Zmiana stopy bezrobocia w krajach UE w latach 2005–2017 w proc. na tle średniego udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym

Kraj	Zmiana stopy bezrobocia w latach 2005–2017	Średni udział kapitału zagranicznego w sektorze bankowym w latach 2005–2017
Polska	-74,35	66,93
Czechy	-64,63	86,64
Niemcy	-64,49	9,79
Słowacja	-56,45	88,43
Bułgaria	-48,76	75,39
Estonia	-43,14	95,71
Rumunia	-36,36	82,71
Litwa	-33,64	91,86
Węgry	-27,59	58,07
Łotwa	-25,64	58,36
Finlandia	-17,31	69,54
Wielka Brytania	-6,52	21,64
Austria	-5,17	24,79
Belgia	-4,05	37,62
Szwecja	0,00	3,71
Holandia	4,26	7,00
Francja	5,62	5,38
Luksemburg	7,84	93,14
Słowenia	10,00	29,86
Dania	11,54	15,21
Portugalia	40,63	21,54
Włochy	41,77	6,38
Irlandia	48,89	43,46
Hiszpania	54,95	3,15
Grecja	108,74	7,43
Cypr	152,27	23,71

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Eurostat, *Unemployment rates by sex, age and citizenship (%)*, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSA_URGAN__custom_1057714/default/table dostęp 13 grudnia 2019, Claessens, S., van Horen, N., 2014, *Foreign Banks: Trends and Impact*, Journal of Money, Credit and Banking, Volume 46, Issue s1, s. 295–326, dostęp 24 listopada 2017, The World Bank, Global Financial Development, *Foreign bank assets among total bank assets*, Monitoring banków 2017, 2018, Główny Urząd Statystyczny.

Tabela 31. Zmiana stopy oszczędności gospodarstw domowych w krajach UE w latach 2005–2017 w punktach procentowych na tle średniego udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym

Kraj	Zmiana stopy oszczędności w latach 2005–2017	Średni udział kapitału zagranicznego w sektorze bankowym w latach 2005–2017
Litwa	-8,76	91,86
Włochy	-5,00	6,38
Portugalia	-4,56	21,54
Belgia	-4,20	37,62
Hiszpania	-3,46	3,15
Cypr	-3,10	23,71
Polska	-2,59	66,93
Wielka Brytania	-2,07	21,64
Finlandia	-2,05	69,54
Austria	-1,80	24,79
Słowenia	-1,23	29,86
Francja	-0,60	5,38
Węgry	0,54	58,07
Niemcy	1,09	9,79
Czechy	1,34	86,64
Słowacja	1,39	88,43
Irlandia	2,29	43,46
Łotwa	3,26	58,36
Luksemburg	4,07	93,14
Holandia	4,36	7,00
Dania	6,05	15,21
Szwecja	8,57	3,71
Estonia	13,93	95,71

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Eurostat, *Key indicators*, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/NASA_10_KI__custom_1057924/default/table, dostęp 18 czerwca 2021, Claessens, S., van Horen, N., 2014, *Foreign Banks: Trends and Impact*, Journal of Money, Credit and Banking, Volume 46, Issue s1, s. 295–326, dostęp 24 listopada 2017, The World Bank, Global Financial Development, *Foreign bank assets among total bank assets*, Monitoring banków 2017, 2018, Główny Urząd Statystyczny.

Krajami, w których stopa oszczędności gospodarstw domowych spadła najbardziej w 2017 r. w relacji do 2005 r., są: Litwa – o 8,76 p.p., Włochy – o 5 p.p. – i Portugalia – o 4,56 p.p. Krajami, które w tym czasie odnotowały największy wzrost stopy oszczędności gospodarstw domowych, są: Estonia – o 13 p.p., Szwecja – o 8,57 p.p. – i Dania – o 6,05 p.p.

W relacji do średniego udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym w tych latach, trudno się doszukać jakiegokolwiek zależności. Kraje o najwyższym wzroście i spadku stopy oszczędności są jednocześnie krajami o bardzo wysokim udziale kapitału zagranicznego, a oprócz nich w obu grupach są kraje o bardzo niskim udziale kapitału zagranicznego. Także w reszcie zestawienia kraje o wysokim i niskim udziale kapitału zagranicznego uszeregowane według wielkości zmiany stopy oszczędności występują naprzemiennie. Wspiera to opinię o braku współwystępowania wielkości udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym z wielkością zmiany stopy oszczędności gospodarstw domowych. Wniosek ten został potwierdzony poprzez szereg analiz korelacji, których występowania nie stwierdzono.

Ostatnim współczynnikiem ilustrującym oddziaływanie kryzysu na konsumentów i przedsiębiorców, którego zmiany i jego współwystępowanie z wielkością udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym został zbadany, jest wielkość produkcji przedsiębiorstw. Eurostat prezentuje te dane od 2008 roku. Można więc wyróżnić tylko jeden podokres – zmiana zachodząca w latach po globalnym kryzysie finansowym – od 31 grudnia 2009 r. do 1 grudnia 2017 r. Dla samego okresu kryzysu można się posłużyć zmianą roczną – 31 grudnia 2008–31 grudnia 2009. Eurostat prezentuje informację o wielkości produkcji przemysłowej w poszczególnych krajach UE w mln euro, jednak analizie poddane zostaną zmiany tej wartości wyrażone w procentach.

Zmianę wielkości produkcji w całym analizowanym okresie i średnią wartość udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym dla poszczególnych krajów przedstawiono w tabeli 32. W zestawieniu brakuje Irlandii, ponieważ dla tego kraju nie ma danych z 2008 r.

W zestawieniu można dostrzec, że cztery kraje, które w tym okresie doznały zmniejszenia wielkości produkcji przemysłowej, czyli Grecja, Hiszpania, Włochy i Portugalia, miały też bardzo niski poziom kapitału zagranicznego w sektorze bankowym. Natomiast w grupie krajów, które w tym samym okresie odnotowały ponad czterdziestoprocentowy wzrost wartości produkcji przemysłowej, trzy mają bardzo wysoki poziom kapitału zagranicznego w sektorze bankowym – Luksemburg, Słowacja, Estonia, a jeden niski – Dania.

Na podstawie zestawienia zaprezentowanego w tabeli 32 nie można jednak jednoznacznie stwierdzić o istnieniu współzależności pomiędzy wielkością udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym a wzrostem produkcji przemysłowej, ponieważ tuż za czterema państwami o najwyższym wzroście produkcji i wysokim udziale kapitału zagranicznego znajdują się kraje o niskim udziale kapitału, a dopiero następnie kraje o średnich i wysokich jego poziomach.

Tabela 32. Zmiana wielkości produkcji przemysłowej w latach 2008–2017 na tle średniego udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym

Kraj	Zmiana wielkości produkcji w latach 2008–2017	Średni udział kapitału zagranicznego w sektorze bankowym w latach 2008–2017
Grecja	-20,54	6,90
Hiszpania	-15,32	3,50
Włochy	-10,39	7,20
Portugalia	-1,90	21,50
Słowenia	4,70	32,40
Łotwa	4,72	57,90
Cypr	5,15	25,40
Finlandia	10,48	71,90
Polska	11,18	64,00
Węgry	13,70	56,00
Holandia	13,86	6,50
Czechy	15,09	87,60
Rumunia	16,87	86,90
Wielka Brytania	17,30	25,70
Litwa	18,99	91,90
Belgia	20,17	45,10
Bułgaria	21,51	76,25
Austria	23,05	25,80
Francja	24,63	5,40
Szwecja	26,88	3,50
Niemcy	29,24	8,30
Estonia	44,44	95,10
Słowacja	46,61	87,00
Luksemburg	75,77	90,90
Dania	86,02	14,90

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Eurostat, *Annual enterprise statistics for special aggregates of activities (NACE Rev. 2)*,

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/SBS_NA_SCA_R2__custom_1057807/default/table, dostęp 20 czerwca 2021; Claessens, S., van Horen, N., 2014, *Foreign Banks: Trends and Impact*, Journal of Money, Credit and Banking, Volume 46, Issue s1, s. 295–326, dostęp 24 listopada 2017, The World Bank, Global Financial Development, *Foreign bank assets among total bank assets*, Monitoring banków 2017, 2018, Główny Urząd Statystyczny.

W celu weryfikacji, czy istnieje współwystępowanie wielkości udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym i wielkości wzrostu produkcji przemysłowej w latach globalnego kryzysu finansowego i po nim, obliczone zostały wartości współczynnika korelacji rang Spearmana pomiędzy zmiennymi dla kolejnych lat oraz dla jednego podokresu i całego okresu. Uzyskane wyniki wskazały, że poza samym okresem kryzysu – zmiana w roku 2009 w relacji do 2008 – pomiędzy zmiennymi zachodziła korelacja dodatnia – im wyższy udział kapitału zagranicznego w sektorze bankowym, tym wyższe wzrosty wartości produkcji przemysłowej. Jednak w większości lat uzyskano korelację słabą, a wynik nie był istotny statystycznie. Umiarkowaną korelację dodatnią i wynik istotny statystycznie uzyskano jedynie dla lat 2011 i i 2013, a dla całego okresu po kryzysie zmiana wartości produkcji wykazywała silną, istotną statystycznie korelację dodatnią z wielkością udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym. Wszak jednocześnie dla całego badanego okresu, który obejmował zarówno lata kryzysu i po nim, uzyskano słabą korelację i *p-value* większe niż poziom istotności 0,05, można wyrazić opinię, że kryzys miał negatywny wpływ na współwystępowanie wyższych wzrostów produkcji przemysłowej z wyższymi poziomami kapitału zagranicznego w danym kraju. Dostrzegalne jest też zmniejszanie się siły korelacji w kolejnych latach po kryzysie, co wskazuje, że współwystępowanie obydwu zmiennych nie jest zjawiskiem stałym i zmienia się w czasie.

Przeprowadzone badanie zależności zachodzących pomiędzy wielkością udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym a wybranymi wskaźnikami prezentującymi zmiany sytuacji konsumentów i przedsiębiorstw w okresie przed kryzysem, w czasie jego trwania i po nim, wskazują na umiarkowaną siłę współwystępowania. Zaobserwowano współwystępowanie większego udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym ze zmianami cen domów w okresie około kryzysowym, umiarkowane współwystępowanie z większymi spadami bezrobocia, brak współwystępowania ze zmianami stopy oszczędności gospodarstw domowych i nietrwałe współwystępowanie z wyższymi zmianami wartości produkcji przedsiębiorstw.

4.1.3. Obecność kapitału zagranicznego w sektorze bankowym a zmiany eksportu w latach 2004–2017

Philip Wilms, Job Swank i Jakob de Haan wskazują jako najlepiej oddające wpływ kryzysu bankowego na gospodarkę nierównowagi na rachunku obrotów bieżących. Dlatego w tej części pracy zbadane zostało współwystępowanie wielkości udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym ze zmianami relacji eksportu do importu i zmianami w udziale w światowym eksporcie danego kraju.

Tabela 33. Zmiana wskaźnika eksportu do importu w latach 2007–2017 na tle średniego udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym

Kraj	Zmiana wskaźnika eksportu do importu od 2007 do 2017 w %	Średni udział kapitału zagranicznego w sektorze bankowym w latach 2007–2017
Finlandia	-9,82	71,27
Szwecja	-6,84	3,18
Belgia	-3,81	42,09
Luksemburg	-3,28	91,27
Austria	-2,75	25,45
Francja	-1,02	5,45
Niemcy	0,85	8,55
Holandia	2,68	6,82
Cypr	3,26	25,09
Słowacja	4,04	87,27
Wielka Brytania	4,35	24,64
Czechy	5,77	87,45
Węgry	7,92	56,73
Dania	8,49	15,18
Włochy	11,11	7,18
Słowenia	15,31	31,64
Polska	17,39	64,91
Estonia	20,45	95,27
Irlandia	20,72	43,82
Portugalia	27,50	21,09
Litwa	31,65	91,91
Hiszpania	34,57	3,36
Bułgaria	43,24	76,23
Rumunia	48,44	87,09
Łotwa	49,25	58,55
Grecja	51,56	7,55

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Eurostat, *Export to import ratio*, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EGI_TR1__custom_1057371/default/table dostęp 22 czerwca 2021, Claessens, S., van Horen, N., 2014, *Foreign Banks: Trends and Impact*, Journal of Money, Credit and Banking, Volume 46, Issue s1, s. 295–326, dostęp 24 listopada 2017, The World Bank, Global Financial Development, *Foreign bank assets among total bank assets*, Monitoring banków 2017, 2018, Główny Urząd Statystyczny.

Wskaźnik eksportu do importu jest publikowany przez Eurostat od 2007 r. Wartość wskaźnika równa jeden oznacza identyczną wartość eksportu i importu. Wartość pomiędzy zero a jeden to przewaga importu nad eksportem, a między jeden a dwa przewaga eksportu nad importem. W poniższym badaniu, tak jak w poprzednich, sprawdzana jest relacja pomiędzy zmianami wartości wskaźnika a udziałem kapitału zagranicznego w sektorze bankowym.

W tabeli 33 zostały przedstawione zmiany wskaźnika eksportu do importu w okresie od 2007 do 2017 oraz średni udział kapitału zagranicznego w sektorze bankowym w tym okresie. Spadek wartości indeksu oznacza, że w analizowanym okresie wartość eksportu obniżyła się w stosunku do wartości importu, a wzrost oznacza, że wartość eksportu w tym czasie zwiększyła się w stosunku do wartości importu.

W zaprezentowanym zestawieniu nie można dostrzec współzależności pomiędzy zmianami indeksu w całym analizowanym okresie a średnim udziałem kapitału zagranicznego w sektorze bankowym w tym samym okresie. Wśród krajów, w których wartość eksportu w stosunku do wartości importu najbardziej spadła, znajdują się zarówno kraje, w których sektorze bankowym kapitał zagraniczny ma wysoki udział – Finlandia, średni udział – Belgia, jak i niski udział – Szwecja. Podobnie jest wśród krajów, w których wartość eksportu w stosunku do wartości importu najbardziej wzrosła – w Grecji udział kapitału zagranicznego był w tym okresie niski, na Łotwie średni, a w Rumunii wysoki.

W celu weryfikacji, czy istnieje współwystępowanie wielkości udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym i zmian proporcji eksportu do importu w latach globalnego kryzysu finansowego i po nim, obliczone zostały wartości współczynnika korelacji rang Spearmana pomiędzy zmiennymi dla kolejnych lat oraz dla dwóch podokresów – lat kryzysu i po nim, a także całego badanego okresu.

Uzyskane wyniki wskazały na pojawienie się dodatniej korelacji istotnej statystycznie jedynie w okresie kryzysu. W pozostałych latach i wyróżnionych okresach stwierdzono brak istnienia stałej współzależności między zmiennymi.

Drugim wskaźnikiem prezentującym zmiany zachodzące w handlu zagranicznym państw UE jest udział w światowym eksporcie. Dane te dostępne są w Eurostat od początku uwzględnionego w badaniu okresu, czyli od 2004 r. Zmiany, jakie zaszły między końcem roku 2004 a końcem roku 2017, wyrażone w punktach procentowych zaprezentowane zostały w tabeli 34.

W zestawieniu można zaobserwować, że kraje, w których w sektorze bankowym udział kapitału zagranicznego był niski, zmniejszyły swój udział w światowym eksporcie – Wielka Brytania o 1,56 p.p., Francja o 1,30 p.p. i Niemcy o 1,25 p.p. Natomiast kraje, w których udział kapitału zagranicznego w sektorze bankowym był wysoki, zwiększyły swój udział w światowym eksporcie – Polska o 0,47 p.p., Irlandia o 0,40 p.p. i Rumunia o 0,22 p.p.

Tabela 34. Zmiana udziału w światowym eksporcie w latach 2004–2017 na tle średniego udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym

Kraj	Zmiany udziału w światowym eksporcie w latach 2004–2017 w p.p.	Średni udział kapitału zagranicznego w sektorze bankowym w latach 2004–2017 w %
Wielka Brytania	-1,56	21,64
Francja	-1,30	5,38
Niemcy	-1,25	9,79
Włochy	-1,18	6,38
Holandia	-0,61	7,00
Belgia	-0,50	37,62
Hiszpania	-0,38	3,15
Szwecja	-0,38	3,71
Austria	-0,27	24,79
Finlandia	-0,25	69,54
Dania	-0,18	15,21
Grecja	-0,14	7,43
Portugalia	-0,05	21,54
Węgry	-0,02	58,07
Cypr	-0,02	23,71
Słowenia	0,01	29,86
Estonia	0,02	95,71
Łotwa	0,03	58,36
Słowacja	0,04	88,43
Litwa	0,05	91,86
Bułgaria	0,05	75,39
Luksemburg	0,13	93,14
Czechy	0,15	86,64
Rumunia	0,22	82,71
Irlandia	0,40	43,46
Polska	0,47	66,93

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Eurostat, *Export market shares (BPM6)*, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/BOP_EXMS6_Q__custom_1068796/default/table dostęp 24 czerwca 2021, Claessens, S., van Horen, N., 2014, *Foreign Banks: Trends and Impact*, Journal of Money, Credit and Banking, Volume 46, Issue s1, s. 295–326, dostęp 24 listopada 2017, The World Bank, Global Financial Development, *Foreign bank assets among total bank assets*, Monitoring banków 2017, 2018, Główny Urząd Statystyczny.

W celu weryfikacji, czy istnieje współwystępowanie wielkości udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym i zmian udziału danego kraju w światowym eksporcie w latach przed globalnym kryzysem finansowym, w jego trakcie i po nim, obliczone zostały wartości współczynnika korelacji rang Spearmana pomiędzy zmiennymi dla kolejnych lat oraz dla trzech podokresów – lat przed kryzysem, lat kryzysu i po nim, a także całego badanego okresu.

Uzyskany wynik nie pozwalał odrzucić hipotezy, że istnieje współwystępowanie wysokiego udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym kraju a zwiększaniem przez niego udziału w światowym eksporcie w latach przed kryzysem w jego trakcie i po nim. Jednocześnie zauważalne było, że siła korelacji była większa przed kryzysem, a mniejsza w czasie jego trwania i po nim.

Uzyskanie wyniku pozwalają stwierdzić, że nie można potwierdzić istnienia współwystępowania wielkości udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym ze zmianami proporcji pomiędzy eksportem a importem danego kraju, da się natomiast zauważyć silna korelacja pomiędzy udziałem kapitału a zmianami udziału poszczególnych krajów w światowym eksporcie.

4.2. Korelacja pomiędzy poszczególnymi efektami kryzysu a innymi istotnymi cechami gospodarki

W prowadzonych badaniach ograniczono się do sprawdzania istnienia współzależności pomiędzy wielkością udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym danego kraju a wskaźnikami obrazującymi zmiany zachodzące w kondycji finansowej banków i sytuacji gospodarczej krajów w efekcie kryzysu i po nim. Stwierdzenie współwystępowania nie przesądza jednak, że faktycznie istnieje zależność pomiędzy zmiennymi. W celu sprawdzenia, czy zdiagnozowane korelacje są faktyczne, czy pochodną korelacji z innymi zmiennymi, analizie poddane zostały korelacje pomiędzy powyżej wymienionymi wskaźnikami a innymi cechami gospodarki, które mogą mieć wpływ na przebieg zjawisk kryzysowych.

Uzyskane wyniki³⁰³ nie pozwalają odrzucić stwierdzenia, że udział kapitału zagranicznego w sektorze bankowym mógł mieć wpływ na dynamikę zachodzących procesów. Za ową opinią przemawia występowanie korelacji pomiędzy obliczonym dla kolejnych lat od 2004 do 2017 r. średnim udziałem kapitału zagranicznego w sektorze bankowym poszczególnych krajów UE a 9 wskaźnikami gospodarczymi, których wielkość także została obliczana dla kolejnych lat i każdego z uwzględnionych krajów. Schemat zaobserwowanych korelacji zaprezentowany został na rysunku 13.

³⁰³ Szczegółowy opis badań i ich wyników dostępny jest w pracy doktorskiej.

Rysunek 13. Zaobserwowane korelacje pomiędzy udziałem kapitału zagranicznego w sektorze bankowym krajów UE a wskaźnikami ekonomicznymi w latach 2004–2017

Korelacje te są zgodne ze strukturą krajów tworzących UE. Udział kapitału zagranicznego w sektorze bankowym wykazuje silną ujemną korelację z wielkością PKB krajów i wielkością ich sektorów finansowych w relacji do PKB. Jest to zgodne ze strukturą rynku finansowego UE. Duży udział kapitału zagranicznego w sektorze bankowym można obserwować w biedniejszych państwach Unii, w których sektor finansowy nie rozwijał się przez wiele lat z uwagi na nierynkowy charakter ich gospodarek. Po przemianach politycznych kapitał zagraniczny pozwolił im rozwinąć bardzo słaby sektor finansowy. Pochodną tego jest: ujemna, bardzo silna korelacja pomiędzy wielkością udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym a łączną wartością już udzielonego kredytu. Jest ona w oczywisty sposób wyższa w krajach, w których sektor finansowy funkcjonuje od dziesięcioleci, a podmioty gospodarcze dysponują wyższym kapitałem, który daje im zdolność do wyższego kredytowania się.

Kraje postkomunistyczne otrzymują w ramach UE finansowanie, które ma na celu wyrównać poziom życia w całej Unii. Dzięki temu mogą się rozwijać szybciej niż zamożne kraje Unii. Znajduje to swoje odzwierciedlenie w umiarkowanej korelacji dodatniej pomiędzy wielkością kapitału zagranicznego a zmianami PKB, które wykazują bardziej dynamiczne wzrosty w krajach postkomunistycznych.

Przeprowadzona analiza wykazała ponadto, że bardzo silne korelacje dodatnie pomiędzy wielkością kapitału zagranicznego w sektorze bankowym a udziałem eksportu w PKB i zmianami udziału w światowym eksporcie należy raczej przypisywać temu, że dla rozwijających się gospodarek eksport jest istotnym uzupełnieniem popytu wewnętrznego. Alternatywna interpretacja tej korelacji to stwierdzenie, że kapitał zagraniczny obecny w sektorze bankowym wspiera firmy z kraju swojego pochodzenia w inwestycjach w kraju goszczącym nastawionych na produkcję na eksport. Nawet jeżeli takie przypadki mają miejsce, to wydają się one nie mieć w skali całego unijnego rynku statystycznego znaczenia, na co wskazują zmiany korelacji pomiędzy udziałem kapitału zagranicznego w sektorze bankowym a zmianami udziału w światowym eksporcie, które są niemal identyczne jak zmiany korelacji pomiędzy wielkością PKB a zmianami udziału w światowym eksporcie.

Korelacja udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym, która wydaje się niezależna od korelacji tej zmiennej z innymi wskaźnikami gospodarczymi, to zachodząca między tą zmienną a wielkością pomocy publicznej dla sektora finansowego. Duży udział kapitału zagranicznego w sektorze bankowym, w połączeniu z mniejszymi niż w krajach Europy Zachodniej sektorami finansowymi, sprawił, że pomoc publiczna kierowana głównie do instytucji krajowych nie była potrzebna. Uchroniło to też kraje o przewadze kapitału zagranicznego w sektorze bankowym przed zwiększaniem długu publicznego. Kapitał zagraniczny w sektorze bankowym stanowił więc rodzaj dywersyfikacji aktywów sektora, która sprawiła, że cała odpowiedzialność za utrzymywanie stabilności banków nie spoczęła jedynie na krajowych systemach gwarancyjnych i nadzorczych.

Niezależnie od współwystępowania z innymi zmiennymi należy zwrócić uwagę, że wszystkie wykazane korelacje wielkości udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym są pozytywne dla gospodarek państw goszczących. Wyższy udział kapitału zagranicznego w sektorze bankowym współwystępuje z bardziej dynamicznym zwiększaniem się eksportu danego kraju, większą dynamiką wzrostu PKB, mniejszym zadłużeniem państwa i mniejszymi kwotami wydawanymi na pomoc sektorowi finansowemu.

Istotne dla określenia wpływu kapitału zagranicznego w sektorze bankowym na gospodarkę krajów goszczących w okresie kryzysu i po nim jest też stwierdzone niewystępowanie korelacji pomiędzy wielkością udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym a niektórymi wskaźnikami. Można było się spodziewać, że kapitał bankowy

będzie powodował nierównowagi na rynku kredytowym i mieszkaniowym, prowadząc nadmierną akcję kredytową w okresach dobrej koniunktury i nadmiernie wycofując się z kredytowania w okresie dekonunktury. Obliczenia nie potwierdziły tego. Brak jest korelacji pomiędzy wielkością udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym a zmianami cen domów i ich zmiennością. Natomiast pojawiające się korelacje ze zmianą wielkości udzielanych kredytów są nietrwałe, i jak wykazano, mogą być pochodną korelacji zachodzących z innymi zmiennymi.

Wielkość udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym nie wykazuje też istotnego wpływu na wskaźniki obrazujące sytuację konsumentów i przedsiębiorstw w okresie kryzysu. Stwierdzono brak korelacji ze stopą oszczędności gospodarstw domowych, nietrwałą korelację ujemną ze zmianami stopy bezrobocia i nietrwałe współwystępowanie z wzrostami produkcji przedsiębiorstw. Także te korelacje o słabym natężeniu wykazują kierunek pozytywny dla gospodarki kraju goszczącego – większy udział kapitału zagranicznego w sektorze bankowym może mieć niewielki wpływ na zmniejszanie bezrobocia i wzrosty produkcji.

Zakończenie

Przedmiotem przeprowadzonego badania było zróżnicowanie przebiegu zjawisk kryzysowych w krajach Unii Europejskiej w zależności od wielkości udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym. Przeprowadzony przegląd dostępnej literatury naukowej na ten temat oraz szereg przeprowadzonych badań empirycznych z wykorzystaniem danych ilościowych wskazuje, że w obrębie Unii Europejskiej wyższy poziom kapitału zagranicznego w sektorze bankowym pozwalał gospodarkom poszczególnych krajów ograniczać negatywne skutki globalnego kryzysu finansowego z lat 2007–2009 i kryzysu finansów publicznych z lat 2010–2011.

Wpływ kapitału zagranicznego w sektorze bankowym na rozwój gospodarczy krajów goszczących nie jest jednoznacznie oceniany przez ekonomistów. Przeprowadzony przegląd dostępnej literatury pozwala stwierdzić, że zróżnicowanie ocen dotyczy samych podstaw zagadnienia, czyli tego, czy większa konkurencja w sektorze bankowym jest pozytywna, czy negatywna dla stabilności gospodarki. Brak konsensusu dotyczył także tego, czy banki zagraniczne transmitują kryzysy z jednego kraju do drugiego, czy prowadzą odmienną od banków krajowych politykę kredytową, czy są bardziej narażone na bankructwo oraz czy ich wejście na lokalny rynek naraża krajowe banki na bankructwo. Jedyną kwestią, co do której nie stwierdzono rozbieżności w dostępnych badaniach, była efektywność. Ekonomiści są zgodni co do tego, że zaangażowanie kapitału zagranicznego w sektorze bankowym poprawia efektywność banków.

Na potrzeby pracy przeprowadzono wywiady z osobami mającymi wpływ na funkcjonowanie banków zagranicznych w Polsce. W celu pełnego przedstawienia ich poglądów i wiedzy na temat wpływu banków zagranicznych na polską gospodarkę, która w tym przypadku miała być przykładem gospodarki goszczącej, wykorzystano także dostępną literaturę. Na tej podstawie stwierdzono, że obecności banków zagranicznych w kraju goszczącym może implikować ryzyko niekorzystnego dla gospodarki kraju funkcjonowania sektora bankowego. Istnieje jednak możliwość minimalizowania tego ryzyka poprzez konsekwentne wdrażanie i stosowanie przepisów europejskiego prawa bankowego i giełdowego oraz konsekwentne stosowanie reguł rynkowych w stosunku do banków zagranicznych i krajowych. Jako sposób zmniejszania ryzyka tworzego przez sektor bankowy wskazano ponadto dywersyfikowanie tego ryzyka na każdym możliwym poziomie – także właścicielskim.

Zróżnicowanie ocen wpływu kapitału zagranicznego na rozwój gospodarczy kraju goszczącego wynika ze zróżnicowania tego wpływu w zależności od wielu zmiennych. W dostępnej literaturze zwraca się uwagę, że wpływ ten jest inny w krajach rozwijających się, a inny w rozwiniętych, że jest podatny na różnice kulturowe i polityczne, a nawet zmienia się w zależności od kraju pochodzenia kapitału. Różnorodność

wpływu kapitału zagranicznego w sektorze bankowym na gospodarkę kraju goszczącego nakazuje rozpatrywać jego siłę i kierunek lokalnie, a nie globalnie. Prawidłowości wykazane w niniejszej pracy dla Unii Europejskiej mogą nie znajdować potwierdzenia odnośnie do krajów azjatyckich, afrykańskich czy amerykańskich.

Unia Europejska, która silnie integruje gospodarczo państwa członkowskie, jest rynkiem z jednej strony w wystarczającym zakresie lokalnym, na którym można wyodrębnić jednorodny sposób oddziaływania kapitału zagranicznego w sektorze bankowym na gospodarki poszczególnych państw, a z drugiej strony poszczególne państwa w wystarczająco zróżnicowany sposób reagowały na globalny kryzys finansowy, żeby uchwycić różnice pomiędzy nimi. Wykorzystując dane udostępniane przez Europejski Urząd Statystyczny Eurostat na temat udzielonej sektorowi finansowemu pomocy publicznej, zmian PKB, zadłużenia publicznego i bezrobocia, wskazano kraje, które w największym stopniu odczuły kryzys, i te, które w najmniejszym stopniu go odczuły.

Przegląd dostępnej literatury na temat przebiegu kryzysu w czterech państwach UE, które najbardziej go odczuły – Irlandia, Grecja, Cypr i Hiszpania – pozwolił stwierdzić, że we wszystkich tych krajach, czynnikiem, który w istotny sposób zintensyfikował zjawiska kryzysowe, był wysoki udział kapitału krajowego w sektorze bankowym, za którego stabilność odpowiedzialność ponosiły publiczne instytucje nadzorcze i gwarancyjne. Jednocześnie w krajach, których gospodarki okazały się odporne na kryzys – Malta, Polska, Bułgaria – w sektorze bankowym przeważał kapitał zagraniczny. Kryzys w tych krajach nie był wzmacniany przez konieczność ponoszenia przez państwo wydatków na stabilizację sektora bankowego.

W celu wskazania mechanizmów za pomocą, których kapitał zagraniczny w sektorze bankowym wpływa na gospodarki krajów goszczących, przeprowadzono badanie różnic pomiędzy bankami krajowymi i zagranicznymi, rozpoczynając od różnic w intensywności finansowania gospodarki przez banki przed kryzysem, w czasie jego trwania i po nim. O wyborze właśnie tego parametru zdecydowało częste jego wymienianie w dostępnej literaturze. Podstawą badania były dane Banku Rozrachunków Międzynarodowych o wielkości udzielonych przez banki kredytów dla sektora niefinansowego w 18 krajach UE w latach 1999–2019. Wyniki przeprowadzonego badania wskazują, że w całym badanym okresie większy udział kapitału zagranicznego w krajowym sektorze bankowym wpływał na szybszy wzrost akcji kredytowej, jednak nie było to zjawisko trwałe w czasie. Zależność taka miała duże natężenie w latach 1999–2002, natomiast w kolejnych latach, a więc przed kryzysem, w jego trakcie i po nim, nie stwierdzono jej, co sugeruje, że intensywność akcji kredytowej nie jest głównym kanałem, poprzez który kapitał zagraniczny oddziałuje na gospodarkę kraju goszczącego, oraz, że kanał ten nie miał znaczenia dla rozprzestrzeniania się kryzysu w Unii Europejskiej.

Kolejnymi parametrami, które zgodnie z dostępną literaturą naukową mogły różnicować banki krajowe i zagraniczne, były: polityka ostrożnościowa, dywidendowa oraz efektywność. W celu analizy różnic stworzono bazę danych zawierającą informacje o rocznym współczynniku wypłacalności, wskaźniku jakości należności, wskaźniku rentowności kapitałów własnych, efektywności kosztowej, marży odsetkowej i stopy wypłaty dywidendy dla 40 banków z lat 2003–2013.

Przeprowadzone na tej bazie danych badania pozwoliły stwierdzić:

- brak zróżnicowania banków krajowych i zagranicznych w zakresie współczynnika wypłacalności
- brak zróżnicowania banków krajowych i zagranicznych w zakresie wskaźnika jakości należności
- osiąganie przez banki zagraniczne wyższego poziomu wskaźnika rentowności kapitałów własnych w okresie kryzysu i po nim
- utrzymywanie przez banki zagraniczne marży odsetkowej na wyższym poziomie w okresie kryzysu
- niższy poziom kosztów w relacji do przychodów w bankach zagranicznych w okresie kryzysu i po nim
- brak zróżnicowania banków krajowych i zagranicznych w zakresie stopy wypłaty dywidendy.

Wyniki przeprowadzonego badania sugerują prawdziwość opinii, co do której wcześniej nie znaleziono rozbieżności w dostępnej literaturze naukowej. Kapitał zagraniczny w sektorze bankowym poprawia efektywność banków, co potwierdziły lepsze wartości wskaźników efektywności osiągnięte przez banki zagraniczne w okresie kryzysu i po nim. Byłby to pozytywny wpływ kapitału zagranicznego na gospodarkę krajów goszczących. Większa efektywność banków oznacza większą stabilność całego sektora i mniejsze prawdopodobieństwo konieczności pomocy publicznej dla banków, a więc też większą stabilność finansów publicznych.

Badania natomiast nie potwierdziły opinii o destabilizującej roli banków zagranicznych na gospodarkę kraju goszczącego poprzez wycofywanie kapitału do krajów macierzystych w postaci dywidend, prowadzenie bardziej procyklicznej polityki kredytowej niż banki krajowe, utrzymywania kapitałów banku na poziomach bardziej ryzykownych niż w bankach krajowych oraz udzielania bardziej ryzykownych kredytów.

Jako, że w Unii Europejskiej globalny kryzys finansowy przekształcił się w kryzys zadłużenia publicznego strefy euro, kolejnym kanałem za pośrednictwem, którego kapitał zagraniczny w sektorze bankowym mógł oddziaływać na kondycję gospodarek poszczególnych krajów, była wielkość pomocy, jaką państwa musiały udzielić sektorowi bankowemu. Informacje na ten temat pozyskano ze strony internetowej

Komisji Europejskiej, która na wspólnym rynku nadzoruje pomoc publiczną, żeby nie naruszała ona zasad wolnej konkurencji. Na podstawie komunikatów opublikowanych w Dziennikach Ustaw Komisji Europejskiej stworzono wykaz 129 banków, które w latach 2008–2020 wymagały pomocy państwa. Tylko 18 z nich było bankami zagranicznymi.

Porównano także wielkość udzielonej pomocy w krajach, w których przeważał kapitał krajowy, i w krajach, w których przeważał kapitał zagraniczny w sektorze bankowym. Także w tym badaniu wynik jednoznacznie wskazywał, że większe wydatki ponosiły państwa, gdzie nad sektorem bankowym przeważał kapitał krajowy. Większy udział kapitału zagranicznego w sektorze bankowym współwystępował więc z większą stabilnością tego sektora. Banki zagraniczne tylko w nielicznych przypadkach potrzebowały pomocy ze strony kraju goszczącego, co wynikało z ich lepszej efektywności, co już wcześniej wykazano. Można też przypuszczać, że w okresach braku płynności na rynku międzybankowym otrzymywały one wsparcie od banków macierzystych. Stanowiło więc to rodzaj reasekuracji systemów bankowych o przewadze kapitału zagranicznego i miało pozytywny wpływ na kondycję finansów publicznych, a co za tym idzie, całej gospodarki krajów goszczących, oraz ograniczało rozwój w tych krajach zjawisk kryzysowych.

Wobec wykazanych różnic pomiędzy bankami krajowymi a zagranicznymi zasadne stało się stwierdzenie, z jakimi wskaźnikami gospodarczymi wykazywała współwystępowanie wielkość udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym. Do zobrażenia zmian, jakie zachodziły w gospodarkach krajów UE, posłużono się ośmioma wskaźnikami: PKB, PKB *per capita*, stopa bezrobocia, indeks cen domów, wartość produkcji przedsiębiorstw, stopa oszczędności gospodarstw domowych, stopa eksportu do importu oraz udział eksportu danego kraju w światowym eksporcie. Dane z lat 2004–2017 pozyskano ze strony internetowej Europejskiego Urzędu Statystycznego Eurostat.

Przeprowadzone na tej bazie danych badania pozwoliły stwierdzić:

- współwystępowanie wyższego udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym z wyższymi wzrostami PKB, PKB *per capita* i udziału w światowym eksporcie oraz osłabione tego współwystępowania przez kryzys
- brak współwystępowania wyższego udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym ze zmianami cen domów i stopą oszczędności gospodarstw domowych
- pojawiające się w niektórych latach albo słabe współwystępowanie wyższego udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym z niższą stopą bezrobocia i wyższą produkcją przemysłową
- współwystępowanie wyższego udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym z wyższą stopą eksportu do importu tylko w okresie globalnego kryzysu finansowego.

Uzyskane wyniki wskazują, że udział kapitału zagranicznego w sektorze bankowym wykazuje niewielkie współwystępowanie ze wskaźnikami obrazującymi sytuację konsumentów i przedsiębiorców, natomiast duże z ogólną sytuacją gospodarczą kraju. Można to interpretować jako dowód na istnienie związku pomiędzy obecnością kapitału zagranicznego w sektorze bankowym danego kraju a jego etapem rozwoju. Kraje wysokorozwinięte utrzymują sektory bankowe w oparciu o kapitał macierzysty, a rozwijające się w oparciu o kapitał zagraniczny. Jednocześnie sama obecność lub brak kapitału zagranicznego w sektorze bankowym miałyby niewielki wpływ na przebieg zjawisk kryzysowych w poszczególnych krajach.

W celu sprawdzenia hipotezy, że wielkość udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym jest jedynie pochodną aktualnego etapu rozwoju kraju, a jego współwystępowanie ze zmiennymi obrazującymi natężenie zjawisk kryzysowych jest jedynie odzwierciedleniem ich współwystępowania z wielkością PKB, przeprowadzono szereg analiz korelacji zachodzących pomiędzy zmiennymi. W ich wyniku stwierdzono:

- wyższy poziom kapitału zagranicznego w sektorze bankowym nie jest przyczyną wyższych wzrostów kwoty udzielonych kredytów i spadku stopy bezrobocia,
- wyższy poziom kapitału zagranicznego w sektorze bankowym ograniczał pomoc publiczną, jaką państwa musiały udzielać sektorowi finansowemu,
- wyższy poziom kapitału zagranicznego w sektorze bankowym może generować wyższe wzrosty PKB kraju goszczącego,
- wyższy poziom kapitału zagranicznego w sektorze bankowym współwystępuje wprawdzie ze wzrostami eksportu, ale jest to pochodna korelacji zachodzących między wielkością PKB a zmianami eksportu i wielkością udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym.

Przeprowadzone badanie pozwala stwierdzić brak negatywnego oddziaływania kapitału zagranicznego w sektorze bankowym na gospodarkę krajów goszczących w obrębie Unii Europejskiej w okresie globalnego kryzysu gospodarczego oraz w latach poprzedzających go i następujących po nim. Jego obecność była natomiast w tym okresie skorelowana z szybszym rozwojem poszczególnych krajów. Kapitał ten poprawiał efektywność działania sektorów bankowych i zmniejszał ekspozycję finansów publicznych na ryzyko ponoszenia wydatków na stabilizację sektora bankowego i ochronę zgromadzonych w bankach oszczędności obywateli i przedsiębiorstw.

Wynik badania pozwala sformułować rekomendację zaprzestania dalszego udomawiania banków, które obecnie funkcjonują na polskim rynku w ramach międzynarodowych grup finansowych. Decyzje polityczne o wykupie przez spółki, w których większościowym akcjonariuszem jest Skarb Państwa, banków, które wcześniej były w posiadaniu kapitału zagranicznego, w świetle uzyskanych wyników badań nie tylko nie zwiększają bezpieczeństwa gospodarczego Polski, ale wręcz zwiększają ryzyko.

Spis literatury

Publikacje książkowe

1. Aleksandrowicz, P., Fandrejewska-Tomczyk, A., 2016, *Reforma Polskiego Systemu Bankowego w latach 1987–2004 we wspomnieniach jej twórców*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, s. 294–295 (tabela).
2. Bedyńska, S., Cypryńska, M., 2013, *Statystyczny drogowskaz 1. Praktyczne wprowadzenie do wnioskowania statystycznego*, Wydawnictwo Akademickie Sedno, Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej.
3. Godula, E., 2001, *Kapitał zagraniczny w polskim sektorze bankowym*, Międzynarodowa Szkoła Menedżerów.
4. Kawalec, S., Pytlarczyk, E., 2016, *Paradoks euro. Jak wyjść z pułapki wspólnej waluty*, Wydawnictwo Poltext.
5. Krzak, M., 2009, *Sytuacja na międzynarodowych rynkach finansowych*, w Kryzys globalny. Początek czy koniec?, Regan Press, s. 25–45.
6. Kurkliński, L., 2016, *Kapitał zagraniczny a kulturowe uwarunkowania zarządzania bankami w Polsce*, Wydawnictwo C.H.Beck.
7. Lapr votte, F-Ch., Gray, J., de Cecco, F., 2017, *Research Handbook on State Aid in the Banking Sector*, Edward Elgar Publishing.
8. Pawłowicz, L., 2019, *Hazard moralny i konflikty interesów*, w Dewiacje finansjalizacji, CeDeWu Sp. z o.o., s. 6–23.
9. Pietrzak, E., Markiewicz, M. (red.), 2006, *Finanse, bankowość i rynki finansowe*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, s. 91–145.
10. *Polski sektor bankowy wobec wyzwań związanych z kryzysem finansowym w strefie euro*, 2014, Wydział Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego.
11. Rajan, R., G., 2012, *Linie uskoku. Ukryte rysy, które wciąż zagrażają światowej gospodarce*, Kurhaus Publishing Kurhaus Media.
12. Roubini, N., Mihm, S., 2011, *Ekonomia kryzysu*, Wolters Kluwer Polska, s. 19–23, 31–38.
13. Taft, J., G., 2014, *Służebność. Utracone dziedzictwo Wall Street*, Kurhaus Publishing Kurhaus Media, s. 23–46.
14. Taleb, N., N., 2014, *Czarny łabędź. O skutkach nieprzewidywalnych zdarzeń*, Kurhaus Publishing Media, s. 17.
15. Zaleska, M., 2007, *Ocena sytuacji ekonomiczno-finansowej banku*, w Współczesna bankowość, red. Zaleska M., Centrum Doradztwa i Informacji „Difin”, s. 602–628.

Artykuły

16. Abascal, R., González, F., 2019, *Shareholder protection and bank executive compensation after the global financial crisis*, Journal of Financial Stability, nr 40, s. 15–37, dostęp 9 listopada 2019.
17. Abboushi, S., 2011, *Analysis and outlook of the Greek financial crisis*, Journal of Global Business Management, nr 7, s. 1–8, dostęp 4 stycznia 2020.
18. Adamowicz, T., 2013, *Przyczyny i skutki I fazy kryzysu finansowego lat 2007–2009 w wybranych krajach na świecie*, Polityki Europejskie, Finanse i Marketing, nr 9 (58), s. 9–21, dostęp 30 stycznia 2018.
19. Adams-Kane, J., Caballero, J., A., Lim, J., J., 2017, *Foreign Bank Behavior during Financial Crises*, Journal of Money, Credit and Banking, Vol. 49, nr 2–3, s. 351–392, dostęp 3 lipca 2018.
20. Adams-Kane, J., Jia, Y., Lim, J., J., 2015, *Global transmission channels for international bank lending in the 2007–2009 financial crisis*, Journal of International Money and Finance, nr 56, s. 97–113, dostęp 12 czerwca 2018.
21. Ahrend, R., Goujard, A., 2013, *Foreign bank presence: Helping or hurting when financial contagion strikes?*, Economics Letters, nr 120, s. 314–317, dostęp 2 lipca 2018.
22. Akins, B., Li, L., Ng, J., Rusticus T., O., 2016, *Bank Competition and Financial Stability: Evidence from the Financial Crisis*, Journal of Financial and Quantitative Analysis, vol. 51, nr 1, s. 1–28, dostęp 30 grudnia 2018.
23. Albertazzi, U., Bottero, M., 2014, *Foreign bank lending: Evidence from the global financial crisis*, Journal of International Economics, nr 92, s. 22–35, dostęp 29 stycznia 2018.
24. Allen, F., Hryckiewicz, A., Kowalewski, O., Tümer-Alkan, G., 2014, *Transmission of financial shocks in loan and deposit markets: Role of interbank borrowing and market monitoring*, Journal of Financial Stability, nr 15, s. 112–126, dostęp 4 lipca 2018.
25. Allen, F., Jackowicz, K., Kowalewski, O., Kozłowski, Ł., 2017, *Bank lending, crises, and changing ownership structure in Central and Eastern European countries*, Journal of Corporate Finance, nr 42, s. 494–515, dostęp 6 stycznia 2018.
26. Anginer, D., Cerutti, E., Martínez Pería, M. S., 2017, *Foreign bank subsidiaries' default risk during the global crisis: What factors help insulate affiliates from their parents?*, Journal of Financial Intermediation, nr 29, s. 19–31, dostęp 8 stycznia 2018.
27. Aykut, D., Hostland, D., Ju Kim, E., 2008, *The Changing Role of International Banking in Development Finance*, Global Development Finance. The Role of International Banking, The World Bank, s. 81–191, dostęp 8 marca 2019.

28. Barth, J., R., Lin, C., Lin, P., Song, F., M., 2009, *Corruption in bank lending to firms: Cross-country micro evidence on the beneficial role of competition and information sharing*, Journal of Financial Economics, nr 91, s. 361–388, dostęp 13 stycznia 2019.
29. Bebchuk, L., A., Cohen, A., Spamann, H., 2010, *The wages of failure: Executive compensation at Bear Stearns and Lehman 2000–2008*, Harvard John M. Olin Center for Law, Economics, and Business, Finance, Working Paper nr 287/2010, s. 1–27, dostęp 9 listopada 2019.
30. Beck, T., Degryse, H., De Haas, R., van Horen, N., 2018, *When arm's length is too far: Relationship banking over the credit cycle*, Journal of Financial Economics, nr 127, s. 174–196, dostęp 30 grudnia 2018.
31. Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., Levine, R., 2006, *Bank concentration, competition, and crises: First results*, Journal of Banking & Finance, nr 30, s. 1581–1603, dostęp 30 grudnia 2018.
32. Ben Zeev, N., 2017, *Capital controls as shock absorbers*, Journal of International Economics, nr 109, s. 43–67, dostęp 14 sierpnia 2018.
33. Berger, A., N., Clarke, G., R., G., Cull, R., Klapper, L., Udell, G., L., 2005, *Corporate governance and bank performance: A joint analysis of the static, selection, and dynamic effects of domestic, foreign, and state ownership*, Journal of Banking & Finance, s. 2179–2221, dostęp 3 listopada 2018.
34. Berger, A., N., Klapper, L., F., Turk-Ariss, R., 2009, *Bank Competition and Financial Stability*, Journal of Financial Services Research, nr 35, s. 99–118, dostęp 13 stycznia 2019.
35. Berndt, A., Hollifield, B., Sandås, P., 2010, *The role of mortgage brokers in the subprime crisis*, National Bureau of Economic Research, Working Paper 16175, dostęp 9 listopada 2019.
36. Besanko, D., Thakor, A., 2004, *Relationship Banking, Deposit Insurance and Bank Portfolio Choice*, Finance from University Library of Munich, dostęp 13 stycznia 2019.
37. Bezzina, F., Grima, S., Mamo, J., 2014, *Risk management practices adopted by financial firms in Malta*, Managerial Finance, vol. 40, nr 6, s. 587–612, dostęp 21 stycznia 2020.
38. Bhagat, S., Bolton, B., 2014, *Financial crisis and bank executive incentive compensation*, Journal of Corporate Finance, nr 25, s. 313–341, dostęp 9 listopada 2019.
39. Bonello, M., C., 2008, *Financial crisis impact on the Maltese economy*, BIS Review, nr 155/2008, s. 1–6, dostęp 21 stycznia 2020.
40. Bonello, M., C., 2010, *The Maltese economy – the recession and the challenges beyond*, BIS Review, nr 73/2010, dostęp 21 stycznia 2020.

41. Bonin, J., P., Louie, D., 2017, *Did foreign banks stay committed to emerging Europe during recent financial crises?*, *Journal of Comparative Economics*, nr 45, s. 793–808, dostęp 24 lutego 2018.
42. Boyd, J., H., De Nicolò, G., 2005, *The Theory of Bank Risk Taking and Competition Revisited*, *The Journal of Finance*, vol. 60, nr 3, s. 1329–1343, dostęp 13 stycznia 2019.
43. Boyd, J., H., De Nicolò, G., Jalal, A., M., 2009, *Bank Competition, Risk and Asset Allocations*, IMF Working Paper, nr 09/143, s. 1–35, dostęp 23 stycznia 2019.
44. Boyd, J., H., De Nicolò, G., Jalal, A., M., 2010, *Bank Competition, Asset Allocations and Risk of Failure: An Empirical Investigation*, CESIFO Working Paper, nr 3198, s. 1–34, dostęp 23 stycznia 2019.
45. Bretschger, L., Kappel, V., Werner, T., 2012, *Market concentration and the likelihood of financial crises*, *Journal of Banking & Finance*, nr 36, s. 3336–3345, dostęp 23 stycznia 2019.
46. Brzoza-Brzezina, M., Kolasa, M., Makarski, K., 2018, *Crisis, contagion and international policy spillovers under foreign ownership of banks*, *Journal of Financial Stability*, nr 36, s. 293–304, dostęp 24 stycznia 2019.
47. Cetorelli, N., Goldberg, L., S., 2012, *Liquidity management of U.S. global banks: Internal capital markets in the great recession*, *Journal of International Economics*, nr 88, s. 299–311, dostęp 3 listopada 2018.
48. Claessens, S., Demirgüç-Kunt, A., Huizinga, H., 2001, *How does foreign entry affect domestic banking markets?*, *Journal of Banking & Finance*, nr 25, s. 891–911, dostęp 2 listopada 2018.
49. Claessens, S., 2006, *Competitive Implications of Cross-Border Banking*, World Bank Policy Research Working Paper 3854, dostęp 2 listopada 2018.
50. Claessens, S., van Horen, N., 2014, *Foreign Banks: Trends and Impact*, *Journal of Money, Credit and Banking*, Volume 46, Issue s1, s. 295–326, dostęp 24 listopada 2017.
51. Claessens, S., van Horen, N., 2015, *The Impact of the Global Financial Crisis on Banking Globalization*, IMF Economic Review, vol. 63, nr 4.
52. Clarke, G., Cull, R., Martínez Peria, M., S., Sánchez, S., M., 2003, *Foreign Bank Entry: Experience, Implications for Developing Economies, and Agenda for Further Research*, *The World Bank Research Observer*, vol. 18, nr 1, s. 25–59, dostęp 2 listopada 2018.
53. Cull, R., Martínez Peria, M., S., 2013, *Bank ownership and lending patterns during the 2008–2009 financial crisis: Evidence from Latin America and Eastern Europe*, *Journal of Banking & Finance*, nr 37, s. 4861–4878, dostęp 9 stycznia 2018.
54. Czarnota, D., 2014, *Bank jako instytucja zaufania publicznego w dobie kryzysu – mit czy rzeczywistość?*, *Studia Ekonomiczne, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach*, nr 186, cz. 1, s. 153–163, dostęp 30 stycznia 2018.

55. Dąbrowska-Gruszczyńska, K., 2013, *Kapitał zagraniczny w polskim sektorze bankowym a poziom jego rozwoju na tle państw OECD*, Studia Ekonomiczne, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, nr 170 Międzynarodowe stosunki gospodarcze: wybrane czynniki instytucjonalne i procesy realne w warunkach światowej niestabilności, s. 43–58, dostęp 28 lutego 2019.
56. De Haas, R., 2016, *The Dark and the Bright Side of Global Banking: A (Somewhat) Cautionary Tale from Emerging Europe*, in: Brada, J.C., Wachtel, P., (eds) *Global Banking Crises and Emerging Markets*, Palgrave Macmillan, s. 9–21, dostęp 11 lipca 2018.
57. De Haas, R., Van Lelyveld, I., 2014, *Multinational Banks and the Global Financial Crisis: Weathering the Perfect Storm?*, *Journal of Money, Credit and Banking*, Supplement to, Vol. 46, nr 1, s. 333–364, dostęp 12 czerwca 2018.
58. De Haas, R., Yevgeniya, K., Pivovarsky, A., Tsankova, T., 2015, *Taming the herd? Foreign banks, the Vienna Initiative and crisis transmission*, *Journal of Financial Intermediation*, nr 24, s. 325–355, dostęp 12 czerwca 2018.
59. Dekle, R., Lee, M., 2015, *Do foreign bank affiliates cut their lending more than the domestic banks in a financial crisis?*, *Journal of International Money and Finance*, nr 50, s. 16–32, dostęp 29 stycznia 2018.
60. Demsetz, R., S., Saidenberg, M., R., Strahan, P., E., 1996, *Banks with Something to Lose: The Disciplinary Role of Franchise Value*, FRBNY Economic Policy Review, October 1996, s. 1–14, dostęp 13 stycznia 2019.
61. Detragiache, E., Gupta, P., Tressel, T., 2006, *Foreign Banks in Poor Countries: Theory and Evidence*, International Monetary Fund, publikacja po 7th Jacques Polak Annual Research Conference, dostęp 9 grudnia 2018.
62. Dietrich, A., Wanzenried, G., 2011, *Determinants of bank profitability before and during the crisis: Evidence from Switzerland*, *Journal of International Financial Markets, Institutions & Money*, Vol. 21, nr 3, s. 311, dostęp 8 maja 2021.
63. Fahlenbrach R., Stulz, R., M., 2011, *Bank CEO incentives and the credit crisis*, *Journal of Financial Economics*, nr 99, s. 11–26, dostęp 9 listopada 2019.
64. Firlej, K., A., 2011, *Źródła i przebieg kryzysu finansowego w Stanach Zjednoczonych i Europie Zachodniej*, *Roczniki Ekonomiczne Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy*, nr 4, s. 179–191.
65. Fungáčová, Z., Herrala, R., Weill, L., 2013, *The influence of bank ownership on credit supply: Evidence from the recent financial crisis*, *Emerging Markets Review*, nr 15, s. 136–147, dostęp 9 stycznia 2018.
66. Galloway, T., M., Lee, W., B., Roden, D., M., 1997, *Banks' changing incentives and opportunities for risk taking*, *Journal of Banking & Finance*, nr 21, s. 509–527, dostęp 13 stycznia 2019.

67. Gan, J., 2004, *Banking market structure and financial stability: Evidence from the Texas real estate crisis in the 1980s*, Journal of Financial Economics, nr 73, s. 567–601, dostęp 13 stycznia 2019.
68. Goetz, M., R., 2018, *Competition and bank stability*, Journal of Financial Intermediation, nr 35, s. 57–69, dostęp 6 lutego 2019.
69. Grabińska, B., 2014, *Pomoc finansowa dla państw strefy euro dotkniętych kryzysem zadłużenia*, Zeszyty Naukowe, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, nr 8 (932), s. 33–43, dostęp 20 stycznia 2020.
70. Gwizdała, J., P., 2015a, *Pomoc publiczna w państwach Unii Europejskiej w warunkach kryzysu gospodarczego*, w *O nowy ład finansowy w Polsce: rekomendacje dla animatorów życia gospodarczego*, red. Ostaszewski, J., Szkoła Główna Handlowa, Oficyna Wydawnicza, s. 477–491, dostęp 8 marca 2019.
71. Gwizdała, J., P., 2015b, *Wpływ systemowego ryzyka płynności na stabilność polskiej gospodarki*, Problemy Zarządzania, vol. 13, nr 3 (55), t. 2, s. 19–29, dostęp 6 stycznia 2018.
72. Hamdaoui, M., 2017, *Financial liberalization and systemic banking crises: A meta-analysis*, International Economics, nr 152, s. 26–54, dostęp 7 stycznia 2018.
73. Hellmann, T., F., Murdock, K., C., Stiglitz, J., E., 2000, *Liberalization, Moral Hazard in Banking, and Prudential Regulation: Are Capital Requirements Enough?*, The American Economic Review, vol. 90, nr 1, s. 147–165, dostęp 13 stycznia 2019.
74. Houston, J., F., Lin, C., Lin, P., Mac, Y., 2010, *Creditor rights, information sharing, and bank risk taking*, Journal of Financial Economics, nr 96, s. 485–512, dostęp 23 stycznia 2019.
75. Iwanicz-Drozdowska, M., Bongini, P., Smaga, P., Witkowski, B., 2017, *Rola kapitału zagranicznego w sektorze bankowym dla stabilności finansowej i rozwoju gospodarczego krajów postkomunistycznych*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska sectio H (Oeconomia), vol. LI, 5, str. 129–137, dostęp 7 marca 2019.
76. Iwanicz-Drozdowska, M., Kozłowska, A., 2016, *Czynniki wzrostu akcji kredytowej banków w Polsce w latach 1995–2014*, Bezpieczny Bank, nr 3(64), s. 120–141, dostęp 1 sierpnia 2021.
77. Jackowicz, K., Kowalewski, O., Kozłowski, Ł., 2012, *Do depositors react to the conditions of banks' foreign owners? The univariate evidence from central european countries*, Zeszyty Naukowe Wydziałowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Studia Ekonomiczne, nr 105, s. 137–144.
78. Jurowska, A., 2005, *Motywy i konsekwencje ekspansji banków na rynki zagraniczne*, Bankowość, red. Małgorzata Zaleska, s. 71–83.

79. Kawalec, S., 2015, *Komentarz: Polska wobec zagadek Unii Bankowej*, w Reich, A., Kawalec, S., *Unia bankowa – gdzie jesteśmy?*, Zeszyty mBank – CASE, nr 137/2015, s. 38–54, , dostęp 7 grudnia 2021.
80. Kawalec, S., 2019, *Udomowienie – tak! Upaństwowienie – nie!*, Rzeczpospolita, 26 listopada 2019, dostęp 7 grudnia 2021 r.
81. Kawalec, S., Gurbiel, R., Kurek, M., 2022, *Skąd się wezmą przyszli czempioni polskiej gospodarki? Znaczenie rynku kapitału właścicielskiego dla rozwoju gospodarczego i cywilizacyjnego Polski*, Capital Strategy i Centrum Analiz Klubu Jagiellońskiego, dostęp 7 lutego 2022.
82. Keeley, M., 1990, *Deposit Insurance, Risk, and Market Power in Banking*, The American Economic Review, vol. 80, nr 5, s. 1183–1200, dostęp 13 stycznia 2019.
83. Kielch, P., 2016, *Pomoc publiczna dla banków w strefie euro*, Praca dyplomowa pod kierunkiem dr. Bogdana Włodarczyka, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, dostęp 31 maja 2021.
84. Kil, K., Ślusarczyk, R., 2016, *Determinanty marży odsetkowej banków w Polsce w okresie pokryzysowym*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 451, s. 166, dostęp 8 maja 2021.
85. Kolesnik, J., 2015, *Skuteczność ograniczenia wypłaty dywidendy banków jako instrumentu polityki nadzorczej w Polsce*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, vol. 49, nr 4, s.247–255, dostęp 9 maja 2021.
86. Kowerski, M., 2014, *Uwagi dotyczące sposobu liczenia stopy wypłaty dywidendy*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 371, s. 188–202, dostęp 9 maja 2021.
87. Kubin, T., 2016, *Kryzys gospodarczy w Hiszpanii. Przyczyny, przejawy, następstwa*, Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, nr 287, s. 90–110, dostęp 19 stycznia 2020.
88. Laeven, L., Valencia, F., 2013, *Systemic Banking Crises Database*, IMF Economic Review, Vol. 61, No. 2, s. 225–270, dostęp 7 stycznia 2018.
89. Lang, V., 2021, *First release for the fourth quarter of 2020, Household saving rate up to 19.8% in the euro area*, Euroindicators, Eurostat, dostęp 29 czerwca 2021.
90. Lassoued, N., Sassib, H., Ben Rejeb Attia, M., 2016, *The impact of state and foreign ownership on banking risk: Evidence from the MENA countries*, Research in International Business and Finance, nr 36, s. 167–178, dostęp 14 czerwca 2018.
91. Lee, Ch., Hsieh, M., 2014, *Bank reforms, foreign ownership, and financial stability*, Journal of International Money and Finance, nr 40, s. 204–224, dostęp 14 czerwca 2018.
92. Liu, H., Molyneux, P., Wilson, J., O., S., 2013, *Competition and Stability in European Banking: a Regional Analysis*, The Manchester School, vol. 81, nr 2, s. 176–201, dostęp 23 stycznia 2019.

93. Martinez-Miera, D., Repullo, R., 2008, *Does Competition Reduce The Risk Of Bank Failure?*, CEMFI Working Paper, nr 0801, s. 1–31, dostęp 23 stycznia 2019.
94. Martinez Peria, M., S., Mody, A., 2004, *How Foreign Participation and Market Concentration Impact Bank Spreads: Evidence from Latin America*, World Bank Policy Research Working Paper 3210, dostęp 3 listopada 2018.
95. Mikołajczyk, K., 2016, *Wpływ struktury własnościowej na strategię banków w krajach Europy Środkowo-Wschodniej*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska sectio H (Oeconomia), vol. L, 4, s. 311–323, dostęp 7 marca 2019.
96. Moldovan, D., Mutu, S., 2015, *A Cluster Analysis on the Default Determinants in the European Banking Sector*, w Abramowicz W. (eds) *Business Information Systems Workshops*, BIS 2015. Lecture Notes in Business Information Processing, vol 228. Springer, Cham, s. 64–74, dostęp 28 grudnia 2018.
97. Montes, C., P., 2014, *The effect on competition of banking sector consolidation following the financial crisis of 2008*, Journal of Banking & Finance, nr 43, s. 124–136, dostęp 13 stycznia 2020.
98. Olszak, M., 2014, *Zależność między konkurencją w sektorze bankowym i stabilnością finansową banków – przegląd badań teoretycznych i empirycznych*, Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny, nr 5 (3), s. 8–34, dostęp 12 stycznia 2019.
99. Ozturk, S., Sozdemir, A., 2015, *Effects of global financial crisis on Greece economy*, Procedia Economics and Finance, nr 23, s. 568–575, dostęp 4 stycznia 2020.
100. Pawłowicz, L., Kwaśnicki, R., L., (2010) *Interes grupy spółek – co to znaczy*, Rzeczpospolita, nr 175 (8686), s. C6, dostęp 5 stycznia 2022.
101. Pawłowska, M., 2013, *Zmiany struktury sektora bankowego w Europie – rola konkurencji*, w *Sektor bankowy w Europie: Co zmienił kryzys?*, Zeszyty BRE Bank-CASE, nr 126/2013, s. 11–25, dostęp 15 czerwca 2021.
102. Peek, J., Rosengren, E., S., 1997, *The International Transmission of Financial Shocks: The Case of Japan*, American Economic Review, nr 87, s. 495–505, dostęp 3 listopada 2018.
103. Peek, J., Rosengren, E., S., 2000, *Collateral Damage: Effects of the Japanese Bank Crisis on Real Activity in the United States*, American Economic Review, nr 90, s. 30–45, dostęp 3 listopada 2018.
104. Pereira Pedro, C., Ramalho, J., da Silva, J., 2017, *The main determinants of banking crises in OECD countries*, Review of World Economics, s. 1–25, dostęp 23 października 2017.
105. Provpoulos, G., A., 2014, *The Greek economy and banking system: Recent developments and the way forward*, Journal of Macroeconomics, nr 39, s. 240–249, dostęp 4 stycznia 2020.

106. Pruchnicka-Grabias, I., 2013, *Przyczyny kryzysu bankowego na Cyprze*, Researchgate.net, pierwotne miejsce publikacji: strona internetowa Komisji Europejskiej, dostęp 29 grudnia 2019.
107. Repousis, S., 2017, „*Bad Bank*” *strategy in Greek banking sector and receivables from banks under liquidation*, International Research Journal of Finance and Economics, nr 162, s. 121–128, dostęp 12 stycznia 2020.
108. Romero-Rodríguez, L.M., Agueda, I., 2016, *La desinformación económica en España. Análisis de caso BFA-Bankia y su salida a bolsa*, Communication & Society, nr 29(1), s. 37–51, dostęp 5 maja 2021.
109. Royo, S., 2014, *After austerity: lessons from the Spanish experience*, Elcano Royal Institute, Working Paper 11/2014, s. 1–25, dostęp 13 stycznia 2020.
110. Samborski, A., 2011, *Kryzys finansowy a nadzór korporacyjny*, Problemy Zarządzania, nr 31, s. 233–256.
111. Schaeck, K., Cihak, M., Wolfe, S., 2009, *Are Competitive Banking Systems More Stable?*, Journal of Money, Credit and Banking, vol. 41, nr 4, s. 711–734, dostęp 23 stycznia 2019.
112. Sengupta, R., 2007, *Foreign entry and bank competition*, Journal of Financial Economics, nr 84, s. 502–528, dostęp 30 grudnia 2018.
113. Shah, S., Z., A., Akbar, S., Liu, J., Liu, Z., Cao, S., 2017, *CEO compensation and banks’ risk-taking during pre and post financial crisis periods*, Research in International Business and Finance, nr 42, s. 1489–1503, dostęp 7 stycznia 2018.
114. Stiglitz, J., Weiss, A., 1981, *Credit Rationing in Markets with Imperfect Information*, The American Economic Review, vol. 71, nr 3, s. 393–410, dostęp 12 stycznia 2019.
115. Szunke, A., 2014, *Wybrane miary niestabilności sektora bankowego*, Studia Ekonomiczne, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, s. 54.
116. Szyszka, A., 2009, *Behawioralne aspekty kryzysu finansowego*, Kredyt i Bank, nr 40, s. 5–30.
117. Tabak, B., M., Fazio, D., M., Cajueiro, D., O., 2012, *The relationship between banking market competition and risk-taking: Do size and capitalization matter?*, Journal of Banking & Finance, nr 36, s. 3366–3381, dostęp 23 stycznia 2019.
118. Temesvary, J., Banai, A., 2017, *The drivers of foreign bank lending in Central and Eastern Europe: The roles of parent, subsidiary and host market traits*, Journal of International Money and Finance, nr 79, s. 157–173, dostęp 12 czerwca 2018.
119. Whelan, K., 2014, *Ireland’s Economic Crisis: The Good, the Bad and the Ugly*, Journal of Macroeconomics, nr 39, s. 424–440, dostęp 29 grudnia 2019.
120. Wilms, P., Swank, J., de Haan, J., 2014, *Determinants of the real impact of banking crises: A review and new evidence*, DNB Working Paper, nr 437, s. 1–28, dostęp 15 czerwca 2021.

121. Wu, J., Chen, M., Jeon, B., N., Wang, R., 2017, *Does foreign bank penetration affect the risk of domestic banks? Evidence from emerging economies*, Journal of Financial Stability, nr 31, s. 45–61, dostęp 16 sierpnia 2018.
122. Xu, Y., La, H., A., 2015, *Foreign banks and international shock transmission: Does bank ownership still matter?*, Journal of International Financial Markets, Institutions & Money, nr 38, s. 200–216, dostęp 28 marca 2018.
123. Żółtkowski, W., 2017, *Ryzyko finansowe: Jak oceniać zagrożenia w banku spółdzielczym?*, Nowoczesny Bank Spółdzielczy, nr 2017/3, s. 8–10, dostęp 8 maja 2021.

Raporty i analizy

124. *Analiza sytuacji gospodarczej w krajach Europy Środkowej i Wschodniej*, grudzień, 2009, Narodowy Bank Polski, Instytut Ekonomiczny, Biuro Gospodarki Światowej i Europejskiej Integracji Gospodarczej, dostęp 26 stycznia 2020.
125. *Analiza sytuacji gospodarczej w krajach Europy Środkowej i Wschodniej*, lipiec, 2011, Narodowy Bank Polski, Instytut Ekonomiczny, Biuro Gospodarki Światowej i Europejskiej Integracji Gospodarczej, dostęp 26 stycznia 2020.
126. *Analiza sytuacji gospodarczej w krajach Europy Środkowej i Wschodniej*, styczeń, 2012, Narodowy Bank Polski, Instytut Ekonomiczny, Biuro Gospodarki Światowej, dostęp 26 stycznia 2020.
127. *Analiza sytuacji gospodarczej w krajach Europy Środkowej i Wschodniej*, nr 2/14, 2014, Narodowy Bank Polski, Instytut Ekonomiczny, dostęp 26 stycznia 2020.
128. Annual Financial Report 2010, 2011, Allied Irish Banks, p.l.c., dostęp 30 marca 2021.
129. *Banks in Bulgaria. October–December 2008*, 2009, Bulgarian National Bank, dostęp 26 stycznia 2020
130. *Briefing note on financial assistance in the restructuring of the Spanish banking sector (2009–2017)*, 2018, Banco de España, dostęp 19 stycznia 2020.
131. *Bulgaria – 2008 Article IV Consultation, Concluding Statement of IMF Mission*, 2008, dostęp 26 stycznia 2020.
132. *Condensed Interim Financial Statements for the six-month period ended June 30th, 2019*, Hellenic Financial Stability Fund, dostęp 12 stycznia 2020.
133. *Doing Business 2010*, 2010, Bank Światowy, dostęp 11 stycznia 2020.
134. *Doing Business 2020*, 2020, Bank Światowy, dostęp 12 stycznia 2020.
135. *Financial Reform. A Framework for Financial Stability*, The Group of Thirty, 2009, Raport przygotowany przez grupę roboczą pod przewodnictwem Paula Volckera.

136. Kawalec, S., Gozdek, M., 2012, *Raport dotyczący optymalnej struktury polskiego systemu bankowego w średnim okresie*, Capital Strategy, http://www.capitalstrategy.pl/wp-content/uploads/2013/12/CS-Optymalna_struktura_sektora_bankowego-2012-10-31-Ze_streszczeniem.pdf, dostęp 7 grudnia 2021.
137. *Malta: 2008 Article IV Consultation—Staff Report; Public Information Notice on the Executive Board Discussion; and Statement by the Executive Director for Malta*, 2008, IMF Country Report, nr 08/276, dostęp 22 stycznia 2020.
138. *Malta: 2009 Article IV Consultation—Staff Report; Supplement; Public Information Notice on the Executive Board Discussion; and Statement by the Executive Director for Malta*, 2009, IMF Country Report, nr 09/287, dostęp 22 stycznia 2020.
139. *Malta: 2013 Article IV Consultation*, 2013, IMF Country Report, nr 13/203, dostęp 22 stycznia 2020.
140. *Monitoring banków 2013*, 2013, Główny Urząd Statystyczny, dostęp 12 stycznia 2020.
141. *Monitoring banków 2015*, 2015, Główny Urząd Statystyczny, dostęp 12 stycznia 2020.
142. *Monitoring banków 2017, 2018*, Główny Urząd Statystyczny, dostęp 6 marca 2019.
143. *Raport o sytuacji banków w 2008 roku*, 2009, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, dostęp 24 stycznia 2020.
144. *Republic of Poland: 2010 Article IV Consultation—Staff Report; Public Information Notice on the Executive Board Discussion; and Statement by the Executive Director for the Republic of Poland*, 2010, IMF Country Report, nr 10/118, dostęp 24 stycznia 2020.
145. *Republic of Poland: Arrangement Under the Flexible Credit Line—Staff Report; Staff Supplement; Press Release on the Executive Board Discussion; and Statement by the Executive Director for the Republic of Poland*, 2009, IMF Country Report No. 09/138, dostęp 24 stycznia 2020.
146. *Rozwój systemu finansowego w Polsce w latach 2002–2003*, 2004, Narodowy Bank Polski, dostęp 6 marca 2019.
147. *Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2010 r.*, 2012, Narodowy Bank Polski, dostęp 6 marca 2019.
148. *Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2014 r.*, 2015, Narodowy Bank Polski, dostęp 6 marca 2019.
149. *Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2015 r.*, 2016, Narodowy Bank Polski, dostęp 6 marca 2019.
150. *Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2016 r.*, 2017, Narodowy Bank Polski, dostęp 6 marca 2019.

151. *Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2017 r.*, 2018, Narodowy Bank Polski, dostęp 6 marca 2019.
152. *Statement by the staff of the European Commission and the European Central Bank following the ninth post-programme surveillance visit to Spain*, 2018, Banco de España, dostęp 19 stycznia 2020.
153. *The High-Level Group on Financial Supervision in the EU chaired by Jacques de Larosiere*, 2009.

Ustawy i rozporządzenia

154. *American Recovery and Reinvestment Act of 2009*, Title VII—Limits On Executive Compensation.
155. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, Tom 51, Wydanie polskie, Informacje i zawiadomienia, 25 października 2008, s. 8–14.
156. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, Tom 53, Wydanie polskie, Informacje i zawiadomienia, 30 marca 2010, s. 91–93.
157. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, Tom 53, Wydanie polskie, Informacje i zawiadomienia, 15 kwietnia 2010, s. 11.
158. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, Tom 54, Wydanie polskie, Informacje i zawiadomienia, 28 maja 2011, s. 6–7.
159. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, Tom 54, Wydanie polskie, Legislacja, 17 czerwca 2011, s. 95.
160. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, Tom 55, Wydanie polskie, Informacje i zawiadomienia, 29 sierpnia 2012, s. 1.
161. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, Tom 55, Wydanie polskie, Informacje i zawiadomienia, 30 listopada 2012, s. 2.
162. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, Tom 56, Wydanie polskie, Informacje i zawiadomienia, 9 maja 2013, s. 5.
163. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, Tom 57, Wydanie polskie, Informacje i zawiadomienia, 4 lipca 2014, s. 3–4.
164. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, Tom 58, Wydanie polskie, Legislacja, 18 lutego 2015, s. 40.
165. Dziennik Ustaw 1982 nr 7 poz. 56, Ustawa z dnia 26 lutego 1982 r. o statucie Narodowego Banku Polskiego.
166. Dziennik Ustaw 1982 nr 7 poz. 57, Ustawa z dnia 26 lutego 1982 r. Prawo bankowe.
167. Dziennik Ustaw 1997 Nr 140 poz. 939 z późniejszymi zmianami, Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r., Prawo bankowe.

168. Dziennik Ustaw 2009 Nr 157 poz. 1240, Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. *O finansach publicznych*, Rozdział 3, Procedury ostrożnościowe i sanacyjne.
169. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Rozdział X, Finanse Publiczne.

Strony internetowe

170. Bank for International Settlements, Credit to the non-financial sector, <https://www.bis.org/statistics/totcredit.htm>, dostęp 8 lipca 2020.
171. European Stability Mechanism, <https://www.esm.europa.eu/>, dostęp 20 stycznia 2020.
172. Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/home>
- Annual enterprise statistics for special aggregates of activities (NACE Rev. 2), https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/SBS_NA_SCA_R2___custom_1057807/default/table, dostęp 20 czerwca 2021,
 - Balance of payments by country – annual data (BPM6), https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=bop_c6_a&lang=en, dostęp 13 grudnia 2019,
 - Exports and imports by Member States of the EU/third countries, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/NAMA_10_EXI___custom_1188966/default/table, dostęp 27 lipca 2021,
 - Export market shares (BPM6), https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/BOP_EXMS6_Q___custom_1068796/default/table, dostęp 24 czerwca 2021,
 - Export to import ratio, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EGI_TR1___custom_1057371/default/table, dostęp 22 czerwca 2021,
 - GDP and main components, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>, dostęp 13 grudnia 2019,
 - Financial balance sheets, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/NASA_10_F_BS___custom_1057951/default/table, dostęp 27 lipca 2021,
 - General government gross debt – annual data, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/teina225/default/table?lang=en>, dostęp 13 grudnia 2019,
 - Government deficit/surplus, debt and associated data, https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_10dd_edpt1&lang=en, dostęp 13 grudnia 2019,

- House price index (2015 = 100) – annual data,
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/PRC_HPI_A__custom_1057739/default/table, dostęp 14 czerwca 2021.
 - Key indicators,
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/NASA_10_KI__custom_1057924/default/table, dostęp 18 czerwca 2021,
 - Main GDP aggregates per capita,
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/NAMA_10_PC__custom_1068223/default/table, dostęp 12 czerwca 2021,
 - Unemployment by sex and age – annual average,
https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=une_rt_a&lang=en,
dostęp 13 grudnia 2019,
173. International Monetary Fund, <https://www.imf.org/external/index.htm>
- Greece and the IMF,
<https://www.imf.org/en/Countries/GRC>, dostęp 20 stycznia 2020,
 - IMF Executive Board Concludes 2019 Article IV Consultation with Cyprus,
<https://www.imf.org/en/News/Articles/2019/12/10/pr19447-cyprus-imf-executive-board-concludes-2019-article-iv-consultation>, dostęp 21 stycznia 2020.
174. Komisja Europejska,
- State Aid Cases, Case search – <https://ec.europa.eu/competition/elojade/isef/>,
dostęp maj 2021.
 - State Aid Scoreboard 2020 –
https://ec.europa.eu/competition-policy/state-aid/scoreboard_en,
dostęp 9 czerwca 2021.
175. Orbis, <https://orbis.bvdinfo.com>, dostęp: luty-kwiecień 2021.
176. Rada Europejska, Rada Unii Europejskiej,
<https://www.consilium.europa.eu/pl/>
- Grecja: III program dostosowań gospodarczych,
<https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/financial-assistance-eurozone-members/greece-programme/>, dostęp 20 stycznia 2020
177. The Word Bank, <https://www.worldbank.org/>
- Global Financial Development, Foregin bank assets among total bank assets,
<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=1250&series=GFDD.OI.16>,
dostęp 6 października 2020.

Spis tabel

Tabela 1. Udział w proc. aktywów krajowych instytucji kredytowych w aktywach ogółem instytucji kredytowych w krajach UE	20
Tabela 2. Prywatyzacje największych banków komercyjnych w Polsce w latach 1989–2000	22
Tabela 3. Systemowe kryzysy bankowe globalnego kryzysu finansowego	74
Tabela 4. Pomoc finansowa dla państw strefy euro z UE i MFW udzielona w związku z globalnym kryzysem finansowym i kryzysem zadłużenia	78
Tabela 5. Koszty globalnego kryzysu finansowego i kryzysu zadłużenia w krajach UE	80
Tabela 6. Podstawowe wskaźniki gospodarcze Irlandii w latach 2007–2018	85
Tabela 7. Porównanie kondycji finansowej sektora bankowego w krajach PIIGS oraz na Cyprze	86
Tabela 8. Dług krajów strefy euro w relacji do PKB w latach 2007–2018	88
Tabela 9. Deficyt/nadwyżka budżetowa krajów strefy euro w relacji do PKB w latach 2007–2018	89
Tabela 10. Greckie banki zlikwidowane w wyniku kryzysu zadłużenia	93
Tabela 11. Podstawowe wskaźniki gospodarcze Grecji w latach 2007–2018	94
Tabela 12. Podstawowe wskaźniki gospodarcze Cypru w latach 2007–2018	96
Tabela 13. Konsolidacja instytucji kredytowych w Hiszpanii spowodowana globalnym kryzysem finansowym	100
Tabela 14. Podstawowe wskaźniki gospodarcze Hiszpanii w latach 2007–2018 ...	103
Tabela 15. Podstawowe wskaźniki gospodarcze Malty w latach 2007–2018	107
Tabela 16. Podstawowe wskaźniki gospodarcze Polski w latach 2007–2018	113
Tabela 17. Podstawowe wskaźniki gospodarcze Bułgarii w latach 2007–2018	116
Tabela 18. Dynamika zmian w procentach wielkości udzielanego kredytu w 18 krajach UE od I kw. 1999 r. do IV kw. 2019 r.	121
Tabela 19. Zmiany udziału analizowanej grupy krajów w całości portfela kredytowego w proc.	125

Tabela 20. Banki uwzględnione w bazie będącej podstawą przeprowadzonego badania w oparciu o analizę wskaźnikową	128
Tabela 21. Wyniki testu U Manna-Whitneya dla CAR banków krajowych i zagranicznych w latach 2003–2013	131
Tabela 22. Wyniki testu U Manna-Whitneya dla NPL banków krajowych i zagranicznych w latach 2003–2013	132
Tabela 23. Wyniki testu U Manna-Whitneya dla ROE banków krajowych i zagranicznych w latach 2003–2013	134
Tabela 24. Wyniki testu U Manna-Whitneya dla NIM banków krajowych i zagranicznych w latach 2003–2013	136
Tabela 25. Wyniki testu U Manna-Whitneya dla C/I banków krajowych i zagranicznych w latach 2003–2013	137
Tabela 26. Wyniki testu U Manna-Whitneya dla DPR banków krajowych i zagranicznych w latach 2003–2013	139
Tabela 27. Wyniki testu U Manna-Whitneya dla pomocy udzielonej sektorowi bankowemu w latach 2008–2017	148
Tabela 28. Zmiana PKB i PKB <i>per capita</i> w krajach UE w latach 2004–2017 w proc. na tle średniego udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym ..	153
Tabela 29. Zmiana cen domów w krajach UE w latach 2010–2017 w proc. na tle średniego udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym	155
Tabela 30. Zmiana stopy bezrobocia w krajach UE w latach 2005–2017 w proc. na tle średniego udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym	158
Tabela 31. Zmiana stopy oszczędności gospodarstw domowych w krajach UE w latach 2005–2017 w punktach procentowych na tle średniego udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym	159
Tabela 32. Zmiana wielkości produkcji przemysłowej w latach 2008–2017 na tle średniego udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym	161
Tabela 33. Zmiana wskaźnika eksportu do importu w latach 2007–2017 na tle średniego udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym	163
Tabela 34. Zmiana udziału w światowym eksporcie w latach 2004–2017 na tle średniego udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym	165

Spis rysunków

Rysunek 1. Zagraniczne aktywa banków raportujących do Banku Rozrachunków Międzynarodowych (BIS)	16
Rysunek 2. Średni poziom penetracji banków zagranicznych w gospodarkach wschodzących pod względem aktywów bankowych w latach 2000–2014	18
Rysunek 3. Średni poziom penetracji banków zagranicznych w gospodarkach wschodzących pod względem liczby banków w latach 2000–2014	19
Rysunek 4. Udział w aktywach sektora bankowego różnych rodzajów banków prowadzących działalność operacyjną w Polsce w latach 1997–2017	25
Rysunek 5. Liczba różnych rodzajów banków komercyjnych prowadzących działalność operacyjną w Polsce w latach 1997–2017	26
Rysunek 6. Zależność między nasileniem konkurencji na rynku kredytowym i poziomem ryzyka bankowego według hipotezy D. Martinez-Miera i R. Repullo ..	32
Rysunek 7. Harmonogram spłat przez Grecję pożyczek EFSF i EMS	91
Rysunek 8. Kredyty dla gospodarstw domowych i przedsiębiorstw w Polsce przed globalnym kryzysem finansowym	109
Rysunek 9. Łączna wielkość udzielonych kredytów w miliardach dolarów w 18 krajach UE od I kw. 1999 r. do IV kw. 2019 r.	120
Rysunek 10. Podział banków korzystających z publicznej pomocy według lat wydania decyzji o pomocy	143
Rysunek 11. Liczba banków, którym pomocy udzieliły poszczególne kraje UE ...	144
Rysunek 12. Średnia wartość pomocy udzielona sektorowi bankowemu w krajach o przewadze krajowego i zagranicznego kapitału w sektorze bankowym w latach 2008–2017 w proc. PKB	149
Rysunek 13. Zaobserwowane korelacje pomiędzy udziałem kapitału zagranicznego w sektorze bankowym krajów UE a wskaźnikami ekonomicznymi w latach 2004–2017	167

Załączniki

Załącznik 1. Wywiad z Janem Krzysztofem Bieleckim, prezesem Pekao S.A. w latach 2003–2010

– Jak była finansowana akcja kredytowa w Pekao S.A.?

– Z funduszy własnych. Pekao było nadpłynnym bankiem. Nasza adekwatność kapitałowa utrzymywała się na poziomie 14%, co oznaczało, że mieliśmy dwukrotnie więcej kapitału własnego niż wymagały tego przepisy. ROE mieliśmy na poziomie 25%, a na kapitale minimalnym 35%, podczas gdy w tym czasie amerykańskie banki wykazywały się zwrotem na kapitale 3%. W ogóle nie potrzebowaliśmy kapitału z grupy Unicredit. Gdy wybuchł kryzys finansowy centrala chciała wykorzystać naszą nadpłynność. Myślę, że moglibyśmy u nich ulokować około 2 mld euro, ale gdy się dowiedzieli, że tylko po cenie rynkowej, stracili zainteresowanie. Byliśmy samodzielnym podmiotem i nie konsolidowaliśmy ryzyka w ramach całej grupy.

– Czy ze strony właścicielskiej były kiedykolwiek naciski co do prowadzonej polityki kredytowej, kapitałowej?

– Był przygotowany projekt nazywany Golden Rules, który miał zmienić reguły podporządkowania banku takiego jak Pekao do centrali w Mediolanie. Przez wiele miesięcy była prowadzona dyskusja, gdzie to podporządkowanie jest wyznaczone linią przerywaną, a gdzie ciągłą. Spór o linie ciągłe był fundamentalny i m.in. spowodował, że postanowiłem odejść z banku, żeby za mojej kadencji Golden Rules nie zostały wprowadzone. To była dyskusja od samego początku prowadzona z udziałem polskiego nadzoru. Toczyła się wokół kwestii, na ile holding może centralizować proces decyzyjny. Newralgiczna była kwestia zarządzania depozytami. Jednym z najistotniejszych walorów banku Pekao, było to, że był on niezwykle atrakcyjny po stronie pasywnej. Byliśmy jednym z dwóch najlepszych banków, który miał rozbudowane pasywa dzięki depozytom, a ponieważ mieliśmy zamożnych klientów, to te depozyty były jeszcze atrakcyjniejsze, bo tak zwany *osad* był większy. Stabilność była większa. To nie było milion biedaków, którzy mają po 100 zł oszczędności, tylko było sporo zamożnych klientów, u których *osad* pozostaje i nie podlega dziennej fluktuacji. To ułatwia zarządzanie płynnością. Te rozbudowane pasywa były atrakcyjne, ale w tej kwestii nadzór za czasów Wojciecha Kwaśniaka miał prostą zasadę: *Skoro chcecie centralizować zarządzanie depozytami, to je zagwarantujcie*. W tym momencie rozmowa się kończyła. To była bariera nie do przejścia z punktu widzenia ich ryzyka. A jak nie gwarantują naszych depozytów, to dlaczego mają nam je zabierać i nimi zarządzać.

Oprócz skutecznego nadzoru bardzo istotne było także to, że spółki bankowe były notowane na giełdzie, więc trzeba było przejrzystość pokazać, jak wygląda sytuacja w banku po aktywnej i pasywnej stronie bilansu. W sumie proste, aczkolwiek niektóre banki zagraniczne miały trudniejszą sprawę, bo miały zintegrowany system informatyczny z centralą. Ryzyko było więc liczone trochę w Polsce trochę za granicą. U nas, z wyjątkiem projektów powyżej 60 mln euro, nic nie było konsultowane. UniCredit chciało wprowadzić wprawdzie zintegrowany system, ale nigdy do tego nie doszło, m.in. dlatego, że my byśmy nigdy nie zapłacili takich pieniędzy, jakie byłyby potrzebne do jego wdrożenia. Z centralą ryzyka w Mediolanie uzgadniane były tylko jednostkowe transakcje powyżej 60 mln euro, bo one tworzyły ryzyko na jeden projekt istotny na poziomie grupy. Modele ryzyka mieliśmy własne i całkiem dobrze rozwinęliśmy modelowanie ryzyka.

– **Czy były sektory, których nie należało finansować na podstawie dyrektyw z centrali?**

– Tak. Mieliśmy trzy sektory, których nie finansujemy. Były to: hazard, przemysł zbrojeniowy i używki – tytoń i alkohol. To były wytyczne, które były do przyjęcia dla Rady Nadzorczej banku.

– **Czy centrala grupy próbowała wprowadzać do Pekao systemy nagradzania pracowników oparte o wyniki całej grupy, a nie samego banku?**

– Nie. Nasz podstawowy system motywacyjny był wewnętrznym produktem banku. Przed odejściem otrzymałem pewną kwotę, która wynikała z tego, że byłem członkiem komitetu zarządzającego holdingiem. Byłem chyba jedynym przedstawicielem polskiego banku w takich organach grup bankowych działających w Polsce. Z banków, w które UniCredit zainwestowało, było nas w tym gremium tylko dwóch. Oprócz mnie przedstawiciel chorwackiego banku. A przecież UniCredit zainwestowało w 17 krajach.

– **Czy obserwował Pan różnice pomiędzy systemami bankowymi w tych krajach?**

– Różnice były bardzo duże. Począwszy od kulturowych. Nie było lepszej symbiozy jak Rumuna z Włochem, bo tam bardzo szybko zniknęła zarówno bariera językowa, jak i kulturowa. Na drugim biegunie byli Rosjanie, którym było bardzo trudno dostosować się do włoskiej kultury pracy. Generalnie, jeżeli bank był dobrze prowadzony, to nie było trudno ułożyć sobie relacje z holdingiem.

– **Czy była jakaś strategiczna kwestia, do której nie udało się przekonać inwestora strategicznego Pekao?**

– Tak. W 2006 roku moim strategicznym celem było dążenie do przejęcia banku WBK. Kiedy po raz drugi rozmawiałem na ten temat z Alessandro Profumo, powiedział mi w największej tajemnicy, że rozmawia o fuzji z HVB, i to wyklucza na naszym rynku przejmowanie WBK. Byłem chyba jedynym obcokrajowcem, który dowiedział się o fuzji z 5 miesięcy przed jej publicznym ogłoszeniem. Dalej jednak uważałem, że dla

nas połączenie z WBK byłoby najkorzystniejsze, lepsze niż z BPH, bo ten miał wprowadzić wiele elementów nowoczesnych, być może nawet aplikację mieli lepszą od nas, ale sposób zarządzania nasz był o wiele lepszy i bezpieczniejszy, co ujawniło się przy kryzysie frankowym. Gdyby w tym czasie BPH był samodzielnym bankiem, byłby najbardziej zagrożonym bankiem w Polsce.

– Kiedy pojawiło się przeczcucie, że zbliża się kryzys finansowy w 2008 r.? Może to było kompletne zaskoczenie?

– Za pięć dwunasta czuliśmy, że zbliża się kryzys i wtedy niezwykle odpowiedzialnie zachował się prezes NBP Sławomir Skrzypek. Spotykaliśmy się w tajemnicy z udziałem tylko jednego jego doradcy i rozmawialiśmy o tym, że nadchodzi takie ryzyko i że bez interwencji NBP może być kłopot z płynnością dla niektórych banków. Prezes nie tylko słuchał, ale wdrożył przygotowania, które pozwoliły w miarę szybko wprowadzić transakcje REPO, na czym niektóre banki błyskawicznie skorzystały. Oficjalnie nie było żadnych przygotowań, ale nieoficjalnie w ostatnich tygodniach przed kryzysem jednak one były.

– A w ramach grupy UniCredit czy kryzys był przewidywany?

– Nie kojarzę, żadnych większych działań. Gdzieś na rynku zdobyli finansowanie, ale gdzie nie wiem.

– W momencie wybuchu kryzysu, czy wewnątrz grupy były próby centralnego zarządzania ryzykiem?

– Przede wszystkim pojawiły się rozważania, jak zmniejszyć grupę, kogo ewentualnie sprzedać. Wtedy właśnie wycofano się całkowicie z Ukrainy.

– We wrześniu 2008 r. tuż przed upadkiem Lehman Brothers, podczas Forum w Krynicy premier Tusk zapewniał, że Polska wkrótce przyjmie euro. To był chyba ostatni przypadek, gdy któryś z polityków składał taką deklarację. Z tego, co usłyszałem, to w tym czasie zarówno Pan, jak i prezes NBP już spodziewaliście się kryzysu. Czy premier Tusk składając tę deklarację, miał świadomość zbliżającego się kryzysu?

– Rozmawiałem z nim tak jak teraz z Panem godzinę przed jego wystąpieniem, ale nawet słowem się nie zająknął, że planuje złożyć taką deklarację. To był jeden z najgorszych pomysłów, który podsunął mu jeden z jego ważnych doradców. W tamtym czasie na pewno nie byłem entuzjastą wprowadzenia euro.

– A w tej chwili?

– Tym bardziej. Chyba, że to z jakiś powodów politycznych okazałoby się dla Polski niezbędne. Nie jestem miłośnikiem teoretycznych rozważań. Parę lat temu od strony technicznej mogło to być bardzo realne. Dzisiaj jest to nierealne. Mamy niezwykle wysoką

inflację i może ona nam towarzyszyć przez dwa lata. Rozeszła nam się polityka monetarna, fiskalna, nie wiemy, jakie będą tego efekty, więc mówienie o euro nie ma teraz sensu.

– **Ale gdybyśmy po globalnym kryzysie finansowym nie zrezygnowali z drogi do strefy, teraz byłibyśmy w zupełnie innej sytuacji.**

– Gdybyśmy byli w strefie euro, na pewno presja inflacyjna byłaby niższa. Koszt pieniądza nie mógłby być zaskoczeniem, bo stopy euro są ujemne i pewnie jeszcze przez jakiś czas pozostaną ujemne. Jednocześnie *de facto* Unia Europejska zmienia się w strefę euro. Po wyjściu Wielkiej Brytanii z UE mamy właściwie strefę euro i peryferia.

– **Pytam o naszą obecność w strefie euro z uwagi na projekt Unii Bankowej, do której Polska nie należy, ale będzie musiała przystąpić, gdy wejdzie do strefy euro, a która preferuje centralne, a nie lokalne zarządzanie ryzykiem w ramach międzynarodowych grup bankowych. Czy powinniśmy przystąpić do Unii Bankowej, nie czekając na euro?**

– Częściowo w niej jesteśmy. Mamy gwarancję depozytów. To jest coś, o co walczyliśmy od początku, a jednocześnie życie pokazało, że posiadanie polskich banków nie jest złym rozwiązaniem.

– **Czy według Pana to czy w sektorze bankowym jest kapitał krajowy, czy zagraniczny ma znaczenie?**

– Tak. Ma olbrzymie znaczenie w sytuacji, gdy któryś z tych kapitałów dominuje w strukturze sektora. Gdybyśmy mieli 99% kapitału zagranicznego w bankach, to by miało znaczenie. Podobnie gdybyśmy mieli 99% kapitału polskiego. Gdy jesteśmy w sytuacji dużej konkurencji, wchodzenia na rynek firm finansowych nowych technologii i posiadania dobrze funkcjonującego nadzoru pochodzenie kapitału traci na znaczeniu.

– **Czy więc opinie o konieczności zwiększenia udziału kapitału rodzimego w sektorze bankowym po globalnym kryzysie finansowym, gdy w polskim sektorze bankowym kapitał zagraniczny miał 73% udziału, były trafione?**

– Sam byłem zwolennikiem przejęcia banku WBK przez bank PKO BP i nawet pewne działania zostały podjęte, a rząd Donalda Tuska wspierał te działania i szkoda, że nie doszło do tej transakcji. To była bardzo komplementarna inwestycja. Generalnie jestem zwolennikiem kupowania wtedy, kiedy jest okazja, a nie wtedy, kiedy ideologiczna wyższość tak nakazuje.

– **A obecna struktura, kiedy duża część sektora bankowego jest zależna od Skarbu Państwa, jest dobra?**

– Zależność od Skarbu Państwa może być realizowana według modelu norweskiego, który analizowaliśmy, i nawet jako rada gospodarcza przy premierze zaleciliśmy do wdrożenia. Niestety obecnie nadzór jest rozumiany w sensie dosłownym – politycy ze swoimi znajomymi i rodziną przychodzą i obejmują wszystkie stanowiska. To nie jest nadzór tylko inwazja.

– Czy banki, w których dominuje kapitał zagraniczny, są trudniejsze do nadzorowania przez krajowe instytucje powołane do tego?

– Niektóre banki zagraniczne mają skłonność traktowania banków zależnych, które w Polsce mają bardzo specyficzny charakter, bo oprócz tego, że są członkami grupy, to jednocześnie są giełdowymi bankami, jako swoich oddziałów. Niektóre banki zagraniczne próbowały pewnymi fortelami obchodzić polskie regulacje i wtedy wkraczał nasz regulator i stawiał tamę takim próbom. Wszelkie próby sterowania zależnym bankiem w Polsce poza formalnym nadzorem na linii Rada Nadzorcza-Zarząd, kończyły się niepowodzeniem.

– Dlaczego obecnie, gdy jest taka możliwość, międzynarodowe instytucje finansowe nie przekształcają swoich banków w oddziały, tylko pozostawiają je w formie spółek?

– Podejrzewam, że wartość tych banków na giełdzie jest na tyle duża, że to po prostu się nie opłaca.

– Wśród rozważań nad strukturą kapitału w sektorze bankowym pojawił się też pomysł uniezależnienia się od inwestorów zagranicznych poprzez taką sprzedaż akcji banku, żeby akcjonariat był możliwie rozproszony bez dominującego podmiotu. Co Pan sądzi o takim rozwiązaniu?

– W takim przypadku jeszcze większa odpowiedzialność spada na nadzór. W naszych warunkach inwestor strategiczny dodaje dużą wartość do banku. Najlepszym dowodem jest to, jak się zwiększyła kapitalizacja banków, które mają inwestora strategicznego. Pamiętam, jak EBOR kupował 5% akcji w banku Pekao SA w 1997 roku. Od tego momentu do szczytu wartość banku zwiększyła się około 10 razy. Można było wtedy obserwować, jak EBOR co jakiś czas sprzedawał połowę swojego pakietu, a i tak cały czas wartość pakietu, który pozostawał była wyższa niż początkowej inwestycji.

– Czy w okresie, gdy był Pan premierem, pojawiał się problem z sektorem bankowym na poziomie rządu?

– Oczywiście. Wtedy zrobiono pierwszy krok w stronę restrukturyzacji i unowocześnienia polskich banków. W 1991 r. siedem polskich banków wyodrębnionych z NBP zawarło umowy partnerskie z dużymi bankami zachodnioeuropejskimi. Program realizowany przez około 2,5 roku, odniósł sukces w sześciu z siedmiu banków i usprawnił zarządzanie, planowanie i procesy operacyjne. Pomógł również w nawiązaniu

długoterminowych relacji z zagranicznymi bankami. Związki z Irlandczykami okazały się chyba najlepsze. Byli najbardziej zaangażowani i traktowali możliwość przekazywania *know-how* niezwykle prestiżowo³⁰⁴. Program ten był finansowany przez International Finance Corporation (IFC), organizację wprawdzie niezależną, ale ściśle współpracującą z Bankiem Światowym, który udzielił pożyczki na rozwój instytucji finansowych w Polsce w wysokości 200 mln USD. Umowę z IFC podpisywał rząd. Druga sprawa dotyczyła konwersji funduszu stabilizacyjnego, który miał bronić wymierności złotówki, co okazało się niepotrzebne, na rekapitalizację sektora bankowego. Po trzecie wtedy zaczęły się rozmowy na temat rozwiązania problemu złych długów w bankach. Stanowiły one mniej więcej 30% sumy bilansowej banków. W tej sprawie także IFC zorganizowało konsultantów – Hiszpana, Portugalczyka i Chilijczyka. We wszystkich tych krajach występował problem złych długów, i w każdym z nich był on inaczej rozwiązywany. Hiszpan przestrzegał nas przed błędem ze swojego kraju. Tam wszystkie złe długi zostały przypisane do jednego złego banku i oczyszczili z nich te banki, które ich udzieliły. W Polsce oznaczałoby to, że z banków, które miały bardzo małe pojęcie o ryzyku kredytowym, zdjęłoby odpowiedzialność i pozwolono, by dalej prowadzić równie nieodpowiedzialną politykę kredytową. Takie błędy popełniono w Czechach, gdzie po powtórным uwikłaniu się banków w złe kredyty, trzeba było je prawie wszystkie sprzedać zagranicznym inwestorom po bardzo niskich cenach, i właściwie bez żadnych warunków. Podobna sytuacja miała miejsce na Węgrzech, gdzie zakończyło się to poważnym kryzysem. U nas banki zostały dokapitalizowane, ale portfele musieli czyścić sobie ze złych kredytów już sami. Trwało to wiele lat, ale dzięki temu pracownicy banków zrozumieli, na czym polega ryzyko kredytowe.

– Czy wtedy toczyły się dyskusje, jak prywatyzować sektor bankowy?

– Nie. Taka dyskusja pojawiła się później. My musieliśmy doprowadzić do sytuacji, żeby w ogóle było co sprzedawać. Poza tym w 1991 nikt poważny nie myślał o tym, żeby kupić bank w Polsce, gdzie mieliśmy 70% inflacji i minimalne szanse na udaną transformację gospodarki.

³⁰⁴ W okresie od marca do maja 1992 r. siedem z dziewięciu państwowych banków komercyjnych podpisało umowy partnerskie z największymi bankami zachodnioeuropejskimi: Bank Gdański z ING Bank (Holandia), BPH Kraków z ABN-AMRO (Holandia), BDK Lublin z Bank of Ireland, WBK Poznań z Allied Irish Bank (Irlandia), PBK Szczecin z Unibank (Dania), PBK Warszawa z Istituto Bancario SanPaolo (Włochy) oraz Bank Zachodni Wrocław z Midland Bank (Wielka Brytania). Z pozostałych dwóch banków PBG Łódź nie znalazł odpowiedniego partnera i zdecydował się skorzystać z tradycyjnych usług doradczych dużej międzynarodowej firmy. Po początkowych kontaktach Bank Śląski zdecydował się nie kontynuować umowy twinningowej lub klasycznej pomocy konsultingowej ze względu na koszty i efektywność wdrożenia. Spośród siedmiu uczestniczących banków, cztery banki korzystały z funduszy Banku Światowego, a trzy banki wykorzystywały własne fundusze do wspierania porozumień twinningowych. – informacja z dokumentu Banku Światowego, Report No. 19349, *Implementation Completion Report, Poland*, Financial Institutions Development Loan (Loan no. 3341-PL), 21 czerwca 1999, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/348631468297306641/pdf/multi-page.pdf>, dostęp 15 grudnia 2021.

– Czy sektor bankowy, w którym jest dużo kapitału krajowego, jest większym zagrożeniem dla stabilności finansów państwa w przypadku kryzysu?

– Wiadomo, że nie ma większego nieszczęścia niż zła polityka fiskalna państwa. Państwo takie szuka okazji dodatkowych dochodów. U nas zresztą też rząd zaczął od nałożenia podatku bankowego, co skutecznie zniechęciło inwestorów do polskiego sektora bankowego.

– Jak pan ocenia obecną kondycję sektora bankowego w Polsce, jakie są zagrożenia?

– Sektor bankowy musi się teraz mierzyć z poważnym ryzykiem. Wynika ono ze złej polityki fiskalnej państwa. Bank jest po to, żeby zarabiać. Jest to skomplikowana i kapitałochłonna maszyna, bo regulatorzy cały czas podwyższają poziom kapitałów minimalnych. Jeszcze niedawno niektórzy mieli 3–4%, a teraz mają 13–14%, więc, jak pan zbiera kapitały, i to nie są pana kapitały, to pan musi umieć na nich zarabiać. A jak banki mają obecnie w Polsce rentowność na poziomie 4–5%, to znaczy, że nie zarabiają. Banki uciekają w kupowanie obligacji skarbu państwa, które zwalniają ich od podatku, ale powodują utratę dochodowości. Ponadto żyjemy w środowisku negatywnych stóp procentowych, które uniemożliwiają osiągnięcie dochodów odsetkowych, a to jest bardzo poważny kłopot dla banku.

– Czy planowane podwyżki stóp NBP pomogą bankom, czy potrzebne są jeszcze inne działania?

– Na razie widać, że nie ma apetytu, żebyśmy wrócili do poziomu realnych stóp procentowych. Jak jest inflacja 5%, to realna stopa procentowa wynosi 6%, a przy takim poziomie na połowie kredytów hipotecznych w złotych będziemy mieli taki sam problem jak niedawno na kredytach denominowanych we frankach szwajcarskich. Obecne raty kredytów wzrosłyby o 100%. Żeby wyjść z tej sytuacji, potrzebujemy profesjonalnych i rozważnych działań ze strony NBP.

Załącznik 2. Wywiad ze Stefanem Kawalcem, współtwórcą planu Balcerowicza, wiceministrem finansów w latach 1991–1994 odpowiedzialnym za reformę banków państwowych, prezesem zarządu Capital Strategy

– Jak Pan ocenia rolę banków zagranicznych w tworzeniu polskiego sektora bankowego?

– Banki zagraniczne spełniły bardzo istotną rolę w stworzeniu w Polsce nowoczesnego sektora bankowego. Warto podkreślić, że w gospodarce socjalistycznej nie było w Polsce banków w pełnym tego słowa znaczeniu. Sytuacja sektora bankowego była pod tym względem odmienna od sytuacji przemysłu. Przedsiębiorstwa przemysłowe w PRL funkcjonowały według tych samych zasad technologicznych, co podobne firmy na Zachodzie, nawet jeśli były mniej nowoczesne. Inżynier pracujący w PRL-owskiej fabryce obrabiarek, butów, samochodów czy w hucie bardzo łatwo mógł się porozumieć z inżynierem pracującym na Zachodzie, o ile nie było bariery językowej. Merytorycznie nie było tutaj żadnych przeszkód. W przypadku banków było inaczej, gdyż w gospodarce socjalistycznej nie było pieniądza w pełnym tego słowa znaczeniu. W PRL były instytucje zwane bankami, lecz nie wypełniały one niektórych funkcji, które są kluczowe w działalności banków w gospodarce rynkowej. Dotyczy to w szczególności oceny ryzyka kredytowego firm i decyzji o alokacji kredytu. W socjalistycznej gospodarce nie było pojęcia ryzyka kredytowego i takiego zjawiska jak brak zdolności kredytowej. W socjalistycznej gospodarce niedoboru każde przedsiębiorstwo, które coś produkowało, miało zapewniony zbyt. Producent za swoje produkty otrzymywał zawsze środki finansowe pokrywające koszty produkcji z ustaloną marżą. Działo się tak bądź poprzez ustalenie ceny sprzedaży na poziomie gwarantującym rentowność, bądź dzięki państwowym dotacjom, w przypadku, gdy producent był zobowiązany do sprzedaży po cenie nie gwarantującej rentowności.

W styczniu 1990 r. w gospodarce polskiej nastąpiła radykalna zmiana polegająca na tym, że pojawił się pieniądź w pełnym tego słowa znaczeniu. Ceny zostały zliberalizowane, złoty stał się walutą wymiennalną. Znikła socjalistyczna gospodarka niedoboru. Za złotówki można było nabyć każdy produkt, kupując go od dostawcy krajowego lub sprowadzając z zagranicy. Przedsiębiorstwa uzyskały swobodę stanowienia cen i swobodę eksportu i importu, lecz jednocześnie pojawiła się bariera popytu. Stąd nie każdy, kto produkował, był w stanie sprzedać swoje produkty po takiej cenie i w takiej ilości, by pokryć koszty swojej działalności. W styczniu 1989 roku w ciągu dwóch tygodni przeszliśmy od systemu, w którym nie było miejsca dla banków, w prawdziwym tego słowa znaczeniu, do systemu rynkowego, który bez banków nie może funkcjonować. Ludzie masowo zakładali nowe firmy, lecz olbrzymim problemem było znalezienie banku, który zgodzi się otworzyć rachunek bankowy. Później trzeba było czekać na otwarcie rachunku. Przelewy między rachunkami bankowymi trwały wiele dni. Stąd między innymi ludzie jeździli z walizkami pieniędzy po kraju, bo było to znacznie szybsze niż dokonanie płatności przez bank. Otrzymanie kredytu z banku było

praktycznie niemożliwe lub odbywało się w oparciu o zupełnie niemerytoryczne kryteria. Niesprawność banków była wymieniana jako jedna z trzech głównych barier infrastrukturalnych dla rozwoju gospodarki na początku transformacji – obok niedorozwoju telekomunikacji oraz złego stanu dróg i braku autostrad.

To, że bariera w dziedzinie bankowości została w Polsce pokonana i Polska w tej chwili ma jeden z najnowocześniejszych na świecie systemów bankowych, to w dużej mierze zasługa banków zagranicznych, które tutaj zainwestowały. Była to od samego początku świadoma polityka, którą ja też realizowałem, będąc w Ministerstwie Finansów. Zachęcaliśmy banki zagraniczne do tego, żeby podejmowały u nas działalność. W pierwszym okresie przede wszystkim zachęcaliśmy banki, żeby otwierały własne operacje. Przeszkodą dla angażowania się banków zagranicznych w Polsce był problem zadłużenia zagranicznego. Polska, w wyniku jednostronnej decyzji, nie płaciła rat kapitałowych ani odsetek od tego długu. W 1991 r. Polska zawarła porozumienie z tzw. Klubem Paryskim dotyczące redukcji długu wobec zagranicznych rządów, lecz porozumienie z Klubem Londyńskim, dotyczące długu wobec banków prywatnych, udało się zawrzeć dopiero w 1994 r. Do tego czasu Polska miała nieuregulowane stosunki z wierzycielami prywatnymi, wśród których były czołowe banki USA i Europy Zachodniej. W tej sytuacji bardzo trudno było zachęcić banki zachodnie do inwestowania w Polsce. Banki te proponowały zamianę posiadanego przez nie polskiego długu na akcje w polskich przedsiębiorstwach, najlepiej w polskich bankach. Potencjalni inwestorzy na przykład proponowali, że chętnie założą tutaj bank, jeżeli polski rząd pozwoli im zamienić polski dług na kapitał w banku. To w praktyce znaczyło, że polski rząd musiałby wpłacić ten kapitał w zamian za umorzenie długu.

Nasz plan w stosunku do zadłużenia zagranicznego był od początku taki, że będziemy dążyli do jego głębokiej redukcji. Mimo wielu propozycji i nacisków, nie godziliśmy się na żadne formy zamiany długu na akcje ani w sektorze finansowym, ani w innych. Bankom zagranicznym nie mieściło się początkowo w głowie, żeby włożyć nowe pieniądze w sytuacji, kiedy mają utopiony kredyt w Polsce, który jest niespłacalny, którego nie można wycofać. Stąd z jednej strony bardzo chciały wejść do Polski, bo widziały, że jest to kraj, który ma szansę być interesującym rynkiem dla bankowości, gdzie wkładając stosunkowo niedużo kapitału i *know-how*, można zdobyć duży i atrakcyjny udział w rynku. Z drugiej strony były pewne zasady, które im w tym przeszkadzały. W niektórych instytucjach toczyły się długie wewnętrzne spory, czy można zainwestować nowy kapitał w Polsce, mimo nierozwiązanego problemu starego zadłużenia. W przypadku amerykańskiego Citibanku, który był jednym z pierwszych poważnych banków zagranicznych, które pojawiły się w Polsce, takie dyskusje trwały ponad rok, zanim pojęto decyzję, i w 1991 roku powstał Citibank Poland S.A. Dzisiaj wydaje się, że to było wczesnie, ale z naszej ówczesnej perspektywy, trwało bardzo długo, zanim ostatecznie się na to zdecydowano. W przypadku innych banków zagranicznych trwało to dłużej.

Od początku 1991 r. stałem się formalnie odpowiedzialny za reformę banków państwowych. Przekształciliśmy banki państwowe w spółki skarbu państwa. Reprezentantem skarbu państwa w tych spółkach był minister finansów i w ministerstwie finansów ja te uprawnienia wykonywałem. W 1991 r. uruchomiliśmy program tzw. porozumień bliźniaczych polskich banków z bankami zagranicznymi, którego celem było przyspieszenie transferu *know-how*. Również w 1991 r. opracowaliśmy program prywatyzacji banków. Program zakładał w pierwszym etapie: sprzedaż 20–30% akcji renomowanemu bankowi zagranicznemu, który przejmie odpowiedzialność za zarządzanie bankiem, sprzedaż około 30% akcji na giełdzie, udostępnienie pewnej puli akcji pracownikom na preferencyjnych warunkach i zachowanie 30% udziału skarbu państwa. Program nie przesądzał, jaka będzie docelowa struktura własnościowa banków. Nie mieliśmy jasności, jak to powinno wyglądać. Nie zakładaliśmy wtedy jeszcze oddawania pełnej kontroli nad istniejącymi bankami, ale nie wynikało to z naszego przekonania, że nie należy tego robić, a z pewnej ostrożności. Potem prywatyzacja banków różnymi meandrami się toczyła w dekadzie lat 90. XX wieku. Wejście do Polski banków zagranicznych, które inwestowały w prywatyzowane banki państwowe, jak i tych, które zakładały nowe banki lub oddziały banków, miało decydujące znaczenie dla unowocześnienia polskiego sektora bankowego.

– Jak zmieniły się Pana poglądy na pożądaną strukturę własnościową banków?

– Od 1994 roku byłem szefem doradców zarządu, a potem szefem strategii w Banku Handlowym w Warszawie. Zajmowałem się m.in. przygotowaniem strategii prywatyzacji banku. Tworząc ją, analizowaliśmy model prywatyzacji francuskiej z lat osiemdziesiątych, gdzie przy prywatyzacji dużych przedsiębiorstw przemysłowych i finansowych dążono do uformowania tzw. trwałego jądra akcjonariatu w oparciu o grupę podmiotów krajowych, aby żeby prywatyzowana firma nie straciła charakteru francuskiego. Przyglądaliśmy się też prywatyzacji węgierskiego banku OTP. Węgrzy wszystkie swoje banki sprzedali inwestorom zagranicznym, z wyjątkiem największego – OTP, który został sprywatyzowany w taki sposób, że stał się bankiem z rozproszoną strukturą własnościową i brakiem możliwości koncentracji akcjonariatu. W pierwszej fazie prywatyzacji Banku Handlowego w 1998 r. pakiet blisko 30% akcji został objęty przez grupę tzw. inwestorów stabilnych złożoną z trzech renomowanych zagranicznych instytucji finansowych: amerykańskiego banku korporacyjnego i inwestycyjnego (JP Morgan), szwedzkiego banku detalicznego (Swedbank) i szwajcarskiej firmy ubezpieczeniowej (Zurich Insurance Grup). Część akcji sprzedano w ofercie publicznej na giełdzie. Porcja akcji trafiła również do pracowników. Skarb Państwa zachował udział 30% w formie specjalnych obligacji zamiennych mających wszystkie cechy akcji z wyjątkiem prawa głosu, które mogły być zamienione na akcje w momencie, gdy ich właścicielem będzie podmiot, który nie jest kontrolowany przez Skarb Państwa. Jednym z celów tej struktury własnościowej miało być ułatwienie transferu *know-how* ze strony *inwestorów stabilnych* bez trwałego uzależnienia banku od jednego zagranicznego inwestora strategicznego. Istotnym celem było ograniczenie możliwości Skarbu Państwa ingerowania w zarządzanie bankiem, przy pozostawieniu Skarbowi Państwa w pełni korzyści

ekonomicznych z posiadanego udziału. Zakładaliśmy, że wraz z rozwojem startującej wówczas reformy emerytalnej powstanie silna grupa inwestorów instytucjonalnych (Otwarte Fundusze Emerytalne), które w przyszłości będą zdolne odkupić od Skarbu Państwa pakiet obligacji zamiennych i po zmianie ich na akcje staną się częścią struktury własnościowej banku, która będzie tym samym ewoluować w stronę struktury rozproszonej. Tak się ostatecznie nie stało, gdyż po zmianie rządu, Ministerstwo Skarbu Państwa zdecydowało się poprzeć wariant przejęcia kontroli nad Bankiem Handlowym przez Citibank (który odkupił pakiet obligacji zamiennych i zamienił je na akcje, a także odkupił pakiety akcji od inwestorów stabilnych).

Koncepcję akcjonariatu rozproszonego rozwinąłem później w swoich tekstach publikowanych od 2011 roku³⁰⁵. Rozproszony akcjonariat ma większość największych banków na świecie, które nie są bankami państwowymi. Natomiast w Polsce model ten w ogóle nie występuje. To, że pisałem o tym modelu, nie oznacza, że negowałem bardzo pozytywną rolę banków zagranicznych dla transformacji polskiego sektora bankowego. Jednak w 2011 r. sytuacja w Polsce była już inna niż 20 lat wcześniej. Wykształcili się ludzie, którzy mieli doświadczenie w zarządzaniu bankami, czyli mieliśmy już w Polsce *know-how*. Był już kapitał w postaci na przykład Otwartych Funduszy Emerytalnych. Było więc możliwe skonstruowanie takich struktur własnościowych, w których bank z rozproszonym kapitałem mógłby w Polsce funkcjonować.

– **Przy rozproszonej strukturze akcjonariatu za długofalowe utrzymywanie wartości banku odpowiedzialny staje się Zarząd, który odpowiada przed akcjonariuszami za krótkoterminowe wyniki spółki. Te dwa zadania często stoją w sprzeczności. Czy to nie jest zagrożenie dla stabilności banku?**

– Rozproszona struktura akcjonariatu ma swoje słabości. Natomiast nie bardzo jest dla niej dobra alternatywa. Istnieją oczywiście banki kontrolowane przez indywidualnych inwestorów prywatnych, np. banki Leszka Czarneckiego w Polsce. Okazuje się jednak, że nadzorcy na świecie obawiają się banków kontrolowanych przez biznesmenów z krwi i kości z tego względu, że istnieje tutaj bardzo poważne ryzyko konfliktu interesów między ich biznesami a ich bankiem. W naszym raporcie odwołujemy się do praktyki Stanów Zjednoczonych, gdzie regulacje w ogóle zakazują, żeby inwestor posiadający udział kontrolny w firmie niefinansowej, mógł kontrolować bank. Podobnie jest w Kanadzie, która jest krajem, który bardzo dobrze zniósł kryzys 2008 r. Właścicielem banku może być również inny bank. Tylko kto ma być właścicielem tego innego banku? Bank może być również kontrolowanym przez państwo, ale z tym wiąże się groźne ryzyko upolitycznienia decyzji kredytowych.

³⁰⁵ Kawalec, S., Gozdek, M., 2012, *Raport dotyczący optymalnej struktury polskiego systemu bankowego w średnim okresie*, Capital Strategy, http://www.capitalstrategy.pl/wp-content/uploads/2013/12/CS-Optymalna_struktura_sektora_bankowego-2012-10-31-Ze_streszczeniem.pdf, dostęp 7 grudnia 2021.

W międzynarodowych raportach po 2008 roku, mimo że sprawa banków z rozproszonym akcjonariatem była analizowana, nie było żadnych rekomendacji, żeby ograniczyć tę formę własności³⁰⁶. Rekomendacje szły tylko w tym kierunku, żeby zmienić system wynagradzania menedżerów na bardziej długofalowy. To znaczy, żeby na przykład bonusy były wypłacane z dużym opóźnieniem, w momencie, kiedy ewentualne negatywne skutki ryzyka podjętego przez Zarząd byłyby już znane. Rozproszony akcjonariat banku to nie jest model idealny, ale w przypadku banków nie ma dla niego dobrej alternatywy. Jak piszemy we wspomnianym raporcie, rozproszony akcjonariat jest praktyce dominującą formą ostatecznej kontroli nad bankami prywatnymi w krajach zachodnich. W naszym raporcie nie proponowaliśmy wprowadzenia monokultury banków z rozproszonym akcjonariatem. Nie postulowaliśmy wyeliminowania banków będących spółkami zależnymi zagranicznych grup bankowych, lecz stopniowe zmniejszenie ich udziału, tak aby stworzyć bardziej zrównoważoną strukturę własnościową sektora z różnymi modelami kontroli korporacyjnej³⁰⁷.

– Czy według Pana, gdyby w 2008 r. w Polsce banki zagraniczne miały mniejszy udział w sektorze bankowym, nastąpiłoby mniejsze zmniejszenie akcji kredytowej?

– Przeprowadziliśmy analizę dotyczącą zachowania się banków w okresie 2009–2010, która daje wynik inny niż analiza, którą pan przeprowadził. Dlaczego daje inny wynik? Bo myśmy zeszli trochę głębiej. Pan spojrzął na dynamikę udzielonego kredytu i stwierdził, że nie ma specjalnych różnic między bankami z kapitałem zagranicznym a kapitałem krajowym. Myśmy skoncentrowali uwagę na kredycie dla przedsiębiorstw. Powoływaliśmy się przy tym na badania wskazujące na pozytywną korelację między kredytem dla przedsiębiorstw i wzrostem gospodarczym oraz brak takiej korelacji w przypadku kredytu dla gospodarstw domowych. Podział kredytów na korporacyjne i detaliczne nie jest pokazywany w ogólnodostępnych danych. Dzięki poparciu NBP otrzymaliśmy dane z banków. Gdy opublikowaliśmy ten raport, wywołał on dość dużą burzę wewnętrzną w NBP, bo niektórzy byli zaszokowani naszym zestawieniem danych dotyczących kredytów korporacyjnych. Uważali, że to jest jakiś błąd. Jednak ostatecznie nikt naszych danych nie zakwestionował. Te dane pokazują radykalnie inne zachowanie banków mających swoje centrale za granicą i banków kontrolowanych lokalnie. Łącznie, w okresie dwóch lat 2009–2010, PKB Polski wzrósł o 5,6 procenta, natomiast w grupie banków kontrolowanych z zagranicy portfel kredytów dla przedsiębiorstw skurczył się realnie o 12,5 procent, co oznacza, że realna dynamika kredytu dla przedsiębiorstw w tej grupie banków była w omawianym okresie o 18 punktów procentowych niższa niż dynamika PKB. Natomiast w grupie banków kontrolowanych lokalnie portfel kredytów wzrósł w tym czasie realnie o 20,6 procent, co oznacza dynamikę

³⁰⁶ *Financial Reform. A Framework for Financial Stability*, The Group of Thirty (Raport przygotowany przez grupę roboczą pod przewodnictwem Paula Volckera), Washington, 15 January 2009; *The High-Level Group on Financial Supervision in the EU chaired by Jacques de Larosiere – Report*, Brussels, 25 February 2009.

³⁰⁷ Kawalec, S., Gozdek, M., 2012, *Raport...*, op. cit.

15 procent wyższą niż dynamika PKB i o 33 procent wyższą niż dynamika w grupie banków kontrolowanych z zagranicy. Jako że, ponad 2/3 aktywów sektora bankowego należała do banków kontrolowanych z zagranicy, to łącznie w całym sektorze w omawianym okresie portfel kredytów dla przedsiębiorstw obniżył się realnie o 6,4 proc., co oznacza dynamikę niższą o 12 punktów procentowych od dynamiki PKB.

– Tylko, że później ta różnica w prowadzeniu akcji kredytowej w okresie globalnego kryzysu znalazła swoje odbicie w kłopotach banków spółdzielczych i banków Czarneckiego ze złymi kredytami. Może więc ta ich odmienna polityka kredytowa nie była do końca odpowiedzialna?

– W naszym raporcie pisaliśmy, że w latach 2009–2010 wystąpiła bardzo niezdrowa i niepokojąca sytuacja: banki zależne od międzynarodowych grup bankowych, dominujące w sektorze bankowym raptownie ograniczyły kredyt dla przedsiębiorstw, a rozwojem kredytu korporacyjnego zajmowały się lokalne, w przeszłości mniej obecne w tym segmencie banki. Z jednej strony sytuacja tego typu ograniczała w nieuzasadniony sposób dostęp sektora przedsiębiorstw do kredytu. Z drugiej strony niezwykle szybki wzrost kredytu dla przedsiębiorstw w bankach kontrolowanych lokalnie rodził ryzyko pojawienia się tam znacznych strat kredytowych, co mogło być źródłem poważnych problemów ekonomicznych i politycznych.

– Czy zaobserwował pan przypadki transferowania kapitału z polskich spółek do zagranicznych spółek macierzystych?

– Najbardziej znany przypadek to Bank ING. Gdy w 2008 r. wybuchł kryzys, to okazało się, że ING Bank Śląski złożył w swojej centrali w Holandii olbrzymi depozyt. Była to wielkość, której nigdy żadnemu kredytobiorcy się nie daje, bo to stanowiło znaczną część bilansu. Kwota ta została umieszczona w Banku ING w Amsterdamie, który nie zbankrutował tylko dlatego, że go uratował holenderski rząd. Potem na żądanie polskiego nadzoru pieniądze były stopniowo zwracane. W tym przypadku banki w Polsce pełniły rolę dostarczyciela kapitału w sytuacji awaryjnej. Prezes innego banku opisywał mi bardzo dramatyczną sytuację, kiedy żądano od niego, żeby zagwarantował środki dla swojego banku macierzystego. Udało mu się całą operację w ostatnim momencie wstrzymać, ale sytuacja była dość trudna – nawet psychologicznie, bo jako człowiek, który pracuje w danej organizacji, musiał w krytycznej sytuacji odmówić jej pomocy.

– Czyli miał pan informacje o tym, że próby transferu kapitału miały miejsce w kilku bankach zależnych.

– Wiem o tych dwóch przypadkach. Generalnie nie nastąpiło w jakiejś szerszej skali zjawisko wydrenowania polskich banków. W styczniu 2009 r. międzynarodowe publiczne instytucje finansowe (m.in. Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju) duże banki prywatne uruchomiły tzw. Inicjatywę Wiedeńską, która miała zapobiec gwałtownemu

wycofaniu finansowania bankowego z Europy Środkowo-Wschodniej i miała pozytywny wpływ na zachowanie banków inwestujących w tym regionie. Działał również polski nadzór bankowy. W 2009 r. Komisja Nadzoru Finansowego zaleciła bankom, aby ze względu na istniejące zagrożenia, nie wypłacać dywidendy za rok 2008. Wszystkie banki kontrolowane przez zagranicznych właścicieli do tej rekomendacji się zastosowały. Jedynym bankiem, który zlekceważył zalecenie nadzoru i wypłacił sowiłą dywidendę, był kontrolowanym przez Skarb Państwa PKO Bank Polski.

– Czy zwiększenie akcji kredytowej przez banki z kapitałem zagranicznym po kryzysie można rozpatrywać jako korzystne dla polskiej gospodarki, czy jedynie jako negatywne zjawisko procykliczności?

– Po zmniejszeniu kredytu dla przedsiębiorstw w latach 2009–2010, znaczny wzrost tego kredytu w 2011 r. był oczywiście korzystny dla gospodarki. Jednakże w całym okresie 2009–2011 zachowanie banków kontrolowanych z zagranicy, objawiające się silnym zmniejszeniem kredytu korporacyjnego w czasie spowolnienia gospodarczego i znacznym zwiększeniem w okresie ożywienia, miało szkodliwy, silnie procykliczny charakter.

– Udomowienia, które pan postulował, przebiegły inaczej, niż pan je opisywał. Teraz mamy dużo kapitału państwowego, co też według pana nie jest dobrym rozwiązaniem. Czy gdyby zrealizowano pana postulat, poprzez polską giełdę w jej obecnym stanie możliwe byłoby przekształcenie części banków zależnych od Skarbu Państwa w banki z rozproszoną strukturą akcjonariatu?

– W opublikowanym właśnie raporcie na temat rynku kapitałowego³⁰⁸ zwracamy uwagę, że IPO Allegro na polskiej giełdzie w 2020 r. było jedną z największych ofert akcji w Europie w ostatnich latach. Skalę tej oferty można porównać z IPO spółki Rivian (wspieranego przez Amazon producenta samochodów elektrycznych), na giełdzie NASDAQ w Nowym Jorku w listopadzie 2021 r., które było największym IPO w USA od 2014 r. Okazuje się, że IPO Allegro na warszawskiej giełdzie stanowiło pod względem wartości blisko ¼ wartości największego od kilku lat IPO w Ameryce. Uważam, że prywatyzacja kontrolowanych przez państwo banków na naszej giełdzie jest jak najbardziej możliwa.

– Tylko czy inwestorzy będą zainteresowani sektorem, który funkcjonuje w tej chwili w warunkach bardzo niskiej dochodowości – niskie stopy procentowe, podatek bankowy. Czy inwestorzy będą zainteresowani w podobnym stopniu jak obecnie bardzo perspektywicznymi sektorami, do których należą wymienione przez Pana spółki?

³⁰⁸ Kawalec, S., Gurbiel, R., Kurek, M., 2022, *Skąd się wezmą przyszli czempioni polskiej gospodarki? Znaczenie rynku kapitału właścicielskiego dla rozwoju gospodarczego i cywilizacyjnego Polski*, Capital Strategy i Centrum Analiz Klubu Jagiellońskiego, <http://www.capitalstrategy.pl/wp-content/uploads/2022/01/Raport-Skad-sie-wezma-przyszli-czempioni-polskiej-gospodarki.pdf>, dostęp 7 lutego 2022.

– Zainteresowanie akcjami banków zależeć będzie od ceny, ale nie tylko. Oczywiście nie można z dnia na dzień sprzedać wszystkich banków. To jest operacja do przeprowadzenia stopniowo i z rozwagą. Głównym problemem jest tak naprawdę to, że wypuszczać w formie rozproszonego akcjonariatu można bank, który ma dobry i sprawdzony Zarząd. Potrzebny jest plan rozłożony na dłuższy okres, a do tego wszystkiego musi być przede wszystkim wola polityczna.

– Po globalnym kryzysie finansowym powstała Unia Bankowa. Wśród bankowców trwa spór czy Polska powinna przystąpić do tej instytucji, skoro nie jest w strefie euro. Jaka jest Pana opinia?

– Oczywiście gdybyśmy weszli do strefy euro, trzeba będzie wejść do Unii Bankowej, ale jednocześnie uważam, że nie powinniśmy wchodzić do strefy euro. Dopóki nie jesteśmy w strefie euro, nie powinniśmy wchodzić do Unii Bankowej. Stanowisko w tej sprawie przedstawione w moim tekście na ten temat sprzed kilku lat jest nadal aktualne³⁰⁹. Unia Bankowa jest odpowiedzią na problemy rozrostu sektora bankowego, który u nas nie występuje. Jeżeli do niej wejdziemy, tracimy autonomiczność naszego nadzoru bankowego i nasz system bankowy będzie zarządzany zgodnie z tym, co będzie się działo w zachodnioeuropejskim sektorze bankowym, a jego problemy są zupełnie inne niż naszego. Podejmowane działania będą więc nieadekwatne w stosunku do tego, czego będzie wymagał i co będzie korzystne dla naszego sektora bankowego. Unia Bankowa została tak naprawdę utworzona dlatego, że nie chciano w sposób otwarty przeprowadzić wsparcia fiskalnego dla ratowania zachodnich banków. To są olbrzymie systemy bankowe i olbrzymie problemy, które ciągle pozostają nierozwiązane. Unia Bankowa służy do tego, żeby te problemy rozwiązywać, a nasz sektor jest mały i nasze problemy staną się tam nieistotne.

– A dlaczego przeciwny jest pan wejściu Polski do strefy euro?

– Wyjaśniamy to w książce, którą napisałem wspólnie z Ernestem Pytlarczykiem³¹⁰. Najkrócej mówiąc, dlatego, że własna waluta, z elastycznym kursem wymiany, stwarza automatyczny mechanizm amortyzujący i dostosowawczy dla gospodarki. Jeżeli tego mechanizmu zabraknie, a kraj z jakichś powodów traci konkurencyjność, to może być skazany na wieloletnią recesję albo perspektywę wysokiego bezrobocia i konieczność masowej emigracji za granicę. Każdy kraj może w pewnych warunkach utracić konkurencyjność z przyczyn, którym nie zawsze można zapobiec, a bez własnej waluty odzyskanie konkurencyjności jest bardzo trudne.

³⁰⁹ Kawalec, S., 2015, *Komentarz: Polska wobec zagadek Unii Bankowej*, w: A. Reich, A., Kawalec, S., *Unia bankowa – gdzie jesteśmy?*, Zeszyty mBank – CASE nr 137/2015, s. 38–54, http://www.capitalstrategy.pl/wp-content/uploads/2015/07/Reich-Kawalec-2015-The-Banking-Union-Unia-bankowa-137_mBank_CASE_final.pdf, dostęp 7 grudnia 2021.

³¹⁰ Kawalec, S., Pytlarczyk, E., 2016, *Paradoks euro. Jak wyjść z pułapki wspólnej waluty*, Wydawnictwo Poltext.

– Czy kraje, które mają duży udział kapitału krajowego w swoim sektorze bankowym, nie ponoszą też większych kosztów w przypadku kryzysu sektora bankowego? Czy nie stało się tak, że nasz sektor bankowy był pośrednio stabilizowany przez pomoc, którą państwa zachodnie udzielały bankom matkom naszych banków zależnych od nich?

– Akurat w Polsce w czasie kryzysu po 2008 r. banki były w dobrej kondycji i generalnie nie potrzebowały wsparcia kapitałowego ani od swoich zagranicznych matek, ani od polskiego rządu. Natomiast perturbacje i problemy kapitałowe, jakie przechodziły zagraniczni właściciele, spowodowały, że kilka banków w Polsce zostało wystawionych na sprzedaż i zmieniło właścicieli.

– **Jak Pan ocenia zmiany w strukturze własnościowej sektora bankowego w ostatnich latach?**

– W ostatniej dekadzie, kilkakrotnie, gdy zagraniczny inwestor decydował się na sprzedaż banku w Polsce, kontrolę nad bankiem przejmowały zależne od państwa instytucje. W ten sposób za rządów PO-PSL, pod kontrolę Skarbu Państwa przeszedł Nordea Bank Polska (w 2014 r.) i Alior Bank (w 2015 r.). Z kolei, w okresie rządów PiS, pod hasłem *repolonizacji* Skarb Państwa przejął kontrolę nad drugim co do wielkości bankiem w Polsce – Pekao S.A. (w 2017 r.). Udział banków kontrolowanych przez państwo w aktywach sektora bankowego zwiększył się z 20 procent w roku 2012 do ponad 40 procent obecnie. Wielokrotnie wyrażałem krytyczny stosunek do tej tendencji, m.in. w artykule pt. *Udomowienie – tak! Upaństwowienie – nie!*³¹¹. Podkreślałem, że dla rozwoju naszej gospodarki potrzebujemy banków, które będą miały swoje centra decyzyjne w Polsce, lecz nie powinny być to banki kontrolowane przez państwo. Ze wzrostem udziału banków państwowych wiąże poważne ryzyko dla naszego sektora bankowego. Grozi to tym, że wcześniej czy później kryteria polityczne zaczną wpływać na decyzje banków. Doświadczenia pokazują, że możliwości skutecznego działania nadzoru bankowego wobec banków kontrolowanych przez państwo są znacznie mniejsze niż w przypadku banków zagranicznych lub innych banków kontrolowanych przez kapitał prywatny. Bank, mający państwowego właściciela, gdy ma poparcie swoich politycznych mocodawców, może czasami lekceważyć rekomendacje nadzoru. Skutkiem politycznych kryteriów w polityce kredytowej jest wolniejszy wzrost gospodarczy. Prowadzić to może również do wzrostu udziału kredytów niespłacalnych w całym sektorze bankowym i kryzysu bankowego.

³¹¹ Kawalec, S., 2019, *Udomowienie – tak! Upaństwowienie – nie!*, Rzeczpospolita, 26 listopada 2019, <http://www.capitalstrategy.pl/wp-content/uploads/2019/12/Kawalec-2019-11-27-Udomowienie-tak-upaństwowienie-nie-Rp-INTERNET2.pdf>, dostęp 7 grudnia 2021 r.

Załącznik 3. Wywiad z Wojciechem Kwaśniakiem, generalnym inspektorem nadzoru bankowego w latach 2000–2007 i zastępcą przewodniczącego Komisji Nadzoru Finansowego w latach 2011–2017

– Czy w okresie, gdy pełnił Pan funkcję Generalnego Inspektora Nadzoru Bankowego, zaobserwował Pan różnice pomiędzy bankami o przewadze kapitału zagranicznego a bankami o przewadze kapitału krajowego w prowadzonej przez nie polityce w zakresie poziomu kapitałów własnych banku, sposobu finansowania akcji kredytowej i podejmowanego ryzyka w prowadzonej akcji kredytowej?

– Funkcję GINB pełniłem od roku 2000 do czerwca 2007 roku. Był to okres w dużej części przed akcesją Polski do Unii Europejskiej, z czym wiązało się wprowadzanie do naszego prawa wszystkich standardów wymaganych przez UE. Ponadto w tym okresie trwały także prace dotyczące nowego standardu bazylejskiego, który na początku 2007 r. został wprowadzony pod nazwą Bazylea II. Był to standard, który sprzyjał międzynarodowym grupom bankowym, bo bardzo silnie był nakierowany na zarządzanie kapitałem na poziomie całej grupy finansowej, a nie poszczególnych spółek wchodzących w jej skład. Dotyczyło to zarówno samej działalności bankowej, jak i metod zarządzania ryzykiem opartych na wewnętrznych modelach, co stało się później jednym ze źródeł problemów grup międzynarodowych.

Na naszym rynku w końcu lat 90. przyspieszył proces prywatyzacji banków, a oprócz tego w związku z poprawą koniunktury gospodarczej bardziej aktywnie zaczęły wchodzić do Polski banki międzynarodowe. Z reguły zaczynały one od utworzenia w Polsce filii w postaci podmiotu w 100% zależnego. Wyjątek stanowiły banki, które angażowały się bezpośrednio w proces prywatyzacji naszych banków kontrolowanych przez państwo, a które po prostu inwestowały w już obecny, znany na rynku oraz konkurencyjny podmiot. Obie grupy banków zagranicznych w dość istotny sposób różniły się z punktu widzenia siły oddziaływania na cały rynek bankowy. Filie w zasadzie nie miały żadnego udziału w rynku. Zachowywały się one tak jak typowy oddział banku zagranicznego i były zainteresowane głównie obsługą swoich od lat znanych z rynku macierzystego kredytobiorców, którzy postanowili wejść z działalnością biznesową na polski rynek. Banki, które uczestniczyły w prywatyzacji polskich instytucji kredytowych, prowadziły za ich pośrednictwem normalną uniwersalną działalność bankową, obsługując liczne i zróżnicowane grupy klientów.

Pojawienie się inwestorów zagranicznych w sposób naturalny wpływało na poprawę jakości procesów związanych z działalnością polskich banków pod każdym względem. Po pierwsze było to związane z formalnymi wymogami regulacyjnymi, które wymagają podejścia skonsolidowanego zarówno na poziomie praktycznych standardów wykonywanego nadzoru publicznego, jak i z punktu widzenia standardów rachunkowości i zarządzania grup bankowych działających transgranicznie. Te interesy często

bywają rozbieżne. Dlatego w Polsce, żeby temu zaradzić, regulator stawiał twarde warunki, aby banki o znaczącej pozycji rynkowej, dla ich większej przejrzystości rynkowej prowadzonej biznesowej działalności, stały się bankami notowanymi na warszawskiej giełdzie papierów wartościowych. Dodatkowo większą dyscyplinę rynkową i przejrzystość w działalności miał zapewnić udział innych inwestorów niepowiązanych z głównym inwestorem, nawet jeżeli on zajmował pozycję dominującą. Szczególną rolę przypisywano powstającym otwartym funduszom emerytalnym i funduszom inwestycyjnym w zakresie zwiększania dyscypliny działalności tych banków. Miało to oczywiście związek z nowymi standardami wypracowywanej w tym czasie Bazylei II. Jako lokalny nadzór mieliśmy świadomość możliwego zagrożenia dla lokalnego rynku, jakim było regulacyjne ujmowanie polskich banków jako elementu i to nie zawsze znaczącego elementu dużej międzynarodowej grupy finansowej. Giełda z uwagi na międzynarodowe standardy regulacyjne odnoszące się do rynku publicznego papierów wartościowych dawała nam gwarancję równego podejścia do wszystkich akcjonariuszy posiadających akcje banku, ich większej przejrzystości w działalności z uwagi na rozbudowane obowiązki informacyjne, z uwagi na obowiązki związane z łaodem korporacyjnym. Gwarantowała również brak możliwości zastosowania wobec polskich banków uproszczonych metod zarządzania jako podmiotami zależnymi, w tym traktowania ich w praktyce zarządzania tak, jakby były zwykłymi oddziałami międzynarodowej grupy finansowej.

Taki sposób zabezpieczenia interesów lokalnego rynku bankowego sprawdzał się, co nie oznacza, że nie budził emocji, jak i krytyki na poziomie międzynarodowym w tym i władz Komitetu Bazylejskiego, a później władz unijnych. Od lat obserwujemy trend do zwiększania roli grupowego zarządzania ryzykiem. Jeżeli na to się nakłada kwestia poszukiwania efektywności kosztowej, to w sposób zrozumiały w tych grupach finansowych nie chce się dublować niektórych funkcji. Tym, co się Polsce udało na przestrzeni lat, to było to, że kluczowe banki były notowane na giełdzie, a w związku z wymogami giełdowymi, można było łatwiej limitować poziom ich ekspansji. Na świecie dopiero po kryzysie w 2008 roku w większym stopniu dostrzeżono rolę krajowych instytucji systemowo ważnych. To znaczy, że nawet jeżeli te instytucje systemowo ważne są częścią międzynarodowych grup, należy je traktować pomimo wszystko inaczej, chyba że władze nadzorcze kraju przyjmującego inwestora dominującego, w uzgodnieniu z jego nadzorem macierzystym, dokonają nadzorczych ustaleń co do sposobu nadzorowania takiej grupy. Jeżeli na to jeszcze się nałoży poczyniony dalszy krok, jakim stały się nowe standardy odnoszące się do planów naprawy banków, jak i procesów *resolution*, czyli procesów ich restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji, które uchwalono w Unii Europejskiej w 2014 roku, a w Polsce w praktyce od 2017 r., to pokazuje, jak to jest skomplikowany proces. Zatem tym bardziej w sposób oczywisty występuje presja, żeby z poziomu centrali międzynarodowej grupy finansowej również zarządzać kryzysowymi sytuacjami.

Polska jednak od samego początku przyjęła do praktyki nadzorczej model, w którym instytucje systemowo ważne oraz spółki giełdowe mają być zarządzane w dużym stopniu lokalnie. Lokalne miały być także ich plany naprawy oraz plany *resolution*. Jednak Polska jest wyjątkowym przypadkiem na świecie, jeśli chodzi o poziom autonomii podmiotów zależnych w tym i to, że spółki z dominującym udziałem podmiotu zagranicznego są nadal notowane na giełdzie. Takie przypadki nie są przypadkami powszechnymi, jeśli chodzi o międzynarodowe finanse.

Czas szybko pokazał, że małe filie banków zagranicznych miały kłopoty z pozyskiwaniem polskiego rynku. W zasadzie tylko ci, którzy przejmowali już istniejące polskie banki, utrzymali bądź powiększyli pozycję rynkową. Ci, którzy tego nie zrobili, pozostali na ułamkach udziału w rynku albo z czasem wycofywali się zupełnie z naszego rynku, bo okazał się on zbyt trudny i zbyt konkurencyjny. Dodatkowo często okazywało się, że ich klienci z macierzystego rynku, którzy pojawili się na naszym rynku jeszcze przed swoimi bankami, byli na tyle zadowoleni z usług bankowych, które otrzymali od polskich banków, że wcale nie byli zainteresowani przechodzeniem do utworzonych filii swoich rodzimych banków. Wynikało to z tempa jakościowych zmian zachodzących na polskim rynku bankowym oraz wysokiego poziomu konkurencji.

Zagraniczni inwestorzy mieli bardzo pozytywny wpływ na jakość portfela kredytowego polskich banków. Prowadzili i promowali konserwatywną politykę w zakresie udzielania kredytów w tym szczególnie podmiotom gospodarczym poddanym restrukturyzacji lub generującym wysokie ryzyko. Inwestorzy często decydowali się na finansowanie takiej restrukturyzacji, ale na zasadzie jednej szansy. Jeżeli podmiot nie wykorzystał tej szansy, nie mógł liczyć na kolejne i do tego tanie finansowanie, jak to miały w zwyczaju robić banki z rodzimym kapitałem. Oczywiście taka polityka początkowo skutkowała wysokimi odpisami na straty kredytowe. Wejście kapitału zagranicznego wywołało zatem trend zaostrzenia standardów kredytowych i poprawę zarządzania ryzykiem kredytowym przez polskie banki.

Teraz wracając do pana pytania, to różnice między bankami wynikały z tego okresu przejściowego, związanego z nowym Standardem Bazylejskim, jak i procesem prywatyzacji sektora bankowego w Polsce. Dla różnicowania polityki kredytowej prowadzonej przez banki na polskim rynku istotniejsza była ich wielkość niż samo pochodzenie kapitału. Kapitał zagraniczny jest w równym stopniu jak kapitał krajowy silnie powiązany z wiarygodnością, reputacją i zaufaniem. To znaczy, jeżeli mamy do czynienia z inwestorem z kraju o wysokiej reputacji rynkowej i gospodarczej, i sam podmiot ma wysoką reputację mierzoną chociażby ratingami – a dążono do tego, żeby tylko takie na rynek Polski wprowadzać – to wtedy jest mniej problemów w przyszłości. Czyli generalnie kluczem jest jakość inwestora i jakość ludzi, którzy w ramach zdrowego ładu korporacyjnego są nominowani do rady nadzorczej i do zarządu. Na ile są oni odpowiedzialnymi profesjonalistami. Przypadki różnych międzynarodowych

kryzysów przez ostatnie 50 lat wskazują, że 90% błędów w działalności bankowej prowadzących do upadłości banków bierze się z poważnych błędów w zarządzaniu popełnianych przez konkretne osoby, które na co dzień zarządzają tymi instytucjami. Zwykle są to różne powody, poczynając od skłonności do akceptacji nadmiernego ryzyka, poprzez kwestie braku wiedzy i doświadczenia, a kończąc na sprawach natury korupcyjnej.

– Czy w końcówce tego procesu, kiedy jeszcze sprawował Pan funkcję Generalnego Inspektora Nadzoru Bankowego, czyli w latach 2006–2007, PKO BP z rodzimym kapitałem prowadził inną politykę rynkową niż Pekao SA, gdzie przeważał kapitał zagraniczny?

– Proszę pamiętać, że na początku lat dwutysięcznych PKO BP był poddawany bardzo złożonym i ważnym procesom restrukturyzacyjnym, w tym z wykorzystaniem programu naprawczego nadzorowanego przez kuratora ustanowionego przez KNB. Plan restrukturyzacji się powiódł na tyle, że od 2004 roku ten bank był już w stanie nie tylko konkurować z innymi, ale i się dynamicznie rozwijać. Można więc powiedzieć, że do daty akcesji Polski do UE wszystkie najważniejsze problemy restrukturyzacyjne w polskich bankach zostały rozwiązane. Ostatnim w zasadzie bankiem, który przez zarząd komisaryczny był restrukturyzowany w okresie przedakcesyjnym, był Bank Przemysłowy w Łodzi. Bank ten posiadał inwestorów z Czech i Wielkiej Brytanii. Ekspertsi unijni przeprowadzili wtedy badania screeningowe, ponieważ jednym z warunków przystąpienia przez nas do Unii Europejskiej było spełnienie wszystkich standardów UE w obszarze działalności banków i nadzoru nad nimi. Odnotowali, z pewnym zdziwieniem, że sposób nadzorowania banków w Polsce jest istotnie bardziej restrykcyjny niż ten, który był praktyką w większości państw unijnych. Był on bliższy modelowi amerykańskiemu niż europejskiemu, co miało swoje źródło w tym, że na początku lat 90. korzystaliśmy z finansowanego przez amerykański Kongres programu wsparcia ze strony doświadczonych ekspertów z USA, którzy rozwiązywali kryzys finansowy z lat osiemdziesiątych w amerykańskim systemie bankowym. Oni wspólnie z nami wypracowali nowy model nadzoru oparty na pewnych standardach, które nie były prostą kopią amerykańskiego systemu nadzorczego, ale modelem tylko o pewnych cechach podobieństwa kalibrowanym i odpowiednim dla dynamicznie powstającego rynku finansowego w Polsce. System ten z jednej strony był dość restrykcyjny dla banków, a z drugiej strony wymagał dużego wysiłku nadzorczego w warstwie, chociażby zbudowania własnej ekspertyzy inspekcyjnej tak, aby nie tylko opierać się w ocenach banków na opiniach ich audytorów, jak i na sprawozdaniach składanych przez same banki.

W momencie, gdy weszliśmy do Unii Europejskiej, koniunktura gospodarcza zaczęła się coraz bardziej poprawiać i pojawił się produkt, który do tej pory ciąży naszemu systemowi bankowemu. Mówię o kredytach walutowych. Apetyt na ryzyko związane z finansowaniem rynku nieruchomości w oparciu o kredyt w innej walucie niż

przychody kredytobiorcy zaczęły wykazywać zarówno banki z polskim kapitałem, jak i z kapitałem zagranicznym. W każdej z tych grup były takie, które prowadziły dużą ekspansję w udzielaniu tych kredytów, jak i takie, które były obecne na tym rynku, ale w małym wymiarze, w tym i takie, które w ogóle nie udzielały takich kredytów. To pokazuje, że strategia kredytowa banków nie była determinowana przez samo pochodzenie kapitału, ale przez świadomie zbudowane strategie biznesowe ukształtowane albo transgranicznie, albo czysto lokalnie.

Grupy międzynarodowe udostępniały finansowanie polskim bankom w postaci linii kredytowych, w tym i zapewniały, że w pełni kontrolują ryzyko, tym bardziej że w ich skonsolidowanym bilansie te zaangażowania kredytowe były poniżej poziomu istotności – nie stanowiły na przykład nawet 2% wielkości całego portfela kredytowego tych międzynarodowych grup. Dodatkowo ich analitycy na podstawie dostępnych międzynarodowych prognoz zakładali, że zarówno gospodarka Polska, jak i inne gospodarki Europy Środkowej będą się rozwijały i w związku z zapisami traktatu o akcesji do UE, będą w krótkim czasie wchodzić do strefy euro. Zakładali, że będzie następować szybka konwergencja z pozostałymi państwami Unii Europejskiej.

Natomiast banki polskie były determinowane w swoim zachowaniu z jednej strony łatwym dostępem do finansowania – nie tylko z linii kredytowych, ale także z rynku swapów, który był łatwo dostępny i tani, ale też nie chciały tracić pozycji rynkowej i chciały się szybko rozwijać.

– Zatem te, które się zdecydowały na takie podejście, zaczęły w dużym rozmiarze wchodzić z akcją kredytową?

– Właśnie tak się stało mimo ostrzeżeń nadzoru i niepopularnych prób ograniczania przez nadzór tej ekspansji kredytowej. Jak się okazało później, wszystkich zaskoczyła skala globalnego kryzysu bankowego, który, gdy wybuchł we wrześniu 2008 r., przewrócił wszelkie istniejące prognozy co do międzynarodowego, jak i krajowego rynku.

– Czy w okresie kryzysu pojawiły się międzynarodowe instytucje bankowe, które próbowały ratować się transferując kapitał z Polski do swoich macierzystych jednostek?

– W Polsce nie można było zaobserwować, żeby przesunięcia kapitału wewnątrz grup finansowych były podyktowane chęcią wysysania płynności. Bardziej było to związane z tym, że niektóre z grup międzynarodowych zdały sobie sprawę z własnej słabości, a pamiętajmy, że niektóre z nich skorzystały nawet z pomocy publicznej. W takich sytuacjach w sposób naturalny nagle zacieśnia się zarządzanie grupowe ryzykiem, w tym ryzykiem płynności. Nie było przypadków nagłego zrywania linii kredytowych czy czegoś podobnego, ale zmieniło się podejście do finansowania akcji kredytowej. W świecie międzynarodowych finansów zaczęto wprowadzać zasadę, że działalność bankowa na lokalnym rynku powinna finansować się przede wszystkim lokalnie.

Pamiętajmy też, że głównym problemem tego kryzysu była utrata zaufania. W pierwszym rzędzie banki przestały wierzyć sobie nawzajem i udzielać sobie pożyczek. W warunkach polskich nie było to tak groźne, bo nasz rynek był postrzegany jako rynek, na którym banki są konserwatywnie wyposażone w kapitał wysokiej jakości. U nas od zawsze wymagany był kapitał najwyższej jakości, czyli w postaci realnej gotówki, a nie instrumentów finansowych o różnej jakości. Po drugie kapitały własne były w stosunku do skali działalności wysokie. Po kolejne, nasza działalność bankowa była działalnością dość prostą z punktu widzenia struktury bilansowej, a banki nie wykorzystywały w istotnej skali wewnętrznych modeli ryzyka, a podejście standardowe jest z natury znacznie bardziej konserwatywne. W związku z tym nie było obaw, że w Polsce banki mogą mieć podobne kłopoty jak niektóre wielkie grupy międzynarodowe, ale oczywiście zaburzenia występowały.

Zarówno Bank Centralny, jak i nadzór zaczęły monitorować przepływy finansowe. Ponadto NBP zaoferował bankom pakiet płynności. Pakiet ten miał jeden istotny punkt różnicujący go od podobnych rozwiązań w Europie Zachodniej i USA. Dostęp do niego był wyłącznie na warunkach rynkowych. Gdy banki zauważyły, że po pierwsze, jeśli będą potrzebowały, mogą skorzystać z płynności dostępnej w NBP, a po drugie, że to realnie kosztuje, to bardzo szybko stwierdziły, że bardziej opłacalne jest pomimo wszystko pozyskanie płynności z grupy międzynarodowej. Stąd też nieliczne tylko banki korzystały z tego pakietu płynności.

Kryzys spowodował zmiany strategii biznesowych niektórych grup bankowych – często wymuszone przez władze regulacyjne w związku z otrzymaną pomocą publiczną, którą otrzymały te grupy. W związku z tym niektóre z nich zaczęły opuszczać polski rynek. Ten proces był obserwowany zarówno w odniesieniu do małych filii, jak i dużych inwestorów – na przykład Allied Irish Banks w Banku Zachodnim WBK czy Grupa KBC w Kredyt Banku. Zaczęły następować po prostu zmiany na rynku i był to kolejny ważny okres dla naszego sektora bankowego.

– W okresie kryzysu pojawiły się publicystyczne oskarżenia, że niektóre międzynarodowe grupy bankowe wyprowadzają kapitał z polskich spółek zależnych, nakładając na nie różnego rodzaju opłaty – np. za używanie międzynarodowej marki. Czy faktycznie takie działania z perspektywy nadzorca były dostrzegane?

– Nie jestem w stanie zidentyfikować, żeby jakakolwiek grupa bankowa w Polsce w sposób prosty była obciążana jakimiś znaczącymi opłatami, co nie oznacza, że w ramach modelu biznesowego międzynarodowych grup nie pojawiły się różnego rodzaju próby działań, które potencjalnie mogłyby wpływać na swego rodzaju arbitraż cenowy do centrum. W niektórych grupach istniały próby wypłacania bonusów pracownikom w ramach wyniku całej grupy, a nie wyłącznie lokalnego podmiotu. Takim próbom nadzór zawsze się mocno przeciwstawiał, szczególnie w odniesieniu do tych instytucji, które były notowane na Giełdzie Papierów Wartościowych, z uwagi na kwestie związane z równym traktowaniem wszystkich akcjonariuszy.

To bardzo poważny problem, który występował i nadal występuje, bo z racji czynników regulacyjnych, które są adresowane do sektora bankowego, cały czas są wzmocniane elementy zarządzania na poziomie grupy i to nie jest proces zupełnie koherentny z tym, co adresuje na przykład Europejski Urząd Nadzoru Giełd i Papierów Wartościowych (ESMA) w odniesieniu do spółek giełdowych. Mamy więc sytuację, gdy procesy zalecane przez Europejski Urząd Nadzoru Bankowego (EBA) są różne od zaleceń ESMA. Gdy się pojawiają takie nadzwyczajne przypadki jak są na rynku polskim, że można być spółką giełdową, będąc jednocześnie bankiem zależnym, to dochodzi do silnych napięć, bo jedne standardy mówią jedno, a drugie mówią co innego. Duże grupy międzynarodowe obecne na wielu rynkach dążą w sposób naturalny do pewnego ujednolicenia. Przez szereg lat wielu inwestorów narzekało na to, że będąc obcymi na wielu rynkach, nagle w stosunku do rynku polskiego mają szczególne problemy, bo lokalne wymagania są silnie dla nich ograniczające.

– **Z niektórych badań dotyczących banków międzynarodowych wynika, że grupy finansowe nawet w czasie kryzysu przesuwały kapitał niekoniecznie w kierunku centrum, a raczej w kierunku rynków, gdzie ulokowanie kapitału dawało większy zwrot z inwestycji. Czy obserwował pan takie transfery kapitału wewnątrz grup w okresie kryzysu w kierunku polskich spółek zależnych jako funkcjonujących na bardziej dochodowym rynku?**

– Na pewno tak. Na przestrzeni 25 lat transformacji reputacja i prestiż polskiego rynku bankowego i całej gospodarki mocno rósł. Stąd też w globalnych grupach finansowych coraz więcej było z jednej strony osób, które chciały na polskim rynku pracować, bo można było stosunkowo łatwo osiągnąć sukces, wykazując duże przyrosty wyniku finansowego i wysokie zwroty na kapitale. Z drugiej strony wielu polskich pracowników zaczęło robić karierę nie tylko na poziomie krajowym, ale także za granicą. Poprawiało to reputację polskiego rynku, bo okazywało się, że dysponujemy bardzo cenną wiedzą, która pomagała w zarządzaniu ryzykiem. Była to wiedza z rynku, który przechodził transformację gospodarczą, a to oznaczało wiele różnych i trudnych przypadków oraz działanie w warunkach wysokiej inflacji, co dla niektórych stabilnych rynków w ogóle było trudne do pomyślenia. Menedżerowie z tamtych rynków nie wiedzieli, jak w takich warunkach można prowadzić działalność gospodarczą i bankową z jakimś akceptowalnym poziomem ryzyka.

– **Czy ta reputacja przyciągała do Polski kapitał w czasie kryzysu?**

– Rynek zaczął się porządkować. Ci, którzy w okresie globalnego kryzysu nie cierpieli na braki kapitałowe, a co za tym idzie, nie obniżono im ratingów, byli w stanie sami rynkowo się dokapitalizować, bez sięgania po pomoc publiczną, albo w ogóle w pierwszym okresie nie potrzebowali dodatkowych kapitałów, bo wszystkie stress testy wykazały, że ich poziom kapitału jest na akceptowalnym poziomie. Oni zaczęli być głównym partnerem zwiększającym swoją obecność rynkową między innymi w Polsce poprzez

zakupy od tych wychodzących. Zbiegło się to również z poprawą pozycji wybranych polskich banków – chociażby PKO BP po zakończonej restrukturyzacji mógł być bankiem, który mógł konkurować o owe przejęcia konsolidujące polski rynek bankowy.

– Czy w okresie kryzysu banki, które miały przewagę kapitału polskiego, były bardziej aktywne w zakresie akcji kredytowej?

– Tak. Było to widoczne chociażby w odniesieniu do banków spółdzielczych, ale trzeba też powiedzieć, że część z nich zapłaciła za swoją otwartość kredytową w tych trudnych warunkach ogromną cenę. Większe ryzyko rynkowe, z którym musieli się zderzyć, oraz indywidualne ryzyko kredytobiorcy, które było wyższe w owych niestabilnych warunkach, spowodowało u nich duże straty. W następstwie dla niektórych ta znacząca akcja kredytowa w okresie kryzysu doprowadziła do zagrożenie ich własnej wypłacalności, do obowiązku wejścia w program restrukturyzacji, czasami nawet połączenia z innymi bankami spółdzielczymi. Dużą cenę ponieśli banki zrzeszające. Banki lokalne miały lepsze rozpoznanie swojego lokalnego klienta, o ile oczywiście on był naprawdę lokalny, a nie podmiotem z dość odległej jurysdykcji wobec miasta czy gminy, w której ten bank tradycyjnie prowadził działalność. Otwartość kredytowa z tego okresu w pewien sposób przyhamowała tempo rozwoju w późniejszych okresach sektora spółdzielczego i była źródłem różnych problemów, które ujawniły się 3, 4 a nawet 5 lat później.

– Czy według pana istnieje jakiś poziom udziału kapitału zagranicznego w sektorze bankowym, który byłby optymalny czy to dla polskiego rynku, czy ogólnie dla wszystkich europejskich rynków?

– Jestem zwolennikiem tezy, że na rynku bankowości, a szczególnie bankowości uniwersalnej, kluczowa jest dywersyfikacja. Wszelkie nadmierne koncentrowanie ryzyka jednorodnego w niestandardowych sytuacjach może być źródłem problemów, chyba że założymy swoiste bardzo restrykcyjne reguły związane z kontrolą wybranego ryzyka. Naturą bankowości uniwersalnej jest to, że ryzyko musi być dywersyfikowane, stąd normy koncentracji branżowej, indywidualnej, kredytowej i tego wszystkiego, co jest związane ze strukturą bilansu, czego władze każdego banku pilnują, a nadzór sprawdza. Natomiast w bankowości specjalistycznej, gdzie koncentracja pojawia się z definicji, obowiązują znacznie wyższe restrykcje regulacyjne. Jeżeli mówimy o całym rynku przez pryzmat bankowości uniwersalnej, to także powinniśmy dążyć do niejednorodnej struktury własności, czyli nie dopuszczać do sytuacji, gdy mamy na przykład tylko dominujący kapitał państwowy albo tylko kapitał zagraniczny, albo śladowy udział kapitału *stricto* prywatnego czy spółdzielczego, czy też spółek notowanych na giełdzie. Dobrym rozwiązaniem jest według mnie taka struktura własności, w której mamy wszystkie typy inwestorów z dominującym udziałem kapitału prywatnego. Jest to też element pozytywnego postrzegania całego rynku jako rynku, który jest rynkiem rozwiniętym i będącym uczestnikiem międzynarodowej wymiany gospodarczej.

– Wiemy, co się dzieje z rynkami finansowymi od szeregu lat. One się bardzo globalizują. Dlatego należy zastanowić się nad definicją lokalnego kapitału. Czy lokalnym kapitałem jest tylko kapitał pochodzący z danego kraju, czy może wobec tego, że jesteśmy państwem członkowskim, a jednolity rynek Unii jest wspólny dla wszystkich, to czy kapitał lokalny jest jednocześnie kapitałem z państw UE?

– Przed kryzysem z 2008 roku mieliśmy strukturę własności, która była z jednej strony silnie zdominowana przez międzynarodowych inwestorów, ale byli to przede wszystkim inwestorzy z obszaru unijnego i ze Stanów Zjednoczonych. Teraz ta struktura na skutek procesów zachodzących w sektorze uległa dość istotnej zmianie. Mamy pół na pół, jeśli chodzi o inwestorów zagranicznych i o inwestorów krajowych, z czego w części krajowej inwestorów *stricto* prywatnych, czyli mówię tu o bankowości spółdzielczej bądź inwestorach indywidualnych, nie mamy dużo, bo jest to poniżej 10% udziału w rynku, a dominującą część zajmuje kapitał państwowy. W części zagranicznej dominuje kapitał z obszaru unijnego i Stanów Zjednoczonych. Nadal mamy duży komponent bez względu na to kto jest właścicielem wiodącym – państwo czy inwestorzy z międzynarodowych grup finansowych – obecności giełdowej. Jest to element, który uczytelnia zarządzanie tymi instytucjami, raportowanie i postrzeganie przez otoczenie. Ważne jest, żeby niezależnie czy to będzie kapitał krajowy, czy zagraniczny, aby miał jak najwyższą reputację. To buduje zaufanie, stabilność i reputację całego rynku.

– Czyli nie poleca Pan takiego kształtowania rynku bankowego jak w Czechach, gdzie kapitał zagraniczny stanowi 92% aktywów sektora bankowego, czy Szwecja, gdzie z kolei 93% aktywów to kapitał krajowy.

– Skrajności nie są dobre. Jeśli mówimy o Czechach, to oni w latach 90. próbowali budować lokalną własność w sektorze bankowym. Trochę odwrotne podejście niż w Polsce, gdzie prywatyzowaliśmy banki, pozwalając wejść kapitałowi zagranicznemu i starannie dobierając sobie partnerów. Później podejście w Czechach się zmieniło, bo ich banki z czeskim kapitałem wpadły w znaczne kłopoty, co doprowadziło do kryzysu. Żeby chronić rynek przed całkowitym załamaniem, w pośpiechu zaczęli szukać inwestorów i takich znaleźli. Jednak sprzedaż odbywała się w warunkach, w których nie za bardzo mogli negocjować. Sprzedali więc nie tylko prawie cały rynek bankowy, ale jeszcze państwo dawało gwarancje zarówno terminowe, jak i bezterminowe na ryzyka związane z ich działalnością, m.in. że jeżeliby się ujawniały jakieś kłopoty w tych bankach, które były ukryte, to państwo bierze na siebie pokrycie kosztów z tego ryzyka wynikających. Przeszli bardzo twardą lekcję i kilka lat temu premier Czech w Krynicy mówił, że oni już się wyleczyli z dyskusji o kapitale narodowym w swoim systemie bankowym.

Na szczęście w Polsce takich problemów nigdy nie było. Przejściowo mieliśmy bardzo wysoki udział kapitału zagranicznego w sektorze bankowym, ale on pozytywnie wpływał na tempo modernizacji i jakość sektora. Nie oznacza to, że nie było problemów

z bankami o dominującym kapitale zagranicznym. Oczywiście występowały w różnej skali, jednak w skali nieporównywalnie mniejszej niż w bankach z czysto polskim kapitałem. Z danych publikowanych okresowo przez nadzór wynika, że wśród banków realizujących różnego rodzaju postępowania naprawcze również znajdowały się banki z międzynarodowym kapitałem czy będące częścią międzynarodowych grup. Z reguły przynosiło to efekt w postaci realizacji tych planów albo wyjścia z naszego rynku i sprzedaży banku innemu inwestorowi. Twardych działań nadzorczych nie było za dużo m.in. wymieniony już Bank Przemysłowy w Łodzi, gdzie był zarząd komisaryczny, jak i Pierwszy Komercyjny Bank w Lublinie, ale to dotyczyło jeszcze lat 90. lub okresu przed akcesją w struktury UE.

Postępowania takie w zdecydowanej większości dotyczyły banków z kapitałem polskim. Różne przyczyny na to wpływały. Prawdopodobnie też posiadane zasoby kapitałowe i dostęp do kapitału międzynarodowych inwestorów, ale i ich wiedza biznesowa sprawiała, że na wcześniejszym etapie pojawienia się problemów doświadczeni inwestorzy byli w stanie stwierdzić, że polski rynek jest trudny i nie uda się osiągnąć na nim sukcesu. Sami znajdowali inwestora, któremu sprzedawali bank. Zazwyczaj znajdowali inwestora o dobrej reputacji i dysponującego większym kapitałem niż oni sami. W ten sposób swoimi działaniami wyprzedzali ewentualną interwencję nadzoru.

Najwięcej liczbowo działań było podejmowanych w odniesieniu do sektora bankowości spółdzielczej i to zarówno w latach 90. jak i później. To jest problem stały wynikający z punktu startu, z doświadczenia tych instytucji, kosztów dostosowywania się do warunków gospodarki rynkowej. Szczególnie w pierwszym okresie lat 90. bankowcy spółdzielczy musieli nauczyć się zasad funkcjonowania w gospodarce rynkowej, a nie mieli dostępu do odpowiedniej wiedzy i nie dysponowali odpowiednio wykształconymi kadrami. W związku z tym wywierana była na nich presja – niezależnie od pomocy publicznej, którą te banki dostawały – na procesy łączeniowe. Dlatego w latach 90. Połączyło blisko 800 banków, a upadło około 130. Po roku 2000 ten proces spowolnił. Nadal występują pojedyncze przypadki, ale nie ma to charakteru masowego tak jak w latach 90.

To samo dotyczy banków komercyjnych. W latach 90. powstało wiele banków tworzonych przez inwestorów prywatnych, przez przedsiębiorstwa, po czym szybko się zderzali z rynkiem, z konkurencją, z potrzebą budową zaufania. Jednym udawało się lepiej drugim gorzej. Cały szereg tych banków był przedmiotem przejęć. Jak popatrzymy z perspektywy, to z banków, które powstały w początkach lat 90., pozostało raptem Bank Millennium, BOŚ, Bank Pocztowy. Czyli mówimy o indywidualnych przypadkach, ale znaczącą pozycję tak naprawdę to zbudował tylko Bank Millennium oraz banki, które były wydzielone ze struktur Narodowego Banku Polskiego. A reszta to są grupy bankowe międzynarodowe, które wchodziły na polski rynek. Oczywiście są wyjątki, takie jak np. obecny bank Credit Agricole Polska, który wcześniej był polskim bankiem stworzonym przez polskiego prywatnego inwestora do działalności detalicznej, ale na pewnym etapie został sprzedany inwestorowi zagranicznemu, czy Grupa Getin, która powstała po roku 2000.

– Czy nie jest tak, że państwo, które decyduje się na duży udział kapitału krajowego w sektorze bankowym, bierze też większą odpowiedzialność w przypadku kryzysu za ratowanie tego sektora?

– Jeżeli mamy poważny kryzys, to w każdym przypadku jest to problem władz krajowych. Jedynym partnerem, na którego współpracę możemy w takim przypadku liczyć, niezależnie od struktury własnościowej sektora bankowego, jest Unia Europejska. W pierwszym rzędzie próbujemy przeciwdziałać kryzysowi we własnym zakresie, a gdy okazuje się, że trzeba czegoś więcej, koordynuje się działania na poziomie unijnym. Jest nawet komunikat, który, jeszcze jak byłem w Komisji Nadzoru Finansowego, opublikowano, ale który nadal jest dostępny na stronie Komisji, w którym się mówi, jakie będzie podejście nadzoru do koncentrowania polskiego rynku bankowego. Wtedy, w 2012 r., stwierdziliśmy, że koncentracja jest na optymalnym poziomie i że do nowych projektów nadzór będzie podchodzi indywidualnie, ale przede wszystkim będzie się kierował wpływem koncentracji na poziom ryzyka systemowego w kraju oraz zdolnością do krajowego zarządzania kryzysowego. To znaczy, żebyśmy byli w stanie w warunkach kryzysowych utrzymać stabilność systemu bankowego w oparciu o własne zasoby bez potrzeby negocjowania pomocy zewnętrznej. Ten zapis wpływał na dalsze nasze podejście również dotyczące budowanych transgranicznych planów naprawy czy planów *resolution* w odniesieniu do kluczowych instytucji rynku krajowego, na których opiera się stabilność całego naszego rynku.

Nie należy liczyć na to, że inwestorzy zagraniczni w razie globalnego kryzysu będą zawsze ratowali swoje spółki zagraniczne. Jako przykład można podać Argentynę, gdzie podczas kryzysu z lat 80. tak samo się zamknęły banki z kapitałem czysto argentyńskim, jak i najbardziej prestiżowe filie banków zagranicznych. Gdy pojawiły się pytania, dlaczego kasy zamykają banki, które zapewniają, że są zdrowe, padła odpowiedź, że dlatego iż wystąpił przypadek, w którym wina za krach na rynku leży wyłącznie po stronie władz publicznych, a nie po ich stronie. To znaczy, że jest z winy polityków, a nie instytucji finansowych, które w związku z tym nie czują się w obowiązku ponosić jakichkolwiek konsekwencji krachu. Tym wytłumaczyli, dlaczego nie zasilili z centrali własnych fili w płynność, a nawet dlaczego osoby posiadające środki w rodzimych oddziałach banku, nie mają do nich dostępu za pośrednictwem argentyńskiej filii. Pamiętając o tym, zawsze kierowałem się zasadą, że w warunkach kryzysowych trzeba liczyć przede wszystkim na siebie i dlatego tak ważne jest, żeby przed kryzysem mieć zdrowe standardy zarządzania instytucjami finansowymi i odpowiedzialnych inwestorów. To pozwala łatwiej przetrwać ewentualne pojawiające się problemy i kryzysy.

To się sprawdziło. Gdy wybuchł światowy kryzys, pomimo licznych problemów, które się pojawiły, polski podatnik nie musiał nawet złotówki wyłożyć na ratowane polskich banków, co było ewenementem w skali europejskiej a nawet światowej. Występowały

wprawdzie mniejsze bądź większe problemy w zależności od banku, ale były to problemy, które banki same mogły przezwyciężyć, albo można było je rozwiązać w ramach standardowych krajowych zabezpieczeń.

– Mamy dzisiaj stan, w którym w zasadzie pół systemu bankowego należy do państwa. Czy tak powinno zostać? Czy tak nie powinno być? Jak państwo powinno się zachować w przyszłości?

– W dłuższej perspektywie nigdzie to się nie sprawdziło. Obecność państwa w bankach zawsze prowadziła do mniejszych bądź większych kłopotów. Natomiast należy stwierdzić, że państwo jest konieczne w warunkach kryzysowych, gdy wszystko inne zawiedzie. Wtedy dla utrzymania stabilności i wiarygodności rynku państwo musi zainteresować i przejściowo na pewien ograniczony czas przejąć kontrolę nad bankiem, a później mieć pomysł, jak rozsądnie z tego wyjść. Dokładnie tak zrobiono w USA podczas światowego kryzysu. Banki otrzymały pomoc publiczną na określonych zasadach, ale później państwo ją wycofało. Podobnie było z kontrolą nad bankami. W niektórych instytucjach państwo weszło we własność banku, ale później dosyć szybko wychodzili z tego w taki sposób, żeby na tym jeszcze zarobić. To jest rozwiązanie modelowe, bo państwo jest lepsze jako strażnik niż jako właściciel. Po drugie jako były nadzorca mogę też powiedzieć, że niewątpliwie łatwiej się nadzoruje prywatne banki niż państwowe, podczas gdy przepisy są jednolite dla wszystkich. Nie dają żadnych przywilejów państwu jako właścicielowi. Taki jest standard międzynarodowy i krajowy również. Lepiej mieć państwo jako ostatni odwód na sytuacje kryzysowe. Taki sposób postrzegania roli państwa jako strażnika, a nie kogoś, kto bierze udział stale z rozgrywkach piłkarskich w innej roli niż sędzia na boisku, pozostał mi z początków kariery, które były związane z uczeniem się standardów nadzorczych od wspomnianych ekspertów ze Stanów Zjednoczonych.

Załącznik 4. Wywiad ze Sławomirem Lachowskim, prezesem BRE Banku w latach 2004–2008.

Autoryzacja tego wywiadu dopuszcza jego pełne umieszczenie jedynie w pracy doktorskiej, a nie w ogólnie dostępnej publikacji.

Załącznik 5. Wywiad z Andrzejem Reichem, byłym członkiem i wiceprzewodniczącym Komitetu Europejskich Nadzorców Bankowych (CEBS), byłym członkiem Zarządu Europejskiego Urzędu Nadzoru Bankowego (EBA)

– Czy można jednoznacznie określić wpływ banków zagranicznych na gospodarki krajów goszczących?

– Rozpatrując kwestię banku zagranicznego w kraju goszczącym, trzeba brać pod uwagę indywidualne cechy banku, kraju goszczącego, kraju macierzystego, władz kraju goszczącego. Miałem sposobność obserwowania tego wszystkiego przez lata. Do nadzoru bankowego trafiłem w 1998 roku, ale już przedtem pracowałem w unijnych programach pomocowych dla sektora finansowego, gdzie miałem okazję współpracować z nadzorem. Bardzo szybko stałem się odpowiedzialny za międzynarodową współpracę nadzorczą. W związku z tym uczestniczyłem jako przedstawiciel Polski we wszystkich formalnych spotkaniach. Najpierw jako obserwator, a po akcesji już jako przedstawiciel kraju członkowskiego. W Unii Europejskiej ekspansja banków zaczęła się na początku lat 90., kiedy weszły w życie zapisy drugiej dyrektywy bankowej. Wtedy pojawiło się pojęcie oddziału instytucji kredytowej i zasada jednolitego paszportu, czyli możliwość otwierania oddziałów we wszystkich krajach UE po uzyskaniu przez bank licencji w jednym z nich. Miało to wspomóc tworzenie wspólnego, unijnego rynku usług finansowych. Dość szybko w krajach członkowskich zaczęły się pojawiać otwierać oddziały banków licencjonowanych w innych krajach członkowskich. Zresztą forma oddziałów występowała również w przypadku banków spoza Unii. Tyle tylko, że oddział banku z kraju trzeciego musiał mieć kapitał. Tak naprawdę, w przypadku banków z krajów trzecich, różnica pomiędzy oddziałem a samodzielnym bankiem jest bardzo mała.

– W Polsce jednak oddziały banków zagranicznych nigdy nie pełniły istotnej roli. Dlaczego?

– U nas nie powstawały oddziały, co wynikało z historii naszej wolnorynkowej bankowości. Otworzyliśmy się na świat w 1989 roku, a do Unii weszliśmy 15 lat później. Dopiero od tego momentu pojawiła się w ogóle kwestia jednolitego paszportu i oddziałów. Zanim jednak to nastąpiło, w okresie od zmiany ustrojowej do akcesji istniało duże zainteresowanie banków zachodnich, zwłaszcza unijnych, naszym rynkiem. Tyle tylko, że dla banków zainteresowanych wejściem na polski rynek jedyną drogą było przejęcie banku wymagającego restrukturyzacji. Ta polityka prowadzona przez Hannę Gronkiewicz-Waltz była w sumie korzystna dla obu stron. Bank zagraniczny odnosił oczywiście korzyść płynącą z tego, że mógł w prostszy sposób wejść na nasz rynek, ponieważ kupował istniejący bank, gotową strukturę i nie musiał zaczynać od zera. Musiał jednak wyposażyć kupowany bank w odpowiedni kapitał. Potrzeby kapitałowe

były nieraz znaczące, ze względu na złą sytuację finansową przejmowanych banków. Gdyby nie zewnętrzny inwestor, koszty ratowania takiego banku musiałyby pokryć albo sektor bankowy, albo państwo. Co więcej, ze względu na silną konkurencję spowodowaną dynamicznym rozwojem polskiego rynku bankowego, nowy inwestor musiał też wyposażyć przejmowany bank w nowoczesne technologie. Trudno to przecenić. Dzięki otwarciu się polskiego rynku bankowego na inwestycje silnych banków unijnych nie mieliśmy w Polsce problemu roku 2000. To chyba najlepiej pokazuje, że w ciągu zaledwie dekady zbudowany został w Polsce nowoczesny sektor bankowy. Przejmowanie banków wymagających restrukturyzacji dotyczyło banków małych, najczęściej z problemami, takich jak np. Bank Komunalny z Gdyni, który z małego lokalnego banku stał się dzięki zagranicznemu inwestorowi – Nordei – dużym ogólnopolskim bankiem, a po latach został przejęty przez PKO BP. Nie dotyczy to dziewięciu dużych banków komercyjnych wyłonionych z NBP, które były prywatyzowane przez giełdę, a bank zagraniczny, jako inwestor strategiczny, obejmował większościowy pakiet akcji. Jednak i w tym przypadku oznaczało to konieczność włożenia dużych środków w celu wyposażenia banku w najnowsze technologie.

– Dlaczego pomimo niestabilnej sytuacji gospodarczej zagraniczne banki były w ogóle zainteresowane inwestowaniem w Polsce w latach 90.?

– Było kilka przyczyn. Najważniejszym czynnikiem, dla którego wybierali oni Polskę a nie inne postkomunistyczne kraje był największy rynek w całej tej grupie państw. Po drugie, pomimo całej swojej biedy i słabości sektora finansowego, w porównaniu z innymi krajami Nowej Europy mieliśmy najmniej zły sektor bankowy. Po kolejne, dzięki reformom Balcerowicza gospodarka bardzo szybko normalniała. Co więcej, banki matki szły za swoimi klientami z krajów macierzystych. Był to okres, gdy transakcje międzynarodowe funkcjonowały, delikatnie mówiąc źle. Nasz doradca w jednym z pierwszych programów pomocowych, Anglik, był opłacany ze środków programu, a więc w ecu (jednostce monetarnej, która poprzedzała euro). Przelew z Polski do Anglii musiał przejść przez szereg banków korespondentów, a fakt, iż była to jakaś dziwna, słabo znana jednostka monetarna spowalniał cały proces. Jeżeli więc zagraniczny przedsiębiorca mógł korzystać w Polsce z usług banku zależnego od matki ze swego kraju, operacje finansowe przebiegały bez porównania szybciej. Zresztą dzisiaj też się często tak dzieje, że bank podąża za rodzimym biznesem.

– Jakie było postrzeganie Polski i szerzej Europy Środkowej przez inwestorów zagranicznych?

– Zarówno my, jak i reszta krajów regionu byliśmy przez zagraniczne banki traktowani dość specyficznie. Był to dla nich świat zupełnie nieznan, teren potencjalnej ekspansji. Kilka lat przed akcesją usłyszałem taką opowieść: Pewien finansista, miał częste kontakty z instytucjami unijnymi, zazwyczaj jako jedyny przedstawiciel krajów kandydujących. Podczas luźnych rozmów po jednym ze spotkań usłyszał miejscowych

bankowców, którzy nie kryli się ze swymi planami przejmowania banków w Europie Środkowej. Gdy się oburzył, został natychmiast uspokojony, że Polska nie ma się czego obawiać, bo jest za dużym rynkiem i jej to nie dotyczy. I rzeczywiście, zagraniczny akcjonariat był silnie zdywersyfikowany, żaden z krajów nie dominował nad innymi. Dzięki temu konkurencja na rynku była silna, co sprzyjało rozwojowi. Oprócz wielkości rynku ogromna w tym zasługa ówczesnego szefa polskiego nadzoru bankowego, Wojciecha Kwaśniaka. W kwestiach spornych zawsze powoływał się na prawo unijne, które obowiązywało w każdym kraju członkowskim. Było to bardzo skuteczne. A gdy trzeba było, pytał przedstawicieli banku matki, czy ich macierzysty nadzorca pozwoliłby im postępować u siebie w kraju w taki sposób, w jaki usiłowali na polskim rynku. I to był na ogół koniec sporu. W pewnych przypadkach reagował nadzorca macierzysty, ale i wówczas bardzo pomocna była znajomość prawa unijnego i używanie właściwych argumentów merytorycznych. Zresztą po kilku latach, gdy duże unijne grupy bankowe zaczęły przejmować również banki z dużych, rozwiniętych rynków krajów członkowskich, okazało, że problemy, z którymi mierzyliśmy się w przeszłości są typowe dla relacji home-host, czego najlepszym dowodem była zmiana poglądów nadzorcy, który w nowych relacjach, jako nadzorca goszczący musiał bronić interesów swoich i nadzorowanych przez siebie banków zależnych. I od tego czasu współpraca była łatwiejsza.

– Czy tu mogło chodzić o brak w Polsce prawa korporacyjnego?

– Po pierwsze wtedy w ogóle nie było porozumienia między nadzorami. To był okres, kiedy dopiero zaczynały się tworzyć takie relacje. W dodatku byliśmy jeszcze krajem kandydującym. Nie obejmowały nas reguły współpracy nadzorczej na rynku unijnym, co z oczywistych powodów stawiało nas w słabszej pozycji. Dlatego proponowaliśmy nadzorcom macierzystym podpisywanie porozumień o współpracy, ponieważ w razie sporu porozumienie wzmocniało naszą pozycję. Nadzorcy macierzyści byli zresztą też zainteresowani porozumieniami. Na przykład, dzięki nim polski nadzór miał podstawę do wyrażenia zgody na wejście nadzoru macierzystego na inspekcję w banku zależnym. Na rynku unijnym regulują to odpowiednie przepisy. Jednak my byliśmy wtedy krajem kandydującym i porozumienia rozwiązywały liczne problemy. W początkowym okresie często pojawiały się próby pójścia na skróty, ale Kwaśniak był tutaj nieprzejednanym strażnikiem podmiotowości polskich banków zależnych. Trzeba też przyznać, że w miarę upływu czasu kontakty się stopniowo poprawiały i współpraca stawała się coraz lepsza.

Potem się pojawiła sprawa transferu kapitału. To nawet nie jest rzecz, o którą można obwiniać jakieś konkretne, pojedyncze banki. Powstał spór pomiędzy Brukselą a nami. Na szczeblu Komisji Europejskiej panowało przekonanie, że bank z oddziałami transgranicznymi jest lepszym rozwiązaniem niż grupa bankowa, ponieważ oddziałami zarządza się bardziej efektywnie. Więc jeśli same banki nie otwierają oddziałów, trzeba tworzyć rozwiązania zastępcze. Jednym z nich była próba wprowadzenia zasady transferu

nadwyżki kapitału i płynności z banków zależnych do podmiotu dominującego, a ten dokonywałby redystrybucji zgodnie z aktualnymi potrzebami. Oczywiście, nikt nie myślał o łamaniu wymogów regulacyjnych – minima kapitałowe, płynnościowe, to rzecz święta, ale cała nadwyżka miała być przekazywana do banku matki, który będzie tym zarządzać. Mógłby np. pobierać kapitał z dobrze dokapitalizowanego banku zależnego i przekazywać go do innego członka grupy, cierpiącemu na niedobór kapitału. Od strony biznesowej ma to duży element racjonalności, ale jak popatrzymy na to od ostrożnościowej, nadzorczej, takie rozwiązanie jest nie do zaakceptowania. Gdyby mój bank transferował kapitał do matki, co by się stało w razie pojawienia się problemów u matki? Przecież jeśli matka zbankrutuje, to przekazany kapitał już nigdy nie wróci.

O to była dosyć długa wojna i dotyczyła ona właściwie wszystkich rzeczy związanych z zarządzaniem bankami, ich bezpieczeństwem, stabilnością. Spór dotyczył kwestii tak fundamentalnych, jak odpowiedzialność za skutki podejmowanych decyzji. Mogę zrozumieć, że bank dominujący chciał podejmować decyzje dotyczące banków zależnych, tak jakby to były oddziały. Tyle tylko, że miał do czynienia z samodzielnymi bankami, podlegającymi władzom swego kraju, za których stabilność odpowiadała lokalna sieć bezpieczeństwa. Również za skutki błędnych decyzji banku dominującego lub jego nadzorczy. Był to więc konflikt o bardzo głębokich źródłach, chyba wręcz kulturowych. Po prostu myśmy czuli bardzo wyraźnie, że całkiem niedawno odzyskaliśmy podmiotowość i nie musimy się automatycznie godzić na żądania drugiej strony, o ile oczywiście nie łamiemy przy tym prawa unijnego. Poza tym zasady obowiązujące nadzorców były jednakowe dla wszystkich – każdy nadzorca odpowiadał i nadal odpowiada za bezpieczeństwo i stabilność swojego rynku finansowego. Była to fundamentalna zasada. Zresztą, między innymi dzięki naszej pracy, sprawy te są obecnie o wiele lepiej rozumiane na całym rynku unijnym. Trzeba też podkreślić, że po stronie naszych adwersarzy nie było złej woli. Rozszerzenie Unii, w wyniku którego liczba krajów członkowskich wzrosła w krótkim czasie z 15 do 28, było dużą zmianą kulturową. Kraje, które dołączyły, różniły się między sobą. Często były to bardzo duże różnice. A druga strona wiedziała o nas niewiele. Wzajemne relacje stopniowo się poprawiały. Bardzo ważne było to, że po obu stronach była wola współpracy. Weszliśmy do Unii, żeby współpracować, ale nie mogliśmy współpracować w sposób, który by nas osłabiał. Konsekwentnie wyjaśnialiśmy nasze podejście, co było bardzo pomocne i poprawiało wzajemne relacje. Pomagało nam w tym restrykcyjne trzymanie się regulacji. Kolejne przeglądy zgodności regulacji i procedur polskiego nadzoru i innych krajów kandydujących z wytycznymi bazylejskimi, przeprowadzane przed akcesją przez instytucje unijne, a nawet samych nadzorców pokazały, że o ile nasze przepisy i procedury są zgodne z prawem unijnym i standardami międzynarodowymi, o tyle pewne problemy można zidentyfikować w krajach, z których pochodzą banki matki. Co prawda wszyscy zgłaszali, że implementowali dyrektywy, ale w praktyce był to z ich strony nadmierny optymizm. Byliśmy bardzo konserwatywni w zakresie regulacji działalności bankowej i dzięki temu uniknęliśmy kryzysu bankowego w 2008 roku.

Podłożem konfliktu był też wyraźny podział na kraje, w których są banki zależne i w których są banki matki. Rozwój banków zależnych nastąpił na skutek otwarcia się Nowej Europy, ale powoli zaczęło się to zmieniać. To był trudny okres, kiedy pojawiało się coraz więcej przejść transgranicznych. W tej chwili istnieją duże grupy bankowe, które skupiają bardzo dobre i duże banki z różnych krajów starej Unii. Coraz więcej krajów członkowskich zaczęło dostrzegać to, co dla nas już wcześniej było oczywiste, że życie nie jest takie proste i zerojedynkowe, jak im się wydawało. Pierwsi zobaczyli to Hiszpanie i Portugalczycy. Oni tradycyjnie mieli związki z Ameryką Południową. W pewnym momencie okazało się, że są już oni nadzorem goszczącym, a nie tylko macierzystym. To było dla nich zaskoczenie. Jeden z nadzorów z dużego kraju członkowskiego powiedział mi, że miał ciągłe problemy z nadzorcami goszczącymi, ponieważ nadzorował kilka grup bankowych, w skład których wchodziły banki z nowych krajów członkowskich. Z czasem niektóre nadzorowane przezeń banki weszły w skład grup z innych krajów członkowskich. Jakie było jego zaskoczenie, gdy odkrył, że jako nadzorcy goszczącemu bardzo trudno mu się rozmawia z nadzorcami macierzystymi. Ta zmiana perspektywy zaczęła nam bardzo pomagać.

– Mówił Pan, że Bruksela uważała, że oddziały są lepszym rozwiązaniem niż banki zależne. Dlaczego same banki macierzyste nie decydują się na przekształcanie banków zależnych w oddziały?

– Dobre pytanie. Nigdy nie usłyszałem przekonującej odpowiedzi na nie. Myślę, że mimo wszystko duże grupy finansowe wolą mieć do czynienia z różnymi nadzorami – oczywiście pod warunkiem, że te nadzory są synchronizowane, że wszędzie obowiązują te same zasady. Nie chcą toczyć wojen z lokalnymi nadzorami, dla których oddziały mogą być zagrożeniem. Oddział może destabilizować lokalny system bankowy. Grecki Eurobank miał w Polsce oddział, który działał pod handlową nazwą Polbank. Jako mały oddział dużego banku miał on prowadzić bardzo agresywną działalność na naszym rynku, ponieważ jako część bardzo dużego podmiotu nie naruszał żadnej z norm ostrożnościowych. Ta agresywna działalność stwarzała nierówność konkurencyjną na polskim rynku i zagrażała stabilności systemu bankowego. Ostatecznie oddział został przekształcony w bank zależny greckiej matki, a następnie sprzedany innemu bankowi.

Dużym europejskim bankiem, który postanowił przekształcić swoje banki zależne w oddziały, jest Nordea. W 2006 roku, kiedy wchodziła dyrektywa o spółce europejskiej, Nordea postanowiła pójść tą drogą, przekształcając wszystkie banki zależne w oddziały. Bank był licencjonowany w Szwecji i szwedzki nadzór się nie zgodził na to ze względu na zasady gwarantowania depozytów. Depozyty wszystkich oddziałów Nordei w krajach, w których działa Nordea, byłyby gwarantowane przez szwedzki system gwarancyjny. Nowo powstała grupa byłaby zapewne większa niż cały dotychczasowy szwedzki system bankowy. Nordea ostatecznie dopięła swego w 2016 lub 2017 roku. Zrobili

to jednak przy sprzeciwie nie tylko nadzoru szwedzkiego, ale i również, a może przede wszystkim – fińskiego, ponieważ fińska Nordea miała ponad 50% udziału w fińskim sektorze bankowym i nagle ta ogromna część rynku została wyjęta spod fińskiego nadzoru. To są zawsze bardzo istotne decyzje i korzyści dla grupy z pełnej kontroli nad oddziałami mogą być mniejsze niż starty poniesione w takim procesie, na bardzo różnych poziomach. Przekształcenie banku w oddział powoduje przeniesienie całej kontroli do nadzoru macierzystego, więc potem zaczęto tworzyć rozwiązania będące wyjątkami od reguły, np. takie, że jeśli oddział jest systemowo ważny, to kontroluje go również nadzorca goszczący. Ostatecznie zostało to uporządkowane dopiero po utworzeniu Unii Bankowej, gdzie każda grupa bankowa jest nadzorowana przez duże zespoły międzynarodowe, choć w przypadku Nordei nie było to tak proste, ponieważ Szwecja nie weszła do Unii Bankowej.

– Polska pozostaje poza Unią Bankową. Czy dla bezpieczeństwa polskiego systemu bankowego przystąpienie naszego kraju do tej struktury, pomimo pozostawania poza strefą euro, jest zasadne?

– Bardzo żałuję, że nie weszliśmy do Unii Bankowej. W razie międzynarodowego kryzysu Unia Bankowa znacząco zmniejsza ryzyko wynikające z braku decyzyjności i skoordynowanego działania pomiędzy instytucjami funkcjonującymi w różnych krajach. W czasie kryzysu z 2008 r. jeden z banków obecnych w kilku krajach był bardzo bliski upadku, ponieważ na poziomie narodowych władz monetarnych, nadzorczych, finansowych nie udało się porozumieć. Czas płynął, a nikt nie był w stanie podjąć potrzebnej decyzji.

Unia Bankowa stanowi organizacyjnie duże zabezpieczenie przed takimi sytuacjami. Osoby, które biorą udział w jej pracach, praktycznie co dwa tygodnie się spotykają, omawiają wszystkie istotne sprawy. Jak mi powiedział przedstawiciel małego kraju goszczącego, on sam nie ma tak wiele do powiedzenia, ale dzięki tym spotkaniom zaczął rozumieć procesy, które zachodzą w całym sektorze, w grupach, w których znajdują się banki przez niego licencjonowane. To pozwala mu podejmować lepsze, lepiej wyważone decyzje. Ponadto Unia Bankowa narzuca rynkowi różnego rodzaju standardy, o wiele silniej niż mogą to zrobić władze pojedynczego, nawet bardzo dużego kraju członkowskiego.

– Jednak przystąpienie do Unii Bankowej to utrata części suwerenności polskiego nadzoru.

– Z mojego doświadczenia zawodowego wynika, że niektóre kraje przeceniają czasami możliwość odbierania im suwerenności przez różne międzynarodowe gremia. To jak kraj jest traktowany, zależy w pierwszym rzędzie od tego, jak bardzo zdeteminowani są ludzie, którzy ten kraj reprezentują. Przywołam tu przykład negocjacji nad rozporządzeniem ustanawiającym Unię Bankową. Prace nad rozporządzeniem ustanawiającym Unię Bankową były prowadzone w Brukseli w bardzo dużym tempie.

Uczestniczyłem w tych spotkaniach jako obserwator ze strony polskiego nadzoru. Największe wrażenie zrobiły na mnie dwie rzeczy. Po pierwsze, gdy poszczególne kraje członkowskie przedstawiły swoje uwagi do projektu rozporządzenia, były one tak sprzeczne, że trudno było sobie wyobrazić osiągnięcie porozumienia w ciągu zaledwie trzech miesięcy. A jednak, stopniowo, ze spotkania na spotkanie, punktów spornych było coraz mniej. Aż wreszcie zniknęły. Po drugie, jeden z krajów członkowskich, dla którego sektor bankowy jest bardzo ważny, zatrudnił kancelarię prawną, która analizowała każdy kolejny projekt, zgłaszała propozycje modyfikacji. Była to pewna skrajność, choć znacząca część krajów była również bardzo aktywna. I również wiele udało się im osiągnąć. Co ciekawe, najbardziej niezadowolone z wyniku były w większości te kraje, które praktycznie nie uczestniczyły w dyskusji.

– Jaka jest Pana opinia na temat repolonizacji części banków po globalnym kryzysie finansowym?

– Sam pomysł podobał mi się, ponieważ widziałem wiele takich przypadków, kiedy spółki matki próbowały wbrew zasadom coś ugrać na naszych bankach zależnych. Nieraz przychodziło mi do głowy, że może przyjść taki moment, kiedy matka będzie musiała sprzedać swój bank zależny i wtedy dobrze mieć w pogotowiu jakiś podmiot krajowy, który byłby w stanie przejąć taki bank. A po pewnym czasie można by było podjąć decyzję biznesową dotyczącą przyszłości takiego banku. Ale zupełnie nie podoba mi się to podejście, w którym po prostu banki mają być przejmowane przez podmioty państwowe.

– A jak Pan ocenia pomysł rozproszonego akcjonariatu?

– Moim zdaniem pomysł rozproszonego akcjonariatu nie jest dobry, dlatego, że w takim przypadku bank nie ma właściciela. W związku z tym bankiem tak naprawdę rządzi i sprawuje nad nim kontrolę Zarząd, a ten z reguły ma cele bardzo krótkoterminowe. Wygenerować zysk, podnieść wartość i sprzedać. Za którymś razem bank może tego nie wytrzymać, ale Zarządu, który prowadził taką politykę, już nie będzie. O przykłady jest zresztą łatwo. Mniej więcej dziesięć banków wygenerowało poważny problem systemowy, udzielając kredytów walutowych. Te decyzje podejmowali konkretni ludzie. To nie było tak, że mieli nóż na gardle. Powszechnie wiadomo, że Jan Krzysztof Bielecki w Pekao S.A. nie udzielał kredytów walutowych, a Cezary Stypułkowski, po objęciu prezesury w BRE Banku, w krótkim czasie zabronił udzielania kredytów walutowych. W obecnych zarządach banków nie ma już chyba ani jednego prezesa, który podjął, nie tak dawno przecież temu, decyzję o udzielaniu kredytów walutowych, ale problem dla banków pozostał. To najlepiej ilustruje skutki, do jakich może prowadzić krótkookresowa perspektywa działania zarządu.

Natomiast inwestor strategiczny, który chce budować stabilną wartość, będzie bardzo uważał na to, żeby nie obniżyć wartości swojej inwestycji. Będzie ostrożniejszy. Tej ostrożności nie wykażą natomiast inwestorzy rozproszeni, którzy dzisiaj kupują akcje

banku, a za pół roku je sprzedadzą. Tacy inwestorzy, nawet gdyby chcieli się związać z bankiem na lata i zależałoby im na długookresowej stabilnej wartości, to i tak mieliby znikome możliwości wpływania na strategię. Ktoś, kto ma pół procenta, jest za słaby. Nawet jak ma 5 proc., też nic nie zrobi.

– Czy istnieje optymalna struktura właścicielska sektora bankowego?

– Optymalne jest dbanie o zdywersyfikowanie akcjonariuszy, czyli niedopuszczanie do tego, żeby 30 czy 40% sektora należało do inwestorów z jednego kraju. U nas zawsze tak było, że własność sektora rozkładała się na szereg różnych krajów. Teraz największym inwestorem jest państwo – w sensie decyzyjnym. Tworzy to dość specyficzną sytuację, ponieważ państwo jest inwestorem, właścicielem sprawuje funkcję zarządcze, sprawuje funkcje kontrolne. Państwo kontroluje samo siebie. Właściciel – Skarb Państwa podlega premierowi, któremu podlega również szef nadzoru. Kwestia ta jest podnoszona od 2002 roku, gdy IMF zrobił w Polsce przegląd. Już wtedy zwrócili uwagę, że skład Komisji Nadzoru Bankowego jest pod silnym wpływem rządu. O tamtego czasu sytuacja w tym zakresie jedynie się pogorszyła.

Tabela D1. Wartość kredytu udzielonego sektorowi niefinansowemu w poszczególnych krajach kwartalnie w mld USD

Okres	Austria	Belgia	Czechy	Niemcy	Dania	Hiszpania	Finlandia	Francja	Wielka Brytania	Grecja	Węgry	Irlandia	Włochy	Luksemburg	Holandia	Polska	Portugalia	Szwecja	Razem
31.03.1999	388,031	670,596	56,945	3969,270	368,085	977,326	216,383	2863,287	2794,923	201,469	50,643	151,555	2342,502	28,776	1181,263	111,586	219,599	555,539	17147,778
30.06.1999	380,330	645,182	58,003	3855,041	357,938	986,381	212,548	2781,878	2783,745	198,122	51,754	151,773	2303,572	28,723	1152,941	116,879	220,882	540,848	16826,540
30.09.1999	403,872	675,899	61,971	4017,186	369,924	1028,895	218,159	2906,830	2933,469	206,849	54,364	161,961	2377,964	30,115	1203,356	117,461	234,941	561,372	17564,588
31.12.1999	388,566	635,362	57,052	3860,670	349,551	1005,309	204,754	2773,045	2954,623	199,041	53,684	163,812	2265,082	29,156	1156,063	119,114	226,742	555,301	16996,927
31.03.2000	381,140	621,968	52,944	3686,869	344,751	987,598	200,806	2658,718	2963,724	195,638	52,809	164,753	2171,548	27,962	1122,291	126,629	226,402	537,770	16524,320
30.06.2000	391,407	628,346	54,414	3735,182	343,433	1025,882	202,984	2712,147	2903,113	205,017	54,044	164,918	2209,392	28,568	1138,637	128,764	230,466	529,260	16685,974
30.09.2000	373,255	588,753	52,084	3447,400	327,010	979,322	197,445	2539,893	2877,977	194,169	50,815	155,465	2039,420	26,694	1063,439	126,386	217,722	492,626	15749,875
31.12.2000	390,992	631,136	56,278	3720,949	346,231	1077,268	213,186	2750,556	2976,948	212,564	55,383	165,729	2208,835	29,067	1151,409	136,260	237,677	520,146	16880,614
31.03.2001	378,301	610,257	56,530	3551,004	332,538	1036,686	204,933	2655,444	2901,335	208,523	54,191	161,546	2145,480	30,206	1095,629	141,284	232,823	480,048	16276,758
30.06.2001	366,528	594,775	58,476	3419,451	325,446	1028,472	199,192	2605,002	2888,677	202,914	57,828	159,443	2092,140	31,230	1076,001	146,045	230,682	465,960	15948,262
30.09.2001	399,778	650,695	59,962	3719,275	361,062	1147,558	214,694	2852,900	3056,104	223,705	61,649	175,530	2268,727	36,240	1164,327	147,536	256,499	485,696	17281,937
31.12.2001	387,008	626,418	62,289	3627,584	351,242	1136,190	205,488	2772,691	3070,248	229,499	64,238	180,243	2240,971	37,468	1140,528	156,278	255,782	505,797	17049,962
31.03.2002	388,937	623,329	65,059	3600,037	347,549	1143,466	210,655	2769,668	3052,213	222,371	65,686	181,921	2242,440	38,193	1135,967	160,013	255,695	508,920	17012,119
30.06.2002	448,635	715,475	79,926	4153,234	401,081	1344,051	241,010	3213,027	3373,221	262,505	77,289	216,079	2602,382	44,528	1309,530	170,853	296,404	580,996	19530,226
30.09.2002	450,575	715,008	79,618	4175,015	408,261	1352,428	239,793	3212,279	3583,178	269,255	79,738	220,970	2605,701	45,071	1317,916	176,737	304,053	582,963	19818,559
31.12.2002	476,692	760,540	82,903	4450,276	430,087	1481,940	253,917	3460,558	3737,943	300,464	91,190	236,507	2787,374	49,466	1414,122	193,851	334,514	636,077	21178,421
31.03.2003	503,608	799,370	87,194	4687,516	464,098	1565,062	267,764	3675,111	3661,722	310,123	95,948	241,072	2950,731	55,683	1488,331	191,734	361,393	653,848	22060,308
30.06.2003	538,187	853,980	91,347	4973,704	492,359	1697,790	290,186	3925,530	3936,494	336,915	98,186	263,597	3152,923	63,680	1583,834	200,977	380,224	696,736	23576,649
30.09.2003	541,595	875,183	91,783	5064,126	505,545	1753,120	296,135	4025,777	4057,864	348,657	106,893	277,069	3232,527	69,292	1636,375	200,540	391,832	735,984	24210,297
31.12.2003	587,978	944,595	97,424	5505,602	537,688	1967,477	325,846	4348,560	4433,315	390,430	117,872	318,785	3502,603	80,998	1844,489	215,268	432,574	793,726	26445,230
31.03.2004	581,232	943,921	96,310	5361,823	545,499	1963,299	317,586	4290,270	4598,884	391,142	124,925	315,135	3474,221	77,950	1797,539	217,430	431,396	758,863	26287,425
30.06.2004	591,466	942,594	101,090	5312,263	552,274	2020,769	323,858	4346,987	4638,052	405,091	129,497	318,578	3536,037	77,245	1797,776	226,088	437,759	766,846	26524,270

Okres	Austria	Belgia	Czechy	Niemcy	Dania	Hiszpania	Finlandia	Francja	Wielka Brytania	Grecja	Węgry	Irlandia	Włochy	Luksemburg	Holandia	Polska	Portugalia	Szwecja	Razem
30.09.2004	612,358	975,296	104,936	5450,249	577,868	2106,477	335,496	4502,566	4755,964	425,795	138,150	346,741	3651,647	78,604	1851,964	239,207	455,427	798,134	27406,879
31.12.2004	658,143	1071,960	118,916	6002,171	633,162	2408,404	375,734	5016,185	5237,815	480,226	157,808	398,907	4020,301	86,493	2057,610	273,877	512,777	902,486	30412,975
31.03.2005	656,737	1041,569	117,956	5719,669	626,244	2366,391	353,317	4835,601	5181,661	455,903	158,587	386,518	3936,488	82,567	1971,630	267,566	492,565	852,472	29503,441
30.06.2005	643,914	985,676	113,062	5401,348	604,323	2313,057	341,093	4622,104	5156,704	450,840	156,087	374,536	3786,391	77,573	1911,990	261,867	471,204	794,754	28466,523
30.09.2005	649,636	979,760	115,667	5408,038	609,776	2354,318	339,853	4655,406	5219,693	460,001	160,522	398,802	3772,699	78,090	1916,599	271,589	478,620	809,577	28678,646
31.12.2005	621,726	955,635	116,437	5276,672	605,540	2403,484	342,077	4622,387	5233,563	461,791	157,497	406,819	3717,488	77,143	1883,026	276,049	479,280	810,157	28446,771
31.03.2006	652,525	994,826	125,781	5445,956	630,407	2560,706	353,347	4780,594	5361,837	490,110	162,047	455,441	3875,263	82,569	1939,706	290,108	497,958	824,432	29523,613
30.06.2006	705,933	1047,605	135,739	5746,261	678,759	2787,091	386,176	5070,844	5815,051	523,040	169,604	512,272	4145,974	90,077	2050,772	306,495	531,625	899,664	31602,982
30.09.2006	706,712	1058,597	137,867	5783,027	704,185	2877,564	385,789	5139,067	6099,469	539,994	179,172	531,739	4193,250	92,961	2071,305	323,483	535,873	905,974	32266,028
31.12.2006	726,125	1095,559	154,310	5992,967	743,252	3117,247	407,245	5378,518	6477,466	578,726	202,386	571,397	4391,704	100,420	2151,898	360,519	566,735	991,795	34008,269
31.03.2007	749,296	1139,903	155,857	6056,407	764,723	3247,558	416,025	5546,280	6477,132	598,498	212,367	602,722	4506,339	119,924	2219,654	374,426	580,236	993,091	34760,438
30.06.2007	788,766	1174,070	159,547	6131,067	779,954	3446,450	434,960	5734,802	6735,181	611,363	226,492	629,634	4628,709	139,320	2271,542	399,094	602,417	1048,766	35942,134
30.09.2007	850,010	1266,847	178,808	6433,762	833,612	3677,125	458,119	6114,166	7060,236	659,281	241,117	694,331	4912,347	164,475	2412,994	437,328	645,439	1135,163	38175,160
31.12.2007	861,727	1316,873	204,264	6739,205	886,631	3894,771	493,629	6375,178	7142,360	710,859	260,089	722,797	5175,874	189,819	2514,759	494,957	689,533	1197,998	39871,323
31.03.2008	943,144	1469,986	233,168	7280,281	970,829	4204,668	533,918	7009,196	7232,333	792,537	281,055	829,064	5766,611	204,719	2772,728	556,584	756,137	1322,046	43159,004
30.06.2008	941,327	1490,169	256,620	7280,139	976,608	4291,926	550,203	7097,154	7286,830	798,897	301,047	853,143	5730,985	204,914	2822,555	601,076	771,874	1345,292	43600,759
30.09.2008	866,834	1394,424	235,329	6648,683	893,738	3957,697	503,993	6590,095	6764,243	752,062	278,483	824,217	5221,309	186,934	2586,874	565,427	710,954	1227,939	40209,235
31.12.2008	872,057	1421,965	217,820	6610,051	916,434	3952,732	513,777	6563,023	5756,103	746,114	267,935	849,111	5103,683	185,152	2630,077	501,469	707,974	1121,313	38936,790
31.03.2009	840,908	1398,934	202,094	6353,171	886,868	3836,463	509,794	6420,349	5619,016	737,200	249,038	830,166	5036,726	182,327	2557,201	452,424	690,279	1058,349	37861,307
30.06.2009	898,276	1501,839	235,916	6804,702	950,425	4133,292	538,047	6954,904	6437,419	806,554	277,988	891,952	5421,313	200,600	2721,917	505,469	750,134	1156,823	41187,570
30.09.2009	932,261	1576,471	255,429	7056,074	997,071	4316,670	550,179	7301,243	6421,609	855,717	293,004	935,694	5688,487	214,868	2826,267	564,312	780,887	1287,653	42853,896
31.12.2009	947,714	1550,075	245,740	6952,787	982,311	4290,085	545,729	7235,513	6511,220	826,009	293,354	933,459	5574,136	213,013	2797,685	575,300	772,185	1289,469	42535,784
31.03.2010	899,214	1464,991	243,851	6548,652	940,589	4051,233	526,233	6887,663	6294,039	779,507	284,040	913,802	5286,159	199,206	2673,345	585,764	735,001	1264,733	40578,022

Okres	Austria	Belgia	Czechy	Niemcy	Dania	Hiszpania	Finlandia	Francja	Wielka Brytania	Grecja	Węgry	Irlandia	Włochy	Luksemburg	Holandia	Polska	Portugalia	Szwecja	Razem
30.06.2010	846,863	1351,216	223,151	6077,401	869,766	3731,947	499,356	6386,857	6293,247	676,444	252,463	824,380	4834,232	183,232	2515,451	522,265	673,923	1183,170	37945,364
30.09.2010	948,967	1493,772	270,191	6824,583	969,598	4158,834	553,502	7131,802	6823,606	767,076	282,537	907,785	5438,910	203,483	2824,287	619,498	755,985	1379,947	42354,363
31.12.2010	928,675	1432,047	255,642	6885,701	935,713	4069,194	543,989	7009,020	6617,799	742,931	272,444	888,082	5268,395	198,498	2797,829	615,381	753,616	1380,472	41595,428
31.03.2011	982,473	1560,318	278,717	7206,477	1004,824	4357,176	584,599	7536,759	6873,556	797,990	299,544	962,537	5653,306	213,552	2996,571	661,500	799,415	1487,294	44256,608
30.06.2011	1016,858	1618,475	290,719	7386,949	1035,763	4456,122	602,094	7850,768	6981,537	781,518	300,599	977,514	5819,838	225,443	3118,127	695,129	825,875	1495,562	45478,890
30.09.2011	970,708	1543,219	273,737	7074,668	1008,624	4149,390	577,086	7504,022	6943,299	710,215	270,997	990,397	5313,914	214,076	2962,424	615,333	777,836	1409,520	43309,465
31.12.2011	937,733	1499,815	257,662	6814,958	968,764	3982,625	563,887	7246,614	7034,227	618,003	240,440	954,704	5044,525	209,815	2894,852	597,665	728,820	1431,132	42026,241
31.03.2012	976,967	1608,067	285,911	7095,965	1003,927	4152,828	591,483	7663,588	7333,075	601,766	256,958	1003,254	5429,785	226,151	3007,152	670,295	766,117	1513,277	44186,566
30.06.2012	943,378	1554,244	264,667	6830,325	959,872	3884,928	571,571	7350,592	7263,063	598,650	249,551	969,286	5097,643	216,866	2887,257	634,238	735,782	1438,889	42450,802
30.09.2012	970,392	1615,106	284,202	7027,113	991,588	3991,115	587,868	7605,650	7625,316	658,100	255,960	1016,374	5315,631	227,043	2982,339	679,856	768,759	1559,089	44161,501
31.12.2012	992,308	1643,770	297,194	7194,212	1015,226	4057,234	609,925	7819,297	7632,040	716,687	258,559	1013,326	5500,438	234,159	3056,666	710,319	795,189	1537,151	45083,700
31.03.2013	966,430	1631,049	287,657	6982,388	980,683	3977,539	607,108	7640,081	7162,913	687,767	248,084	980,980	5343,107	231,484	2967,915	684,766	774,373	1583,794	43738,118
30.06.2013	982,120	1684,998	294,614	7135,695	999,976	4057,338	625,431	7790,348	7227,029	715,672	258,489	983,237	5528,369	240,232	3053,758	684,794	794,323	1556,674	44613,097
30.09.2013	1019,846	1710,722	308,175	7321,866	1033,779	4180,138	639,814	8054,739	7626,068	737,283	261,966	1012,723	5670,099	255,339	3154,821	728,811	805,052	1623,803	46145,044
31.12.2013	1052,466	1733,547	302,371	7517,955	1028,304	4254,126	662,464	8236,094	7783,998	752,649	265,695	1048,864	5841,918	261,469	3221,160	755,879	824,775	1629,379	47173,113
31.03.2014	1057,786	1757,896	302,241	7554,671	1035,852	4286,866	669,451	8402,480	7860,796	756,421	267,500	1055,655	5997,725	268,986	3229,994	723,282	840,003	1660,482	47728,087
30.06.2014	1070,037	1776,722	300,825	7565,339	1026,979	4283,346	671,833	8466,358	8094,526	754,937	271,394	1063,288	6073,555	270,610	3245,309	737,660	824,183	1619,546	48116,447
30.09.2014	989,991	1663,303	277,966	7000,271	976,456	3959,132	622,012	7915,231	7791,635	690,639	250,059	992,308	5581,913	257,166	3004,609	691,145	767,079	1504,277	44935,192
31.12.2014	966,102	1630,080	267,325	6777,041	941,486	3804,809	623,808	7706,504	7728,993	656,721	238,747	987,523	5399,433	254,642	2975,208	667,467	733,953	1452,742	43812,584
31.03.2015	880,707	1521,446	241,744	6121,238	842,864	3418,886	571,349	7055,798	7444,422	565,166	223,619	1161,889	4925,861	232,746	2700,572	633,169	659,307	1337,462	40538,245
30.06.2015	904,716	1521,559	252,213	6278,898	863,196	3484,136	604,366	7275,328	7798,238	584,022	224,400	1178,526	5008,804	244,056	2779,306	645,562	673,323	1410,666	41731,315
30.09.2015	914,747	1563,126	254,716	6325,068	875,142	3493,929	610,665	7351,570	7623,780	583,516	223,737	1172,514	5050,056	246,993	2781,530	649,988	682,070	1397,089	41800,236
31.12.2015	889,818	1500,165	248,936	6154,896	842,466	3391,173	595,928	7200,535	7474,508	576,521	214,969	1167,322	4873,892	242,555	2693,701	633,015	659,386	1429,482	40789,268

Okres	Austria	Belgia	Czechy	Niemcy	Dania	Hiszpania	Finlandia	Francja	Wielka Brytania	Grecja	Węgry	Irlandia	Włochy	Luksemburg	Holandia	Polska	Portugalia	Szwecja	Razem
31.03.2016	952,221	1682,326	260,904	6551,411	888,379	3557,653	623,572	7777,330	7395,646	598,165	229,140	1231,778	5186,199	254,674	2830,293	674,477	683,781	1473,683	42851,632
30.06.2016	940,145	1688,872	255,679	6446,378	881,426	3509,739	603,122	7727,843	7249,397	589,218	221,967	1195,682	5092,829	247,104	2773,075	648,908	670,172	1427,280	42168,836
30.09.2016	947,916	1705,142	259,351	6526,131	894,911	3530,629	604,074	7812,372	7227,275	585,109	224,407	1152,995	5081,090	248,115	2834,496	669,372	676,581	1420,883	42400,849
31.12.2016	895,796	1596,567	243,464	6096,591	834,850	3297,550	570,914	7338,586	6824,474	557,605	212,368	1096,262	4726,254	236,260	2662,749	634,845	631,026	1369,518	39825,679
31.03.2017	906,710	1603,667	254,145	6201,925	843,538	3358,483	589,415	7562,761	7020,867	559,909	218,412	1125,710	4788,946	251,457	2699,519	672,238	645,202	1425,590	40728,494
30.06.2017	968,572	1688,908	280,858	6645,552	899,998	3605,795	631,313	8162,543	7256,988	594,547	232,298	1187,277	5149,571	275,014	2878,980	722,246	699,457	1517,107	43397,024
30.09.2017	1004,465	1748,013	285,240	6925,263	935,271	3705,638	657,421	8509,387	7553,146	617,669	240,811	1227,710	5307,749	292,673	2978,959	732,913	727,152	1571,776	45021,256
31.12.2017	1022,994	1811,335	296,734	7061,759	945,285	3766,726	679,229	8688,965	7796,269	640,762	245,891	1219,599	5390,404	302,638	3006,527	765,588	734,074	1600,478	45975,257
31.03.2018	1055,354	1855,489	314,681	7232,629	967,757	3909,666	704,412	9070,249	8061,844	661,596	253,569	1228,900	5602,475	317,197	3122,161	796,155	759,450	1622,721	47536,305
30.06.2018	1003,296	1769,969	292,778	6902,335	920,697	3704,453	669,747	8690,398	7638,699	626,601	234,853	1185,045	5219,264	302,632	2945,972	734,697	714,567	1527,988	45083,991
30.09.2018	997,698	1752,871	296,662	6911,266	920,368	3677,334	664,733	8703,020	7550,736	636,841	238,539	1174,224	5127,255	302,955	2932,018	747,769	712,136	1554,767	44901,192
31.12.2018	991,113	1719,816	292,143	6862,045	906,196	3626,080	653,901	8664,544	7500,216	633,033	239,595	1158,182	5104,087	302,484	2908,649	741,281	699,940	1559,385	44562,690
31.03.2019	985,803	1734,380	292,447	6818,498	895,979	3638,278	652,851	8681,573	7675,509	616,481	240,004	1148,529	5037,408	295,271	2866,525	737,211	698,271	1542,020	44557,038
30.06.2019	1011,334	1773,943	303,263	7013,470	915,906	3737,243	668,398	8929,821	7581,014	623,998	246,636	1178,134	5207,187	296,327	2922,666	757,928	710,152	1559,496	45436,916
30.09.2019	968,783	1737,728	288,478	6832,547	883,751	3597,909	640,756	8691,455	7601,716	598,735	233,299	1132,084	5122,104	283,224	2805,459	717,366	683,865	1493,676	44312,935
31.12.2019	991,233	1762,866	300,746	6979,379	902,391	3646,710	658,783	8899,077	8037,945	616,773	244,787	1135,143	5167,837	296,469	2865,400	752,160	696,317	1584,614	45538,630

Źródło: *Bank for International Settlements, Credit to the non-financial sector*, <https://www.bis.org/statistics/totcredit.htm>, dostęp 8 lipca 2020.

Tabela D2. Udział poszczególnych państw w całości kredytu udzielonego we wszystkich analizowanych krajach kwartalnie

Okres	Austria	Belgia	Czechy	Niemcy	Dania	Hiszpania	Finlandia	Francja	Wielka Brytania	Grecja	Węgry	Irlandia	Włochy	Luksemburg	Holandia	Polska	Portugalia	Szwecja
31.03.1999	2,26	3,91	0,33	23,15	2,15	5,70	1,26	16,70	16,30	1,17	0,30	0,88	13,66	0,17	6,89	0,65	1,28	3,24
30.06.1999	2,26	3,83	0,34	22,91	2,13	5,86	1,26	16,53	16,54	1,18	0,31	0,90	13,69	0,17	6,85	0,69	1,31	3,21
30.09.1999	2,30	3,85	0,35	22,87	2,11	5,86	1,24	16,55	16,70	1,18	0,31	0,92	13,54	0,17	6,85	0,67	1,34	3,20
31.12.1999	2,29	3,74	0,34	22,71	2,06	5,91	1,20	16,31	17,38	1,17	0,32	0,96	13,33	0,17	6,80	0,70	1,33	3,27
31.03.2000	2,31	3,76	0,32	22,31	2,09	5,98	1,22	16,09	17,94	1,18	0,32	1,00	13,14	0,17	6,79	0,77	1,37	3,25
30.06.2000	2,35	3,77	0,33	22,39	2,06	6,15	1,22	16,25	17,40	1,23	0,32	0,99	13,24	0,17	6,82	0,77	1,38	3,17
30.09.2000	2,37	3,74	0,33	21,89	2,08	6,22	1,25	16,13	18,27	1,23	0,32	0,99	12,95	0,17	6,75	0,80	1,38	3,13
31.12.2000	2,32	3,74	0,33	22,04	2,05	6,38	1,26	16,29	17,64	1,26	0,33	0,98	13,09	0,17	6,82	0,81	1,41	3,08
31.03.2001	2,32	3,75	0,35	21,82	2,04	6,37	1,26	16,31	17,83	1,28	0,33	0,99	13,18	0,19	6,73	0,87	1,43	2,95
30.06.2001	2,30	3,73	0,37	21,44	2,04	6,45	1,25	16,33	18,11	1,27	0,36	1,00	13,12	0,20	6,75	0,92	1,45	2,92
30.09.2001	2,31	3,77	0,35	21,52	2,09	6,64	1,24	16,51	17,68	1,29	0,36	1,02	13,13	0,21	6,74	0,85	1,48	2,81
31.12.2001	2,27	3,67	0,37	21,28	2,06	6,66	1,21	16,26	18,01	1,35	0,38	1,06	13,14	0,22	6,69	0,92	1,50	2,97
31.03.2002	2,29	3,66	0,38	21,16	2,04	6,72	1,24	16,28	17,94	1,31	0,39	1,07	13,18	0,22	6,68	0,94	1,50	2,99
30.06.2002	2,30	3,66	0,41	21,27	2,05	6,88	1,23	16,45	17,27	1,34	0,40	1,11	13,32	0,23	6,71	0,87	1,52	2,97
30.09.2002	2,27	3,61	0,40	21,07	2,06	6,82	1,21	16,21	18,08	1,36	0,40	1,11	13,15	0,23	6,65	0,89	1,53	2,94
31.12.2002	2,25	3,59	0,39	21,01	2,03	7,00	1,20	16,34	17,65	1,42	0,43	1,12	13,16	0,23	6,68	0,92	1,58	3,00
31.03.2003	2,28	3,62	0,40	21,25	2,10	7,09	1,21	16,66	16,60	1,41	0,43	1,09	13,38	0,25	6,75	0,87	1,64	2,96
30.06.2003	2,28	3,62	0,39	21,10	2,09	7,20	1,23	16,65	16,70	1,43	0,42	1,12	13,37	0,27	6,72	0,85	1,61	2,96
30.09.2003	2,24	3,61	0,38	20,92	2,09	7,24	1,22	16,63	16,76	1,44	0,44	1,14	13,35	0,29	6,76	0,83	1,62	3,04
31.12.2003	2,22	3,57	0,37	20,82	2,03	7,44	1,23	16,44	16,76	1,48	0,45	1,21	13,24	0,31	6,97	0,81	1,64	3,00
31.03.2004	2,21	3,59	0,37	20,40	2,08	7,47	1,21	16,32	17,49	1,49	0,48	1,20	13,22	0,30	6,84	0,83	1,64	2,89
30.06.2004	2,23	3,55	0,38	20,03	2,08	7,62	1,22	16,39	17,49	1,53	0,49	1,20	13,33	0,29	6,78	0,85	1,65	2,89

Okres	Austria	Belgia	Czechy	Niemcy	Dania	Hiszpania	Finlandia	Francja	Wielka Brytania	Grecja	Węgry	Irlandia	Włochy	Luksemburg	Holandia	Polska	Portugalia	Szwecja
30.09.2004	2,23	3,56	0,38	19,89	2,11	7,69	1,22	16,43	17,35	1,55	0,50	1,27	13,32	0,29	6,76	0,87	1,66	2,91
31.12.2004	2,16	3,52	0,39	19,74	2,08	7,92	1,24	16,49	17,22	1,58	0,52	1,31	13,22	0,28	6,77	0,90	1,69	2,97
31.03.2005	2,23	3,53	0,40	19,39	2,12	8,02	1,20	16,39	17,56	1,55	0,54	1,31	13,34	0,28	6,68	0,91	1,67	2,89
30.06.2005	2,26	3,46	0,40	18,97	2,12	8,13	1,20	16,24	18,11	1,58	0,55	1,32	13,30	0,27	6,72	0,92	1,66	2,79
30.09.2005	2,27	3,42	0,40	18,86	2,13	8,21	1,19	16,23	18,20	1,60	0,56	1,39	13,16	0,27	6,68	0,95	1,67	2,82
31.12.2005	2,19	3,36	0,41	18,55	2,13	8,45	1,20	16,25	18,40	1,62	0,55	1,43	13,07	0,27	6,62	0,97	1,68	2,85
31.03.2006	2,21	3,37	0,43	18,45	2,14	8,67	1,20	16,19	18,16	1,66	0,55	1,54	13,13	0,28	6,57	0,98	1,69	2,79
30.06.2006	2,23	3,31	0,43	18,18	2,15	8,82	1,22	16,05	18,40	1,66	0,54	1,62	13,12	0,29	6,49	0,97	1,68	2,85
30.09.2006	2,19	3,28	0,43	17,92	2,18	8,92	1,20	15,93	18,90	1,67	0,56	1,65	13,00	0,29	6,42	1,00	1,66	2,81
31.12.2006	2,14	3,22	0,45	17,62	2,19	9,17	1,20	15,82	19,05	1,70	0,60	1,68	12,91	0,30	6,33	1,06	1,67	2,92
31.03.2007	2,16	3,28	0,45	17,42	2,20	9,34	1,20	15,96	18,63	1,72	0,61	1,73	12,96	0,35	6,39	1,08	1,67	2,86
30.06.2007	2,19	3,27	0,44	17,06	2,17	9,59	1,21	15,96	18,74	1,70	0,63	1,75	12,88	0,39	6,32	1,11	1,68	2,92
30.09.2007	2,23	3,32	0,47	16,85	2,18	9,63	1,20	16,02	18,49	1,73	0,63	1,82	12,87	0,43	6,32	1,15	1,69	2,97
31.12.2007	2,16	3,30	0,51	16,90	2,22	9,77	1,24	15,99	17,91	1,78	0,65	1,81	12,98	0,48	6,31	1,24	1,73	3,00
31.03.2008	2,19	3,41	0,54	16,87	2,25	9,74	1,24	16,24	16,76	1,84	0,65	1,92	13,36	0,47	6,42	1,29	1,75	3,06
30.06.2008	2,16	3,42	0,59	16,70	2,24	9,84	1,26	16,28	16,71	1,83	0,69	1,96	13,14	0,47	6,47	1,38	1,77	3,09
30.09.2008	2,16	3,47	0,59	16,54	2,22	9,84	1,25	16,39	16,82	1,87	0,69	2,05	12,99	0,46	6,43	1,41	1,77	3,05
31.12.2008	2,24	3,65	0,56	16,98	2,35	10,15	1,32	16,86	14,78	1,92	0,69	2,18	13,11	0,48	6,75	1,29	1,82	2,88
31.03.2009	2,22	3,69	0,53	16,78	2,34	10,13	1,35	16,96	14,84	1,95	0,66	2,19	13,30	0,48	6,75	1,19	1,82	2,80
30.06.2009	2,18	3,65	0,57	16,52	2,31	10,04	1,31	16,89	15,63	1,96	0,67	2,17	13,16	0,49	6,61	1,23	1,82	2,81
30.09.2009	2,18	3,68	0,60	16,47	2,33	10,07	1,28	17,04	14,98	2,00	0,68	2,18	13,27	0,50	6,60	1,32	1,82	3,00
31.12.2009	2,23	3,64	0,58	16,35	2,31	10,09	1,28	17,01	15,31	1,94	0,69	2,19	13,10	0,50	6,58	1,35	1,82	3,03
31.03.2010	2,22	3,61	0,60	16,14	2,32	9,98	1,30	16,97	15,51	1,92	0,70	2,25	13,03	0,49	6,59	1,44	1,81	3,12

Okres	Austria	Belgia	Czechy	Niemcy	Dania	Hiszpania	Finlandia	Francja	Wielka Brytania	Grecja	Węgry	Irlandia	Włochy	Luksemburg	Holandia	Polska	Portugalia	Szwecja
30.06.2010	2,23	3,56	0,59	16,02	2,29	9,84	1,32	16,83	16,59	1,78	0,67	2,17	12,74	0,48	6,63	1,38	1,78	3,12
30.09.2010	2,24	3,53	0,64	16,11	2,29	9,82	1,31	16,84	16,11	1,81	0,67	2,14	12,84	0,48	6,67	1,46	1,78	3,26
31.12.2010	2,23	3,44	0,61	16,55	2,25	9,78	1,31	16,85	15,91	1,79	0,65	2,14	12,67	0,48	6,73	1,48	1,81	3,32
31.03.2011	2,22	3,53	0,63	16,28	2,27	9,85	1,32	17,03	15,53	1,80	0,68	2,17	12,77	0,48	6,77	1,49	1,81	3,36
30.06.2011	2,24	3,56	0,64	16,24	2,28	9,80	1,32	17,26	15,35	1,72	0,66	2,15	12,80	0,50	6,86	1,53	1,82	3,29
30.09.2011	2,24	3,56	0,63	16,34	2,33	9,58	1,33	17,33	16,03	1,64	0,63	2,29	12,27	0,49	6,84	1,42	1,80	3,25
31.12.2011	2,23	3,57	0,61	16,22	2,31	9,48	1,34	17,24	16,74	1,47	0,57	2,27	12,00	0,50	6,89	1,42	1,73	3,41
31.03.2012	2,21	3,64	0,65	16,06	2,27	9,40	1,34	17,34	16,60	1,36	0,58	2,27	12,29	0,51	6,81	1,52	1,73	3,42
30.06.2012	2,22	3,66	0,62	16,09	2,26	9,15	1,35	17,32	17,11	1,41	0,59	2,28	12,01	0,51	6,80	1,49	1,73	3,39
30.09.2012	2,20	3,66	0,64	15,91	2,25	9,04	1,33	17,22	17,27	1,49	0,58	2,30	12,04	0,51	6,75	1,54	1,74	3,53
31.12.2012	2,20	3,65	0,66	15,96	2,25	9,00	1,35	17,34	16,93	1,59	0,57	2,25	12,20	0,52	6,78	1,58	1,76	3,41
31.03.2013	2,21	3,73	0,66	15,96	2,24	9,09	1,39	17,47	16,38	1,57	0,57	2,24	12,22	0,53	6,79	1,57	1,77	3,62
30.06.2013	2,20	3,78	0,66	15,99	2,24	9,09	1,40	17,46	16,20	1,60	0,58	2,20	12,39	0,54	6,84	1,53	1,78	3,49
30.09.2013	2,21	3,71	0,67	15,87	2,24	9,06	1,39	17,46	16,53	1,60	0,57	2,19	12,29	0,55	6,84	1,58	1,74	3,52
31.12.2013	2,23	3,67	0,64	15,94	2,18	9,02	1,40	17,46	16,50	1,60	0,56	2,22	12,38	0,55	6,83	1,60	1,75	3,45
31.03.2014	2,22	3,68	0,63	15,83	2,17	8,98	1,40	17,60	16,47	1,58	0,56	2,21	12,57	0,56	6,77	1,52	1,76	3,48
30.06.2014	2,22	3,69	0,63	15,72	2,13	8,90	1,40	17,60	16,82	1,57	0,56	2,21	12,62	0,56	6,74	1,53	1,71	3,37
30.09.2014	2,20	3,70	0,62	15,58	2,17	8,81	1,38	17,61	17,34	1,54	0,56	2,21	12,42	0,57	6,69	1,54	1,71	3,35
31.12.2014	2,21	3,72	0,61	15,47	2,15	8,68	1,42	17,59	17,64	1,50	0,54	2,25	12,32	0,58	6,79	1,52	1,68	3,32
31.03.2015	2,17	3,75	0,60	15,10	2,08	8,43	1,41	17,41	18,36	1,39	0,55	2,87	12,15	0,57	6,66	1,56	1,63	3,30
30.06.2015	2,17	3,65	0,60	15,05	2,07	8,35	1,45	17,43	18,69	1,40	0,54	2,82	12,00	0,58	6,66	1,55	1,61	3,38
30.09.2015	2,19	3,74	0,61	15,13	2,09	8,36	1,46	17,59	18,24	1,40	0,54	2,81	12,08	0,59	6,65	1,55	1,63	3,34
31.12.2015	2,18	3,68	0,61	15,09	2,07	8,31	1,46	17,65	18,32	1,41	0,53	2,86	11,95	0,59	6,60	1,55	1,62	3,50

Okres	Austria	Belgia	Czechy	Niemcy	Dania	Hiszpania	Finlandia	Francja	Wielka Brytania	Grecja	Węgry	Irlandia	Włochy	Luksemburg	Holandia	Polska	Portugalia	Szwecja
31.03.2016	2,22	3,93	0,61	15,29	2,07	8,30	1,46	18,15	17,26	1,40	0,53	2,87	12,10	0,59	6,60	1,57	1,60	3,44
30.06.2016	2,23	4,01	0,61	15,29	2,09	8,32	1,43	18,33	17,19	1,40	0,53	2,84	12,08	0,59	6,58	1,54	1,59	3,38
30.09.2016	2,24	4,02	0,61	15,39	2,11	8,33	1,42	18,43	17,05	1,38	0,53	2,72	11,98	0,59	6,68	1,58	1,60	3,35
31.12.2016	2,25	4,01	0,61	15,31	2,10	8,28	1,43	18,43	17,14	1,40	0,53	2,75	11,87	0,59	6,69	1,59	1,58	3,44
31.03.2017	2,23	3,94	0,62	15,23	2,07	8,25	1,45	18,57	17,24	1,37	0,54	2,76	11,76	0,62	6,63	1,65	1,58	3,50
30.06.2017	2,23	3,89	0,65	15,31	2,07	8,31	1,45	18,81	16,72	1,37	0,54	2,74	11,87	0,63	6,63	1,66	1,61	3,50
30.09.2017	2,23	3,88	0,63	15,38	2,08	8,23	1,46	18,90	16,78	1,37	0,53	2,73	11,79	0,65	6,62	1,63	1,62	3,49
31.12.2017	2,23	3,94	0,65	15,36	2,06	8,19	1,48	18,90	16,96	1,39	0,53	2,65	11,72	0,66	6,54	1,67	1,60	3,48
31.03.2018	2,22	3,90	0,66	15,21	2,04	8,22	1,48	19,08	16,96	1,39	0,53	2,59	11,79	0,67	6,57	1,67	1,60	3,41
30.06.2018	2,23	3,93	0,65	15,31	2,04	8,22	1,49	19,28	16,94	1,39	0,52	2,63	11,58	0,67	6,53	1,63	1,58	3,39
30.09.2018	2,22	3,90	0,66	15,39	2,05	8,19	1,48	19,38	16,82	1,42	0,53	2,62	11,42	0,67	6,53	1,67	1,59	3,46
31.12.2018	2,22	3,86	0,66	15,40	2,03	8,14	1,47	19,44	16,83	1,42	0,54	2,60	11,45	0,68	6,53	1,66	1,57	3,50
31.03.2019	2,21	3,89	0,66	15,30	2,01	8,17	1,47	19,48	17,23	1,38	0,54	2,58	11,31	0,66	6,43	1,65	1,57	3,46
30.06.2019	2,23	3,90	0,67	15,44	2,02	8,23	1,47	19,65	16,68	1,37	0,54	2,59	11,46	0,65	6,43	1,67	1,56	3,43
30.09.2019	2,19	3,92	0,65	15,42	1,99	8,12	1,45	19,61	17,15	1,35	0,53	2,55	11,56	0,64	6,33	1,62	1,54	3,37
31.12.2019	2,18	3,87	0,66	15,33	1,98	8,01	1,45	19,54	17,65	1,35	0,54	2,49	11,35	0,65	6,29	1,65	1,53	3,48

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Bank for International Settlements, Credit to the non-financial sector*, <https://www.bis.org/statistics/totcredit.htm>, dostęp 8 lipca 2020.

Tabela D3. Udział kapitału zagranicznego w aktywach sektora bankowego w latach 2004–2017

Kraj	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Austria	26	22	19	22	25	23	23	23	26	28	30	32	24	24
Belgia		13	13	12	14	49	46	48	46	51	50	49	49	49
Bułgaria	72	71	74	76	80	80	76,5	77	74	71	76	76	76	76
Cypr	15	19	22	22	23	19	24	29	30	34	35	19	22	19
Czechy	84	83	84	86	85	84	83	82	81	92	91	93	93	92
Dania	7	20	19	18	18	20	20	18	17	13	12	12	12	7
Estonia	95	99	98	97	99	99	97	94	96	96	95	94	93	88
Finlandia		55	65	65	67	65	85	88	85	71	72	67	65	54
Francja		5	5	6	6	6	6	6	6	3	6	5	5	5
Grecja	4	4	13	14	14	14	13	9	7	3	3	2	2	2
Hiszpania		2	2	2	2	2	2	2	2	6	6	5	4	4
Holandia		7	9	10	2	3	11	8	6	7	7	7	7	7
Irlandia		40	43	42	36	35	36	35	40	65	48	48	48	49
Litwa	91	92	92	92	93	92	91	90	94	91	92	92	92	92
Luksemburg	100	100	100	95	96	95	94	93	93	87	88	88	88	87
Łotwa	51	58	64	65	66	66	64	62	61	59	52	47	50	52
Niemcy	5	24	14	11	12	12	11	11	11	4	4	4	7	7
Polska	72	76	75	74	72	67	73	72	76	61	59	59	56	45
Portugalia		32	16	17	15	15	24	23	23	20	20	23	22	30
Rumunia	54	58	88	89	89	85	84	83	90	90	90	90	91	77
Słowacja	95	92	91	90	92	88	88	89	88	88	84	85	84	84
Słowenia	21	25	24	24	26	25	26	27	29	31	34	34	46	46
Szwecja	17	0	0	0	0	0	0	0	0	6	7	7	8	7
Węgry	65	63	61	64	67	64	63	63	59	55	48	47	48	46
Wielka Brytania	9	11	12	14	19	15	15	15	15	28	37	37	38	38
Włochy		1	3	7	6	6	6	6	6	9	8	8	9	8

Źródło: Claessens, S., van Horen, N., 2014, *Foreign Banks: Trends and Impact*, Journal of Money, Credit and Banking, Volume 46, Issue s1, s. 295–326, dostęp 24 listopada 2017, The World Bank: Global Financial Development, *Foreign bank assets among total bank assets*, Monitoring banków 2017, 2018, Główny Urząd Statystyczny.

Tabela D4. Banki w UE wymagające pomocy publicznej w latach 2008–2020

Lp.	Instytucja	Data przyjęcia decyzji	Data publikacji w DU KE	Numer środka pomocy państwa lub decyzji	Kraj udzielający pomocy	Główne źródło kapitału banku	Forma pomocy	Działalność zagraniczna*
1	Bank Burgenland	30.04.08	06.09.08	C56/2006	Austria	Austria	Gwarancja, prywatyzacja	1
2	WestLB	30.04.08	26.07.08	NN25/08	Niemcy	Niemcy	Ulga podatkowa	1
3	Bradford & Bingley	01.10.08	13.11.08	NN 41/08	Wielka Brytania	Wielka Brytania	Gwarancja, pożyczka uprzywilejowana	0
4	IKB Deutsche Industriebank	21.10.08	23.10.09	C(08) 6022	Niemcy	Niemcy	Zwiększenie kapitału, pożyczki, wsparcie płynności	0
5	Fortis Bank	03.12.08	03.04.09	NN 42/08, NN 46/08, NN 53/A/08	Belgia, Luksemburg, Holandia	Belgia	Inne formy pozyskiwania kapitału	1
6	Fortis Bank Luxembourg	03.12.08	03.04.09	NN 42/08, NN 46/08, NN 53/A/08	Belgia, Luksemburg, Holandia	Belgia	Inne formy pozyskania kapitału	1
7	SNS REAAL	10.12.08	15.10.09	N 611/08	Holandia	Holandia	Inne formy pozyskiwania kapitału	0
8	Bayerische Landesbank	18.12.08	03.04.09	N 615/08	Niemcy	Niemcy	Gwarancja, Dostarczenie kapitału podwyższonego ryzyka	1
9	KBC	18.12.08	13.05.09	MC11/2009	Belgia	Belgia	Inne formy pozyskiwania kapitału	1
10	Kaupthing Bank h.f, Finnish Branch	21.01.09	05.03.09	NN 2/09	Finlandia	Islandia	Gwarancja	1
11	Fortis Bank Nederland	08.04.09	04.06.09	2009/C 124/08	Holandia	Belgia	Zakup banku, pożyczki	1
12	Commerzbank	07.05.09	27.06.09	N 244/2009	Niemcy	Niemcy	Dotacje bezpośrednie	1
13	Caisse d'Épargne, Banque Populaire	08.05.09	08.08.09	N249/2009	Francja	Francja	Inne formy pozyskiwania kapitału	1

Lp.	Institucja	Data przyjęcia decyzji	Data publikacji w DU KE	Numer środka pomocy państwa lub decyzji	Kraj udzielający pomocy	Główne źródło kapitału banku	Forma pomocy	Działalność zagraniczna*
14	Kaupthing Bank Luxembourg	09.07.09	15.10.09	N 344/09, N 380/09	Luksemburg, Belgia	Islandia	Pożyczka uprzywilejowana	1
15	Landes-Hypothekenbank Steiermark	22.07.09	01.09.09	NN40/2009	Austria	Austria	Rekapitalizacja	0
16	Northern Rock	28.10.09	05.05.10	C 14/08	Wielka Brytania	Wielka Brytania	Upaństwowienie, gwarancje, zastrzyk kapitałowy	0
17	Lloyds Banking Group	18.11.09	24.02.10	N 428/09	Wielka Brytania	Wielka Brytania	Inne formy pozyskiwania kapitału	1
18	Latvijas Hipoteku un zemes banka	19.11.09	31.12.09	NN 60/09	Łotwa	Łotwa	Inne formy pozyskiwania kapitału	0
19	Royal Bank of Scotland	14.12.09	07.05.10	N422/09	Wielka Brytania	Wielka Brytania	Inne formy pozyskiwania kapitału	1
20	Landesbank Baden-Wuerttemberg	15.12.09	21.07.10	C(2009) 9955	Niemcy	Niemcy	Udostępnienie kapitału, uwolnienie od kłopotliwych aktywów	0
21	BAWAG-PSK	22.12.09	05.03.10	N 640/09	Austria	Austria	Wkład kapitałowy i gwarancja	1
22	Dunfermline Building Society	25.01.10	20.04.10	NN 19/2009	Wielka Brytania	Wielka Brytania	Dotacje bezpośrednie, Pożyczka uprzywilejowana	0
23	ABN Amro Gropup	05.02.10	15.04.10	N19/2010	Holandia	Holandia	Dokapitalizowanie	1
24	Carnegie Investment Bank	12.05.10	22.06.10	NN 18/10	Szwecja	Szwecja	Inne formy pozyskiwania kapitału, Gwarancja	1
25	Hypo Real Estate	19.05.10	14.07.10	N161/2010	Niemcy	Niemcy	Dotacje bezpośrednie	0
26	Caja Sur	28.06.10	19.08.10	N202/2010	Hiszpania	Hiszpania	Dotacje bezpośrednie	0
27	Caja Castilla-La Mancha	29.06.10	26.10.10	N61/2009	Hiszpania	Hiszpania	Dotacje bezpośrednie	0

Lp.	Instytucja	Data przyjęcia decyzji	Data publikacji w DU KE	Numer środka pomocy państwa lub decyzji	Kraj udzielający pomocy	Główne źródło kapitału banku	Forma pomocy	Działalność zagraniczna*
28	Banco Privado Portugues	20.07.10	17.06.11	C33/2009	Portugalia	Portugalia	Gwarancje, uporządkowana likwidacja	0
29	Sparkasse KolnBonn	29.09.10	10.09.11	NN 50/09	Niemcy	Niemcy	Dokapitalizowanie	0
30	Agricultural Bank of Greece	23.05.11	29.10.11	N429/2010	Grecja	Grecja	Zastrzyk kapitałowy	0
31	Roskilde Bank	24.05.11	03.08.11	NN52/2010	Dania	Dania	Pożyczka uprzywilejowana, Inne formy pozyskiwania kapitału	0
32	Eik Banki	06.06.11	17.09.11	SA.31945	Dania	Dania	Pożyczka, Gwarancja, Inne formy pozyskiwania kapitału	0
33	Anglo Irish Bank	29.06.11	26.05.12	C11/2010	Irlandia	Irlandia	Nacjonalizacja, zastrzyk kapitałowy, dokapitalizowanie, gwarancja	1
34	Irish Nationwide Building Society	29.06.11	26.05.12	C(2011) 4432	Irlandia	Irlandia	Rekapitalizacja	1
35	Fionia Bank	18.07.11	19.10.11	SA.33117	Dania	Dania	Dotacje bezpośrednie, Inne formy pozyskiwania kapitału	0
36	Caja de Ahorros del Mediterráneo	24.07.11	24.09.11	SA.33402	Hiszpania	Hiszpania	Dotacje bezpośrednie	0
37	UNNIM Banc	03.09.11	14.02.12	SA.33095	Hiszpania	Hiszpania	Dokapitalizowanie	0
38	HSH Nordbank	20.09.11	21.08.12	C(2011) 6483	Niemcy	Niemcy	Gwarancja, zastrzyk kapitałowy	1
39	Fjordbank Mors	07.10.11	07.10.11	SA.33639	Dania	Dania	Likwidacja	0
40	Max Bank	07.10.11	07.10.11	SA.33639	Dania	Dania	Gwarancja	0
41	Banco de Valencia	21.11.11	02.03.12	SA.33917	Hiszpania	Hiszpania	Dokapitalizowanie i środki wsparcia płynności	0

Lp.	Instytucja	Data przyjęcia decyzji	Data publikacji w DU KE	Numer środka pomocy państwa lub decyzji	Kraj udzielający pomocy	Główne źródło kapitału banku	Forma pomocy	Działalność zagraniczna*
42	Bank of Ireland	20.12.11	15.08.12	SA.33443	Irlandia	Irlandia	Inne formy pozyskiwania kapitału	0
43	Amagerbanken	25.01.12	16.03.12	SA.33485	Dania	Dania	Zasilenie kapitałem, Pożyczka podporządkowana, Instrument wsparcia płynności	0
44	FHB Jelzálogbank Nyrt	22.02.12	22.05.14	SA.29608	Węgry	Węgry	Pożyczka, gwarancje, dokapitalizowanie	0
45	Banco Portugues de Negócios	27.03.12	30.10.12	SA.26909	Portugalia	Portugalia	Nacjonalizacja, gwarancje, dokapitalizowanie	0
46	ING	11.05.12	29.08.12	SA.28855	Holandia	Holandia	Pomoc w zakresie dokapitalizowania oraz środków pomocy związany z aktywami o obniżonej jakości	1
47	Nord/LB	25.07.12	17.05.13	SA.34381	Niemcy	Niemcy	Inne formy pozyskiwania kapitału, Gwarancja, Dotacja bezpośrednia	1
48	Cyprus Popular Bank	13.09.12	09.11.12	SA.34827	Cypr/Grecja	Cypr	Inne formy pozyskiwania kapitału, przejęcie greckich aktywów i pasywów przez grecki bank	1
49	Hypo Tirol Bank	04.10.12	09.05.13	SA.34716	Austria	Austria	Inne formy pozyskiwania kapitału	0
50	BFA/Bankia Group	28.11.12	15.03.13	SA.35253	Hiszpania	Hiszpania	Inne formy pozyskiwania kapitału	0
51	Catalunya Banc	28.11.12	14.03.13	SA.33735	Hiszpania	Hiszpania	zastrzyk kapitałowy	0
52	NCG Banco	28.11.12	14.03.13	SA.33734	Hiszpania	Hiszpania	zastrzyk kapitałowy	0
53	Banco CEISS	20.12.12	04.04.13	SA.34536	Hiszpania	Hiszpania	Inne formy pozyskiwania kapitału	1
54	Banco Mare Nostrum	20.12.12	04.04.13	SA.35488	Hiszpania	Hiszpania	Inne formy pozyskiwania kapitału	0
55	Caja 3	20.12.12	17.05.13	SA.35489	Hiszpania	Hiszpania	Inne formy pozyskiwania kapitału	0

Lp.	Institucja	Data przyjęcia decyzji	Data publikacji w DU KE	Numer środka pomocy państwa lub decyzji	Kraj udzielający pomocy	Główne źródło kapitału banku	Forma pomocy	Działalność zagraniczna*
56	Liberbank	20.12.12	04.04.13	SA.35490	Hiszpania	Hiszpania	Inne formy pozyskiwania kapitału	0
57	Nova Kreditna Banka Maribor	20.12.12	07.06.13	SA.35709	Słowenia	Słowenia	Podwyższenie kapitału w formie pożyczki hybrydowej	0
58	Dexia	28.12.12	12.04.14	C(2012) 9962	Belgia/ Francja/ Luksemburg	Belgia	dokapitalizowanie, gwarancje, uporządkowana likwidacja	1
59	Dexia Crédit Local	28.12.12	12.04.14	C(2012) 9962	Belgia/ Francja/ Luksemburg	Belgia	gwarancja	1
60	Dexia Bank Belgium	28.12.12	12.04.14	C(2012) 9962	Belgia	Belgia	zakup banku, wsparcie płynnościowe	1
61	Dexia BIL	28.12.12	12.04.14	C(2012) 9962	Luksemburg	Belgia	sprzedaż banku	1
62	Banco Internacional do Funchal	21.01.13	09.01.15	SA.34662	Portugalia	Portugalia	Inne formy pozyskiwania kapitału	1
63	BayernLB	05.02.13	28.04.15	SA.28487	Niemcy	Niemcy	Dokapitalizowanie i gwarancja	1
64	Banque PSA Finance	11.02.13	15.05.13	SA.36059	Francja	Francja	Gwarancja	1
65	Credit Immobilier de France	21.02.13	14.05.13	SA.35389	Francja	Francja	Gwarancja	0
66	Hypo Group Alpe Adria	05.03.13	28.04.15	SA.28487	Austria	Niemcy	dokapitalizowanie i gwarancja	1
67	Banco BPI	24.07.13	19.12.14	SA.35238	Portugalia	Hiszpania	Inne formy pozyskiwania kapitału	1
68	Banco Gallego	25.07.13	21.03.14	SA.36500	Hiszpania	Hiszpania	uporządkowana likwidacja	0
69	AB Ukio Bankas	14.08.13	14.04.14	SA.36248	Litwa	Litwa	Zastrzyk kapitałowy i uporządkowana likwidacja	1
70	Banco Comercial Portugues	30.08.13	19.12.14	SA.34724	Portugalia	Portugalia	Gwarancja, Inne formy pozyskiwania kapitału	1

Lp.	Instytucja	Data przyjęcia decyzji	Data publikacji w DU KE	Numer środka pomocy państwa lub decyzji	Kraj udzielający pomocy	Główne źródło kapitału banku	Forma pomocy	Działalność zagraniczna*
71	Factor banka	18.12.13	07.03.14	SA.37643	Słowenia	Słowenia	Podwyższenie kapitału	0
72	Probanka	18.12.13	07.03.14	SA.37642	Słowenia	Słowenia	Podwyższenie kapitału	0
73	Credit Unions – SKOK	18.02.14	04.07.14	SA.37425	Polska	Polska	Dotacja bezpośrednia, Gwarancja, Inne formy pozyskiwania kapitału	0
74	Eurobank Ergasias	29.04.14	12.12.14	C(2014) 2933	Grecja	Grecja	Dokapitalizowanie, gwarancje	1
75	Nea Proton Bank	29.04.14	12.12.14	C(2014) 2933	Grecja	Grecja	zastrzyk kapitałowy	0
76	New TT Bank	29.04.14	12.12.14	C(2014) 2933	Grecja	Grecja	zastrzyk kapitałowy	0
77	Allied Irish Banks	07.05.14	18.02.15	SA.29786	Irlandia	Irlandia	Zastrzyk kapitałowy	1
78	EBS Building Society	07.05.14	18.02.15	SA.29786	Irlandia	Irlandia	Dokapitalizowanie, połączenie z AIB	0
79	Alpha Bank	09.07.14	25.03.15	SA.36004	Grecja	Grecja	Dokapitalizowanie	1
80	Alpha Bank Group	09.07.14	25.03.15	SA.37967	Grecja	Grecja	Dokapitalizowanie	1
81	Citibank Greece	09.07.14	25.03.15	SA.37967	Grecja	USA	Zakup banku	0
82	Dodecanese Bank	09.07.14	25.03.15	SA.37967	Grecja	Grecja	uporządkowana likwidacja	0
83	Emporiki Bank	09.07.14	25.03.15	SA.37967	Grecja	Francja	Zakup banku	0
84	Evia Bank	09.07.14	25.03.15	SA.37967	Grecja	Grecja	uporządkowana likwidacja	0
85	Parex banka	09.07.14	03.02.15	SA.36612	Łotwa	Łotwa	Depozyty państwa, dokapitalizowanie, gwarancja	1
86	Western Macedonia Bank	09.07.14	25.03.15	SA.37967	Grecja	Grecja	uporządkowana likwidacja	1
87	Bank of Cyprus	23.07.14	25.03.15	SA.34826	Grecja	Cypr	Przejęcie greckich aktywów i pasywów	0
88	Cooperative Bank of Achaia	23.07.14	10.07.15	C(2014) 5201	Grecja	Grecja	Likwidacja	0

Lp.	Instytucja	Data przyjęcia decyzji	Data publikacji w DU KE	Numer środka pomocy państwa lub decyzji	Kraj udzielający pomocy	Główne źródło kapitału banku	Forma pomocy	Działalność zagraniczna*
89	Cooperative Bank of Lamia	23.07.14	10.07.15	C(2014) 5201	Grecja	Grecja	Likwidacja	0
90	Cooperative Bank of Lesvos-Limnos	23.07.14	10.07.15	C(2014) 5201	Grecja	Grecja	Likwidacja	0
91	First Business Bank	23.07.14	10.07.15	C(2014) 5201	Grecja	Grecja	Dokapitalizowanie, uporządkowana likwidacja	0
92	Geniki	23.07.14	25.03.15	SA.34826	Grecja	Francja	Zakup banku	1
93	Hellenic Bank	23.07.14	25.03.15	SA.34826	Grecja	Cypr	Przejęcie greckich aktywów i pasywów	0
94	Millennium Bank Greece	23.07.14	25.03.15	SA.34826	Grecja	Portugalia	Zakup banku	1
95	National Bank of Greece	23.07.14	10.07.15	C(2014) 5201	Grecja	Grecja	Dokapitalizowanie, gwarancje, wsparcie płynności	1
96	Piraeus Bank	23.07.14	25.03.15	SA.34826	Grecja	Grecja	Gwarancje, pożyczki, wsparcie płynności, dokapitalizowanie	0
97	Probank	23.07.14	23.07.14	C(2014) 5201	Grecja	Grecja	uporządkowana likwidacja	1
98	Banco Espírito Santo,	03.08.14	07.11.14	SA.39250	Portugalia	Portugalia	Dostarczenie kapitału podwyższonego ryzyka	0
99	Abanka	13.08.14	07.11.14	SA.38228	Słowenia	Słowenia	Wkład kapitałowy, Środek pomocy dotyczący aktywów o obniżonej jakości	1
100	First Investment Bank	25.11.14	25.03.15	SA.39854	Bułgaria	Bułgaria	Lokaty państwowe	0
101	Banka Celje	16.12.14	06.03.15	SA.38522	Słowenia	Słowenia	dokapitalizowanie i przeniesienie aktywów o obniżonej jakości	1
102	Irish Life and Permanent Group Holdings	09.04.15	03.07.15	SA.33442	Irlandia	Irlandia	Dotacja bezpośrednia	0

Lp.	Instytucja	Data przyjęcia decyzji	Data publikacji w DU KE	Numer środka pomocy państwa lub decyzji	Kraj udzielający pomocy	Główne źródło kapitału banku	Forma pomocy	Działalność zagraniczna*
103	Panellina Bank	16.04.15	02.10.15	SA.41503	Grecja	Grecja	uporządkowana likwidacja	1
104	Banca Romagna Cooperativa	02.07.15	06.11.15	SA.41924	Włochy	Włochy	zastrzyk kapitałowy, uporządkowana likwidacja	1
105	Österreichische Volksbanken	02.07.15	10.02.16	C(2015) 4635	Austria	Austria	dokapitalizowanie, gwarancje, uporządkowana likwidacja	0
106	Volksbanken-Verbund	02.07.15	10.02.16	C(2015) 4635	Austria	Austria	dokapitalizowanie gwarancja	0
107	Credit Union	16.11.15	05.02.16	SA.43745	Irlandia	Irlandia	Gwarancje, wsparcie finansowe	1
108	MKB Bank	16.12.15	05.02.16	SA.40441	Węgry	Niemcy	Środek dotyczący aktywów o obniżonej wartości	0
109	Cooperative Central Bank	18.12.15	05.02.16	SA.43367	Cypr	Cypr	Dokapitalizowanie	0
110	Banca Tercas	23.12.15	28.07.16	SA.39451	Włochy	Włochy	Dokapitalizowanie	0
111	Banca delle Marche	29.04.16	02.02.18	SA. 39543	Włochy	Włochy	zastrzyk kapitałowy, uporządkowana likwidacja	0
112	Banca Popolare dell'Etruria e del Lazio	29.04.16	02.02.18	SA.41134	Włochy	Włochy	zastrzyk kapitałowy, uporządkowana likwidacja	0
113	Cassa di risparmio della Provincia di Chieti	29.04.16	02.02.18	SA.43547	Włochy	Włochy	uporządkowana likwidacja	0
114	Cassa di risparmio di Ferrara	29.04.16	02.02.18	SA.41925	Włochy	Włochy	uporządkowana likwidacja	0
115	Attica Bank	07.10.16	17.02.17	SA.46558	Grecja	Grecja	Gwarancja	0
116	Banca Popolare di Vicenza	18.01.17	20.04.18	SA.47149	Włochy	Włochy	Gwarancja	1
117	Veneto Banca	18.01.17	20.04.18	SA.47150	Włochy	Włochy	Gwarancja	1
118	Caixa Geral de Depositos	10.03.17	07.07.17	SA.47178	Portugalia	Portugalia	Inne formy pozyskiwania kapitału	1

Lp.	Instytucja	Data przyjęcia decyzji	Data publikacji w DU KE	Numer środka pomocy państwa lub decyzji	Kraj udzielający pomocy	Główne źródło kapitału banku	Forma pomocy	Działalność zagraniczna*
119	Kommunalkredit Austria	17.03.17	07.07.17	SA.32745	Austria	Austria	Sprzedaż niektórych części banku	0
120	Unione di Banche Italiane	30.04.17	20.04.18	SA.39543	Włochy	Włochy	Dokapitalizowanie, gwarancje	1
121	Banca Popolare dell'Emilia Romagna	29.06.17	20.04.18	SA.41925	Włochy	Włochy	Dokapitalizowanie, gwarancja	1
122	Banca Monte dei Paschi di Siena	04.07.17	02.02.18	SA.47677	Włochy	Włochy	Dokapitalizowanie	0
123	Lithuanian Central Credit Union	18.12.17	02.02.18	SA.48920	Litwa	Litwa	Inne formy pozyskiwania kapitału	1
124	Nova Ljubljanska Banka	26.01.18	06.04.18	SA.33229	Słowenia	Słowenia	Dokapitalizowanie, przejęcie aktywów o obniżonej wartości	1
125	Cassa di Risparmio di Genova e Imperia	18.01.19	10.01.20	SA.52917	Włochy	Włochy	Gwarancja	0
126	CEC Bank	29.10.19	06.03.20	SA.53869	Rumunia	Rumunia	zastrzyk kapitałowy	0
127	Cyprus Cooperative Bank	29.11.19	10.01.20	SA.35334	Cypr	Cypr	uporządkowana likwidacja	1
128	Norddeutsche Landesbank	05.12.19	24.01.20	SA.49094	Niemcy	Niemcy	bd.	0
129	FIH Erhvervsbank	25.02.20	11.08.20	SA.34445	Dania	Dania	Zastrzyk kapitałowy, gwarancja	1

* „0” – nie prowadzi działalności zagranicznej, „1” – prowadzi działalność zagraniczną.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Komisja Europejska, *State Aid Cases, Case search* i Claessens, S., van Horen, N., 2014, *Foreign Banks: Trends and Impact*, Journal of Money, Credit and Banking, Volume 46, Issue s1, s. 295–326, dostęp 24 listopada 2017.

Tabela D5. Pomoc dla sektora bankowego i udział kapitału zagranicznego w latach 2008–2012

Kraj	2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015		2016		2017	
	Pomoc do PKB w %	Udział kapitału zagr. w %	Pomoc do PKB w %	Udział kapitału zagr. w %	Pomoc do PKB w %	Udział kapitału zagr. w %	Pomoc do PKB w %	Udział kapitału zagr. w %	Pomoc do PKB w %	Udział kapitału zagr. w %	Pomoc do PKB w %	Udział kapitału zagr. w %	Pomoc do PKB w %	Udział kapitału zagr. w %	Pomoc do PKB w %	Udział kapitału zagr. w %	Pomoc do PKB w %	Udział kapitału zagr. w %	Pomoc do PKB w %	Udział kapitału zagr. w %
Austria	0,79	25	7,93	23	7,39	23	5,92	23	4,63	26	3,43	28	1,44	30	1,38	32	1,54	24	1,04	24
Belgia	6,83	14	15,69	49	9,07	46	7,68	48	11,95	46	10,24	51	9,88	50	8,37	49	8,12	49	8,14	49
Bułgaria	0,00	80	0,00	80	0,00	76,5	0,00	77	0,00	74	0,00	71	0,00	76	0,00	76	0,00	76	0,00	76
Cypr	0,00	23	0,00	19	0,00	24	0,00	29	10,54	30	5,56	34	14,34	35	6,57	19	2,64	22	0,00	19
Czechy	0,00	85	0,00	84	0,00	83	0,00	82	0,00	81	0,00	92	0,00	91	0,00	93	0,00	93	0,00	92
Dania	0,03	18	0,23	20	0,28	20	0,19	18	0,03	17	0,00	13	0,00	12	0,00	12	0,00	12	0,00	7
Estonia	0,00	99	0,00	99	0,00	97	0,00	94	0,00	96	0,00	96	0,00	95	0,00	94	0,00	93	0,00	88
Finlandia	0,00	67	0,00	65	0,00	85	0,00	88	0,00	85	0,00	71	0,00	72	0,00	67	0,00	65	0,00	54
Francja	1,06	6	5,11	6	4,20	6	3,04	6	2,62	6	2,91	3	2,51	6	1,95	5	1,82	5	1,76	5
Grecja	0,00	14	2,32	14	10,85	13	28,02	9	47,80	7	37,20	3	33,06	3	34,16	2	9,22	2	1,32	2
Hiszpania	0,00	2	3,30	2	6,21	2	6,63	2	14,48	2	7,00	6	2,14	6	0,38	5	0,14	4	0,00	4
Holandia	3,24	2	6,80	3	6,70	11	5,70	8	3,22	6	3,98	7	0,75	7	0,00	7	0,00	7	0,00	7
Irlandia	34,70	36	134,45	35	205,56	36	128,69	35	24,31	40	13,21	65	6,96	48	1,42	48	0,77	48	0,21	49
Litwa	0,00	93	0,00	92	0,00	91	0,01	90	0,00	94	0,66	91	0,10	92	0,00	92	0,00	92	0,02	92

Kraj	2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015		2016		2017	
	Pomoc do PKB w %	Udział kapitału zagr. w %	Pomoc do PKB w %	Udział kapitału zagr. w %	Pomoc do PKB w %	Udział kapitału zagr. w %	Pomoc do PKB w %	Udział kapitału zagr. w %	Pomoc do PKB w %	Udział kapitału zagr. w %	Pomoc do PKB w %	Udział kapitału zagr. w %	Pomoc do PKB w %	Udział kapitału zagr. w %	Pomoc do PKB w %	Udział kapitału zagr. w %	Pomoc do PKB w %	Udział kapitału zagr. w %	Pomoc do PKB w %	Udział kapitału zagr. w %
Luksemburg	7,55	96	6,23	95	3,51	94	2,35	93	4,39	93	4,64	87	4,64	88	3,91	88	3,72	88	3,72	87
Łotwa	0,00	66	4,66	66	5,72	64	1,32	62	0,54	61	0,06	59	0,03	52	0,00	47	0,00	50	0,00	52
Niemcy	1,13	12	6,36	12	8,67	11	3,42	11	4,93	11	2,95	4	2,71	4	0,00	4	0,00	7	0,00	7
Polska	0,00	72	0,00	67	0,00	73	0,00	72	0,00	76	0,00	61	0,00	59	0,02	59	0,00	56	0,00	45
Portugalia	0,24	15	2,99	15	2,78	24	4,85	23	15,72	23	9,10	20	7,81	20	2,93	23	2,05	22	0,00	30
Rumunia	0,00	89	0,00	85	0,00	84	0,00	83	0,00	90	0,00	90	0,00	90	0,00	90	0,00	91	0,00	77
Słowacja	0,00	92	0,00	88	0,00	88	0,00	89	0,00	88	0,00	88	0,00	84	0,00	85	0,00	84	0,00	84
Słowenia	0,00	26	2,76	25	5,91	26	6,61	27	4,64	29	10,06	31	8,98	34	4,15	34	2,30	46	0,96	46
Szwecja	1,05	0	9,04	0	5,07	0	3,04	0	0,96	0	0,29	6	0,07	7	0,01	7	0,00	8	0,00	7
Węgry	0,00	67	0,11	64	0,00	63	0,00	63	0,00	59	0,00	55	0,00	48	0,28	47	0,00	48	0,00	46
Wielka Brytania	4,83	19	11,34	15	7,29	15	5,23	15	1,06	15	0,70	28	0,61	37	0,37	37	0,18	38	0,05	38
Włochy	0,00	6	0,26	6	0,00	6	0,02	6	5,26	6	5,45	9	2,40	8	0,64	8	0,51	9	1,82	8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Claessens, S., van Horen, N., 2014, *Foreign Banks: Trends and Impact*, Journal of Money, Credit and Banking, Volume 46, Issue s1, s. 295–326, dostęp 24 listopada 2017, Monitoring banków 2015, Monitoring banków 2017, *State Aid Scoreboard 2020*.

Tabela D6. Dominujący kapitał w wybranych bankach UE w latach 2003–2013

Nazwa banku w 2013 r.	Kraj działania	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
UniCredit Bank Austria AG-Bank Austria	Austria	Niemcy	Niemcy	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy
Raiffeisen International Bank-Holding AG	Austria	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy
Erste Group Bank AG	Austria	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy
KBC Bank NV	Belgia	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy
Dexia Bank Belgium-Dexia Bank	Belgia	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy
UniCredit Bulbank AD	Bułgaria	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy
Ceska Sporitelna a.s.	Czechy	Austria	Austria	Austria	Austria	Austria	Austria	Austria	Austria	Austria	Austria	Austria
Ceskoslovenska Obchodni Banka A.S.- CSOB	Czechy	Belgia	Belgia	Belgia	Belgia	Belgia	Belgia	Belgia	Belgia	Belgia	Belgia	Belgia
Unicredit Bank Czech Republic AS	Czechy	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy
Komercni Banka	Czechy	Francja	Francja	Francja	Francja	Francja	Francja	Francja	Francja	Francja	Francja	Francja
Danske Bank A/S	Dania	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy
Nordea Kredit Realkreditatieselskab	Dania	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja
Nordea Bank Danmark Group-Nordea Bank Danmark A/S	Dania	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja
SEB Pank	Estonia	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja
Nordea Bank Finland Plc	Finlandia	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja	Szwecja
Piraeus Bank SA	Grecja	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy
National Bank of Greece SA	Grecja	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy
EFG Eurobank Ergasias SA	Grecja	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy
Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA	Hiszpania	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy
Allied Irish Banks plc	Irlandia	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy
Deutsche Bank AG	Niemcy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy
Commerzbank AG	Niemcy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy

Nazwa banku w 2013 r.	Kraj działania	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Powszechna Kasa Oszczedności Bank Polski SA - PKO BP SA	Polska	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy
Bank Zachodni WBK S.A.	Polska	Irlandia	Irlandia	Irlandia	Irlandia	Irlandia	Irlandia	Irlandia	Irlandia	Hiszpania	Hiszpania	Hiszpania
Bank Polska Kasa Opieki SA-Bank Pekao SA	Polska	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy	Włochy
Banco Espirito SAnto SA	Portugalia	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy
Banco BPI SA	Portugalia	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Hiszpania	Hiszpania	Hiszpania	Hiszpania	Hiszpania	Hiszpania	Hiszpania	Hiszpania
Slovenska sporitel'na as-Slovak SAVings Bank	Słowacja	Austria	Austria	Austria	Austria	Austria	Austria	Austria	Austria	Austria	Austria	Austria
NLB dd-Nova Ljubljanska Banka d.d.	Słowenia	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy
Skandinaviska Enskilda Banken AB	Szwecja	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy
Svenska Handelsbanken	Szwecja	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy
Swedbank AB	Szwecja	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy
MKB Bank Zrt	Węgry	Niemcy	Niemcy	Niemcy	Niemcy	Niemcy	Niemcy	Niemcy	Niemcy	Niemcy	Niemcy	Niemcy
OTP Bank Plc	Węgry	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy
Barclays Bank Plc	Wielka Brytania	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy
HSBC Bank plc	Wielka Brytania	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy
Royal Bank of Scotland Plc (The)	Wielka Brytania	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy
Intesa SAnpaolo	Włochy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy
UniCredit SpA	Włochy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy
Banca Monte dei Paschi di Siena SpA- Gruppo Monte dei Paschi di Siena	Włochy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy	Krajowy

Zródło: Claessens, S., van Horen, N., 2015, *The Impact of the Global Financial Crisis on Banking Globalization*, IMF Economic Review, vol. 63, nr 4.

Tabela D7. Współczynnik wypłacalności w wybranych bankach UE w latach 2003–2013

Nazwa banku w 2013 r.	Kraj działania	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
UniCredit Bank Austria AG-Bank Austria	Austria					11,16	9,19	10,92	12,13	12,68	12,50	13,50
Raiffeisen International Bank-Holding AG	Austria	11,40	12,00	9,80	11,00	12,40	9,70	13,00	13,30	13,50	15,60	15,90
Erste Group Bank AG	Austria	10,70	10,70	11,00	10,30	10,50	9,80	12,70	13,50	14,40	15,50	16,30
KBC Bank NV	Belgia		12,94	12,46	24,20	21,90	12,50	14,20	16,60	15,60	15,80	17,80
Dexia Bank Belgium-Dexia Bank	Belgia	11,20	11,70	10,90	10,30	9,60	11,80	14,10	15,70	15,10	13,80	12,50
UniCredit Bulbank AD	Bułgaria	38,00	23,30	21,60	17,10	12,90	13,20	16,70	18,21	20,90	18,66	19,46
Ceska Sporitelna a.s.	Czechy	14,60	13,30	11,10	9,30	9,60	10,30	12,30	13,90	13,64	16,90	17,73
Ceskoslovenska Obchodni Banka A.S.- CSOB	Czechy	15,36	12,11	10,55	9,11	10,72	10,31	14,98	18,03	15,54	15,24	15,57
Unicredit Bank Czech Republic AS	Czechy	13,70	10,30	10,90	11,10	9,61	10,03	12,56	14,12	15,58	15,82	15,44
Komerčni Banka	Czechy	15,40	12,80	13,20	11,90	10,10	12,13	14,08	15,27	14,61	14,66	15,81
Danske Bank A/S	Dania	11,00	10,20	10,30	11,40	9,30	13,00	17,80	17,70	17,90	21,30	21,40
Nordea Kredit Realkreditaktieselskab	Dania	10,00	10,40	9,90	10,10	9,90	9,70	18,50	16,50	17,40	16,20	16,40
Nordea Bank Danmark Group-Nordea Bank Danmark A/S	Dania	9,60	9,30	10,00	9,80	9,20	8,60	12,00	11,90	17,00	18,20	20,50
SEB Pank	Estonia			13,13	11,78	13,20	16,79	20,10	21,99	22,90	23,49	36,44
Nordea Bank Finland Plc	Finlandia	9,30	9,50	9,20	9,80	9,10	9,50	11,90	11,50	13,40	18,80	15,80
Piraeus Bank SA	Grecja			11,00	11,00	12,30	9,90	9,80	11,30	-5	9,70	14,00
National Bank of Greece SA	Grecja			15,20	15,60	10,30	10,30	11,30	13,70	8,30	9,00	11,20
EFG Eurobank Ergasias SA	Grecja	10,40	10,60	13,50	10,40	12,20	10,40	12,70	11,70	12,00	10,20	11,10
Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA	Hiszpania	12,70	12,50	12,00	12,00	12,20	13,60	13,70	13,60	12,90	10,80	12,87
Skandinaviska Enskilda Banken AB	Hiszpania		10,29	10,83	11,47	11,40	10,62	13,50	12,40	12,50	11,50	11,70
Allied Irish Banks plc	Irlandia	10,40	10,70	10,70	11,10	10,10	10,50	10,20	9,20	20,50	17,60	12,10
Deutsche Bank AG	Niemcy	10,00	8,60	8,70	8,50	8,60	10,10	12,60	12,30	14,50	17,10	13,80

Nazwa banku w 2013 r.	Kraj działania	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Commerzbank AG	Niemcy	7,30	7,50	8,00	6,70	6,90	10,10	10,50	11,90	15,50	17,80	19,20
Powszechna Kasa Oszczedności Bank Polski SA - PKO BP SA	Polska	15,00	16,73	13,79	12,00	11,30	11,29	14,66	12,50	12,40	13,10	13,60
Bank Zachodni WBK S.A.	Polska	11,80	12,92	16,10	15,50	13,27	10,74	12,97	15,80	15,10	16,53	13,90
Bank Polska Kasa Opieki SA-Bank Pekao SA	Polska	16,50	21,70	19,50	16,50	12,10	12,20	16,20	17,60	17,00	19,00	18,30
Banco Espirito Santo SA	Portugalia	13,13	13,88	12,70	13,20	11,50	11,30	11,20	11,30	10,70	11,30	11,80
Banco BPI SA	Portugalia	9,90	9,80	11,50	9,40	9,90	11,30	11,00	11,10	9,30	15,00	16,20
Slovenska sporitel'na as-Slovak SAVings Bank	Słowacja	24,30	16,80	11,01	9,10	10,30	9,60	10,50	13,20	9,60	10,40	25,20
NLB dd-Nova Ljubljanska Banka d.d.	Słowenia	10,20	11,70	11,70	11,30	11,60	11,90	10,40	10,20	11,10	10,57	15,20
Svenska Handelsbanken	Szwecja	10,20	10,00	11,60	9,50	16,90	16,00	20,20	16,50	20,90	20,90	21,60
Swedbank AB	Szwecja	10,80	11,60	9,70	9,80	9,30	11,60	13,50	13,30	12,30	18,50	20,70
OTP Bank Plc	Węgry	10,54	11,19	10,55	9,88	10,97	15,40	17,20	17,50	17,20	19,70	19,90
MKB Bank Zrt	Węgry	9,90	9,30	8,70		11,60	9,70	9,80	10,80	3,71	8,89	11,82
Barclays Bank Plc	Wielka Brytania	12,80	11,50	11,30	11,70	11,20	13,60	16,60	16,90	16,40	17,10	15,00
HSBC Bank plc	Wielka Brytania	12,00	12,00	12,80	13,50	13,60	11,40	13,70	15,20	14,10	17,30	18,00
Royal Bank of Scotland Plc (The)	Wielka Brytania		11,70	11,70	11,70	11,20	14,10	16,10	14,00	13,80	14,50	10,60
Intesa SAnpaolo	Włochy	10,50	12,00	10,34	9,50	9,00	10,20	11,80	13,20	14,25	13,64	14,82
UniCredit SpA	Włochy		11,64	10,34	10,50	10,11	50,79	59,02	36,60	12,37	14,52	13,61
Banca Monte dei Paschi di Siena SpA-Gruppo Monte dei Paschi di Siena	Włochy	15,08	14,80	9,16	9,48	8,90	9,30	11,90	12,90	15,69	13,79	15,19

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Claessens, S., van Horen, N., 2015, *The Impact of the Global Financial Crisis on Banking Globalization*, IMF Economic Review, vol. 63, nr 4., raporty roczne banków, Orbis, <https://orbis.bvdinfo.com>, dostęp: luty–kwiecień 2021.

Tabela D8. Wskaźnik rentowności kapitałów własnych (ROE) w wybranych bankach UE w latach 2003–2013

Nazwa banku w 2013 r.	Kraj działania	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
UniCredit Bank Austria AG-Bank Austria	Austria	8,70	9,70	17,20	19,70	17,00	7,80	8,10	4,50	1,46	2,57	-9,81
Raiffeisen International Bank-Holding AG	Austria	19,40	17,00	17,20	21,40	20,10	17,40	3,90	13,70	9,13	6,86	5,68
Erste Group Bank AG	Austria	16,60	17,00	19,50	13,80	14,60	10,10	9,70	7,00	2,30	7,60	3,40
KBC Bank NV	Belgia		13,70	17,60	24,00	21,00	-18,00	-23,00	12,00	0,27	3,92	6,75
Dexia Bank Belgium-Dexia Bank	Belgia	16,50	19,80	20,00	23,10	17,80	-22,60	5,60	12,48	-31,32	9,65	7,43
UniCredit Bulbank AD	Bułgaria	17,40	15,70	16,30	14,40	23,90	23,00	12,90	9,71	12,20	10,34	8,13
Ceska Sportitna a.s.	Czechy	23,70	21,80	22,30	23,00	23,80	26,30	20,30	18,20	16,92	18,95	16,03
Ceskoslovenska Obchodni Banka A.S.- CSOB	Czechy	14,30	14,93	21,01	18,41	18,80	21,60	17,10	19,60	18,32	22,58	17,66
Unicredit Bank Czech Republic AS	Czechy	17,80	13,20	12,80	17,40	12,16	19,56	9,80	9,90	3,90	10,20	8,30
Komerčni Banka	Czechy	25,00	22,00	18,50	18,10	22,54	23,61	17,01	18,73	11,87	15,60	13,09
Danske Bank A/S	Dania	15,20	13,90	18,40	17,60	13,90	-23,10	1,60	4,10	0,60	3,50	5,30
Nordea Kredit Realkreditaktieselskab	Dania	8,80	7,50	6,00	5,70	6,90	7,00	4,90	4,80	4,92	4,36	6,11
Nordea Bank Danmark Group-Nordea Bank Danmark A/S	Dania	17,20	14,30	16,70	19,20	15,10	9,10	4,80	11,00	6,80	4,40	9,40
SEB Pank	Estonia		21,93	21,87	25,58	28,64	9,06	-16,96	10,81	16,88	10,70	9,86
Nordea Bank Finland Plc	Finlandia	12,30	16,90	18,00	22,90	19,70	15,30	11,30	11,50	9,48	11,35	8,81
Piraeus Bank SA	Grecja		14,90	21,00	29,00	24,00	10,60	7,90		341,17	23,81	81,89
National Bank of Greece SA	Grecja			26,69	20,53	22,04	13,68	5,51	-4,48		200,29	26,96
EFG Eurobank Ergasias SA	Grecja	15,10	19,70	21,10	23,00	22,40	15,70	6,00	-0,80	-628,11		-59,82
Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA	Hiszpania	18,40	33,20	37,00	37,60	34,20	21,50	16,00	15,80	8,99	5,55	6,73
Skandinaviska Enskilda Banken AB	Hiszpania	14,20	14,70	15,80	20,80	18,92	13,19	3,26	8,89	10,73	10,98	12,72

Nazwa banku w 2013 r.	Kraj działania	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Allied Irish Banks plc	Irlandia	14,50	20,70	20,60	29,00	21,80	8,20	-24,80	-222,50	-48,80	-28,38	-14,70
Deutsche Bank AG	Niemcy	10,00	16,00	12,50	19,50	17,90	-11,10	14,60	5,50	8,24	0,58	1,25
Commerzbank AG	Niemcy	-22,30	4,00	12,80	14,20	15,40	0,00	-16,50	4,70	2,79	0,22	0,65
Powszechna Kasa Oszczedności Bank Polski SA - PKO BP SA	Polska	20,05	20,94	18,94	22,70	26,20	24,00	14,80	14,90	17,50	16,00	13,20
Bank Zachodni WBK S.A.	Polska	5,10	17,20	18,00	23,70	28,20	20,80	17,50	15,50	16,90	17,70	16,60
Bank Polska Kasa Opieki SA-Bank Pekao SA	Polska	13,10	17,40	19,20	21,10	23,70	23,50	14,10	13,10	14,20	13,20	12,00
Banco Espirito SAnto SA	Portugalia	13,44	6,40	13,50	14,70	16,60	9,80	11,00	9,40	-0,10	1,20	-0,62
Banco BPI SA	Portugalia	13,90	15,20	23,70	24,30	24,70	8,80	8,80	8,80	-22,72	29,41	7,38
Slovenska sporitel'na as-Slovak SAVings Bank	Słowacja	19,20	19,70	19,30	20,30	19,80	18,70	3,90	17,70	19,80	16,81	14,85
NLB dd-Nova Ljubljanska Banka d.d.	Słowenia	9,85	11,60	10,70	15,80	18,80	5,30	-1,90	-16,20	-23,66	-25,45	-119,38
Svenska Handelsbanken	Szwecja	14,90	16,60	17,90	20,90	23,30	16,20	12,60	12,90	13,47	14,45	13,10
Swedbank AB	Szwecja	15,90	21,80	24,60	19,30	18,90	15,20	-12,50	8,10	12,20	14,14	11,96
OTP Bank Plc	Węgry	30,60	35,70	32,30	28,00	24,70	22,50	13,40	13,00	5,91	8,36	4,24
MKB Bank Zrt	Węgry	15,20	16,80	18,00		10,60	5,60	14,50	-28,20	-143,93	-80,13	-81,60
Barclays Bank Plc	Wielka Brytania	17,00	21,70	21,10	24,70	20,30	16,50	6,70	7,20	5,80	-0,37	2,04
HSBC Bank plc	Wielka Brytania	13,00	16,30	16,80	15,70	15,90	4,70	5,10	9,50	10,90	7,60	7,80
Royal Bank of Scotland Plc (The)	Wielka Brytania		18,90	17,50	18,50	18,70	-50,10	13,00	13,30	-2,58	-8,04	-13,08
Intesa SANpaolo	Włochy	9,00	12,20	22,30	16,20	18,90	5,20	5,50	5,10	-17,02	3,38	-9,57
UniCredit SpA	Włochy		15,70	15,60	16,70	15,60				-16,14	2,02	-23,29
Banca Monte dei Paschi di Siena SpA-Gruppo Monte dei Paschi di Siena	Włochy	5,10	10,90	12,90	13,30	19,80	8,10	1,49	5,74	-42,70	-36,61	-22,81

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Claessens, S., van Horen, N., 2015, *The Impact of the Global Financial Crisis on Banking Globalization*, IMF Economic Review, vol. 63, nr 4., raporty roczne banków, Orbis, <https://orbis.bvdfinfo.com>, dostęp: luty-kwiecień 2021.

Tabela D9. Marża odsetkowa w wybranych bankach UE w latach 2003–2013

Nazwa banku w 2013 r.	Kraj działania	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
UniCredit Bank Austria AG-Bank Austria	Austria									2,38	2,35	1,97
Raiffeisen International Bank-Holding AG	Austria					3,93	3,14	2,90	2,51	2,91	2,72	3,06
Erste Group Bank AG	Austria	2,44	2,33	2,22	2,32	2,49	2,84	3,04	3,08	2,97	2,80	2,70
KBC Bank NV	Belgia		1,73	1,64	1,69	1,72	1,68	1,84	1,92	2,05	1,91	1,76
Dexia Bank Belgium-Dexia Bank	Belgia								0,87	0,91	0,98	0,99
UniCredit Bulbank AD	Bułgaria		4,70	4,90	4,70	4,60	4,60	3,60	4,18	4,25	3,66	3,82
Ceska Sporitelna a.s.	Czechy	2,90	3,00	3,00	3,60	3,70	4,10	4,30	4,00	3,77	3,60	3,15
Ceskoslovenska Obchodni Banka A.S.- CSOB	Czechy	2,15	2,42	2,40	2,62	2,81	3,06	3,31	3,36	2,75	2,77	2,47
Unicredit Bank Czech Republic AS	Czechy			1,56	2,01	2,04	2,38					
Komerčni Banka	Czechy	3,00	3,00	3,20	3,20	3,21	3,21	3,29	3,30	3,07	3,01	2,75
Danske Bank A/S	Dania									1,03	1,05	1,03
Nordea Kredit Realkreditaktieselskab	Dania									0,57	0,57	0,57
Nordea Bank Danmark Group-Nordea Bank Danmark A/S	Dania											
SEB Pank	Estonia		3,18	2,27	2,08	2,15	2,29	1,74	1,84	2,24	2,06	1,92
Nordea Bank Finland Plc	Finlandia	1,50	1,70							0,35	0,37	0,42
Piraeus Bank SA	Grecja			3,33	3,31	3,10	2,99	2,57	2,69	2,75	1,99	2,33
National Bank of Greece SA	Grecja					3,83	3,55	3,01	3,06	4,08	3,61	3,36
EFG Eurobank Ergasias SA	Grecja	3,00	3,00	3,50	3,30	3,30	3,20	2,81	2,63	2,96	2,27	2,00
Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA	Hiszpania									2,52	2,75	2,59
Skandinaviska Enskilda Banken AB	Hiszpania									0,83	0,84	0,86
Allied Irish Banks plc	Irlandia	2,72	2,45	2,38	2,26	2,14	2,21	1,92	1,49	1,03	0,92	1,23
Deutsche Bank AG	Niemcy	0,79	0,69	0,69	0,65	0,72	1,02	1,42	1,57	0,90	0,79	0,85

Nazwa banku w 2013 r.	Kraj działania	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Commerzbank AG	Niemcy									0,98	1,04	1,09
Powszechna Kasa Oszczedności Bank Polski SA - PKO BP SA	Polska	4,09	4,11	4,40	4,40	4,90	5,80	3,90	4,40	4,60	4,70	3,70
Bank Zachodni WBK S.A.	Polska	3,40	3,40			3,80	3,96	3,40	3,70	3,90	4,20	3,54
Bank Polska Kasa Opieki SA-Bank Pekao SA	Polska	3,77	3,81	4,40	4,20	4,10	4,00	3,30	3,50	3,70	3,70	3,40
Banco Espirito Santo SA	Portugalia	2,02	1,79	1,80	1,83	1,78	1,76	1,77	1,61	1,68	1,70	1,51
Banco BPI SA	Portugalia	2,10	1,80	1,70	1,40	1,60	1,50	1,20	1,11	1,38	1,44	1,10
Slovenska sporitel'na as-Slovak SAVings Bank	Słowacja	5,54	3,90	3,20	3,50	4,00	4,00	4,00	4,30	4,47	4,16	4,09
NLB dd-Nova Ljubljanska Banka d.d.	Słowenia	2,70	2,59	2,46	2,20	2,24	2,10	1,80	2,55	2,66	2,46	1,94
Svenska Handelsbanken	Szwecja									1,18	1,26	1,28
Swedbank AB	Szwecja	1,47	1,36	1,29	1,12	1,25	1,33	1,17	0,92	1,08	1,27	1,29
OTP Bank Plc	Węgry	4,63	5,31	4,58	4,39	4,91	5,79	6,17	6,16	7,02	7,22	7,22
MKB Bank Zrt	Węgry	3,80	4,10	4,10		8,78	3,71	4,88	5,12	3,14	2,84	3,30
Barclays Bank Plc	Wielka Brytania	2,61	2,14	2,02	2,05	2,07	2,07	2,11	2,03	2,04	0,83	0,87
HSBC Bank plc	Wielka Brytania	3,29	3,19	3,14	3,10	2,91	2,90	2,94	2,68	2,51	0,93	0,95
Royal Bank of Scotland Plc (The)	Wielka Brytania		2,88	2,55	2,47	5,50	3,00	1,76	2,01	0,94	0,90	0,86
Intesa SAnpaolo	Włochy									1,93	1,85	1,63
UniCredit SpA	Włochy									1,79	1,61	1,54
Banca Monte dei Paschi di Siena SpA-Gruppo Monte dei Paschi di Siena	Włochy									1,52	1,30	1,09

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Claessens, S., van Horen, N., 2015, *The Impact of the Global Financial Crisis on Banking Globalization*, IMF Economic Review, vol. 63, nr 4., raporty roczne banków, Orbis, <https://orbis.bvdinfo.com>, dostęp: luty–kwiecień 2021.

Tabela D10. Wskaźnik efektywności kosztowej (C/I) w wybranych bankach UE w latach 2003–2013

Nazwa banku w 2013 r.	Kraj działania	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
UniCredit Bank Austria AG-Bank Austria	Austria	69,90	64,90	62,30	57,90	52,20	54,40	49,90	52,30	58,08	63,68	90,29
Raiffeisen International Bank-Holding AG	Austria	64,70	63,50	61,60	59,10	57,60	54,00	52,50	55,10	60,77	67,21	67,92
Erste Group Bank AG	Austria	64,20	64,10	61,70	59,50	59,20	57,20	50,00	50,20	51,50	52,00	52,50
KBC Bank NV	Belgia		65,00	60,00	53,00	56,00	104,00	104,00	56,00	60,64	51,65	53,06
Dexia Bank Belgium-Dexia Bank	Belgia	59,20	55,90	54,00	49,60	55,60	115,00	58,50	74,65	108,27	166,17	84,00
UniCredit Bulbank AD	Bułgaria	39,00	42,40	39,30	44,40	41,60	42,40	42,80	39,94	38,60	40,00	39,97
Ceska Sporitelna a.s.	Czechy	59,70	58,40	56,90	53,30	50,90	45,80	42,20	41,10	49,58	46,65	44,72
Ceskoslovenska Obchodni Banka A.S.- CSOB	Czechy	67,24	59,89	54,98	55,50	49,90	46,90	34,40	44,70	45,57	47,67	47,16
Unicredit Bank Czech Republic AS	Czechy	57,30	50,30	50,90	48,59	53,36	37,90					
Komerčni Banka	Czechy	53,80	51,90	49,50	46,90	45,94	42,59	42,00	39,11	41,80	41,80	42,92
Danske Bank A/S	Dania	55,00	52,70	52,40	50,80	58,60	82,80	53,40	59,30	54,40	57,60	61,10
Nordea Kredit Realkreditaktieselskab	Dania	20,70	19,70	18,20	17,20	14,30	13,50	16,90	19,90	16,16	13,97	10,77
Nordea Bank Danmark Group-Nordea Bank Danmark A/S	Dania	57,00	61,00	58,00	55,00	58,00	62,00	59,00	57,00	65,00	62,00	58,00
SEB Pank	Estonia		47,20	47,10	38,50	39,20	43,00	72,50	50,45	45,05	45,05	45,71
Nordea Bank Finland Plc	Finlandia	63,00	60,00	56,00	52,00	52,00	53,00	50,00	52,00	41,33	37,72	47,70
Piraeus Bank SA	Grecja		59,60	57,90	48,40	50,00	54,00	53,70	59,00	74,73	51,41	82,51
National Bank of Greece SA	Grecja									59,50	67,19	68,25
EFG Eurobank Ergasias SA	Grecja	54,60	49,10	47,90	47,50	48,10	47,80	48,40	48,80	70,32	78,80	83,60
Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA	Hiszpania	47,20	48,60	46,70	42,60	45,30	44,60	40,40	42,90	54,43	55,11	59,78
Skandinaviska Enskilda Banken AB	Hiszpania		65,00	65,00	58,00	54,00	59,00	60,00	65,00	62,39	60,92	53,64

Nazwa banku w 2013 r.	Kraj działania	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Allied Irish Banks plc	Irlandia	58,30	57,70	55,20	53,50	51,80	46,50	96,20	49,40	35,16	182,55	88,79
Deutsche Bank AG	Niemcy	81,80	79,90	74,70	69,70	69,60	134,30	72,00	81,60	78,12	86,76	88,55
Commerzbank AG	Niemcy	73,30	70,90	67,20	59,60	64,20	77,10	82,20	69,30	81,71	72,91	75,32
Powszechna Kasa Oszczedności Bank Polski SA - PKO BP SA	Polska	65,76	65,36	64,40	58,50	52,50	45,80	47,90	41,70	39,60	39,90	43,20
Bank Zachodni WBK S.A.	Polska	75,00	63,60	61,40	55,10	53,40	51,60	50,00	49,90	50,20	43,90	47,00
Bank Polska Kasa Opieki SA-Bank Pekao SA	Polska	56,70	57,50	53,20	50,40	51,00	47,80	51,40	49,70	47,00	45,60	46,00
Banco Espirito SAnto SA	Portugalia	50,00	62,00	56,00	52,30	47,50	53,20	52,40	57,00	57,30	57,20	65,80
Banco BPI SA	Portugalia	63,60	61,40	57,70	56,60	53,70	55,80	57,90	61,20	74,51	47,47	61,82
Slovenska sporitel'na as-Slovak SAVings Bank	Słowacja	62,20	56,60	55,50	54,10	51,80	49,70	48,60	44,29	46,83	49,65	50,95
NLB dd-Nova Ljubljanska Banka d.d.	Słowenia	70,00	63,10	69,00	60,20	55,90	58,90	59,40	59,30	65,75	51,28	587,41
Svenska Handelsbanken	Szwecja	46,90	42,80	41,60	43,50	45,70	49,60	57,60	52,80	47,10	46,33	46,97
Swedbank AB	Szwecja	57,00	55,00	48,00	52,00	51,00	50,00	51,00	57,00	53,00	46,40	45,25
OTP Bank Plc	Węgry	54,10	57,20	55,40	56,40	52,60	49,60	44,40	45,20	46,70	55,03	58,60
MKB Bank Zrt	Węgry	53,80	54,50	57,20		57,00	56,00	46,60	63,90	79,41	94,91	89,80
Barclays Bank Plc	Wielka Brytania	58,00	61,00	59,00	59,00	57,00	62,00	57,00	64,00	64,00	63,10	70,73
HSBC Bank plc	Wielka Brytania	51,30	51,60	51,20	51,30	49,40	60,10	52,00	55,20	57,50	81,99	66,76
Royal Bank of Scotland Plc (The)	Wielka Brytania		39,80	41,80	42,10	45,90	208,90	53,00	56,00	69,85	102,43	98,00
Intesa SAnpaolo	Włochy	65,30	63,50	55,00	53,70	51,90	55,20	53,90	56,30	65,40	57,37	62,47
UniCredit SpA	Włochy		55,90	54,80	56,50	54,40				70,22	62,25	74,18
Banca Monte dei Paschi di Siena SpA-Gruppo Monte dei Paschi di Siena	Włochy	69,70	71,80	64,80	59,60	60,80	66,10	64,70	61,60	82,43	84,91	80,30

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Claessens, S., van Horen, N., 2015, *The Impact of the Global Financial Crisis on Banking Globalization*, IMF Economic Review, vol. 63, nr 4., raporty roczne banków, Orbis, <https://orbis.bvinfo.com>, dostęp: luty-kwiecień 2021.

Tabela D11. Wskaźnik jakości należności (NPL) w wybranych bankach UE w latach 2003–2013

Nazwa banku w 2013 r.	Kraj działania	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
UniCredit Bank Austria AG-Bank Austria	Austria	4,60	4,20	3,70	2,60		2,90	3,50	4,60	10,16	9,23	9,03
Raiffeisen International Bank-Holding AG	Austria			1,40	1,70	1,80	2,40	8,80	9,00	8,65	9,82	10,74
Erste Group Bank AG	Austria	3,40	2,90	2,60	2,50	2,20	2,90	4,10	4,80	5,40	9,20	9,60
KBC Bank NV	Belgia		2,90	2,20	1,60	1,50	1,80	3,40	4,00	7,92	8,23	11,86
Dexia Bank Belgium-Dexia Bank	Belgia								1,08	2,81	2,86	2,40
UniCredit Bulbank AD	Bułgaria	4,20	2,40	1,60	2,90	2,70	3,20	6,10	92,98	12,37	12,99	15,77
Ceska Sporitelna a.s.	Czechy									5,92	5,74	4,66
Ceskoslovenska Obchodni Banka A.S.- CSOB	Czechy	2,70	1,50	1,70	1,69	1,61	2,20	3,35	3,88	5,23	4,85	4,79
Unicredit Bank Czech Republic AS	Czechy	7,80	6,29	4,22	5,66	5,42	4,38	8,87	10,58	8,74	4,72	5,35
Komerčni Banka	Czechy									5,71	5,76	5,60
Danske Bank A/S	Dania									3,94	3,21	2,33
Nordea Kredit Realkreditaktieselskab	Dania	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,04	0,04	0,08	0,10	0,08
Nordea Bank Danmark Group-Nordea Bank Danmark A/S	Dania	0,00	0,04	0,70	0,50	0,40	0,50	0,76	0,50	0,46	0,70	0,45
SEB Pank	Estonia			0,50	0,32	0,38	1,33	4,41	3,61	2,52	1,51	0,85
Nordea Bank Finland Plc	Finlandia	0,25	0,02	0,00	0,00	0,00	0,19	0,56	0,31	1,92	2,54	2,70
Piraeus Bank SA	Grecja			3,41	2,40	2,10	3,60	5,10	7,60	15,66	11,99	30,68
National Bank of Greece SA	Grecja			4,72	3,42	2,96	2,75	4,90	7,00	26,49	31,58	28,60
EFG Eurobank Ergasias SA	Grecja	3,30	2,90	3,02	2,76	2,40	3,90	6,90	9,62	15,25	22,97	30,74
Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA	Hiszpania	1,37	1,13	0,94	0,83	1,00	2,30	4,30	3,20	4,40	5,59	7,64
Skandinaviska Enskilda Banken AB	Hiszpania		0,31	0,22	0,22	0,18	0,73	1,46	1,28	0,99	0,69	0,40
Allied Irish Banks plc	Irlandia	1,40	1,10	1,00	0,90	0,80	2,90	5,50	12,94	25,48	32,91	34,92
Deutsche Bank AG	Niemcy	4,46	3,48	2,53	1,50	1,32	1,35	2,75	1,52	2,14	2,46	2,55
Commerzbank AG	Niemcy	4,30	3,92	3,46	4,02					7,08	7,50	6,94

Nazwa banku w 2013 r.	Kraj działania	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Powszechna Kasa Oszczedności Bank Polski SA - PKO BP SA	Polska	10,50	8,90	6,90	4,40	3,90	3,10	6,40	7,10	7,20	8,90	8,20
Bank Zachodni WBK S.A.	Polska	12,60	8,50	6,90	4,90	2,80	2,90	5,50	6,90	5,50	5,40	7,90
Bank Polska Kasa Opieki SA-Bank Pekao SA	Polska		19,90	15,53	6,30	4,65	2,76	3,83	3,82	3,73	4,79	7,09
Banco Espirito Santo SA	Portugalia	1,83	1,65	1,30	1,10	1,00	1,09	1,60	1,95	2,74	3,90	5,68
Banco BPI SA	Portugalia	1,20	1,10	1,60	1,40	1,40	1,60	1,80	1,90	2,51	3,26	3,71
Slovenska sporitel'na as-Slovak SAVings Bank	Słowacja			2,63	7,32	8,00	5,91	6,55	6,46	3,82	3,03	6,09
NLB dd-Nova Ljubljanska Banka d.d.	Słowenia	10,86	5,57	1,44	1,01	0,79	2,52	4,49	10,06	31,56	44,57	40,04
Svenska Handelsbanken	Szwecja	0,28	0,21	0,12	0,07	0,05	0,17	0,21	0,23	0,43	0,44	0,41
Swedbank AB	Szwecja	0,28	0,18	0,12	0,07	0,23	0,74	2,85	2,53	1,87	1,16	0,61
OTP Bank Plc	Węgry	5,00	4,20	3,60	5,60	4,20	5,40			16,48	18,94	19,57
MKB Bank Zrt	Węgry	0,40	0,80	1,60		2,04	4,30	5,90	11,30	24,05	25,37	24,03
Barclays Bank Plc	Wielka Brytania	2,30	1,80	1,70	0,66	0,64	1,01	1,56	1,18	6,67	6,41	5,70
HSBC Bank plc	Wielka Brytania	2,80	1,80	1,50	1,60	2,00	2,60	3,30	4,80	4,30	2,37	2,84
Royal Bank of Scotland Plc (The)	Wielka Brytania		1,84	1,60	1,55	1,55	2,51	5,40	7,30	8,62	9,08	9,91
Intesa SAnpaolo	Włochy	0,90	1,00	0,70	0,80	0,90	1,00	1,40	2,00	9,47	11,51	14,71
UniCredit SpA	Włochy		1,47	1,38	1,54	1,40	0,41	0,90	1,90	11,13	12,67	14,13
Banca Monte dei Paschi di Siena SpA-Gruppo Monte dei Paschi di Siena	Włochy	1,60	1,90	1,90	1,80	1,88	2,49	3,10	3,51	13,68	18,01	23,23

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Claessens, S., van Horen, N., 2015, *The Impact of the Global Financial Crisis on Banking Globalization*, IMF Economic Review, vol. 63, nr 4., raporty roczne banków, Orbis, <https://orbis.bvdinfo.com>, dostęp: luty-kwiecień 2021.

Tabela D12. Stopa wypłaty dywidendy (DPR) w wybranych bankach UE w latach 2003–2013

Nazwa banku w 2013 r.	Kraj działania	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
UniCredit Bank Austria AG-Bank Austria	Austria	30,00	36,67	36,70	38,10	34,16	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Raiffeisen International Bank-Holding AG	Austria	18,44	8,29	16,13	17,03	16,03	14,55	0,00	23,03	26,58	30,59	37,50
Erste Group Bank AG	Austria	25,80	23,20	18,70	22,00	20,20	24,00	27,20	30,10	0,00	32,60	141,00
KBC Bank NV	Belgia	41,91	40,81	40,03	46,42	41,91	0,00	0,00	20,16	-0,52	-91,74	0,00
Dexia Bank Belgium-Dexia Bank	Belgia	42,10	38,70	37,90	34,30	42,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
UniCredit Bulbank AD	Bułgaria	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	50,00	0,00	0,00
Ceska Sporitelna a.s.	Czechy									31,27	42,92	58,55
Ceskoslovenska Obchodni Banka A.S.- CSOB	Czechy											
Unicredit Bank Czech Republic AS	Czechy	0,00		0,00	0,00	21,37	20,32			0,00		
Komerčni Banka	Czechy	87,70	42,50	106,60	61,90	61,20	52,00	58,70	77,00	64,20	62,70	67,74
Danske Bank A/S	Dania	50,00	50,00	50,00	40,00	40,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	28,00
Nordea Kredit Realkreditaktieselskab	Dania											
Nordea Bank Danmark Group-Nordea Bank Danmark A/S	Dania											
SEB Pank	Estonia	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Nordea Bank Finland Plc	Finlandia	49,02	40,58	40,70	40,50	53,76	25,32	41,67	43,94	90,83	52,70	90,58
Piraeus Bank SA	Grecja	58,00	63,00	41,00	40,00	38,00	11,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
National Bank of Greece SA	Grecja				49,80	51,70	12,40	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
EFG Eurobank Ergasias SA	Grecja	64,72	60,50	58,14	57,86	63,57	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA	Hiszpania	54,86	50,80	47,41	45,83	43,12	48,09	38,89	35,90	27,12	23,38	19,19
Skandinaviska Enskilda Banken AB	Hiszpania			37,76	32,05	32,60	0,00	172,00	48,00	31,31	51,21	59,39
Allied Irish Banks plc	Irlandia	68,53	45,00	44,75	39,28	36,30	36,80	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Nazwa banku w 2013 r.	Kraj działania	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Deutsche Bank AG	Niemcy	53,28	29,88	32,81	30,86	32,97	-6,57	10,40	24,43	16,11	0,00	112,33
Commerzbank AG	Niemcy	0,00	40,98	25,38	30,74	34,25	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Powszechna Kasa Oszczedności Bank Polski SA - PKO BP SA	Polska		66,18	47,71	47,87	40,07	34,71	97,65	74,75	41,72	60,20	29,04
Bank Zachodni WBK S.A.	Polska		40,50	84,75	57,75	22,92	0,00	32,98	60,04	47,65	39,13	49,68
Bank Polska Kasa Opieki SA-Bank Pekao SA	Polska	81,08	80,71	80,09	83,96	78,24	0,00	31,52	70,61	48,69	74,78	93,87
Banco Espirito Santo SA	Portugalia	39,56	40,10	42,80	47,50	39,50	19,90	31,30	26,40	0,00	0,00	0,00
Banco BPI SA	Portugalia	41,70	39,40	36,40	39,40	40,00	40,00	40,00	0,00	0,00	15,45	32,08
Slovenska sporitel'na as-Slovak SAVings Bank	Słowacja											101,56
NLB dd-Nova Ljubljanska Banka d.d.	Słowenia	40,00	40,00	40,81	39,90	34,61	5,59	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Svenska Handelsbanken	Szwecja	44,87	41,24	41,22	39,20	34,22	35,97	48,66	50,79	49,29	46,77	73,27
Swedbank AB	Szwecja	47,84	37,14	32,41	39,08	48,60	0,00	0,00	32,66	55,61	62,92	85,94
OTP Bank Plc	Węgry	22,29	37,37	32,89	20,17	0,00	0,00	0,00	16,25	32,05	27,41	0,00
MKB Bank Zrt	Węgry		15,60			0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Barclays Bank Plc	Wielka Brytania	48,46	47,06	48,90	43,10	49,30	19,40	2,90	18,10	23,90	-310,59	66,23
HSBC Bank plc	Wielka Brytania	71,43	53,39	50,74	54,29	60,40	226,80	100,00	46,60	42,40	114,43	77,56
Royal Bank of Scotland Plc (The)	Wielka Brytania		17,52	41,00	45,00	43,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-0,48	0,00
Intesa SAnpaolo	Włochy	27,00	39,00	51,00	190,00	67,00	1,00	37,00	38,00	0,00	52,00	0,00
UniCredit SpA	Włochy	0,00	0,00	92,10	45,60	57,60				0,00		
Banca Monte dei Paschi di Siena SpA-Gruppo Monte dei Paschi di Siena	Włochy											

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Claessens, S., van Horen, N., 2015, *The Impact of the Global Financial Crisis on Banking Globalization*, IMF Economic Review, vol. 63, nr 4., raporty roczne banków, Orbis, <https://orbis.bvdinfo.com>, dostęp: luty–kwiecień 2021.

Doktor nauk społecznych w dyscyplinie Ekonomia i Finanse. Dziennikarz ekonomiczny z 25-letnim doświadczeniem przez osiem lat zastępca, a następnie redaktor naczelny Gazety Bankowej i serwisu internetowego wGospodarce.pl. Obecnie kierownik Radia MORS na Uniwersytecie Gdańskim, publicysta branżowego dwutygodnika Namiary na Morze i Handel, wykładowca w Wyższej Szkole Bankowej w Gdańsku. Wykształcenie ekonomiczne i filologiczne. Studia ekonomiczne na kierunku Finanse w Przedsiębiorstwie zgodne z programem the Association of Chartered Certified Accountants (ACCA). Absolwent studiów podyplomowych z zakresu bankowości w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie. Absolwent studium menedżerskiego dla wyższej kadry kierowniczej „Firma z przyszłością” prowadzonego przez studium Gdańskiej Fundacji Kształcenia Menedżerów we współpracy z University of Stathclyde. Wiceprezes Stowarzyszenia Absolwentów WSHM, WSE i Wydziałów Ekonomicznych UG w Sopocie.

(...) treść cytowana (...)

Temat rozprawy uważam za bardzo istotny zarówno z naukowego, jak i publicystycznego punktu widzenia. Jak bowiem pokazuje sam Autor, w opracowaniach uchodzących za naukowe są formułowane rozbieżne opinie na temat skutków obecności banków zagranicznych dla gospodarki krajów goszczących, w tym w Polsce. Jeszcze gorzej jest w polskiej publicystyce i w dyskusjach politycznych, bo tu formułowane opinie są w dużej mierze rezultatem emocji, lub kalkulacji politycznych. Dobitym tego dowodem było używanie i rozpowszechnianie w Polsce terminu „polonizacja” lub „udomowienie” banków zagranicznych, co miało de facto uzasadniać ich nacjonalizację. Stało się to w dużej mierze faktem po 2015 roku.

dr hab. Leszek Balcerowicz, Profesor Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie

Mnie szczególnie interesujące wydaje się wnioskowanie o tym, że państwa, w których udział kapitału zagranicznego w systemie bankowym był relatywnie wysoki nie zwiększały odczuwalnie długu publicznego w następstwie globalnego kryzysu finansowego, gdyż nie udzielały w takiej skali lub nawet w ogóle pomocy publicznej bankom zagrożonym upadłościom. Jednym z tego przykładów jest Polska. Ważną rolę odegrał w naszym przypadku dobrze zorganizowany i wówczas jeszcze skuteczny nadzór bankowy.

prof. dr hab. Jerzy Hausner, Profesor Honorowy Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie